

*Sárospataki
Füzetek
Alapítva:1857*

KIADJA: A Sárospataki Református Teológiai Akadémia

FELELŐS KIADÓ/PUBLISHER:

Engyh Sándor, PhD – *rektor*

A szerkesztőség tagjai:

Nagy Károly Zsolt, PhD – *felelős szerkesztő,*

Kustár György, PhD – *a lapszám szakmai szerkesztője*

Homoki Gyula

Kovács Áron, PhD

Lapis József, PhD

Rácsok Gabriella, PhD

KORREKTÚRA:

Lapis József, PhD

Homoki Gyula

ANGOL KORREKTÚRA:

Füsti-Molnár Pálma

Homoki Gyula

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS ÉS

BORÍTÓTERV: Asztalos József

KÉSZÜLT: A Kapitális Nyomdában

Ügyvezető igazgató:

Kapusi József

ISSN 1416-9878

Szerkesztőség címe:

Sárospataki Református Teológiai Akadémia

3950 Sárospatak, Rákóczi út 1.

Kiadás és terjesztés: +36 47 312 947

Felelős szerkesztő: +36 70 242 2674

Honlap: www.sarospatakifuzetek.hu

e-mail: sarospatakifuzetek@gmail.com

PÉLDÁNYONKÉNTI ÁRA: 800 Ft (egyedi ár)

ÉVES ELŐFIZETÉSI DÍJ: 2000 Ft + postázási költség

CÍMLAPKÉP / COVER IMAGE:

Bánffyhunrad, a felvétel a református templom előtt,
a magyar csapatok bevonulása idején, 1940. szeptember 11-én készült.

Fortepan / Horváth József

TARTALOM

Kustár György: Szerkesztői előszó	5
Oktass, hogy éljek!	9
Ledán M. István: Így ajánljuk magunkat! (2Kor 6,1-10)	11
Tanulmányok	15
Tasha Chapman – Mikola Borbála: Reziliencia a szolgálatban: amit a lelkipásztoroktól tanultunk hét évnyi kutatás során	17
Járay Márton: A papok és lelkészek lelki egészségének és lelkigondozásának sajátos kihívásai – Példázat az elveszett pásztorról	33
Mucsi Zsófia: A lelkipásztori öngondoskodás egyik dilemmája: az Isten gyermeke és a lelkipásztori szerep az istenkapcsolatban	47
Thoma László: Mit kezdünk a lelkipásztori szerep narcisztikus alaphelyzetével? Az önértékelés jelentősége a lelkipásztori hivatásban	57
Kővári Magdolna – Johann Gyula – Varga Kapisztrán: Isten idejében: „Kairosz” megújulási program lelki vezetőik és hitben járók számára	73
Gér András – Siba Balázs – Tóth-Gyóllai Dániel: Co-curriculum a lelkipásztorképzésben – Egy teológiai hallgatók között végzett kérdőíves kutatás tanulságai	89
Körkérdés	111
Kondor Enikő, Gál Judit, Kovács Endre, Mézes Zsolt, Kocsev Miklós, Kerekes Márton, Lenkey István Miért fontos önnek személyesen a lelkészi hivatás–lelki egészség kérdése? Mit lát ezen a területen, amit fontos lenne tenni?	113
Prédikációs tárház	129
Homoki Gyula: Hiábavalóságtól a halálig. Prédikáció a Préd 9,4 alapján	131
Idővonal	137
Enghy Sándor: Évzáró beszéd, 2023. július 1.	139
Fodor Ferenc: In memoriam Kozma Zsolt	143
Szemle	149
Thoma László: Hangsúlyeltolódás (Bakk-Miklósi Kinga – Hézser Gábor: Pásztorálpszichológia. Rendszerszemléletű alapok és gyakorlati szempontok segítőknek, Kálvin Kiadó – Exit Kiadó – Erdélyi Múzeum-Egyesület, Budapest – Kolozsvár, 2023, 612 oldal)	151
Nagy Károly Zsolt: A Júdás-palimpszeszt. (Fabiny Tamás: Júdás, az elveszett tanítvány. Budapest, Luther Kiadó, Credo-könyvek 3., 2023, 207 oldal)	155
Stíluslap	163
Szerzőink	168

CONTENTS

György Kustár: Editorial	5
Teach Me That I May Live!	
István Ledán M.: We Commend Ourselves! (2Cor 6,1-10)	11
Studies	
Tasha Chapman – Borbála Mikola: Resilience in Ministry: What We Learned from Ministers in Seven Years of Research	17
Márton Járay: Specific Challenges for the Spiritual Health and Pastoral Care of Priests and Ministers – The Parable of the Lost Shepherd	33
Zsófia Mucsi: One of the Dilemmas of the Ministerial Self-Care: The Child of God and the Ministerial Role in the Relationship with God	47
László Thoma: What Do We Do with the Narcissistic Default Position of the Pastoral Role? The Importance of Self-knowledge in the Pastoral Vocation	57
Magdolna Kővári – Gyula Johann – Kapisztrán Varga: In God’s Time: “Kairos” Renew Program for Spiritual Leaders and Believers	73
András Gér – Balázs Siba – Dániel Gyóllai-Tóth: Co-curriculum in the Training of Ministers – Lessons from a Questionnaire Survey among Theological Students	89
Dispute	
Enikő Kondor, Judit Gál, Endre Kovács, Zsolt Mézes, Miklós Kocsev, Márton Kerekes, István Lenkey	
Why is the Question of Pastoral Vocation and Mental Health Important to You Personally? What do You See as Important to be Done in this Area?	113
Treasury of Sermons	
Gyula Homoki: From Vanity to Death. Sermon on Eccl 9,4	131
Timeline	
Sándor Enghy: The Rector’s Address at the End-of-Academic-Year Ceremony, 1 July 2023.	139
Ferenc Fodor: In Memoriam Zsolt Kozma	143
Stylesheet	
László Thoma: Shift of Emphasis (Kinga Bakk-Miklósi – Gábor Hézszer: <i>Pasztorálpszichológia. Rendszerszemléletű alapok és gyakorlati szempontok segítőknek [Pastoral Psychology. Systematic Principles and Practical Considerations for Counsellors]</i> , Budapest – Kolozsvár, Kálvin Kiadó – Exit Kiadó – Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2023, 612 pages)	151
Károly Zsolt Nagy: <i>The Judas-Palimpsest (Tamás Fabiny: Júdas, az elveszett tanítvány [Judas, the Lost Disciple]</i> , Budapest, Luther Kiadó, <i>Credo-könyvek</i> 3, 2023, 207 pages)	155
Stylesheet	163
Authors	168

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ

„Először bárány, utána pásztor”

A jelen kiadvány több szempontból is fontos. Egyrészt időszerű. Azokkal a kérdésekkel foglalkozik, melyek régóta foglalkoztatják a lelkészeket, de nem, vagy csak keveset került szóba. Miért fogy a lelkipásztori hivatást választók száma? Miért hagyják el sokan a pályát? Milyen gondokkal küzdenek a lelkészek a mindennapokban? Kire számíthatnak, ha szükségük van segítségre? Milyen terheket ró rájuk a szerepük, a velük szemben támasztott elvárások? Megannyi kérdés, melyek számát még tovább lehetne szaporítani. A felvetődő dilemmákra sokféle válasz született, informális és hivatalos egyaránt. A munka nem most kezdődött: az országban részben egymástól függetlenül több pásztorációs, lelkigondozói, házasságfókuszú program és szervezet működik. Sőt, katolikus körökben is kibontakozóban van egy a papokkal és az ő mentális egészségükkel foglalkozó program – több más kezdeményezés mellett. Végre egy olyan kairosznak vagyunk a tanúi, amikor saját állapotukról maguk a lelkészek is nyilatkozhattak, evangélikusok és reformátusok egyaránt. 2022-ben az evangélikus lelkészek között, 2023-ban pedig a református lelkipásztorok közt végeztek felmérést. Az eredmények nem megdöbentöek; úgy tűnik, olyasmit mondanak ki, amit mindannyian sejtünk vagy sejtettünk. A lelkész a szerepelvárások miatt a magánéletét nehezen választja el a hivatásától. Leterhelt szellemileg és pszichésen. Önmagára, testi, lelki és spirituális egészségére nem jut energia és idő. Sokan érzik magukat elszigetelve és magányosan. Betegszabadságát a lelkészek harmada ha tudná, se venné ki, a szabadnap lehetőségével nem él mindenki. A lelki elvonulást még mindig valamiféle gyanú övezi, annak „katolikussága” miatt, viszont egyre többeknek van igényük arra, hogy lelkivezetőjük legyen, akivel az istenkapcsolatukról beszélni tudnak. Pásztorok ők, akik nyájuk mellett egyedül vannak, akik juhok nélkül maradnak, akik sokszor terelők nélkül magányosan küzdenek.

Másfelől fontos ez a lapszám azért is, mert a szerzők hangvétele józan. Mérlegelnek, megállapítanak, utakat keresnek. Nem keltenek pánikhangulatot, de nem szeretnének megnyugtató önáltatásba se ringatni. A tanulmányok írói és a Körkérdés rovat szerzői a helyzet komolyságát figyelembe véve nyilatkoznak. Ugyanakkor látszik az írások hangvételeiből, hogy a felméréseknek, valamint a belőlük vagy ezek mentén született tanulmányoknak a célja nem a kritika, nem éleslátó, de szemforgató ítélethozatal a lelkészek lelki egészségével kapcsolatban. Szándékuk sokkal inkább nyitott kérdések megfogalmazása, az állapotfelmérésre vonatkozó reflexiók megosztása – persze mindezt bátor szókimondással, nem rejtegetve és bújtatva semmit. Emellett nem megjavítani akarnak, mintha az egyháztest, amelyet vizsgálnak, beteg lenne vagy rosszul működne, hanem segíteni és kísérni próbálnak. Új és régóta várt hang ez. A megszokott a felszínes és sokszor panaszkodásba torkolló kritika, melyről úgy érezhetjük, lehet helye az egyházban, a valóságban azonban billogot nyom egy-egy csoportra, az önmagukkal és környezetükkel küszködőkre, betegnek, rossznak, gyen-

gének, sőt, bűnösnek nyilvánítva őket. Olyan ördögi körbe kényszerítve önmagukat és másokat, melyben sem a panaszkodó-ítélkező, sem a megítélt nem találhat segítséget: egymás elöl zárják el a segítséghez vezető utakat. Ebből a körből kilépni csakis a nyitott odahallgatás révén van lehetőség – hogy a pásztor is meghallja a hangot, mely biztonságot tud adni neki.

Ami pedig a most is zajló, lelkészek lelki egészségvédelme csoport munkájával kapcsolatban különösen is szívmengető, az a tapasztalat, hogy milyen hálások tudnak lenni azok, akik visszajelzést kapnak. Persze vannak, akik szkeptikusak, és olyanok is, akik nem tudják, miről is szól ez a folyamat. De akik aktívan részt vettek a visszacsatolás során a párbeszédben, így fogalmaztak: „Végre valaki kíváncsi ránk!” És itt érkezünk el az egész fáradozás kulcsához és a jelen lapszám jelentőségéhez. Aki érdeklődve és kellő nyitottsággal veszi kézbe a mostani *Sárospataki Füzeteket*, a kölcsönös kíváncsiság és érdeklődő odafigyelés fontosságának felismerésére juthat. Legtöbbször ugyanis nem kérdezzük, hanem állítunk. Diagnosztizálunk, mielőtt megértenénk. Véleményt nyilvánítunk, mielőtt odahallgatnánk. Jelen lapszámnak ennek fényében éppen az a célja, hogy lehetőséget adjon odafigyelni és meghallgatni. Ránézni arra, hová jutottak az amerikai protestáns egyházakban végzett felmérések, ahogy ezekre Mikola Borbála és Tasha Chapman tanulmánya rámutat. Átgondolni azokat a lépéseket, melyeket a teológiai oktatás reformja érdekében külföldön tettek, a felmérés következtetéseit levonva. Megdöbbenni azon, hogy Kővári Magdolna, Johann Gyula és Varga Kapisztrán írása katolikus nézőpontból ugyanarra a jelenségre rátekintve mennyire hasonló eredményekre jut a papokkal kapcsolatban: „A feldolgozatlan váratlan és normatív krízisek, az »elvégezhetetlen« feladatok sora, az önromboló életmód (amiket gyakran vallásos sztereotípiákkal próbálnak oldani) olyan szenvedésnyomást jelenthetnek, amelyek egyenes következménye a megküzdési stratégiák kimerülése, az egyedülmaradottság-magány megélése, a testi és lelki betegségek erodáló hatásának átélése. Mintha egy olyan harcról lenne szó, amelyben – akár akarja, akár nem – minden úton járónak részt kell venni, amihez egy »védelmi öltözékre« van mindenkinek szüksége.” Elgondolkodni a „Kairoz programon”, melynek célja, „hogy »kegyelmi« teret és időt nyisson papok és férfi szerzetesek számára megálláshoz és megpihenéshez, hogy reflektálhassanak életútjuk és lelki útjuk alakulására, felüldülhessenek testben és lélekben, megerősödjenek hivatásukban, megújulhassanak elköteleződésükben és szolgálatukban.”

Az odahallgatás teremtette csendben először egy alapigazságot kell újra tudatosítani. A pásztor először is a nyáj tagja, aki nem élhet megtartó kapcsolatok, kölcsönös bizalom és elfogadás nélkül. Aki szintén egy közösség része, ő maga is éhező, gondoskodásra szoruló, biztonságra vágyó lény. Járay Márton és Mucsi Zsófia tanulmánya, akik a lelkészek lelki egészségvédelme projekt felelősei és aktív előremozdítói, éppen erre hívják fel a figyelmet. A két tanulmányban a magánszféra és a lelkési szféra szétválasztásának problémája mellett a lelkész elmagányosodása kerülnek a fókuszba. Ennek okaként a lelkési szerepből fakadó elvárások mindkét esetben meghatározó szerepet töltenek be: egyfelől az ideál, mely szerint a lelkész nem segített, hanem

segítő, másfelől az „omnipotencia kísértés”, mely szerint a lelkész minden kérdésben tájékozott kell legyen. Ennek következménye sok esetben az, hogy a nyáj felelőse nehezen nyílik meg, és fogad el segítséget. A lelkész „hivatásos hívő”, akinek magánélete nem csak rá tartozik. Ebben a feszültségben fontos és aktív energiabefektetést igénylő munka annak egyéni megélése, hogy a lelkész is „Isten gyermeke”, akinek ugyanúgy szüksége van a támogatásra és lelki megújulásra, mint azoknak, akikért fáradozik. Thoma László hasonló irányba mutató tanulmányában provokatív módon a lelkész „narcisztikus” alaphelyzetéről beszél: a lelkész az omnipotens Isten közvetítőjeként a szószéken a figyelem középpontjában áll. A narcisztikus személyiség jellemzőinek alapos bemutatása és a terápiás lehetőségek ismertetése után arra jut, hogy az egészséges önszeretet kialakítása egy fontos életfeladat a keresztyén ember számára – és így a lelkész számára – is. Az egészségtelen, csodálatot éhező és másokat önmaga felmagasztalásához használó attitűdben „az ember tragikus elesettségéről, önfogadásának képtelenségéről és önmegvetéséről van szó. Ennek ellenszere Isten feltétlen szeretete és elfogadása.” Tegyük hozzá, ez az önfogadáshoz megérkezés egy hosszú és sokszor fájdalmas felismeréseket tartalmazó út.

Fontos írásként kapott helyet ebben a füzetben Siba Balázs tanulmánya, aki a teológiai oktatás jelenlegi állapotával kapcsolatos felmérések eredményeit ismerteti. Külön jelentősége a szövegnek éppen az a lelkészek lelki egészségvédelmi munkacsoport körében is megfogalmazódó igény, hogy a lelki kondíció javításának és megőrzésének munkája ne pusztán a már aktív szolgálati idejüket töltő lelkipásztorok és egyházi munkatársak körében, hanem a teológián elkezdődjön. A tanulmány azt erősíti meg, hogy a lelkészek körében tapasztalt igények megjelennek a teológushallgatók között is (aktívabb mentorálás, több önismeret és egyéni kegyességre fordítható idő). Felhívás az írás arra, hogy a személyes igények ne kerüljenek a curriculum árnyékába, és ne váljanak másodlagossá a képzés során.

A jelen lapszámot árnyalja Homoki Gyula prédikációja, mély reflexióként az emberi élet törekenységére és az ebben a törekenységben megélhető távlatokra. A recenziók is erősítik a közös témát: Fabiny Tamás Júdás-könyve éppen annak az alaknak a történetét vizsgálja, akivel kapcsolatban a legtöbb előítélet fogalmazódott meg – a mű ezt a képet igyekszik árnyalni, megérthetőbbé tenni azt a tanítványt, akit alig látunk a ráragódott kritika rétegeitől. Az itt bemutatott, Hézsér Gábor és Bakk-Miklósi Kinga szerzők által jegyzett pásztorálpszichológiai tankönyv is fontos fejezeteket tartalmaz. A depresszió és szuiciditás, valamint a szenvedés–vigasztalás témáinak és a spiritualitás megélésének kérdéseit boncolgató fejezetek révén hasznos útmutatást tudnak nyújtani a közegyházi szinten is jelentkező, a lelkipásztorok mindennapi életét befolyásoló kérdésekben.

A Körkérdések rovatban személyes válaszokat és ajánlásokat kapunk a lelkészi munka különböző szinterein és pozícióiban szolgáló munkatársaktól. Az ő meglátásaik egzisztenciális oldalról erősítik a tanulmányokban szakszerűbben megfogalmazott téziseket és megállapításokat. Az ő őszinte megszólalásukon keresztül még erőteljesebbé válik az a minden írásban felbukkanó alapgondolat, hogy a lelkipásztor,

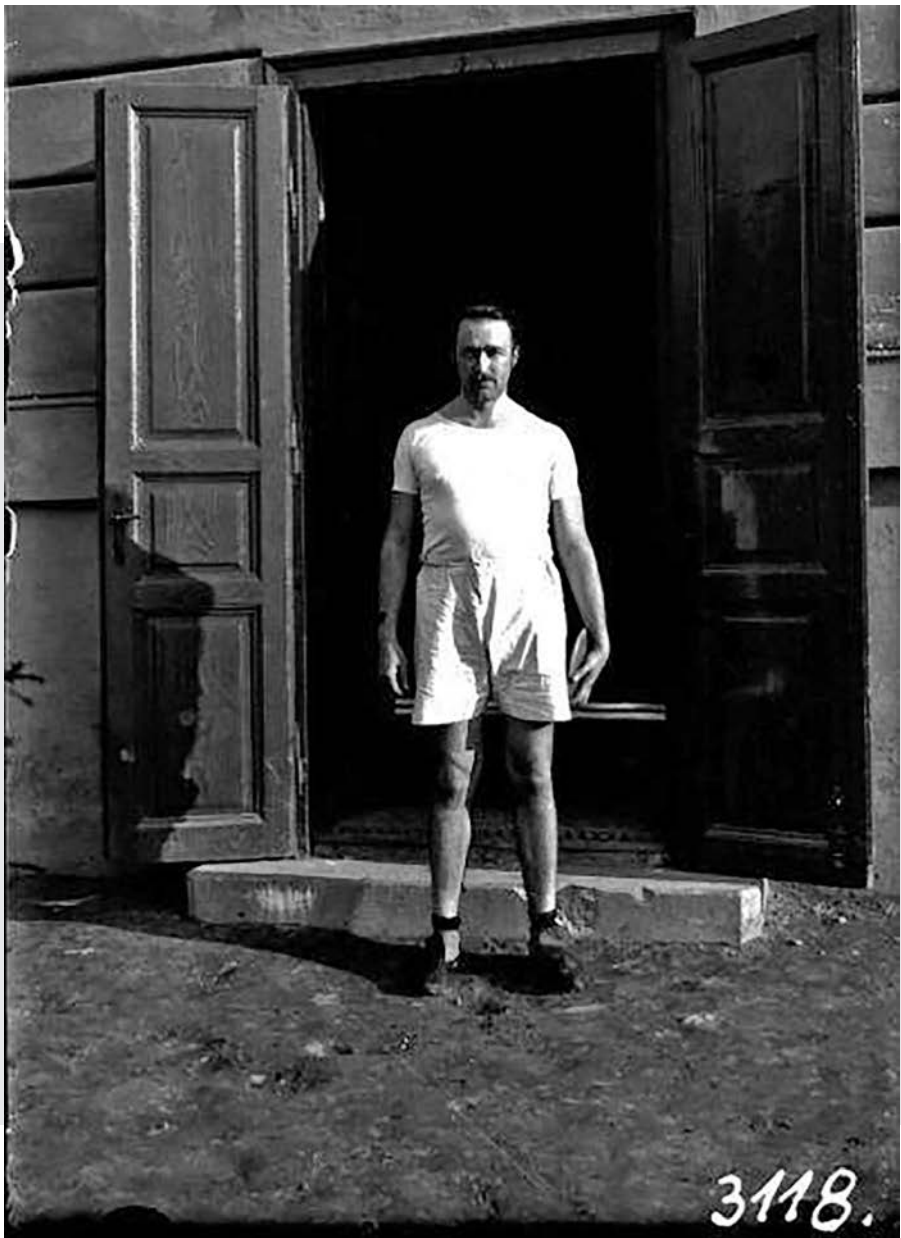
a teológus, az egyházi munkás először bárány, és csak utána pásztor. Ha egyoldalúan csak pásztorként határozza meg magát, és saját szükségletei, igényei és vágyai megélésében társ, problémáiban pedig segítség nélkül marad, nemhogy a nyája, de ő maga is eltévedhet, és reménytelenül bolyonghat.

Mi tehát a cél? Megkerülhetetlenül kimondani valamit. Rámutatni arra, hogy pásztoraink elfogadhatják, hogy erejük véges. Hogy problémáik nem mellékesek, és nem egyediek. És arra is, hogy a gondozónak figyelnie kell. Elsősorban önmagára, kapcsolataira, szerepein túlmutató emberi mivoltára. Ő is kérhet pásztorolást, hiszen ő is a nyáj része.

Kustár György

OKTASS, HOGY ÉLJEK!

*„Hát ez a titka annak,
hogy nem esünk kétségbe, ha megrágalmaznak
vagy gonosz kritikát mondanak rólunk.
Emiatt mi nem térünk le a Krisztus útvjáról.”*

Nagy Sándor győri református lelkész, atléta. 1926. (Gróf Esterházy Károly Múzeum, Pápa).

*2Kor 6, 1-10**Ledán M. István*

ÍGY AJÁNLJUK MAGUNKAT!

Milyen legyen az az ember, aki a békéltetés szolgálatát végzi? Ebben az igeszakaszban erre a kérdésre kapunk bátorító, gyógyító és ugyanakkor kijózanító válaszokat.

Először is azt mondja Pál, hogy az, aki Isten szolgálatában áll, nem okoz megütközést, nem ad okot arra, hogy lejárássák vagy szidalmazzák a szolgálatát. Az apostol/a lelkész/a hívő ember/az egyház nem okoz botránkozást. De lehet úgy élni, lehet bármit is úgy csinálni, hogy abban soha senki hibát, megütköznivalót ne találjon? Ki lehet védeni a gonosz pletykákat, a rágalmazást, az alaptalan vádakat? Ha Jézust magát is részeges és falánk embernek látták némelyek, paráznák barátjának, ha Pált nyereszkedő és erélytelen embernek tartották egyesek, van arra esély, hogy senkinek ne okozzunk megütközést? Elég hamar belerokkannánk, ha mindig, mindenkinek, minden helyzetben meg akarnánk felelni. Mindig, mindenkinek nem lehet, nem kell, sőt nem is szabad megfelelni. Lehetsz te őszinte, előbb-utóbb akad valaki, aki képmutatónak fog tartani. Lehetsz tisztességes, előbb-utóbb meg fognak vádolni becstelenséggel. Csinálhatsz valamit a legjobb tudásod szerint, előbb-utóbb biztosan lesz valaki, aki hanyagnak és komolytalannak nevez. A rosszmájú kritikát, a pletykát, a rágalmazást nem lehet elkerülni. Jézus sem kerülhette el. Pál sem kerülhette el. Én sem kerülhetem el, és senki nem kerülheti el. Akkor mégis mit lehet tenni? Mit lehet tenni azért, hogy az ember elkerülje az influenzát? Kezet mosunk, felöltözünk, vitamindúsan étkezünk, egyáltalán vigyázunk magunkra – de ez messze nem garancia arra, hogy nem dönt ágynak az influenza. Több az esély arra, hogy elkapjuk, akkor is, ha vigyázunk magunkra. És akkor azt nekünk türelmesen el kell hordozni. Ilyenkor nem azt mondja az ember, hogy de

kár, hogy felöltöttem, de bánom, hogy iparkodtam vigyázni magamra. Nos, nekünk Krisztust kell követnünk minden igyekezetünkkel. Ha ennek ellenére megrágalmaznak, gonosz kritikát kapunk vagy alaptanul megvádolnak, nem azt mondjuk, hogy tévedés volt Krisztust követni, szánom-bánom, mert lám, így is megugatnak, hanem elviseljük a kritikát, és elviseljük a rágalmat, valahogy úgy, ahogy a betegséget viseli el az ember. Ez nem azt jelenti, hogy mi magasról teszünk az emberek véleményére. Fontos nekünk, hogy mit gondolnak rólunk az emberek (főként a szolgálat miatt, amit végzünk), de sokkal fontosabb, hogy mit gondol rólunk az Isten. Hát ez a titka annak, hogy nem esünk kétségbe, ha megrágalmaznak vagy gonosz kritikát mondanak rólunk. Emiatt mi nem térünk le a Krisztus útvjáról.

És nem térünk le a krisztusi útról akkor sem, ha megpróbáltatások érnek. Pál összesen kilenc megpróbáltatást sorol fel, mintha a számmal is (3x3) azt mondaná, hogy amennyi megpróbáltatás csak létezik, azokban mind része lehet a hívő embernek. A hívő ember megpróbáltatásai pedig ugyancsak megütközést kelthetnek. Azt lehet mondani: ha Isten így bánik az övéivel, akkor köszönjük, mi inkább haragban maradunk vele. Van itt mindenféle nyomorúság. Van olyan, ami egyszerűen hozzátartozik az emberi léthez – ami mondhatni: benne van a pakliban –, mint például a szorult helyzetek, van olyan is, amit egyik ember okoz a másiknak, mint például a bántalmazás, és van olyan, ami együtt jár az ember munkájával, mint például a böjtölés. Szokták mondani, hogy súly alatt növekszik a pálma, vagyis, hogy a próbák erősítenek, a szenvedés nemesít. Ám ez így nem igaz. A szenvedés, a nyomorúság éppolyan, vagy nagyobb eséllyel el is torzíthatja a lelkünket. A szenvedések megkeményíthetnek (mint a csapások a fáraót), megkeseríthetnek, cinikussá vagy gonosszá tehetnek. A kérdés ilyenkor az, hogy a szenvedések, a nyomorúságok formálnak-e engem, vagy Isten Lelke formál a nyomorúságok között? Ha a nyomorúság alakít, akkor kemény, makacs és rideg emberré válok/válhatok. Ha Isten lelke formál a nyomorúságok között, akkor kimunkálja bennük mindazt, amiről itt, igeszakaszunk folytatásában olvasunk. Tiszták maradnak a szándékaink akkor is, ha megbántanak. Együttérzőbbek leszünk, és türelmesebbek az emberi gyengeségekkel szemben. Bátorabbak az igazság kimondására. És még a szeretetben is növekszünk. Lehet, hogy a hívő ember szenvedése megütközést kelt, lehet, hogy botrányos (*az Úrra bízta magát, miért nem mentette meg az Úr?*), Pál azonban azt mondja, hogy ajánlólevél. Úgy ajánljuk magunkat – mondja –, mint akiknek sok nyomorúságban van részük. De valójában nem a szenvedések/a megpróbáltatások ajánlják a hívő embert – szenvedésben mindenkinek része van! –, hanem az, *ahogyan* elhordozza a szenvedéseket/a megpróbáltatásokat. A türelem a hívő ember ajánlólevele.

Azt is mondja Pál, hogy az apostol sorsa/a lelkész sorsa/a hívő ember sorsa kértarcú. Lehet például úgy tekinteni rá, mint csalóra. És ez bizonyos értelemben még igaz is. Mert Pál úgy él, úgy gondolkodik, mintha Isten országa már el is jött volna, mintha ő már ebben az országban élne, holott Isten országa még nem jött el, még várni kell rá. Lehet úgy tekinteni rá, mint egy ismeretlen senkire, mint egy haldoklóra, aki állandó veszélyek között él, mint egy szomorú és nincstelen emberre, és

ebben mind van is igazság. De ugyanakkor Pálra úgy is lehet nézni, mint aki az igazságot hirdeti, mint aki szegényen is sokakat gazdagít, szomorkodóként és derűsen, mint akinek, ha nincs is semmije, minden az övé. Egyszerre van jelen az életében a dicsőség és a gyalázat, a jó-és a balsors, és egyszerre jó- és rossz hírű. Első emlékeim egyike, hogy egy kórház ablakából integetek a szüleimnek, ők meg integetnek nekem felfelé. Ez a kép maradt meg bennem, holott biztosan elbúcsúztak tőlem a kórházban, elmagyarázták, hogy nem maradhatnak velem, elmondták azt is, hogy mennyi ideig kell a kórházban maradnom. Mindebből semmire nem emlékszem, csak arra, hogy nézek ki a kórház ablakán, és az érzésre emlékszem, hogy végtelenül szomorú és kétségbeesett vagyok. De emellett emlékszem egy másik érzésre is. Én egészen kicsi gyermek voltam (3–4 éves), a kórház ablakán nem láthattam ki. Engem akkor valaki felemelt, hogy kiláthassak az ablakon, és integethessek a szüleimnek. És én erre az érzésre is emlékszem, hogy fel vagyok emelve, és ez egy megnyugtató, boldogító érzés volt. Együtt és egyszerre volt a kettő: kétségbeesés és nyugalom. Elveszettség és biztonság. Nos, ilyen a hívő ember élete: minden öröméhez odatapad a szomorúság, és minden szomorúságához odatapad az öröm. Valójában minden ember élete ilyen. A hívő ember attól más, hogy türelmesen Isten kezéből fogadja mindkettőt (az örömet is és a szomorúságot is), miközben reménykedik abban, hogy végül a fájdalom meg fog szűnni, és a könnyek le fognak törölni.

Valóban ilyenek vagyunk mi, lelkészek, mi, hívő emberek, mi, az egyház? Olyanok vagyunk, mint amilyenként Pál ajánlja magát? Csakugyan úgy élünk, mint akik nem akarnak megütközést okozni, de tudván-tudják, hogy a pletykát, a gonosz kritikát nem kerülhetik el? Csakugyan türelmesen hordozzuk el a próbáinkat, és engedjük, hogy Isten Lelke formáljon a szenvedések között? Valóban el tudjuk fogadni kétarcú sorsunkat Isten kezéből? És ha ilyenek vagyunk, ez vajon elég-e ahhoz, hogy egyre több embert tudhassunk megnyerni Istennek? Elég jó ajánlólevelek vagyunk-e így ahhoz, hogy egyre több ember akarjon megbékélni az Istennel? Annyit tudhatunk, hogy így nagyobb az esély rá. Minden más az Isten dolga, és az Isten titka. A mi dolgunk az, hogy ne legyünk a megbékélés akadályai. Tőlünk csak annyit vár el Isten, hogy talantumaink szerint jó és hű szolgáló legyünk.

Református lelkész a családjával. 1900-as évek első harmada. Magántulajdon.

TANULMÁNYOK

TASHA CHAPMAN – MIKOLA BORBÁLA
JÁRAY MÁRTON
MUCSI ZSÓFIA
THOMA LÁSZLÓ
KŐVÁRI MAGDOLNA – JOHANN GYULA –
VARGA KAPISZTRÁN
GÉR ANDRÁS – SIBA BALÁZS –
TÓTH-GYÓLLAI DÁNIEL

Erdély, Vargyas, 1905. Az Unitárius Egyházközség parókiájának udvara, az unitárius lelkész-esperes és családja. Fortepan / Kálnoki Kis Sándor.

Tasha Chapman –
Mikola Borbála

REZILIENCIA A SZOLGÁLATBAN: AMIT A LELKI- PÁSZTOROKTÓL TANULTUNK HÉT ÉVNYI KUTATÁS SORÁN

„Ki mentorálja és lelkigondozza a lelkipásztorokat?”

„Hol és mikor töltenek időt a lelkipásztorok a hobbijukkal, barátaikkal és saját lelki növekedésükkel?”

„Hogyan maradnak naprakészek a lelkipásztorok a gyorsan változó világunkban úgy, hogy azonosulni tudjanak a gyülekezeti tagjaik szükségével és gondjaival, és hogy releváns, megnyerő módon tudják megosztani az evangéliumot?”

„Mit lehet tenni annak érdekében, hogy a lelkipásztorok egészségesebb életet éljenek, és hogyan találhatják meg ők – és mi mindannyian az egyházban – azt a megújulást, amelyre szükségünk van ahhoz, hogy egy életen át gyümölcsözőek és hűségesek maradjunk a szolgálatban.”¹

Az 1990-es évek végén az USA-ban a protestáns egyházak helyzetéről szóló egyedülálló, országos szintű kutatás kimutatta, hogy a lelkészek egyre nagyobb arányban égnék ki és/vagy hagyják el a hivatásukat. Miközben a legtöbb lelkipásztor kezdetben úgy érzi, hogy Isten hívta el, és arra számít, hogy egész pályafutása során a lelkészi pályán marad, közülük sokan mégis szakmát váltanak idővel.²

A kezdeti, 1990-es évekbeli kutatás óta az egyház növekvő marginalizálódása és zsugorodása tapasztalható az USA-ban, és a lelkipásztori képzést is egyre kevesebben választják.³ A lelkészi hivatás fenntarthatóságáról néhány nagyobb pályázati kutatás lezajlott azóta, ame-

¹ A dőlt betűs részek a *Reziliencia a szolgálatban* kutatásban résztvevő lelkipásztoroktól származó idézetek, amelyek ízelítőt adnak, hogy hogyan hangzik a lelkipásztorok szájából a kihívásaik megfogalmazása.

² Az amerikai munkakultúra sajátossága, hogy az emberek gyakran és viszonylag könnyen váltanak munkahe-lyet, sőt, akár szakmát is.

³ Érdeemes megjegyezni, hogy a felsőoktatás, beleértve a lelkipásztori képzést is, nagyon költséges. Sok esetben néhány évnyi munka után a szükséges pénzt összegyűjtve, akár már családosan érkeznek a teológiai képzésre a hallgatók. A Covenanton a hallgatók átlag életkora 29 év.

lyek eredményeit publikálták.⁴ Ezek egyike a Missouri állambeli St. Louisban található Covenant Theological Seminary (Covenant) kutatása.

A Lilly Endowment alapítvány „Fenntartható lelkipásztori kiválóság”⁵ címmel egy évtizedes, kutatásokat és projekteket tartalmazó kezdeményezést indított el. Ennek keretében 64 millió dollárt osztott szét szervezeteknek azzal a céllal, hogy azt vizsgálják, mi szükséges ahhoz, hogy a lelkészek jól boldoguljanak a szolgálatban. A Covenant is támogatást kapott az alapítványtól, és a hét évig tartó kvalitatív kutatásban több mint hetven lelkipásztor és házastársuk vett részt. A lelkipásztori rezilienciára⁶ vonatkozó kutatási eredményeket 2013-ban könyvben tették közzé *Reziliencia a szolgálatban: amit a lelkészek mondtak nekünk a túlélésről és a boldogulásról* címmel.⁷ A téma aktualitását jelzi, hogy azóta is számos munka született: ezzel a témával foglalkozik a konzervatív református teológiák számos doktori disszertációja, megannyi cikk,⁸ valamint sok új, különböző felekezeteken belüli kezdeményezés célja a lelkipásztorokkal való törődés.⁹

A *Reziliencia a szolgálatban* című könyv a lelkészekről és házastársaikról származó több ezer oldalnyi adat elemzését foglalja össze hat egymással összefüggő témakörbe csoportosítva. A könyvben idézetek szerepelnek a tanulmány résztvevőitől, hogy közel hozzák az átélt valóságot, és láthatóvá váljon a gondolatok, fogalmak mélysége. A témakörök elsöre egyszerűnek vagy nyilvánvalónak tűnhetnek, de a reziliencia fejlesztése, erősítése olyan munka, amely nagyfokú tudatosságot igényel a lelkészekről, hogy meg-

⁴ BURNS, Bob – CHAPMAN, Tasha D. – GUTHRIE, Donald C.: *Resilient Ministry: What Pastors Told Us About Surviving and Thriving*, Downers Grove, InterVarsity Press, 2013. (A könyv magyar fordítása folyamatban van a Kálvin Kiadónál.); PROESCHOLD-BELL, Rae Jean – BYASSEE, Jason: *Faithful and Fractured: Responding to the Clergy Health Crisis*, Grand Rapids, MI, Baker Academic, 2018.; BLOOM, Matt: *Flourishing in Ministry: How to Cultivate Clergy Wellbeing*, Lanham, Rowman & Littlefield, 2019.; Duke University Divinity School's Clergy Health Initiative, URL: <https://clergyreligionresearch.duke.edu/clergy-health-initiative-chi/> (Ingyenesen elérhető online forrás), Utolsó letöltés: 2023. 11. 17.; Southern Baptist Convention's Lifeway Research Pastor Attrition Studies from 2015-2021, URL: <https://research.lifeway.com/pastorprotection/> (Ingyenesen elérhető online forrás.), Utolsó letöltés: 2023. 11. 17.

⁵ „Sustaining Pastoral Excellence”

⁶ A reziliencia jelentése: rugalmas ellenállóképesség a kihívásokkal, akadályokkal szemben.

⁷ BURNS – CHAPMAN – GUTHRIE: i. m.

⁸ FOWLER, Megan: *Resilient Ministry*, byfaithonline.com, 2013. 06. 03. URL: <https://byfaithonline.com/resilient-ministry/> Utolsó letöltés: 2023. 11. 17.; GRUDEM, Elliot: *Pour It Out, God doesn't intend pastors to burn out. There's a better way*, *Christianity Today*, URL: <https://christianitytoday.com/pastors/2016/winter/pour-it-out.html> Utolsó letöltés: 2023. 11. 17.; Uő.: *Pastors Need Friends Too*, desiringgod.org, 2018. 02. 10. URL: <https://www.desiringgod.org/articles/pastors-need-friends-too> Utolsó letöltés: 2023. 11. 17.; TAYLOR, W. David O.: *Bono, Eugene Peterson, and the Vocation of Friendship*, christandpopculture.com, 2016. 05. 16. URL: <https://christandpopculture.com/bono-eugene-peterson-and-the-vocation-of-friendship/> Utolsó letöltés: 2023. 11. 17.; Wilson, Todd: *How Can So Many Pastors Be Godly and Dysfunctional at the Same Time?*, *Illuminating the blind spots in most approaches to spiritual formation*, *Christianity Today*, URL: <https://www.christianitytoday.com/pastors/2019/spring/integrated-pastor.html> Utolsó letöltés: 2023. 11. 17.

⁹ Például: <https://www.pastorcare.org/>; <https://pastorserve.org/>; <https://leaderscollective.com/>; <https://genevabenefits.org/wellbeing-services/>

álljt parancsoljanak a folyamatos elfoglaltságnak, ellenálljanak a feljük támasztott elvárásoknak, és időt, energiát és erőforrásokat szánjanak arra, hogy a saját életükre ránézve ezekkel a témakörökkel dolgozzanak. Mégis megéri az erőfeszítés. Az egészségesebb lelkészek és lelkészcsaládok egészségesebb gyülekezeteket és szolgálatokat eredményeznek.

Ezek alapján a kutatási eredmények alapján néhány teológia – így Tasha intézménye is – megváltoztatták a lelkészképzésük képzési felépítését és tananyagát, hogy jobban felkészítsék a jövőbeli gyülekezetvezetőket a szolgálatuk végzésére. A teológiai oktatásban a felkészítés fő fókuszai könnyen elválhatnak a lelkipásztori gyakorlat elsődleges tevékenységeitől. A kutatás kimutatta, hogy azok a területek, amelyek a teológiai oktatás során leginkább hangsúlyt kapnak, nem kerültek elő a lelkészek beszélgetéseiben, hogy jelentőségük lenne a rezilienciában és a szolgálatban való megmaradásban. Másrésztől a vizsgálatban részt vevő lelkipásztorok azt kívánták, hogy bár több felkészítésben részesültek volna a gyülekezetvezetés, a szervezés, a szervezeti- és csoportdinamika, a konfliktuskezelés, a lelkigondozás és a pénzgazdálkodás területén.

A lelkipásztori szolgálat sajátos kihívásai

A kutatócsoport megvizsgálta az adatokat, és feltette a kérdést: „Mi teszi a lelkészséget olyan nehezzé, és mi az, ami segíthet?” A tanulmány megállapította, hogy a lelkési hivatás hihetetlenül összetett, kihívásokkal teli és nagyrészt félreértett. Néhány egyedi kihívással szembesülnek a lelkészek más szakmákhoz képest:

» A lelkipásztori munka stresszes, mivel más szakmákhoz képest szokatlan és számos különböző készségre van szükség, beleértve az istentiszteletek, imádságok, megbeszélések és bibliaórák vezetését, gyülekezetközösségi tevékenységek vezetését, prédikálást, evangelizálást, nyilvánosság előtti beszédet, a gyülekezet képviselőjét nagyobb nyilvánosság előtt, lelkigondozást, kórházlátogatást, adminisztrációt, munkatársak felvételét, elbocsátását, konfliktuskezelést, szolgálók vezetését, szolgálók képzését, kommunikációs eszközök használatát, pénzgazdálkodást, rendezvénytervezést és szervezést, események hirdetését, épületüzemeltetést, adott esetben pályázatírást, hangosítástechnika használatát, honlapkezelést stb.

- » A lelkipásztori munka egyedülállóan magányos és elszigeteltséggel járó szakma. A lelkipásztoroknak nagyon kevés idejük van, hogy lelkésztársaikkal vagy személyes barátaikkal időt töltsenek. Akikkel együtt dolgoznak, azok többnyire gyülekezeti szolgálók, akik nagyon kevés képzést kaptak, és a lelkipásztorra vezetőként tekintenek.
- » A lelkipásztori munka különösen igénybe vesz. Azzal az érzettel jár, hogy a hét minden napján, éjjel-nappal dolgoznak, mindig elérhetőnek kell lenniük, és a munka a lelkész életének minden területére kihat. A munka, a család, a barátok, a nyilvános és személyes feladatok összerosódnak a hét folyamán, így a lelkészek nehezen tudják megkülönböztetni, hogy mikor vannak szolgálatban, és mikor nem.
- » A lelkipásztori munkában nem marad idő a reflektálásra, mivel állandó az elvárás, hogy a lelkipásztor rendelkezésre álljon, és kész legyen figyelni.

- » A lelkipásztori munkát a közvélemény és a gyülekezeti tagok is nagymértékben félreértik, és nem becsülik meg. Tanulmányok kimutatták, hogy a legtöbb gyülekezeti tagnak fogalma sincs arról, milyen keményen dolgozik a lelkészük. A lelkészi munka összetettsége, kihívása és hosszú munkaideje meglepetés az újonnan szolgálatba lépő lelkészek számára, és nagyrészt rejtve marad a gyülekezeti tagok előtt. A lelkészeknek gyakran szükségük van segítségre, hogy újradefiniálják, mit jelent a sikeres szolgálat, szembehelyezkedve a gyülekezet és saját maguk irreális elvárásaival.

Kiegész helyett égő szívvel tovább

A lelkészek jólétének egyik fő kihívása manapság a kiegész. Technikailag a kiegész fizikai, mentális, szociális és érzelmi kimerültség állapota. Ez a kimerültség abból ered, hogy a lelkipásztorokat kimeríti a véget nem érő és teljességet igénylő munka, hogy emberekkel törődjenek, és emberekkel együtt dolgozzanak. A lelkészek esetében a kiegész valószínűleg magában foglalja azt is, amit klinikailag „együttérzési kimerültségnek”¹⁰ neveznek, vagyis az, hogy munkájukból kifolyólag rendszeresen találkoznak emberi szenvedéssel, és az erre válaszként adott együttérzés, empátia kimerültséget vált ki.

A kiegész tünetei közé tartozik az emberekkel kapcsolatos távolságtartás, a cél elvesztése, a személyes kiteljesedés hiánya, cinizmus, depresszió, valamint a remény és az optimizmus hiánya. A depresszió pedig kiegészhez vezet, nem fordítva. A mentális egészségre való törekvés tehát létfontosságú a kiegész megelőzéséhez. A szolgálattal kapcsolatos érzelmi igénybevétel kezelése óriási munka. A lelkészek azért égnék ki, mert elfelejtik, hogy ők is teremtett, testben élő, korlátozott, szükségletekkel bíró, bűn által megtört emberi lények, mint mindenki más. Elfelejtik, hogy Isten elsősorban juhoknak hívta el őket, mielőtt a pásztori szerepre hívta volna őket.

„Nincs senki, akinek megnyílhatnék az életemről, a családomról vagy a szolgálatomról. Úgy érzem magam, mint egy fickó, aki a megengedett sebességhatárt túllépve halad egy keskeny, védőkorlátok nélküli hegyi úton. Isten kegyelme, hogy nem hajtottam még le.”

A lelkipásztori szolgálat hűséges folytatásához rezilienciára, rugalmas ellenállóképésre van szükség. A reziliencia megnyilvánulása, amikor az ember képes kiheverni a nehézségeket, valamint alkalmazkodóképes marad a kihívások során. Isten kegyelme, valamint a Szentlélek ereje és bölcsessége szükséges, hogy a kihívások ne kiegészhez, hanem a krisztusi érettségben való növekedéshez vezessenek. Ezáltal a reziliencia hűséget és gyümölcstermést eredményez, és egy kibontakozó élet felé visz bennünket. Pál apostol gyülekezetalapító lelkipásztoroként sokat szenvedett a legkülönbözőbb kihívásokban. Élete vége felé mégis bátorításul ír a börtönből a filippi gyülekezetnek, pásztorolva őket. Azt mondja nekik, hogy „örüljenek az Úrban”, „utánozzák őt”, miközben ő továbbra is reziliensen „nekifeszülve fut a cél felé az Isten mennyei elhívásának Krisztus Jézusban adott jutalmáért” (Fil 3,1. 17. 14).

¹⁰ Eredetiben: compassion fatigue.

A reziliencia azonban egy ilyen nagy kihívást jelentő szakmában csak sok támogatással és kemény munkával érhető el. Az első számú gyakorlat, amelyre a vizsgálatunkban részt vevő lelkipásztoroknak szükségük volt a reziliencia kialakításához, a reflexió volt. Könyörtelen munkatempójuk mellett nem álltak meg, hogy elgondolkodjanak a cikk további részében leírt témakörei kapcsán. A reflexióhoz ugyanis idő és kognitív energia szükséges, és megköveteli egy adott téma fegyelmezett, tudatos mérlegelését a tisztánlátás eléréséhez. A reflexió közben szerzett előnyök azonban kárpótolnak az „elvesztegetett” időért, ugyanis egy gramm reflexió kilónyi tanuláshoz vezet. A szoltáros arra hív minket, hogy a legsűrűbb kihívások közepette is legyünk csendben, és gondolkodjunk el Istenünk jelleméről.

„Isten a mi oltalmunk és erősségünk, mindig biztos segítség a nyomorúságban. Azért nem félünk, ha megindul is a föld, és hegyek omlanak a tenger mélyébe. Csenedesedjetek el, és tudjátok meg, hogy én vagyok az Isten! Magasztalnak a népek, magasztal a föld. A Seregek Ura velünk van, Jákób Istene a mi várunk.” (Zsolt 46,2-3. 11-12)

A *Reziliencia a szolgálatban* kutatási eredményei hat területét az alábbiakban a következő sorrendben fogjuk érinteni: lelki formálódás, öngondoskodás (önmagunkkal való sáfárkodás), érzelmi, valamint kulturális intelligencia, házasság és család, vezetés és menedzsment. Ezek mindegyike olyan terület, amelyekre minden hívőnek törekednie kell a teljes és gyümölcsöző élethez, hiszen mind az Ószövetség, mind az Újszövetség bemutatja az egyes témák fontosságát Isten népe számára. Az alábbi leírásokban azonban a lelkipásztorok sajátos küzdelmeire összpontosítva tárgyaljuk ezt a hat témakört, és megvizsgáljuk azokat a konkrét gyakorlatokat is, amelyek segíthetnek helyreállítani a lelkipásztorok jólétét.

Folyamatos lelki formálódás

„Lehet, hogy lelkész vagyok, de egy centi a lelki mélységem. Az életem szüntelen tevékenységgel van tele, és kevés imádsággal. A »szemlélődés« idegen a szókinccsemben, és nem létezik az életemben.”

„Amit hallok, veszem és gyorsan másra alkalmazom. Azt gondolom: »Ez pont jó lesz prédikációnak...« Nem nagyon reflektálok. Az 1Timóteus 4 arról beszél, hogy legyen gondunk magunkra és a tanításra. Az én reakcióm az, hogy inkább azon gondolkodom, hogyan használhatnék fel valamit, amit hallok, minthogy hagynám, hogy az hatással legyen a saját szívemre.”

A lelki formálódás a Krisztusban való érés véget nem érő folyamata, mind személyesen, mind közösségekben. A hívők feladata az, hogy „növekedjenek a kegyelemben és a mi Urunk, üdvözítő Jézus Krisztusunk ismeretében” (2Pt 3,18). Erre a munkára a Szentlélekkel együtt törekszünk a megszentelődésben, amely egész személyünket érinti, és változást hoz az életmódunkban, a viselkedésünkben, a jellemünkben, a kapcsolatainkban és a meggyőződéseinkben. Ez az egész életen át tartó növekedés

Isten és a mi munkánk. Pál apostol világossá teszi ezt, amikor a filippi gyülekezetnek azt parancsolja, hogy törekedjenek az Istennek való engedelmességre, és „félelemmel és rettegéssel munkálják üdvösségüket, mert Isten az, aki munkálja bennük mind a szándékot, mind a cselekvést az ő tetszésének megfelelően” (Fil 2,12-13). Pál biztosítékot ad nekik Isten bennük végzett munkájáról is, amikor azt írja, hogy „aki pedig elkezdte bennetek a jó munkát, elvégzi azt a Jézus Krisztus napjára” (Fil 1,6).

Ha az evangéliumi egészség alapja a Krisztussal való személyes kapcsolatunk, akkor ez a téma a legfontosabb, amelyet a lelkipásztoroknak fejleszteniük és fenntartaniuk kell. Azonban a lelkipásztorok ezt nagyon nehezen teszik meg. Lelki életük összeolvad a szolgálati munkájukkal. Például tanulmányozzák a Bibliát a tanítás és a prédikálás kedvéért, hogy táplálják a nyájat, de gyakran elmulasztják önmagukat táplálni. Ritkán veszik le a „lelkési kalapjukat”, lépnek ki a szerepükből, ami lelki szárazsághoz és kimerültséghez vezet. Az „örök életre buzgó víz forrása”, amelyet Jézus ígérete szerint azoknak ad, akik keresik őt, alig csordogálóa válik bennük (Jn 4,14).

A rezilienciára való törekvés érdekében a lelkipásztoroknak időt és teret kell teremteniük zavartalan Isten-imádatra és a bibliatanulmányozásra. Rendszeres időre van szükségük a kegyelmi eszközök felfedezésére, hogy az imádság és az igei elmélkedés által maguk is átfórmálódjanak, mielőtt mások tanítására összpontosítanak.

A kutatás két felfedezése valódi segítség lehet ebben. Először is a lelkipásztornak keresnie kell, és ki kell alakítania nagyon személyes és megbízható kapcsolatokat olyan társakkal, akiket felhatalmaz, hogy számonkérhetik rajta a Krisztus követését. Segítségükkel olyan helyzetet alakíthat ki rendszeres időközönként, amikor nem lelkipásztorként van jelen. A lelkipásztorok számára ugyanis nagy segítség, amikor tudatosan és gyakorlati módon elválasztják szakmai szerepüket és feladataikat az alapvető identitásuktól, vagyis attól, hogy ők is Isten képmásának hordozói és az Atya örökbefogadott gyermekei.

Tudatosan odafigyelni az öngondoskodásra (önmagunkkal való sáfárkodásra)¹¹

„Azt hiszem, életemben akkor voltam a legelszigeteltebb helyzetben, amikor vezető lelkész lettem.”

„A gyülekezetemben élő embereknek fogalmuk sincs az életem más területeiről. Ők csak lelkészként látnak engem, függetlenül az időtől és a helytől.” „Mindenki azt hiszi, hogy ismer minket, de valójában csak kevesen. Az élet sűrűsége és az a kapcsolati energia, amit a gondjainkra bízott nyáj pásztoralása megkövetel, úgy tűnik, szinte lehetetlenné teszi barátság kialakítását.”

Az öngondoskodás a teljes személyiség egészségének és erejének felelős kezelését, gondozását jelenti. Ez magában foglalja a tehetség, a hivatás, a kapcsolatok, a fizikai egészség és az intellektuális növekedés területeit. Mivel a személyes egészségünk köz-

¹¹ Eredetiben: self-stewardship.

vetlenül befolyásolja családunk és szolgálatunk egészségét, ezért az öngondoskodás nem önzés, hanem az önmegtágadás és az önmegtartóztatás bölcs formája, amelynek keretében gondozzuk Isten teremtményét, akik mi magunk vagyunk. Az 1Mózes 1–2. fejezetének teremtéstörténete elmondja, hogy az ember Isten képmására lett teremtve azzal a céllal, hogy gondozza a teremtést. Ebbe a gondozásba pedig mi magunk is beletartozunk, hiszen ahogy a zsoltáros mondja dicsérve Istent, „félelmetes és csodálatos teremtés” vagyunk (Zsolt 139,14 ESV).

Az öngondoskodás is része annak az elhívásnak, amit hívóként kaptunk, hogy hagyjuk el saját terveinket, és kövessük Krisztust (Mk 8,34-38). Ahhoz, hogy Pál apostollal együtt el tudjuk mondani életünk végén, hogy „[a]ma nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam” (2Tim 4,7), szükség van arra, hogy ne hajszoljuk túl magunkat, hogy annyira egészségtelenné váljunk, hogy ne tudjuk folytatni a ránk bízott futást.

Mindezek ellenére mégis számos tanulmány kimutatta, hogy a lelkipásztorok rendelkeznek a legrosszabb fizikai és érzelmi egészséggel minden más szakma képviselői közül. Ahogy fentebb említettük, a lelkészek nehezen veszik le „a lelkészi kalapjukat”, és hagyják abba a munkát. Egy tudós, aki egy életen át tanulmányozta az amerikai papságot, összehasonlította a különböző szakmák átlagos heti munkaidejére vonatkozó statisztikákat a lelkészek munkájával. Arra a következtetésre jutott, hogy a teológiai hagyománytól függetlenül a lelkészek átlagosan több munkaórát dolgoznak hetente, mint más szakemberek.¹² Az ausztráliai Brain kutatása pedig azt mutatta, hogy a lelkészek átlagosan heti 15 órával többet dolgoznak, mint azt laikus vezetőik gondolták.¹³

A túlterheltség mellett a lelkészek egyedülálló módon a társadalmi elszigeteltségtől is szenvednek. Mind a lelkészek, mind a gyülekezeti tagok hajlamosak összekeverni a lelkész személyét a lelkészi szereppel, vagyis összekeverik a személyes identitást a szakmai feladatkörrel. Például más szakemberektől nem várjuk el, hogy nekünk dolgozzanak, amikor látjuk őket gyümölcsöt vásárolni a piacon. A lelkipásztoroktól azonban elvárják, hogy lelkipásztorként működjenek, amikor valaki lelkipásztorként ismeri fel őket. Nem kapják azt meg, hogy a szakmai feladatkörüktől függetlenül egyszerűen csak önmaguk lehessenek.

A lelkipásztorok legtöbb kapcsolata olyan, amit a lelkigondozói szakma kettős szerepű kapcsolatnak¹⁴ nevez. Ez akkor fordul elő, amikor a másik személlyel végzett közös munka egyszerre több szerepkategóriát, elvárást és funkciót foglal magában. Például egy lelkész egyszerre lesz barátja, házassági tanácsadója, munkatársa egy presbiternek, és közben alapvetően egy gyülekezet alkalmazottja, ahol ugyanaz a presbiter döntést hoz az életéről; mindez egyszerre. Ezért az adott presbiterrel való kapcsolat nagyon bonyolult és érzelmileg fárasztó. Ez a barátság pszichológiailag nem biztonsá-

¹² CARROLL, JACKSON W.: *God's Potters: Pastoral Leadership and the Shaping of Congregations*, Grand Rapids, Eerdmans, 2006, 103.

¹³ BRAIN, PETER: *Going the Distance: How To Stay Fit For A Lifetime of Ministry*, Kingsford NSW, St. Matthias Press, 2004, 17.

¹⁴ Eredetiben: dual-role relationship.

gos a lelkipásztor számára. A kettős szerepű kapcsolatok miatt könnyen előfordulhat, hogy a lelkipásztorok olyan megbízható barátok nélkül maradnak, akik igazán mélyen ismerhetik, megérthetik őket, akik előtt sebezhetővé válhatnak, és felvállalhatják rászorultságukat.

Ahhoz, hogy a lelkipásztorok reziliensek legyenek, napi és heti pihenésre és regenerálódásra van szükségük. Tudva, hogy a gyülekezet tagjai irreális elvárásokat támasztanak velük szemben, a lelkipásztoroknak segít, ha elismerik, hogy az is a munkájuk, hogy igazat mondva és közben kegyelmesen, de csalódást okoznak másoknak és önmaguknak. A lelkipásztorok számára elsőséget kell élvezzen az a nehéz feladat, hogy a szerepköröktől független és a szolgálati környezetükön kívüli megbízható barátságokat építsenek ki. Ahogy Mózesnek Áron és Húr tartotta fel a kezét a harcban, a lelkipásztoroknak is szükségük van társakra, akik a kimerítő munka közepette is felemelik őket (2Móz 17,12).

Érzelmi intelligencia fejlesztése

„Nos, megtanulsz játszani egy játékot, felvenni egy álarcot, ami aztán azzá a módszerré válik, amivel egy csomó ügyet kezelsz. Hirtelen te vagy a szent ember, akinek fel kell vennie a szentség auráját, és akivel minden rendben van. És ez visszahat rád, és zavart fog okozni. Engem is összezavart.”

„Amikor a teológián voltam, azt tanították, hogyan kell prédikálni, és hogyan kell a Szentírást egzegetálni. Nem tanítottak meg arra, hogyan kell az embereket egzegetálni... Nem tudtam, hogy a lelkipásztorkodás az emberekkel és a rendezetlenségeikkel való foglalkozás.”

Az érzelmi intelligencia (EQ) képesség arra, hogy felismerjük és proaktívan kezeljük érzelmeinket, valamint megfelelően felismerjük mások érzelmeit, és reagáljunk rájuk. Mindezt úgy kell tennünk, hogy a kegyelem és igazság kettősét együtt használjuk a kommunikációnkban. A Szentírás megerősíti ezt az igényt, hogy Isten népének EQ-készségekkel kell rendelkeznie.

A zsoltárok például megmutatják nekünk, hogyan osszuk meg Istennel legmélyebb érzelmeinket, a dicséretet, a hálaadást, a lamentálást, a szorongást, a félelmet és a haragot, és hogy tanuljuk meg jobban megismerni Őt, és bízni Benne a folyamat során. Pál apostol azt mondja az efézusiaknak, hogy ismerjék fel érzéseiket („haragudjatok”), kezeljék érzéseiket („de ne vétkezzetek”), és felelősségteljesen fejezzék ki őket („ne hagyjátok, hogy a nap lemenjen a haragotokon” Ef 4,26). A Lélek gyümölcsét kell teremnünk (Gal 5,16-26), és „gyorsnak kell lennünk a hallásra, késedelmes a szólásra és késedelmes a haragra” (Jak 1,19). Nemcsak az érzelmeinket kell istenfélő módon kezelnünk, hanem tanulnunk is kell a megpróbáltatásokból. Még Jézus maga is „szenvetéseiből tanulta az engedelmességet” (Zsid 5,8).

Mivel a lelkipásztorok gyakran kettős szerepkörben dolgoznak az emberekkel, az EQ-követelmények magasak velük szemben. Az élet általános kihívásai mellett, amelyekkel mindannyian szembesülünk ebben a megtört világban, a lelkipásztori hivatás sajátos nehézségei még ehhez hozzátesznek: a túlhajszoltság, a meg nem értettség,

az alulfizettség és a társadalom által való megbecsülés hiánya. A lelkészek számára egyedülállóan kimerítő érzelmileg ezeknek a nehézségeknek a kezelése. Emellett lelkészként feladatuk, hogy a nehézségek vagy szenvedések közepette vigasztalják a gyülekezeti tagokat vagy akár idegeneket is. Miközben vigasztalnak másokat, a lelkészek nem engedhetik meg azt, hogy mások érzelmei manipulálják őket, és nem vállalhatnak felelősséget mások érzelmeiért és reakcióiért. A lelkészek érzelmi munkája óriási.

Két olyan gyakorlat van, amely bizonyítottan segít a lelkipásztoroknak a reziliencia fejlesztésében az EQ-val összefüggésben. Az egyik, amit fentebb említettünk, hogy a lelkipásztoroknak olyan biztonságos, támogató baráti kapcsolatokat kell kialakítaniuk, törődve magukkal és a saját szociális szükségleteikkel, ahol nincs kettős szerepük.

Az EQ-t az érzelmeikre és reakcióikra való rendszeres, tudatos reflexióval is tanulják a lelkészek, különösen konfliktusok és válságok idején. A Bibliából és a gyülekezeteinkben élő emberek kapcsán is tudjuk, hogy Isten a nehézségeket arra használja, hogy az életet a Krisztusban való érettség felé formálja. A konfliktusokon és megpróbáltatásokon keresztül való növekedéshez azonban szükség van arra, hogy beszélgessünk bizalmas barátokkal, megosszuk gondolatainkat egy mentorral, vagy akár találkozzunk egy lelkigondozóval. Mások támogatását átélve az érzelmeikre figyelő gondos reflexióval együtt hozzásegít ahhoz, hogy jól navigáljunk a legnagyobb kihívást jelentő eseményeken keresztül is. Akkor a lelkipásztor képes lesz követni Pál apostolt abban, hogy ahogyan Isten megvigasztalta őt, ő is vigasztalni tudja a gyülekezetet (2Kor 1,3-7).

Kulturális intelligencia fejlesztése

„A szolgálatunk szempontjából létfontosságú, hogy megértsük a kulturális normákat és nüanszokat, hogy különbséget tudjunk tenni aközött, hogy mi az, amit a kultúránkban helyesnek fogadunk el, és aközött, ami a Szentírás által meghatározott igazság.”

„Szükség van arra, hogy kontextusba helyezzük a területünkön élő emberekhez való hozzáállásunkat. Mert az ügyek, amelyekért az emberek harcolni fognak, a különböző kontextusokban nagyon különbözőek.”

„Azt mondjuk, hogy multikulturálisak akarunk lenni, de nem akarunk megváltozni. Azt akarjuk, hogy mások alkalmazkodjanak hozzánk. Hogyan prédikáljak, hogyan dolgozzak az munkatársaimmal, hogyan dolgozzak magamon, hogy mélyebb, alaposabb megértéshez jussak?”

A kultúra olyan, mint egy térkép, amely megmondja egy adott embercsoportnak, hogyan éljen meg egy napot, és általában hogyan éljen. Ennek a térképnek a nagy része mélyen elrejtve van bennünk, sem mások, sem mi nem látunk rá könnyen. Leginkább a tudatalatti és/vagy ki nem mondott viselkedésünkben működik. Sokkal több a kultúra, mint a nyelv, az étel és a ruházat. A kultúra olyan térkép, amely kirajzolja az értékek, az érzelmi reakciók, a viselkedés, a hitrendszerek, az eszmék, a szokások, a normák, a világnézet és a mindennapi gyakorlatok közötti kapcsolatokat.

A kulturális intelligencia (CQ) olyan képesség, amely lehetővé teszi, hogy felismerjük a különböző kulturális kontextusokat, sikeresen alkalmazkodjunk hozzájuk,

és képesek legyünk bizalmi kapcsolatokat kiépíteni. A CQ biztosítja számunkra a bölcsességet, hogy kölcsönösen megértsük egymást, és tisztelettel lehessünk minden ember iránt, aki felé szolgálatunk van. A CQ-ban való fejlődéshez tudatosan törekednünk kell arra, hogy nyitottak legyünk, és készsek legyünk tanulni, ahelyett, hogy ítélkezünk akkor, amikor a miénktől eltérő kultúrájú emberekkel találkozunk. Ez még egy olyan kultúránál is igaz, mint a magyar: találkozunk olyan magyar emberekkel, akik teljesen eltérően működnek tőlünk. Pusztán a különböző generációk is más értékek szerint élnek az életüket. A különbségek adódhatnak az eltérő földrajzi, generációs, nemi, társadalmi-gazdasági, etnikai, sőt egyházfelekezeti háttérből.

A CQ észleli az emberek közötti különbségeket, és ezeket a különbségeket értékeli és megbecsüli. Amikor így teszünk, Istent követjük, aki megváltásban gyermekévé fogad minket, és különbözőképpen formál és ajándékozik meg mindenkit. Mindenkiben arra hív, hogy egységben és mindenkit tisztelve, egy testként működjünk Krisztusban (Gal 3,28; Ef 2,14-16; Róm 12,3-8). A különbözőségek értékességét mutatja az is, hogy az új ég és földön Isten népe „minden nemzetből, minden törzsből és népből és nyelvből” lesz együtt (Jel 5,9; továbbá Ézs 19,19-25).

Mivel a lelkipásztorok sok emberrel dolgoznak, mindenféle korosztályból, valójában kultúrákon átívelő munkát végeznek, és közben törekszenek arra, hogy az evangéliumot mindenki számára érthetővé tegyék. Pásztori feladatok közé tartozik az igazságosság keresése, az elesettek pártfogása és a társadalmunkban élő eltérő hátterű emberek támogatása is (3Móz 19,33-37; Ézs 1,10-17; 58,1-12; Mt 25,31-46; Lk 10,29-37). E kihívás mellett lelkészként olyan gyülekezeti tagokkal foglalkozunk, akik a globálisan összekapcsolt világ kulturális változásainak növekvő tempójával és konfliktusaival küzdenek.

A kultúra valósága, hogy mivel az emberek közössége építi, ezért a társadalomban jelenlevő minden kultúra, valamint a családok mikrokultúrája egyaránt tartalmaz jót és rosszat, igazságot és hamisságot. A kultúra tükrözi, hogy az ember Isten képmása (innen a kultúra jó elemei), de egyszersemind természeténél fogva bűnös (ez okozza kultúrában megjelenő rosszat). A hatalom és az előítéletek torzítják másokhoz való hozzáállásunkat és kapcsolatainkat, eltávolítva bennünket a krisztusi igazságtól és szeretettől. A lelkipásztorok felelőssége, hogy segítsenek az embereknek megkülönböztetni, hogy a kultúra hol tér el a bibliai igazságtól.

Összefoglalva, a kultúrák közötti pásztori szolgálat elsősorban arról szól, hogy a lelkipásztor tanul! A CQ-ban való növekedés együtt jár azzal, hogy elfogadjuk, hogy lesznek félreérthető helyzetek, és a nem ismert dolgokhoz kíváncsisággal közeledünk. Reflexiót, alázatot és bátorságot igényel, hogy jó kérdéseket tegyünk fel másoknak a megértés érdekében. Ebben a tanulási folyamatban a lelkipásztor törekszik az egységre, miközben tiszteletben tartja az emberek sokféleségét. A lelkipásztorok ez után válnak képessé arra, hogy jól osszák meg az evangéliumot másokkal, és hogy az új hívőket képesek legyenek integrálni a gyülekezetbe és Isten szövetségi családjába.

A házasság és a család újbóli előtérbe helyezése

„A szolgálat nem munka, hanem életmód. Még ha otthon is vagyok, akkor is ki vagyok téve a telefonnak, és képtelen vagyok kikapcsolni az egyház miatt bennem lévő érzelmek egy részét. Úgy érzem, hogy sokszor csak megjátszom magam a gyerekeimmel szemben.”

„A feleségem magányos. A probléma lényege, hogy lelkészként két feleséged van: a gyülekezet és a házastársad. A második feleség – a gyülekezet – uralja a figyelmedet és a fókuszodat. A feleségem azt kívánja, bárcsak neki is megadnám azt a figyelmet, amit a gyülekezetnek. Neheztelés és féltékenység uralkodik.”

„A családom kapja a selejtet.”

A házasság és a család témaköre az az iránti elkötelezettségről szól, hogy a lelkész lelkileg egészséges kapcsolatot ápoljon a közvetlen és a tágabb családjával. Ez az egyedülálló lelkészekre is vonatkozik. Jézus azt tanította, hogy a világ arról fogja tudni, hogy az ő tanítványai vagyunk, hogy milyen szeretetet tanúsítunk egymás iránt (Jn 13,35). Ennek a szeretetnek előbb otthon kell láthatóvá lennie, mint bárhol máshol. Ezenkívül a gyülekezeti vezetőknek megvan az a plusz számonkérhető kötelezettségük, amelyet Pál apostol Timóteusnak az 1Tim 3,1-7-ben sorol fel, hogy a Krisztusban való érettségük megmutatkozik mások számára az otthoni kapcsolataik egészségességében. Ez egy olyan egyedülálló kihívás a lelkipásztorok számára, amely más hivatásúak esetében nincs. Mindemellett lehetetlen vállalkozás egyszerre túl sok időt tölteni a szolgálatban, és közben jól szolgálni a családot.

Lelkipásztorok lenni stresszt jelent a házastársra, gyermekekre vagy akár a lakótársra nézve: sebezhetőnek érezhetik magukat, és hogy ki vannak téve mások ítéletének. Mivel a lelkészek magán-, családi és szakmai élete közötti határok könnyen elmosódnak, az otthoniak könnyen úgy érezhetik, hogy ők is csak a lelkészi hivatal kiterjesztése. Éppen ezért a lelkipásztoroknak rendszeresen fel kell mérniük a velük egy háztartásban élőik érzelmi és kapcsolati egészségét. Nagyon megrázó, de fontos lehet meghallgatni a családtagok válaszát arra a kérdésre, hogy „hogyan hat rád a lelkészi szolgálatban való munkám?”. A lelkipásztorok úgy fejlődnek a rezilienciában, hogy rendszeresen beszélgetnek a házastársukkal arról, milyen döntő szerepe van a társuknak a szolgálatra nézve, és mennyire nagy jelentősége van annak, hogy érzelmileg törődnek a lelkipásztorral.

A kutatás alkalmával folytatott egyik beszélgetés során egy lelkész büntudattal beszélt házastársáról mint a szolgálata „nukleáris szemétdombjáról”. Többen akkor jöttek rá, hogy a házastársuk az egyetlen bizalmas barátjuk: velük osztják meg a lelkészi munka minden kihívását és fájalmát. A házastársaknak azonban nem voltak olyan bizalmas, megbízható barátai, akikkel megoszthatták volna ezeket az érzékeny terheket, és aki feldolgozni segített volna nekik. Mind a lelkipásztor, mind a házastárs oldaláról tapasztalt elszigeteltség és a támogatás hiánya károsan hathat az egész családra. Mindkettőjüknek szüksége van arra, hogy szolgálati környezetükön kívüli, megbízható, bizalmas kapcsolatokat építsenek ki, akikre egészséges módon számíthatnak.

Vezetés és menedzsment tanulása

„Soha nem gondoltam úgy a hivatásomra, hogy vezető leszek, amíg bele nem kerültem az aktív szolgálatba.”

„Mi a tökéletes munkaköri leírásom? Prédikáljak, tanítsak, és töltsék időt a munkatársaimmal és a presbiterekkel. Annnyira el vagyok foglalva a vezetői feladatokkal, hogy büntudatom van az emberi kapcsolataim miatt.”

„Az adminisztráció fogalmát úgy próbáltam újra értelmezni, hogy mindent megteszek, ami segít az embereknek közelebb kerülni Jézushoz. Ez segít abban, hogy a szervezésre ne csak egy szükséges rosszként gondoljak, hanem a Krisztus gyülekezetének tanítvánnyá tételéhez szükséges elemként.”

Az utolsó téma, a vezetés és menedzsment a lelkészi hivatás két elsődleges és gyakran kellemetlen feladatát írja le. Sajnos kevés lelkészképzés készíti fel a lelkipásztorokat a költségvetés tervezésével, az épületek karbantartásával, a megbeszélések napirendjének meghatározásával, az alkalmazottak felvételével, elbocsátásával, a hosszú távú tervezéssel, az ismétlődő ügymenettel, az e-mailekkel, a papírmunkával és az adminisztrációval kapcsolatos feladatokra. A menedzsment azt a munkát írja le, amely a szervezetek adminisztratív rendjét és állandóságát biztosítja.

Az egyik vezetéssel kapcsolatos félreértés, hogy a vezető az, aki egyedül határozza meg a jövőképet, hozza meg a döntéseket, ellenőrzi az erőforrásokat, és követeléseket támaszt másokkal szemben; mindezt annak érdekében, hogy a dolgokat elvégezzék. A „hős vezető” modell irreális elvárásokat támaszt a lelkipásztorokkal szemben, mint ha emberfeletti emberek lennének, vagy maga Jézus. Ez okozza a legtöbb konfliktust, felmérhetetlen károkat, sőt visszaéléseket a gyülekezetekben. Ehelyett Isten népe és különösen a vezetők arra hivatottak, hogy szeretetben szolgáljanak másokat, ahogyan Krisztus is tette (Mk 10,42-45). Nem „uralkodnunk kell mások felett”, ahogyan azt kultúránk feltételezi a vezetőkről, hanem „gondoskodnunk kell Isten egyházáról, amelyet saját vérével szerzett” (ApCsel 20,28).

A „hős vezető” modelljével ellentétben az üzleti világban végzett kutatások is azt mutatják, hogy az egészséges vezetés leginkább úgy írható le, mint az emberek együttműködésének művészete, hogy közösen tanuljanak, miközben a legnagyobb kihívásokon mennek keresztül. A vezetés művészet, mert képzelőerőt, az érzelmek kezelését és improvizációt igényel. Mindeközben a vezetés tanulható. (A Covenant Theological Seminary számára finanszírozott kutatás második része azt vizsgálta, hogyan néz ki az isteni kegyelmen alapuló, Isten országa-orientált vezetés. A kutatás során számos workshopot tartottak gyülekezetvezetők és az üzleti vezetők részvételével, akik a Szentírásról és a vezetéssel kapcsolatos üzleti kutatásokról beszéltek.¹⁵)

A *Reziliencia a szolgálatban* kutatás számos lehetőséget tárt fel, hogy a lelkipásztorok hogyan fejlődhetnek a rezilienciában az egészségesebb vezetés és menedzsment érdekében. Először is, dolgozhatnak azon, hogy elgondolkodjanak a vezetéssel és

¹⁵ BURNS, Bob – CHAPMAN, Tasha D. – GUTHRIE, Donald C.: *The Politics of Ministry: Navigating Power Dynamics and Negotiating Interests*, Downers Grove, InterVarsity Press, 2018.

irányítással járó felelősségükön, és imádsággal mérlegeljék, hogy ez a munka hogyan lehet a tanítványság és a másokat megáldó, helyreállító munka része is.

Másodsor, a lelkipásztor összpontosíthat arra, hogy ne maga végezze el a dolgokat, hanem kapcsolatban gondolkodjon. Azzal, hogy a feladatok elvégzése helyett a tanítványságra összpontosít, a lelkipásztornak le kell lassítani, hogy kis csapatokat hozzon létre, akikkel együtt végzik el a munkát. Ehhez figyelemmel kell lenni a gyülekezeti tagok tehetségére és érdeklődési körére. Egyedi elszigeteltségük miatt a lelkipásztoroknak kifejezetten az együttműködésre és a partnerségi támogatásra kell összpontosítaniuk a szolgálati munka során. Ahogy Pál apostol leírta, az egyház vezetői arra hivatottak, hogy „felkészítsék a szenteket a szolgálat végzésére, Krisztus testének építésére” (Ef 4,12). A presbitereknek és a lelkipásztoroknak nem szabad minden szolgálati munkát maguk elvégezniük.

Egy másik módja annak, hogy ellenálljunk a nyomásnak, hogy hős vezetővé váljunk, az, hogy a lelkipásztor bizalmat épít ki a munkatársaival, és jó kérdéseket tesz fel a megbeszéléseken. A lelkipásztor segítheti a résztvevőket abban, hogy ne a saját elképzeléseikre és vágyaikra gondoljanak, hanem a gyülekezetben lévő összes többi embertípus érdekeit is figyelembe vegyék. Az egyik legjobb kérdés, amire a szolgálati megbeszéléseken választ adhatnak, az az, hogy a gyülekezet többi tagja mit nyerhet és mit veszíthet a megbeszélésen hozott döntésekkel. Az egészséges gyülekezetvezetéshez tehát EQ-ra van szükség.

Az egészségesebb, kegyelem alapú vezetés megköveteli a lelkipásztoroktól, hogy a kegyelem evangéliumába vetett hitükben szilárdan megálljanak. Tudatosítaniuk kell magukban, hogy Krisztusban Isten szeretett gyermekei, akik elegek, és akiké az üdvösség. Ez segít szembeszállni a bűnös vágygal, hogy másokat irányítsanak, vagy mások jóváhagyása vagy rosszallása helytelenül befolyásolja őket. Minden nap, amikor kihívásokkal szembesülünk, újra meg kell erősítenünk magunkban ezt az igazságot: „Hiszen kegyelemből van üdvösségetek hit által, és ez nem tőletek van: Isten ajándéka; nem cselekedetekért, hogy senki se dicsekedjék. Mert az ő alkotása vagyunk, akiket Krisztus Jézusban jó cselekedetekre teremtett, amelyeket előre elkészített Isten, hogy azok szerint éljünk.” (Ef 2,8-10) Ezután az evangélium kegyelmétől megerősödve engedelmeskedhetünk Pál apostol parancsának: „Amit tesztek, jó lélekkel végezzétek úgy, mint az Úrnak, és nem úgy, mint az embereknek, tudván, hogy ti viszonzásul megkapjátok az Úrtól az örökséget. Az Úr Krisztusnak szolgáljatok!” (Kol 3:23-24)

Befejezés

Miután a többéves kutatás véget ért, és megosztottuk eredményeinket a résztvevő lelkészekkel, ők lelkesen jóváhagyták megállapításainkat. Úgy érezték, hogy a témakörök jól leírják, hogy hol vannak a legnagyobb kihívásaik, és hogy a rájuk adott válaszok működnek.

„Ha nem élném meg folyamatosan az evangéliumból fakadó felfrissülés élményét – a megtört állapotom felvállalását és érzelmi felszabadultságot a kapcsolataimban –, nem tudnék sokáig megmaradni a lelkési szolgálatban.”

„Könnyű belecsúszni a heti robotolásba, elvégezni, amit el kell végezni, és elhanyagolni a saját kegyességemet és lelki egészségemet. Ez egy soha véget nem érő küzdelem.”

„A más lelkipásztorokkal való kapcsolat mentőöv volt. Segített normalizálni a lelkési munkából fakadó fájdalmat és frusztrációt.”

„Most már értem, hogy milyen értéket képvisel, ha személyemet és Isten gyermekeként való identitásomat megkülönböztetem a lelkipásztori hivatásomtól, munkámtól.”

„A Krisztussal való kapcsolatom után a házasságom egészsége a szolgálatom alapja.”

Nagymértékben javulhat a lelkészek, gyülekezeti vezetők egészsége és rezilienciája, ha jól megértik ezeket a témaköröket, és ezek segítségével tudatosan értékelik a saját életüket és a lelkési szolgálatukat. Meglepő módon a témakörök nem szólnak közvetlenül a lelkési szolgálat feladatairól, például a prédikálásról, ehelyett inkább azt befolyásolják, hogy kicsoda maga a lelkipásztor, és ezért arra is kihat, hogy mit tesz. A reziliencia a szív és a kapcsolatok területe.

Mivel mindannyian befolyásolják a gyülekezet viselkedését és egészségességét, ezért nemcsak a lelkipásztor, hanem a házastárs, a presbiterek és a gyülekezet ügye is, hogy a témakörökből származó legjobb gyakorlatokat átültessék a mindennapokba. Isten kegyelméből és erejéből tanulhatjuk a rezilienciát azáltal, hogy együtt törekszünk rá egymást támogatva, miközben igyekszünk az életünkbe és a szolgálatunkba újfajta gyakorlatokat beépíteni, mindezt Isten dicsőségére.

Függelék: A kutatás nyomán végrehajtott változtatások a lelkészképzésben

Amikor a *Reziliencia a szolgálatban* kutatás eredményei világhosszá váltak, a Covenant Theological Seminary úgy látta, hogy meg kell változtatnia képzési programjait, hogy jobban felkészítse a lelkipásztorokat, a jövőendő gyülekezetvezetőket. A jelentősebb változtatások közül néhány a következő volt.

- a) A diákokat kiscsoportokba osztották be képzett facilitátorokkal együtt, hogy bizalmas keretek között dolgozhassanak az összes fenti témán, és megbízható barátságokat építsenek ki, amelyek támogatást és bátorítást jelenthetnek számukra a szolgálati évek során.
- b) A tanárok megváltoztatták a kurzusfeladatokat, hogy csoportos projekteket és sokféle személyes reflexiós munkát tartalmazzanak, ezáltal a hallgatók gyakorolhatják az együttműködést és a reflexió eszközt arra vonatkozóan, hogy a tanulmányaik hogyan illeszkednek az életükhöz. A kurzusfeladatok között szerepelt a családi élet, az egyén érzelmi és kulturális intelligenciája, valamint kegyességi eszközök beillesztése és tanulmányozása.
- c) Kurzusokat összevontak különböző tudományterületekről (például a *Bevezetés a lelkigondozásba* tárgyat összevonták a rendszeres teológia *Isten és emberiség* című kurzussal), hogy ne a hallgatókra maradjon később a teológia,

valamint az élet tudományos témákkal való integrációja, hanem közvetlenül a kurzuson belül lehessen feldolgozni.

- d) Konkrét lelkészi gyakorlattal kapcsolatos készségeket elősegítő kurzusokat vezettek be. Három példa: bevezetés a tanítás és tanulás alapjaiba, kurzus a vezetésről, a keresztyén lelkigondozás alapjai. A kurzus teljesítéséhez előírt feladatok nem vizsgákra és tudományos dolgozatokra összpontosítanak, hanem hogy a hallgatók gyakorolják a készségeket, amelyekre oktatói visszajelzést is kapnak.
- e) A hallgatók számára ingyenesen igénybe vehetővé vált keresztyén lelkigondozás. Határozottan bátorítanak minden hallgatót, hogy egy időszakon keresztül dolgozzon egy lelkigondozóval személyes életének valamely olyan aspektusán, ahol különösen megtörtnek érzi magát, vagy ahol különösen fájdalmas élményeket élt át a múltjában.

ABSTRACT

Tasha Chapman – Borbála Mikola: Resilient Ministry: What We Learned from Pastors in Seven Years of Research

American research has shown that pastors are burning out and/or leaving the ministry at an increasing rate. Over the past decade, a couple large studies were conducted to help. Covenant Theological Seminary in St. Louis, Missouri, USA, conducted qualitative research for seven years, with over 70 pastors and their spouses. The study asked what sustains pastors for a lifetime of fruitful ministry. The data analysis resulted in six interrelated themes: spiritual formation, self-stewardship, emotional intelligence, cultural intelligence, marriage and family, and leadership and management. Each theme gives specifics on what makes the pastor's profession so uniquely difficult and what can help. Compared to other professionals, pastors' work requires numerous diverse skills. It is lonely and isolating, relentlessly demanding, and impacts all of life and the life of the pastors' families. And the profession is largely misunderstood and unappreciated by congregants. Pastors gain resilience through reflecting on the themes to gain awareness, establishing new patterns of work and rest, building confidential peer friendships, and re-establishing their identity as a beloved child of God.

Egyéb ajánlott irodalom angol nyelven, amely hasznos a lelkipásztori rezilienciához:

- BOLSINGER, Tod: *Canoeing the Mountains: Christian Leadership in Uncharted Territory* Expanded edition, Downers Grove, IVP Books, 2018.
- BRIGHT, Deborah: How to Let Go at the End of the Work Day, *Harvard Business Review*, 2017. 11. 23. URL: <https://hbr.org/2017/11/how-to-let-go-at-the-end-of-the-workday>
Utolsó letöltés: 2023. 11. 17.

- BURKUS, David: Research Shows that Organizations Benefit When Employees take Sabbaticals, *Harvard Business Review*, 2017. 08. 10. URL: <https://hbr.org/2017/08/research-shows-that-organizations-benefit-when-employees-take-sabbaticals>
Utolsó letöltés: 2023. 11. 17.
- CLARK, Richard: Andy Crouch: My Work as a Father Will Outlast Any Word I'll Ever Write, *The Calling*, Podcast Audio, 2017. 01. 27. URL: <https://www.christianitytoday.com/ct/podcasts/calling/andy-crouch-my-family-will-outlast-any-word-ill-ever-write.html>
Utolsó letöltés: 2023. 11. 17.
- CROUCH, Andy: *Playing God: Redeeming the Gift of Power*, Downers Grove, IVP, 2013.
- GOLEMAN, Daniel: "What Makes a Leader?", in *HBR's 10 Must Reads on Leadership*, Cambridge, Massachusetts, Harvard Business Review Press, 2011, 1–22.
- HEIFETZ, Ronald – LINKSY, Marty: *Leadership on the Line: Staying Alive Through the Dangers of Change*, Cambridge, Massachusetts, Harvard Business School Press, 2002.
- HERRINGTON, Jim – TAYLOR, Trisha – CREECH, R. Robert: *The Leader's Journey: Accepting the Call to Personal and Congregational Transformation*, Grand Rapids, Baker Academic, 2020².
- NELSON, Tom: *The Flourishing Pastor: Recovering the Lost Art of Shepherd Leadership*, Downers Grove, IVP, 2021.
- NOUWEN, Henri J. M.: *In the Name of Jesus: Reflections on Christian Leadership*, Chestnut Ridge, The Crossroad Publishing Company, 1989.
- SCAZZERO, Peter: *The Emotionally Healthy Leader: How Transforming Your Inner Life Will Deeply Transform Your Church, Team, and the World*, Grand Rapids, Zondervan, 2015.
- SCAZZERO, Peter: *Emotionally Healthy Spirituality: It's impossible to be spiritually mature, while remaining emotionally immature*, Grand Rapids, Zondervan, 2017.
- SCHAEFFER, Francis A.: *No Little People*, Wheaton, Crossway, 2003.
- THOMAS, Luke: *Leadership Durability: The Definitive Guide to Overcoming Burnout and Building Resiliency*, Magnolia, Lucid Books, 2019.
- TRIPP, Paul: *Dangerous Calling: Confronting the Unique Challenges of Pastoral Ministry*, Wheaton, Crossway, 2015.
- WERNER, Clay: *On the Brink: Grace for the Burned-Out Pastor*, Phillipsburg, P & R Publishing, 2014.

Járay Márton

A PAPOK ÉS LELKÉSZEK LELKI EGÉSZSÉGÉNEK ÉS LELKIGONDOZÁ- SÁNAK SAJÁTOS KIHÍVÁSAI – PÉLDÁZAT AZ ELVESZETT PÁSZTORRÓL

A világban, Európában és ezzel párhuzamosan Magyarországon folyamatosan zajlanak olyan társadalmi változások (pl. urbanizáció, idősödő korfa, online világ térhódítása, mobilitás növekedése, házasságkötések idősebb korra való kitolódása, reprodukciós ráta csökkenése), amelyek érzékenyen érintenek több csoportot, társadalmi alrendszeret. Akár a családra, egyházakra, kis közösségekre is gondolhatunk. Ennek a háromnak a metszetében vannak azok a lelkészek, akik hivatásukat a gyülekezeti szolgálat keretein belül végzik. Szükséges lenne minél hatékonyabban válaszolni az őket érintő legfőbb hatásokra, hogy a szolgálatukat végző lelkipásztorok kiteljesedhessenek élethivatásukban, anélkül, hogy személyes életük szenvedné kárát. Egyre több nemzetközi kutatás támasztja alá, hogy a lelkészek fizikai és lelki egészségük alapján egyaránt a veszélyeztetett foglalkoztatási csoporthoz tartoznak.¹ Nagyon sokan vizsgálják a lelkészi hivatás kihívásait és az ezzel járó stresszt.² A stresszes életmód hatásai miatt a lelkészek fizikai és lelki egészsége az átlagnál rosszabb.³ Igaz ez sok más segítő foglalkozásra is. Ezért fontos meghatározni, hogy mik azok a sajátosságok, amelyek alapján

¹ EDWARDS, Laura – BRETHERTON, Roger – GRESSWELL, Mark – SABIN-FARRELL, Rachel: The Relationship Between Social Support, Spiritual Well-being, and Depression in Christian Clergy: A Systematic Literature Review, *Mental Health, Religion & Culture*, 23. évfolyam, 2020/10, 857–873.

² CHAN, Kara – CHEN, M.: Experience of Stress and Burnout among Pastors in China, *Journal of Pastoral Care & Counseling*, 73. évfolyam, 2019/4, 232–237.; FRANCIS, Leslie J. – CREA, Giuseppe: Work-related Psychological Health and Psychological Type: A Study among Catholic Priests in Italy, *Mental Health, Religion & Culture*, 18. évfolyam, 2015/7, 593–604.

³ WEEMS, Lovett H. – ARNOLD, Joseph E.: *Clergy Health. A Review of Literature*, Glenview, Lewis Center for Church Leadership – Wesley Theological Seminary, 2009, URL: https://www.wespath.org/assets/1/7/FTL_Clergy_Health_Lit_Rev.pdf Utolsó letöltés: 2023. 11. 22.

a lelkészek mindennapi kihívásait vizsgáljunk érdemes. Mivel maga a hivatás is folyamatos átalakuláson megy keresztül, és a társadalmi kontextus is állandóan változik, területenként, felekezetenként eltér, ezért nagyon sok oldalról és megközelítésből kutatták már a kérdést. Ezzel együtt vannak olyan általánosságban is megfogalmazható közös pontok, amelyek hatással vannak a lelkészek lelki és fizikai egészségére. Ugyanígy megfigyelhetünk általánosan kialakult jó vagy éppen romboló megküzdési stratégiákat is.⁴ Ezért lehetséges, hogy a felekezeti közötti lelkészi csoportok résztvevőinek első nagy felismerése, hogy „bár dogmatikai téren vannak különbségeink, ugyanazokkal a kihívásokkal küzdenek egyházaink, és küzdünk mi magunk”.⁵

Bár nemzetközi szinten az utóbbi évtizedekben egyre több tanulmány és kutató foglalkozik a kérdéssel, Magyarország még adós a komolyabb átfogó vizsgálatokkal. 2022-ben az evangélikus lelkészek, 2023-ban a magyarországi református lelkészek között készült országos kutatás, aminek az eredményeit a közeljövőben készülő tanulmányokban mutatjuk be. A kutatások, a lelkészek között szerzett tapasztalataink és az erre épülő segítő kezdeményezések a külföldi tanulmányok által megfogalmazott célok irányába mutatnak. Egyházainkat egyre súlyosabban érinti a lelkészhiány és a fogyatkozó gyülekezeti létszámok. A lelkészek rossz fizikai, illetve lelki állapota ezekkel szoros kölcsönhatásban van. A sok kiüresedő gyülekezet közötti ingázás érzelmileg és testileg is megterhelik a szolgálatot végzőt. A fáradt, hivatását kereső, magányában küzdő lelkész pedig nem képes a közösség építésére, de sokszor még a növekvő közösség építő támogatására sem. Míg egyházaink az utóbbi időben sok pénzt fordítottak az omladozó, felújítandó templomokra, parókiákra, közösségi házakra, sajnos addig elenyésző erőforrást biztosítottak a közösségekben szolgáló lelkészeik támogatására, segítségére. Ez az utóbbi években kezd változni. Nem szabad megfeledkeznünk Isten hívásáról, amit Péter levelében olvashatunk: „Ti magatok is, mint élő kövek, épüljetelek lelki házzá!” (I. Pét. 2,5). A lelképásztorok személye önmagában már egy befogadó közeg, egy tér az Istent kereső emberek és gyülekezeti tagok számára. Ráadásul személyük sokszor meghatározza az egész közösség szemléletét, működését. Nézzünk rá ilyen szemmel most a papok, lelkészek helyzetére! Hogy néz ki ez az épület, lelki ház, hol szorul megerősítésre, felújításra, építésre?

Vallásosság, lelkészség és egészség

Még ma is gyakran találkozhatunk azzal a véleménnyel, amely szerint a lelkésznek nem lehet baja, jól kell lennie, hiszen hívő, „élvezi Isten támogatását”.⁶ A kutatók ennél sokkal differenciáltabb képet mutatnak, noha bonyolult vizsgálni az összefüggéseket. A vallásosság és az egészség meghatározásánál is lényeges, hogy mely aspektusokat emeljük ki. Ezzel együtt sok vizsgálat támasztja alá a vallásosság pozitív

⁴ DOOLITTLE, Benjamin R.: Burnout and Coping among Parish-based Clergy, *Mental Health, Religion & Culture*, 10. évfolyam, 2007/1, 31–38.

⁵ Lelkigondozói képzés egyik csoportjában résztvevő lelkész gondolata.

⁶ A kutatás szempontjából fontos figyelembe venni, hogy ezt sokszor lelkészek, lelkészi körök is így gondolják saját magukról.

hatását az egészségre.⁷ Gyakran ezek a pozitív hatások inkább az aktív, személyes vallásgyakorlással hozhatók összefüggésbe.⁸ Magyarországon Kopp Mária és munkatársai vizsgálták ezt a legbehatóbban a Hungarostudy kutatásaikban.⁹ Külön vizsgálták a vallásosság szubjektív fontosságát a személyes életben és a vallásgyakorlást. Míg ez utóbbi általánosan jobb egészségi mutatókkal és egészségmagatartással járt együtt az átlag társadalomhoz képest, addig a vallás fontosságát tekintve azok között, akik számára nagyon fontos a vallás, az átlag népességhez képest nagyobb volt a depresszió mértéke. Ugyanakkor a társas támogatás mértéke is jóval magasabb a vallásos emberek körében, ami szoros összefüggést mutat a fizikai és lelki egészséggel.

Ezek alapján meglepő, hogy a lelkészek testi és lelki egészség szempontjából világszerte általánosságban a társadalom átlagánál rosszabb mutatókkal rendelkeznek, például ha a túlsúlyra és az ezzel járó betegségekre gondolunk,¹⁰ vagy akár a krónikus stresszre mint egyéb betegségek kiváltó okára.¹¹ Magyarországon hasonló adatokat kaptunk a kutatásainkban. Ezek mellett jelennek meg még a különféle mentális betegségek.¹² Persze a kutatások rögtön rá is mutatnak a vallásosságon túl egyéb olyan összefüggésekre, amelyek magyarázatot adhatnak a tapasztalt jelenségekre.

A lelkészek jóllétét számtalan tényező befolyásolja, alakítja. Éppen ezért többféle kutatási kérdés, megközelítés, vizsgálati fókusz engedhet mélyebb betekintést a kérdéskörbe. Vannak, akik a mentális egészség és a kiegészítő oldaláról próbálják felmérni a helyzetet.¹³ Egyre többen vizsgálják a hivatás és a személyiségtípusok összefüggését,¹⁴

⁷ KOENIG, Harold G. – COHEN, Harvey J.: *The Link Between Religion and Health: Psychoneuroimmunology and the Faith Factor*, Oxford, Oxford University Press, 2002.; POWELL, Lynda H. – SHAHABI, Leila – THORESEN, Carl E.: Religion and Spirituality: Linkages to Physical Health, *American Psychologist*, 58. évfolyam, 2003/1, 36–52.

⁸ MEISENHOLDER, Janice Bell – CHANDLER, Emily N.: Faith, Prayer, and Health Outcomes in Elderly Native Americans, *Clinical Nursing Research*, 9. évfolyam, 2000/2, 191–203.

⁹ KOPP Mária – SKRABSKI Árpád – SZÉKELY András: Vallásosság és egészség az átalakuló társadalomban, *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 5. évfolyam, 2004/2, 103–125.

¹⁰ HALAAS, Gwen W.: *Ministerial Health and Wellness*, Chicago, Evangelical Lutheran Church in America, 2002.; PROESCHOLD-BELL, Rae Jean – LEGRAND Sara H.: High Rates of Chronic Disease and Obesity among United Methodist Clergy, *Obesity*, 18. évfolyam, 2010/9, 1867–1870.

¹¹ ROWATT, G. Wade: Stress and Satisfaction in Ministry Families, *Review & Expositor*, 98. évfolyam, 2001/4, 523–543.; LEE, Cameron – IVERSON-GILBERT, Judith: Demand, Support, and Perception in Family-related Stress among Protestant Clergy, *Family Relations*, 52. évfolyam, 2003/3, 249–257.

¹² WEAVER, Andrew J. – FLANNELLY, Kevin J. – LARSON, David B. – STAPLETON, Carolyn L. – KOENIG, Harold G.: Mental Health Issues among Clergy and Other Religious Professionals: A Review of Research, *Journal of Pastoral Care & Counseling*, 56. évfolyam, 2002/4, 393–403.

¹³ ADAMS, Christopher J. – HOUGH, Holly – PROESCHOLD-BELL, Rae Jean – YAO, Jia – KOLKIN, Melanie: Clergy Burnout: A Comparison Study with Other Helping Professions, *Pastoral Psychology*, 66. évfolyam, 2017, 147–175.

¹⁴ STEPHENS, Nathanael M.: *A Correlational Study of Burnout and Personality among Clergy in the United States*, Doctoral dissertation, Berrien Springs, Andrews University, 2020.

vagy a reziliencia¹⁵ és megküzdés kérdését.¹⁶ Mivel mindegyik kutatási kérdésfeltevés alkalmas arra, hogy esetleges okokat, célokat, fejleszthető területeket, módokat nevezzen meg, ezért különösen is fontosnak tartom, hogy egy-egy kutatás, tanulmány, intervenció program megfogalmazza azt a modellt, ami alapján szeretné rendszerezni az információk összességét. Éppen ezért én magam is a saját modellem részletes bemutatásával szeretném a gyakorlati lelkigondozói szempontokat felvezetni.

Egy lehetséges modell

Amikor az érintettek szólalnak meg, és nevezik meg a „legfőbb problémájukat”, akkor az esetek nagy részében előkerül egy szó: magány. A vizsgálódásunk alapját, viszonyítási pontját is ezért a magány, izoláció, társas támogatás határozza meg.¹⁷ A lelkipásztorok megsegítésére szerveződő magyarországi gyakorlatok egyik központi eleme a támogató közösség kialakítása. A lelkészi magány szintén tárgyalt, ismert jelenség.¹⁸ Ehhez kapcsolódóan érdemes további fontos fogalmakat is vizsgálni, mint például az izoláció, szociális integráció, társas támogatás, kapcsolati háló. Ezeknek a további összefüggései, egymásra hatásuk, a köztük fellelhető ok-okozati összefüggés állandó kutatási téma és újragondolás, rendszerezés tárgya.¹⁹

A társas támogatás és az egészség összefüggései

A széleskörű nemzetközi és hazai kutatásoknak köszönhetően mára elfogadott tény, hogy a társas támogatás és a fizikai, illetve lelki egészség között összefüggés van.²⁰ Több kutatás is alátámasztja, hogy a magasabb társas támogatottságú embereknél időskorban, illetve súlyos betegség esetén az életben maradási és túlélési esély 50%-kal nagyobb,²¹ illetve a különféle szív- és érrendszeri megbetegedések rizikója jóval alacsonyabb.

¹⁵ MOON, P. K.: *Resilience and Wellbeing in a Sample of Singaporean Clergy*, Pasadena, Fuller Theological Seminary, School of Psychology, 2013.

¹⁶ MAZZARELLA, Christopher R.: *Clergy Stress and Coping: Spiritual Maturity, Marital Satisfaction, Social Support, and Burnout among Evangelical Protestant Pastors*, PhD Dissertation, Wheaton, Wheaton College, 2006.

¹⁷ EAGLE, David E. – HYBELS, Celia F. – PROESCHOLD-BELL, Rae Jean: Perceived Social Support, Received Social Support, and Depression among Clergy, *Journal of Social and Personal Relationships*, 36. évfolyam, 2019/7, 2055–2073.

¹⁸ PROUT, David L.: *Effects of Loneliness, Years of Service, and Spiritual Well-Being upon Burn-Out Among Lutheran Church-Missouri Synod Clergy*, PhD Dissertation, Newberg, George Fox University, 1996.

¹⁹ BERKMAN, L. F. – GLASS, T.: Social Integration, Social Networks, Social Support, and Health, *Social Epidemiology*, 1. évfolyam, 2000/6, 137–173.

²⁰ HEFNER, Jennifer – EISENBERG, Daniel: Social Support and Mental Health among College Students, *American Journal of Orthopsychiatry*, 79. évfolyam, 2009/4, 491–499.; Kovács Eszter – Pikó Bettina: Nem hagyományos egészségvédő faktorok jelentősége: Család, társas támogatás, egészség, *Hippocrates*, 9. évfolyam, 2007/3, 91–94.

²¹ HEFFNER, Kathi L. – WARING, Molly E. – ROBERTS, Mary B. – EATON, Charles B. – GRAMLING, Robert: Social Isolation, C-reactive Protein, and Coronary Heart Disease Mortality among Community-dwelling Adults, *Soc Sci Med.*, 72. évfolyam, 2011/9, 1482–1488.; HOLT-LUNSTAD, Julianne – SMITH, Timothy B. – LAYTON, J. Bradley: Social Relationships and Mortality Risk:

nyabb.²² A társas támogatás hiányával és az izolációval pedig összefüggésbe hozható az elhízás, magas vérnyomás, cukorbetegség, illetve a szorongás és a depresszió is.²³

Összességében azonban a témában való kutatások kezdete óta²⁴ az egyik legfontosabb téma a stressz, a stresszel való megküzdés és a társas támogatás közötti összefüggés, ami egyben mediátor tényezőként is szerepel a fizikai és lelki egészség vonatkozásában is.

A támogatás a gyógyulás folyamatában is fontos szerepet játszik, a gyógyulás esélyeit nagyban növeli. Különös jelentősége van az empátikus érzelmi támogatást nyújtó kapcsolatoknak, amelyek növelik a betegekben az önbecsülést és a gyógyulásra való készséget, szándékot.²⁵ Ráadásul a súlyos betegeket ápoló hozzátartozók életében is stresszcsökkentő hatása van, és segít a megküzdésben.²⁶ Mindemellett a prevencióban, a stressz megelőzésében és a pozitív érzelmi élet kialakításában is nagy szerepe van.²⁷ Mindezeket együttvéve az étellel való elégedettség szempontjából is meghatározó.²⁸

A Meta-analytic Review, *PLoS Med.*, 7. évfolyam, 2010/7, e1000316, URL: <https://journals.plos.org/plosmedicine/article?id=10.1371/journal.pmed.1000316> Utolsó letöltés: 2023. 11. 22.

²² LETT, Heather S. – BLUMENTHAL, James A. – BABYAK, Michael A. – STRAUMAN, Timothy J. – ROBINS, Clive – SHERWOOD, Andrew: Social Support and Coronary Heart Disease: Epidemiologic Evidence and Implications for Treatment, *Psychosom Med.*, 67. évfolyam, 2005/6, 869–878.; TAY, Louis – TAN, Kenneth – DIENER, Ed – GONZALEZ, Elizabeth: Social Relations, Health and Health Outcomes: A Survey and Synthesis, *Appl. Psychol. Health Well Being*, 5, 2013/1, 28–78.

²³ BLAND, Susan H. – KROGH, Vittorio – WINKELSTEIN, Warren – TREVISAN, Maurizio: Social Network and Blood Pressure: A Population Study, *Psychosomatic medicine*, 53. évfolyam, 1991/6, 598–607.; DEJOY, David M. – WILSON, Mark G. – GOETZEL, Ron Z. – OZMINKOWSKI, Ronald J. – WANG, Shaohung – BAKER, Kristin M. – BOWEN, Heather M. – TULLY, Karen J.: Development of the Environmental Assessment Tool (EAT) to Measure Organizational Physical and Social Support for Worksite Obesity Prevention Programs, *Journal of Occupational and Environmental Medicine / American College of Occupational and Environmental Medicine*, 50. évfolyam, 2008/2, 126–137.; SACCO, William P. – YANOVER, Tovah: Diabetes and Depression: The Role of Social Support and Medical Symptoms, *Journal of Behavioral Medicine*, 29. évfolyam, 2006/6, 523–531.

²⁴ COBB, Sidney: Social Support as a Moderator of Life Stress, *Psychosomatic Med.*, 38. évfolyam, 1976/5, 300–314.

²⁵ BALOG Piroska – DÉGI László Csaba: A családi támogatottság szerepe a daganatos nők pszichoszociális sérülékenységének csökkentésében, *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 6. évfolyam, 2005/1, 17–34.; BRUMMETT, BEVERLY H. – MARK, Daniel B. – SIEGLER, Ilene C. – WILLIAMS, Redford B. – BABYAK, Michael A. – CLAPP-CHANNING, Nancy E. – BAREFOOT, John C.: Perceived Social Support as a Predictor of Mortality in Coronary Patients: Effects of Smoking, Sedentary Behaviour, and Depressive Symptoms, *Psychosomatic Medicine*, 67. évfolyam, 2005/1, 40–45.

²⁶ BEN-ARI, Adital – LAVEE, Yoav: Dyadic Characteristics of Individual Attributes: Attachment, Neuroticism, and their Relation to Marital Quality and Closeness, *American Journal of Orthopsychiatry*, 75. évfolyam, 2005/4, 621–631.

²⁷ GLEASON, Marci E. J. – IIDA, Masumi – SHROUT, Patrick E. – BOLGER, Niall: Receiving Support as a Mixed Blessing: Evidence for Dual Effects of Support on Psychological Outcomes, *Journal of Personality and Social Psychology*, 94. évfolyam, 2008/5, 824–838.; TRULL, Timothy J. – PHARES, E. Jerry: *Klinikai pszichológia. Elmélet, módszertan és hivatás*, ford. BERGHAMMER Rita, Budapest, Osiris Kiadó, 2004.

²⁸ UTASI Ágnes: *Éltető kapcsolatok: A kapcsolatok hatása a szubjektív életminőségre*, Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 2006.

Mind a stresszcsökkentő modell,²⁹ mind a főhatás modell³⁰ alapján kijelenthető tehát, hogy a társas kapcsolatoknak és a belőlük származó anyagi és érzelmi támogatásnak egyaránt hatása van az egészségi állapotra.³¹ Míg maga a kölcsönhatás nyilvánvaló, az továbbra is kérdés, hogy valójában mi hat az egészségre? A társas kapcsolódás mely elemei vannak hatással ezen a téren?

Már a 70-es évek vége óta kvantitatív és kvalitatív eszközökkel egyaránt vizsgálják az emberek közötti kapcsolatok hálózatát és az abban rejlő erőforrásokat. A kutatások az eltelt időben egyre összetettebb kérdésekre keresik a választ. Egyrészt lehet vizsgálni a személyes és a rendszerszintű kapcsolati hálózatot, a hálózat méretét, az érintkezések gyakoriságát és a kapcsolatok jellegét egyaránt. Az erős kötések³² számát, illetve azok uniplex–multiplex jellegét.³³ A kapcsolathálózat homofíliája és heterofíliája is befolyásolja a kapcsolathálózat erőforrás jellegét.³⁴ A kapcsolathálózat jellemzőin túl azonban további kérdés, hogy milyen jellegű és mértékű támogatást feltételezhetünk a fenti mutatók alapján. Hiszen önmagában egy nagy méretű, sűrű hálózat is lehet támogató helyett romboló hatású például az egészségre nézve.³⁵ Legalább ennyire fontos szempont, hogy a valós támogatáshoz képest milyen támogatást érzékel maga körül az egyén,³⁶ hiszen annak az egészségmegőrzés és étellel való elégedettség szempontjából nagyobb jelentősége van. Fontos lehet a támogatás jellege. Kahn és Antonucci három dimenziót különít el ebből a szempontból: megkülönböztetnek érzelmi, kognitív és instrumentális támogatást.³⁷ Ezt azután

²⁹ COHEN, Sheldon – WILLS, Thomas Ashby: Stress, Social Support, and the Buffering Hypothesis, *Psychological Bulletin*, 98. évfolyam, 1985/2, 310–357.

³⁰ A stresszcsökkentő modell (másik néven puffer modell) elsősorban a stresszhelyzettel való megküzdés szempontjai alapján vizsgálja a társas támogatás egészségvédő hatását. A főhatás modell stressztől függetlenül a társas kapcsolatokat az egészségmagatartást és érzelmi szabályozást befolyásoló tényezőként tartja számon. BERKMAN – GLASS: i. m., 137–173.; LOSONCZI Ágnes: Az egészség társadalmi veszélyeztetettségéről; A népegészség romló állapotának magyarázatához, in CSEH-SZOMBATHY László – TÓTH Pál Péter (szerk.): *Népegészség és népességgazdaság*, Budapest, Századvég Kiadó, 2001, 221–270.

³¹ OCSOVSKY Zsófia – RAFAEL Beatrix – MARTOS Tamás – CSABAI Márta – BAGYURA Zsolt – SALLAY Viola – MERKELY Béla: A társas támogatás és az egészséges életmód összefüggései, *Orvosi Hetilap*, 161. évfolyam, 2020/4, 129–138.

³² Magkapcsolatnak számítanak a legszorosabb fontos kapcsolataink. Uniplex kapcsolatban egy, míg multiplex kapcsolatban több szerepben is van a másik. Lelkészeknél gyakori a sok uniplex kapcsolat.

³³ KMETTY Zoltán – KOLTAI Júlia A.: Kapcsolathálózatok mérése–elméleti és gyakorlati dilemmák, lehetőségek, *Socio.hu, Társadalomtudományi Szemle*, 5. évfolyam, 2015/4, 34–49.

³⁴ McPHERSON, Miller – SMITH-LOVIN, Lynn – COOK, James M.: Birds of a Feather: Homophily in Social Networks, *Annual Review of Sociology*, 27. évfolyam, 2001, 415–444.

³⁵ HELGESON, Vicki S. – GOTTLIEB, Benjamin H.: Social Groups, in COHEN, Sheldon – UNDERWOOD, Lynn G. – GOTTLIEB, Benjamin H. (eds.): *Social Support Measurement and Intervention: A Guide for Health and Social Scientists*, Oxford, Oxford University Press, 200, 221–245.

³⁶ LAKEY, Brian – SCOBORIA, Alan: The Relative Contribution of Trait and Social Influences to the Links among Perceived Social Support, Affect, and Self-esteem, *Journal of Personality*, 73. évfolyam, 2005/2, 361–388.

³⁷ KAHN, Robert Louis – ANTONUCCI, Toni C.: Convoys Over the Life Course: Attachment, Roles, and Social Support, in BALTES, Paul B. – BRIM, Orville G. (eds.): *Life-span Development and Behavior*, Volume 3, New York, Academic Press, 1980, 253–268.

további kutatásokkal alkategóriákra bontják. Mindezt pedig tovább differenciálja a társadalmi státusz.³⁸

A társas támogatás és kapcsolati háló összefüggései és jellemzői a lelkészek életében

Ha a lelkészek szempontjából vizsgáljuk a kérdést, akkor nagyon fontos tehát azt a szerepváltozást tudatosítani, ami a lelkészek helyzetét az utóbbi évtizedekben meghatározóan befolyásolta.³⁹ A lelkészi szakma megítélése Magyarországon 30 év alatt nagyon sokat romlott.⁴⁰ Bár a lelkészek gyakran megélik a támogatói szerepükben a társas kapcsolódás örömét és erejét,⁴¹ ugyanakkor kevésbé számíthatnak a kölcsönös támogatásra, aminek pedig nagy jelentősége lenne.⁴² Ráadásul a gyakori költözés és a származási helytől való eltávolodás a már kiépült kapcsolati háló meggyengülését – szélsőséges helyzetben teljes felszámolódását – eredményezheti. Könnyen elszigetelődést hozhat számukra⁴³ és családjuk számára, ami tovább növeli a stresszt, és a fontos családi kapcsolatokban rejlő támogatást is ronthatja.⁴⁴ Éppen ezért a modell fókuszába a társas támogatás és a magány érzése kerül.

Mik vannak a háttérben?

A kulcsproblémát, a lelkészek elszigetelődését számtalan háttértényező befolyásolja. Ezek közé tartoznak a munkaköri elvárások. Az a lelkész, aki a mindennapi gyülekezeti munka mellett templomfelújításban és hittanórák tartásában is szerepet kell, hogy vállaljon, képtelen elegendő szabadidőt teremteni a minőségi támogató kapcsolatok fenntartásához. Ez viszont a reziliencia csökkenését és a megbetegedés veszélyét erősíti. Sokszor sajnós a hibás szerepértelmezés is felerősíti ezeket a folyamatokat. A lelkész maga is képtelen határokat húzni, és ez által a maga számára is a hivatásának megfelelő tisztább feladatköröket megfogalmazni. Esetenként az ő aktivitása a

³⁸ PEARLIN, Leonard I.: The Sociological Study of Stress, *Journal of Health and Social Behavior*, 30. évfolyam, 1989/3, 241–256.

³⁹ FAUCETT, John M. – CORWYN, Robert F. – POLING, Tom H.: Clergy Role Stress: Interactive Effects of Role Ambiguity and Role Conflict on Intrinsic Job Satisfaction, *Pastoral Psychology*, 62. évfolyam, 2013/3, 291–304.

⁴⁰ Míg 1988-ban a 6. legmagasabb presztízsű szakma volt, 2016-ra a KSH mikrocenzusa alapján a 65. helyre esett vissza.

⁴¹ PIFERI, Rachel L. – LAWLER, Kathleen A.: Social Support and Ambulatory Blood Pressure: An Examination of Both Receiving and Giving, *International Journal of Psychophysiology*, 62. évfolyam, 2006/2, 328–336.

⁴² BUUNK, Bram P. – DOOSJE, Bertjan J. – JANS, Lisbeth G. – HOPSTAKEN, L. E.: Perceived Reciprocity, Social Support, and Stress at Work: The Role of Exchange and Communal Orientation, *Journal of Personality and Social Psychology*, 65. évfolyam, 1993/4, 801–811.

⁴³ MUSKETT, Judith A. – VILLAGE, Andrew: Action Learning Sets and Social Capital: Ameliorating the Burden of Clergy Isolation in One Rural Diocese, *Action Learning: Research and Practice*, 13. évfolyam, 2016/3, 219–234.

⁴⁴ HILL, E. Wayne – DARLING, Carol Anderson – RAIMONDI, Nikki M.: Understanding Boundary-related Stress in Clergy Families, *Marriage & Family Review*, 35. évfolyam, 2003/1-2, 147–166.

gyülekezeti közösség passzivitását is előidéz, ami miatt ez egy „ördögi kör”, ami tovább erősíti a magány élményét. Azt éli meg, hogy mindent ő csinál, ő van a támogató szerepben, de ez nem kölcsönös. Miközben nem ad lehetőséget a közössége számára, hogy aktívan részt vegyen a gyülekezeti szolgálatokban, és támogassa őt.

Ehhez szorosan kapcsolódik az elhívás kérdése. Az „Isten szolgálja” identitás túlzott kihangsúlyozása alapvető emberi szükségek elhanyagolásához vezethet, és gyakran hosszútávú problémák forrásává válik. Ezek fizikai, mentális, lelki, szociális és spirituális téren egyaránt jelentkezhetnek. Az Isten szolgálja mítosz azonban a komplex értelmezés helyett újra és újra az Isten-kapcsolat felől keresi a problémák forrását és megoldását egyaránt. Ezt így fogalmazta meg egy lelkész: „Bármi bajom van, az istenkapcsolatomban kell keresni az okokat és a probléma megoldását is.” Ez a gondolat további elszigetelődéshez, magányhoz vezethet, hiszen minden hibás működés a zárt rendszeren belül marad. Ez szüli a „lelkésznek nincs problémája” gondolatot, és teremti meg a távolságot gyülekezet és a lelkész között.

Az elszigetelődés azonban más módon is jelentkezik. Gyakran a magasan képzett fiatal lelkész olyan vidéki szolgálati helyen találja magát, ahol idősebb településen, kiháló gyülekezetben kell szolgálnia.⁴⁵ Sokszor olyan településen, ahová önszántából nem költözne a családjával, hiszen nem tudja számukra biztosítani azt a társadalmi környezetet, amire egyébként saját magának is igénye lenne.

Ebből is következik, hogy sok esetben maga a család sem kapcsolati erőforrás, hanem gyakran épp a „közösen” vállalt hivatással járó nehézségek elszenvedője. Ilyenkor viszont nem támogató háttere a lelkésznek. Ezt jelzi az egyre növekvő válási arány is, ami bár még mindig alacsonyabb, mint az átlagnépességben tapasztalható, de meredeken emelkedik.

Egy családos lelkésznek tehát nagyon nem mindegy, hogy hol szolgál. Ez a kollégákkal való versenyt növeli, ami adódik az egzisztenciális függésből is. A gazdaságilag elmaradottabb területeken nagyobb számban vannak azok a gyülekezetek, akik maguk is anyagi nehézséggel küzdenek, aminek a lelkész is kiszolgáltatott a családjával együtt. Egy jobb helyen szolgáló lelkész több dolgot tud megteremteni a családja számára. A szolgálati helyekért kialakuló versenyben nő a kölcsönös függés és a bizalmatlanság is, ami nem kedvez a rendszeren belüli támogató kapcsolatok kialakulásának.

Különösen figyelembe kell venni a nemek közti különbséget is ezen a területen. Hiszen ahol női lelkészek is szolgálhatnak, ott sem jelenti automatikusan, hogy azonos kihívásokkal kell szembenéznük. Sokszor a szakmai elvárások, kihívások és az ezzel járó izoláció a nők körében még erősebb.⁴⁶

⁴⁵ BREWSTER, Christine E.: The Fate of the Rural Anglican Clergy: Caring for More Churches and Experiencing Higher Levels of Stress, in ANTHONY, Francis-Vincent (ed.): *Religious Identity and National Heritage: Empirical-theological perspectives*, Leiden – Boston, Brill, *Empirical Studies in Theology* 21, 2012, 149–169.; SCOTT, Greg – LOVELL, Rachel: The Rural Pastors Initiative: Addressing Isolation and Burnout in Rural Ministry, *Pastoral Psychology*, 64. évfolyam, 2015/1, 71–97.

⁴⁶ CAFFERATA, Gail: Gender, Judicatory Respect and Pastors’ Well-Being in Closing Churches, *Review of Religious Research*, 62. évfolyam, 2020/2, 369–387.; TÖRÖK Emőke – BIRÓ Emese: Azonos elhívás, eltérő esélyek. A lelkész nők helyzetének szakirodalmi áttekintése (Same Calling, Different Chances:

A lelkészek lelkigondozásának lelkiségtológiai alapjai

Mivel lelkészekről van szó, nem tekinthetünk el a teológiai alapok és hagyományok áttekintésétől.

Számtalan példát lehetne hozni a Szentírásból. Most két újszövetségi mintát emelek ki ezek közül.

1. Mint mindig, itt is fontos megértenünk, hogy Jézus hogyan gondolkozik azokról, akiket Isten országának építésére hív el. Elsősorban ez az ő tanítványi köre, akiknek nagyon erős mintát adott a közösség támogató megélésére. Egész működésüket végigkíséri ez. Mégis két különösen is fontos rész jelenthet számunkra példát. Egyrészt a szenvedésre készülő Krisztus maga is fontosnak tartja a legfontosabb tanítványai támogatásának megélését a Getsemáné-kerti küzdelmében: „Ekkor arra a helyre értek, amelynek neve Gecsemáné, és így szólt tanítványaihoz: »*Üljetek le itt, amíg imádkozom.*« Maga mellé vette Pétert, Jakabot és Jánost, azután rettegni és gyötörödni kezdett, majd így szólt hozzájuk: »Szomorú az én lelkem mindhalálig: maradjatok itt, és virrasszatok.«” (Mk:14,32-34) De a mintát már korábban átadta tanítványainak is, amit szintén Márk ír le a 6. fejezet 30–31. verseiben: „Az apostolok visszatértek Jézushoz, és beszámoltak róla, mi mindent tettek és tanítottak. *Ő pedig így szólt hozzájuk:* »Gyertek velem külön valamilyen csendes helyre, és pihenjeteK egy kicsit!« Mert annyian felkeresték őket, hogy még evésre sem maradt idejük.” Jézus tehát a szolgálatból adódó fáradalmakat, a kritikus helyzeteket, az arról való beszélgetést, élménymegosztást és a legalapvetőbb emberi szükségletek méltányolását fontosnak mutatja. Ő maga is többször elvonul pihenni, de ezt a tanítványaira is hagyományozza, akik ezt mintaként tovább is viszik. A kritikus helyzetekben egymást támogatják. Gondoljunk csak a húsvét utáni vagy a pünkösdi időszakra. A közös megküzdés magától értetődő krisztusi példa a tanítványi kör számára. Ezért drámai, amikor egy lelkész a lelkigondozói folyamatban azt mondja, hogy „ma inkább nem jönnek, mert nagyon zaklatott vagyok”.

2. A másik fontos példa lehet Pál apostol, aki megélte a támogatottságot. A filippiekkel való kapcsolatából ez több helyen is nyilvánvalóvá válik. Leginkább a nekik írt levélben: „Nagy volt az örömöm az Úrban, hogy végre felbuzdultatok a velem való törődésre. Mert gondoskodtatok volna, de nem volt rá alkalmatok... Mégis jól tettétek, hogy közösséget vállaltatok velem nyomorúságomban.” (Fil. 4:10,14) Pál leveleiből tudjuk, hogy ez egyszerre volt érzelmi, információs és instrumentális támogatás, ha a társas támogatás különféle kategóriáiban gondolkozunk. Ugyanezt pedig ő maga is megadta a szolgáló társai számára. Jól leírja ezt az Apostolok cselekedetei vagy maga Pál, például Timóteusnak írt levelében.

A segítség kérésének, elfogadásának akadályai

A bibliai minták ellenére a lelkészek nehezen, vonakodva fogadják a segítséget. Ezeknek egy része külső tényezőkkel magyarázható, másik része pedig belülről jövő ellenállás.

A Review of the Literature on the Situation of Female Pastors), *Szociológiai Szemle*, 31. évfolyam, 2021/4, 63–88.

1. A lelkészeknek kényelmetlen, tehát meg kell szokni a segített szerepét. Főleg arra készülnek, és úgy értelmezik élethivatásukat, hogy ők vannak a segítő szerepben. Bár ez összességében a Biblia alapján nem állja meg a helyét, mégis társadalmilag és az egyházban is kialakult az a kép, hogy a lelkész segítő, ezért „baj van”, ha ő a segített – főleg a lelkigondozás területén, ahol alapból „szakértőnek kéne lennie”.

2. A pszichológia és a teológia szembeállításuk sok egyházban még mindig gyakran megjelenik a lelkészi körökben. Ezért gyakran minden olyan segítséget, beleértve a mentálhigiénés lelkigondozást is, ami lélektani alapismereteken alapul, elutasítanak.

3. A harmadik ilyen pont a bizalom, titoktartás és rejtettség kérdésköre. A lelkipásztorok, főleg egy kisvárosban, nagyon nehezen találhatnak olyan segítőket a maguk számára, ahol előbb vagy utóbb ne derülne ki a gyülekezeti tagok számára, hogy pszichológushoz, lelkigondozóhoz járnak. Ez persze egyre több gyülekezetben nem okoz gondot, de még mindig sok olyan közösség van, ahol a gyülekezet vezetőjét körbe lengi a tökéletesség mítosza.

4. Ehhez szorosan kapcsolódik a negyedik akadály. Nehéz alkalmas segítőket találni. Olyan, aki kevés utazással elérhető. Aki a lelkész által is megfizethető. Aki tisztában van egy lelkész élethelyzetéből adódó speciális kihívásokkal. Akitől nem függ a lelkész, mert nem egyháztag vagy közeli kolléga. Aki adott esetben tudja és érti azt a lelkiséget, amit a lelkész megél, magáénak tart. Rengeteg szempont, ami miatt nagyon leszűkül azok köre, akik felé bizalommal fordulnak a lelkészek.

Érdeemes tehát összegezni, hogy mik azok a szempontok, megvalósuló jó lelkigondozói modellek, helyek, amik a sok akadály ellenére is a lelkipásztorok által gyakrabban igénybe vett segítségek.

A lelkészek legfőbb igényei a lelkigondozás vonatkozásában

Magyarországi tapasztalataink alapján pár alapvető igény megfogalmazható, amely szerint a lelkészek könnyebben kérnek lelkigondozói segítséget.

1. Értsék és fogadják el az istenkapcsolatom, lelkiségem!

Talán a legfontosabb. Még az a lelkész is, aki épp az istenkapcsolatán szeretne dolgozni, azt megújítani vagy az abban rejlő ellentmondásokra rátekinteni, igényli, hogy a segítője, kísérője, méltányolja, elfogadja azt, ahogy ő a hitét megéli, ahogy az Istenhez kapcsolódni akar, tud. Ennek megkérdőjelezése a segítő részéről a bizalmi kapcsolat alapvető sérülését hozza. A lelkigondozónak értenie, valamennyire ismernie kell az adott lelkiséget, és a közös nyelvezetet meg kell találnia a kliensével. Ez főleg nagyon képzett teológusoknál, vagy nagyon határozott keretekkel rendelkező lelkiségeknél jelenthet kihívást. Nem véletlen, hogy akár fundamentalista, akár szélsőségesen karizmatikus irányzatokban, egyházakban a lelkészek inkább a saját köreikből keresnek segítőket, mint más lelkiséget élők között. Ellentmondásosnak tűnik, de talán ezt erősíti az a jelenség is, amikor egy pap szándékosan olyan segítőket keresett, aki nem vallásos, de elfogadó, mert ebben inkább érzett garanciát arra, hogy a pszichológusa elfogulatlansága az ő lelkiségének elfogadását jelenti. A segítő lehetősége, hogy az elfogadáson túl a bizalmi kapcsolat kialakulása után saját lelkiségi tapasztalataival gazdagítsa a kliens egyéni istenkapcsolatát.

2. Legyen külsős, de beavatott!

Még mindig sok szinten okoznak problémát az egyházon belüli hatalmi rendszerek és az ebből adódó különböző függő viszonyok. Mivel a legtöbb nagyobb felekezetben a lelkészek nem teljesen a gyülekezetüktől függenek, hanem kisebb-nagyobb mértékben kollégáiktól, elöljáróiktól, nagyon ritka az igazán szoros és támogató kollegiális közösségek kialakulása. Ha helyi szinten létrejönnek, sokszor inkább felekezetközi módon szerveződnek. Az egyházak valamennyire elvárják, támogatják a szervezeten belül a kisebb lelkész körök létrejöttét. Sokszor azzal a reménnyel, hogy ez támogató csoportként is működik. A valóságban ez nagyon ritkán alakul így. Sokkal jellemzőbb, hogy a lelkipásztorok olyan kollégákkal alakítanak támogató csoportot, akik földrajzilag, egyházszerkezileg távolabb vannak, vagy más egyházhoz tartoznak. Ez egyfajta garanciája a nagyobb függetlenség megélésének. Ezáltal könnyebben képes támogató közösséget betölteni egy-egy ilyen önszerveződő lelkész kör. Az egyéni segítő választásánál is gyakori példa, hogy az egyház által megajánlott hivatalos segítőt kevésbé keresik fel a kollégák. Ezért most már az is gyakran előfordul, hogy más felekezetű lelkészeket vonnak be ilyen szolgálatba. Olyan segítőt is szívesen választanak, aki maga is szolgált lelkészként, van teológiai diplomája, gyülekezeti tapasztalata, de munkáját tekintve már nem tartozik az egyház kötelékébe.

3. Érezze át a kínom!

A sorsközösségnek nagy jelentősége van a keresztyén vezetői szolgálatban. A lelkipásztori életpálya nagyon sok olyan elköteleződést (pl. papi cölibátus, lelkész családok költözései stb.) jelent, ami külső szemszögből akár hibás döntésnek, szélsőséges esetben vallási fanatizmusnak is tűnhet. Ezért nagy jelentősége van, ha a segítő egyben sorstárs is. Erősödő jelenség az, hogy lelkész házaspárok tartanak lelkész házaspároknak házas hétvégeket. Ahogy azt fent írtam, ez a csoport sajátos kihívásokkal küzd, ezért minden olyan élmény nagyon megerősítő, ahol sorstársakkal találkozáva, őszintén lehet beszélni a saját kihívásokról, kudarcokról, küzdelmekről, örömeikről, áldásokról és az ezekhez kapcsolódó dilemmákról, érzésekről. Ezek sajnos a hivatalos fórumokon gyakran csak elméleti teológiai vitákban merülnek ki, de ha jó közeget sikerül teremteni, akkor nagyon támogató közeget tudnak létrehozni a lelkészek saját maguk számára.

Melyek a támogató közeg legfőbb ismérvei?

1. A bizalomnak idő kell, és mindenkinek megvan a saját szintje és ritmusa ebben.

Mai napig emlékszem arra a lelkészre, aki a két éves önismereti csoport utolsó alkalmának a záró körében volt csak képes behozni azt a küzdelmét, ami egyébként meghatározta a mindennapjait. Ő maga is meglepődött ezen, hiszen a csoport szerette. Nagyon nehéz élethelyzeteket tudtak átdolgozni a csoport más tagjai. Ezekben fontos szerep jutott neki is. Ezzel együtt nehéz lett volna neki, ha a saját története mélységeit kellett volna megmutatnia. Ugyanakkor ebben a záró körben jelezte, hogy mikor, kitől milyen impulzust kapott ahhoz, hogy elakadásaival képes legyen haladni. A csoport után át tudta ezeket dolgozni az egyéni kísérésben. Ott jobban meg tudott küzdeni székelyével.

2. A szégyen és büntudat helyes szétválasztása. Lehet az, ami van!

Magyar társadalmunkra erősen jellemző a szégyen kultúrája. Ez az egyházi közegben sajnos sokszorosan jelen van. Ezen belül is különösen érinti a vezetőket. Emiatt a hibázás, gyengeség, tévedés, vétkezés lehetősége szorongató érzés. Felerősíti ezt egy ambivalencia, aminek hibás teológiai gyökerei vannak. Az az ember, aki az evangéliumot hirdeti, az az Isten embere, tehát már „megszabadult” a büntől. Ez csak kimondatlan, titkolt, hamis elvárásként van jelen, mégis megbénítja az egyének és közösségek fejlődését. Ezért a kezdetektől, minden eszközzel erősíteni szükséges azt, hogy a fejlődésben, gyógyulásban a valósággal dolgozunk. Ez egyrészt azt jelenti a lelkészek lelkigondozásában, hogy gyakran kell emlékeztetni a lelkigondozottat, hogy az őt szorongató kérdésnek az egyediségen túl van egy általános, mások által is tapasztalt része. Tehát nem feltétlen az ő hibája, egyéni alkalmatlansága, amivel küzd, hanem akár rendszerszintű probléma. Ilyenek például a családi élet és a lelkési hivatás összeegyeztetésével járó nehézségek. De az sem ritka, hogy egy segítségért forduló pap azt gondolja, hogy a cölibátussal való küzdelem csak neki okoz problémát. Sajnos annyira sok tabutéma van, és olyan ritka a mély bizalmas kapcsolat az egyházon belül, hogy ilyen általános problémákkal való megküzdést is egyedül visznek végig az érintettek, anélkül, hogy tudnák, ez egy közös kihívás, ami a legtöbb papnak okoz valamilyen szintű kihívást a szolgálata egyes időszakában.

3. Együtt könnyebb!

Itt rögtön megérkezünk a fent említett kutatásokhoz. A lelkészek lelkigondozásának legfőbb kulcsa, hogy nem kell egyedül küzdeni. Akár a segítő személye, akár a csoporttagok önmagukban az általános jóllétet támogatják. Az a lelkipásztor is, aki körül van véve emberekkel, közösségekkel, gyakran éli meg a magányt. Részben a szerepéből, részben a hivatása önértelmezéséből adódóan. Ezért az is jellemzővé válik, hogy a saját problémáival egyedül próbál megküzdni. Leginkább az istenkapcsolatára támaszkodva. Akkor szokott ennek az egyensúlytalan helyzetnek a veszélye felerősödni, amikor épp az istenkapcsolatában él meg problémát, krízist. Nem ritka, hogy ezek vezetnek a maladaptív megküzdésekhez. A függőségek (munka-, társ-, alkohol-, játék-, sorozat-, szexfüggőség), szolgálat elhanyagolása, közösségtől való elzárkózás mind-mind ideérthetők. Élesen él bennem, amikor egy pap azt a jelmondatot választotta az év elején a szolgálatához, hogy „Együtt könnyebb!”. Nem véletlen, hogy egyre gyakoribb, hogy papok költöznek össze egy plébániára, és látják el onnan a gyülekezetüket. Ezzel is csökkentik a magány érzését, és növelik a személyes társas támogatásukat. A magyar kutatások eredményei egyértelműen megerősítik, hogy az a lelkész, aki képes szakmai segítséget kérni egy külső szakembertől, vagy rendszeresen beszél valakivel a személyes istenkapcsolatáról, vagy támogató lelkész kör tagja, az függetlenül minden háttértényezőtől jobb lelki állapotban van. Ráadásul ezeknek a támogató kapcsolatoknak a hatásai nem kioltják, nem is helyettesítik, hanem erősítik egymást.

4. Tiveletek vagyok minden napon.

Általános keresztény elvárás egyházainkban a növekedés. Erre a Szentírás is hív bennünket. Fontos azonban tisztáznunk, hogy ez alatt mit értünk! Gyakori hiba,

hogy ez a problémamentes, folyamatosan felfele vezető, egyre tisztább, egyre bölcsőbb, egyre szentebb élet ideálját jelenti sok ember szemében. Bár a Szentírás nem támaszt ilyen elvárásokat felénk, egyes igeszakaszok rossz értelmezése elvihet ebbe az irányba. Ebből viszont egyenesen következik, hogy minden bukás, bűn, elesettség, elkeseredés drasztikus visszaesésnek tűnik. Ebből következően a hosszan cipelt terhek, elakadások, bűnök, sikertelenségek miatt nehéz Isten jelenlétében bízni. Ezért is lehet a lelkigondozás, a lelkigondozó személye az evangélium üzenetének megjelenítése pusztán azért, hogy bármilyen helyzetben, lelkiállapotban, hullámvölgyben érkezik is a kliens, a kapcsolat stabil és töretlen. Ez önmagában a remény forrásává válhat. Bármiben is vagyok, Isten mellettem van. Talán ez a lelkigondozás egyik legkézenfekvőbb eleme, mégis a legnagyobb misztériuma. Ebből a jelenlétből, kapcsolódásból születik sokszor a gyógyulás, tisztulás.

Még sok kérdés, rendszerszintű probléma vár megválaszolásra, megoldásra. Mégis mintha az utóbbi időben komolyabb elhatározás és aktívabb cselekvés történne a lelkipásztorok egészségének megóvása területén. Mind vezetői, mind gyülekezeti, mind kollegiális szintről. Feladatunk lehet felkutatni és ismertté tenni azokat a jó modelleket, amelyek már léteznek, kialakítani újabbakat. Minden ilyen lépés Isten országának építését szolgálja, hiszen az építőket védi!

ABSTRACT

Experts worldwide, regardless of denomination, are talking about a crisis of vocations for pastors. Of the many possible approaches to this complex phenomenon, this article focuses on social relationships and the professionally supportive environment and opportunities, showing the potential of social support, peer support and professional support. The article also enumerates the possible obstacles and challenges to developing a genuine request for help.

Kóczán Mór református lelkész, olimpiai bronzérmes gerelyhajtó
(1912, Stockholm), 1918 körül. Gödi Almanach.

Mucsi Zsófia

A LELKIPÁSZTORI ÖNGONDOSKODÁS EGYIK DILEMMÁJA: AZ ISTEN GYERMEKE ÉS A LELKIPÁSZTORI SZEREP AZ ISTEN- KAPCSOLATBAN

Az itt leírt gondolatok egy most is zajló folyamat közben fogalmazódtak meg. Igyekszem a címbe jelölt témát kifejezni, de szeretném láttatni azt, hogy a lelkipásztori hivatásról való gondolkodás és az azért tett lépések, számos beszélgetés folyamatosan formálják bennem és remélem másokban is ezeket a megfogalmazásokat. Szavakat, kifejezéseket keresünk jelenségek leírásához, a teológiát a lélektannal és a szociológiával találkoztatjuk, igyekszünk a realitással szembenézni, de konstruktív,¹ reményt keltő módon megfogalmazni, amit látunk. Fontos az elméleti megalapozottság, a gyakorlati megvalósíthatóság pedig nélkülözhetetlen.²

Előjáróban pár szó a folyamatról. A lelkipásztori hivatás évében az MRE Missziói Szolgálatán belül egy 14 fős munkacsoporttal³ azzal foglalkoztunk, milyen módon lehet erősíteni a lelkipásztorokat a lelki egészség területén. Ennek a projektnek a részeként Járay Márton és dr. Tóth Gergely kutatók egy online, állapotfelmérő kérdőívet készítettek „Társas támogatás, jóllét és spiritualitás a lelkipásztorok körében” címmel. A lelkészi kar közel fele töltötte ki a kérdőívet, melynek az elemzése még most is tart. Egyházmegyei lelkészértekezleteken mutatjuk be a főbb adatokat, és a közös megértésre törekedve, a folyamatosan felmerülő újabb kérdések fényében folytatjuk az elemzést. Az eredményeket a Gyökössy Intézet beépíti a lelkipásztorok lelki egészségével

¹ JOSUTTIS, Manfred: *A lelkész más. A jelenkori pasztorális teológia néhány szempontja*, ford. PÉNTEK András, Kolozsvár, Exit Kiadó, 2017, 25.

² PETERSON, Eugene H.: *Working the Angles. The Shape of Pastoral Integrity*, Grand Rapids, William B. Eerdmans Publishing Company, 1993, 16.

³ *A Lelkipásztorok lelki egészségéért munkacsoport* tagjai Fekete Márton, Gacsályi Zsolt, dr. Grezsa Ferenc, Járay Márton, Katona-Hegedűs Anna, Kerekes Márton, Kovács Endre, dr. Kustár György, Lenkey István, Mucsi Zsófia, dr. Siba Balázs, Szakács Gergely, Szépné Czippán Noémi, Szőke Etelka

foglalkozó programjának fejlesztésébe. A kérdőív eredményeiről való gondolkodásnak nem egy adathalmaz megismerése a célja, hanem az, hogy azokra a kérdésekre keressük a választ, hogy mit tehetünk magunkért, mit tehetünk egymásért, és mit tehet az egyházi rendszer a lelkészekért. Szükségesnek láttuk a lelkészek hivatásban való megerősítésével foglalkozva szétválasztani ezt a három szintet, és a javaslatokat is elkülöníteni ezen a módon. Csupán az egyik területre fókuszálni leszűkíti a gondolkodási és cselekvési teret, és frusztrációt, elégedetlenséget eredményezhet.

Öngondoskodás

A három kérdéskörből az első, hogy mit tehetünk magunkért, az öngondoskodásra vonatkozik. Az öngondoskodás egyidős az emberiséggel, és az emberlét alapvető funkciójára irányul: arra, hogy védje saját testi és lelki egészségét. A modern korban a *self care* fogalma (a lelki és fizikai egészségre vonatkoztatva) az 1960-es évek amerikai kórházi kontextusából származik. Egy mozgalom indult el ekkor, amelyben igyekeztek eltávolodni a fennálló kórházi gyakorlattól, amely a gyógyulás egyetlen módjának azt tartotta, hogy a betegek passzívan alávetik magukat a kezelésnek, és a szakemberek az orvoslást paternalisztikus légkörben gyakorolják.⁴ Az autonóm, önmagára odafigyelő, a fizikai és lelki egészségéért aktívan cselekvő ember képe mára már természetes lett. A koronavírus-járvány alatt az elszigetelődés még jobban felerősítette az öngondoskodást bátorító hangokat, és sokaknak segített ezzel a soha nem tapasztalt, különlegesen nehéz helyzettel való megküzdésben. Sajnos a kifejezés felhígult és elterjedt, divatos szóként sok mindent értenek rajta, az internetes keresőkben sokmillió találati lista vár minket. Ettől eltekintve nem haszontalan a lelképásztorok lelki egészségét tárgyalva felhozni az öngondoskodás fogalmát és gyakorlatát, amely a bevonódás és autonómia pozitív tapasztalatai nyomán énerősítő hatással lehet. A Szentírás is említi két helyen, kifejezetten a gyülekezetben szolgálókkal kapcsolatban. Ezekre az ígéretek még később kitérek, mert segítenek rálátni, hogy speciálisan a lelképásztori hivatás kontextusában mit is jelenthet az öngondoskodás.

Az öngondoskodásba beleérthetünk mindent, amivel valaki saját fizikai, pszichés vagy spirituális jóllétéért tesz. Ebből a nagy területből most egyetlen egyet nézek meg közelebbről: a magánszféra és a hivatás kettősevel kapcsolatos dilemmát – amely a lelképásztorok szerint az egyik legmegterhelőbb kérdés –, különösen azt, hogy miként jelenik meg az én és a hivatásszerep az istenkapcsolatban. Már az elnevezés is nehézkes, hiszen nincs általános bevett szavunk arra, ami nem a lelkészi hivatást érinti. Nevezhetjük magánéletnek, magánszférának vagy privátszférának, ha az élettérről és a kapcsolatokról van szó. Nevezhetjük énnak és hivatásszerepnek, ha a személyiségnek a kapcsolataiban való megnyilvánulásáról beszélünk.

Kettős fókusz

A privátszféra és a hivatás kapcsolata a lelkészi élet kikerülhetetlen kérdése, és a képzéstől a lelkészi életpálya végéig többször és többféle kontextusban előkerül. Az elhí-

⁴ A Brief History of Self-Care, *isfglobal.org*. URL: <https://isfglobal.org/what-is-self-care/a-brief-history-of-self-care/> Utolsó letöltés: 2023. 10. 31.

vásra adott válaszban az önátadás örömét lehet megélni. A képzés során a példaképek, akikre feltekintünk és az ideálképek, amelyeket magunkban öntudatlanul is kialakítunk, vagy az ellenpéldák, amelyektől elhatárolódunk magunkban, és elhatározzuk, hogy meghaladjuk őket, együtt formálják a lelkészi identitásnak azt az elemét is, ami a magánszféra és a hivatás kapcsolatát érinti.

A gyakorlatban megtapasztalt feszültségek konkrétan olyan kérdésekben jelennek meg, mint például a párkeresés és a párkapcsolat illeszkedése a hivatáshoz. Ezt egyaránt formálják a belső igények és a külső elvárások az egyház és egy adott közösség oldaláról, de hatással van rá az az elképzelés is, ahogyan a jövőbeni szolgáltatokra tekintenek, amelyre a pár együtt is elköteleződik. Gyakran ezek nem tudatos és nem tudatosított folyamatok, amelyekre csak később látnak rá. A magánélet és a hivatás összeillesztése sokszor intuitív módon történik, és a tudatosulást nem támogatja az egyházi környezet sem. Az a feltételezés veszi körül a tanulmányait befejező teológushallgatót és a lelkészt is, hogy vannak válaszai ezekre a kérdésekre. Szarka Miklós hoz erre egy példát: „...meglehet, hogy azok a teológusok..., akik házassodni készülnek, és jegyes beszélgetésre mennek, egészen »különös« bánásmódban részesülnek. A házassági előkészítést tartó lelkipásztor vagy eleve ismerős, barát – ha nem rokon –, vagy pedig feltételezi azt, hogy ők... megtalálták a helyüket az egyházi közegben, és már »mindent tudnak.«”⁵

Egy másik terület, amelyben a magánélet és a hivatás kapcsolata feszültségbe kerülhet, az élettér. A szolgálati lakás, amely a gyülekezet vagy intézmény tulajdonában és fenntartásában van, csak bizonyos mértékig lehet privátszféra. Lehetővé teszi a helyben végzett szolgálatot, és felszabadítja a szolgálatot végzőt a lakhatás kérdésnek megoldása alól, amely a legtöbb esetben magát a munkavállalót terheli, azonban a fenntartása körüli feszültségek megterhelhetik a kapcsolatokat.

Ezzel szorosan összefügg az időbeosztás kérdése. A szabadnapok nélkül, éjjel-nappal elérhető lelkipásztori szerepmegvalósítás egyszerre külső elvárás – ami esti, éjszakai órákban, hivatali időn túli megkeresésekben és elvárt rendelkezésre állásban mutatkozik meg. „Ha nem fogadjuk akár ebéd közben is, azt fogja mondani, hogy ezért nem jár templomba” – nyilatkozott egy lelkipásztor az ezzel kapcsolatos dilemmájáról. Másrészt ez a magatartás belső elvárás is, amennyiben már egy olyan hivatáskultúra alakult ki és adódik tovább minták és életpéldák alapján, amelyben erény a fáradhatatlan szolgálat, és sokan saját maguktól is elvárják, hogy ha nem is napi 24 órában, a hét minden napján, de a 40 órás munkaidőn jelentősen túl, csak kevés szabadidőt engedve maguknak szolgáljanak. „Bennem egymás mellett fut a 24 órás segítő és a kereteket tartó”⁶ – mondta egy lelkész. Más akkor szembesült azzal, hogy az időbeosztásában határokat kell húznia, ha szeretne valamikor házasságban élni, amikor a kezdődő párkapcsolata emiatt zátonyra futott.

⁵ SZARKA Miklós: Lelkészházasságok válsága és gondozása, *Diagnosztikus és terápiás megfontolások, Credo*, 12. évfolyam, 2006/3-4, 268–297, 275.

⁶ MUCSI Zsófia: A lelkész mint professzionális segítő. Speciális etikai kihívások, *Embterárs*, 9. évfolyam, 2011/1, 34–47, 38.

Számos más területet is lehetne még említeni, de most egy olyat fogok kiemelni, amely az egyén belső világához tartozik: az istenkapcsolat. A fenti példákat azért tartottam fontosnak megemlíteni, mert ugyanannak a dilemmának az élet különböző szinterein való megküzdése vagy elhanyagolása hat egymásra. A kérdés más módon jelentkezik az istenkapcsolat terén belül, és a gyakorlatban más módon lehet feloldani, de a megválaszolására kihat az, ahogyan az élet más területein egyeztetjük össze a hivatást a magánszférával.

Két helyen utal az Újszövetség direkt módon a hivatásra és az énrre, külön említve azokat. Ez a megkülönböztetés azonban éppen nem elválasztja a kettőt, hanem a kontextus alapján szorosan összeköti: a gyülekezetet pásztorlók önmagukkal való foglalkozását a hivatásuk gyakorlatába helyezi. Az énnel és a hivatással való foglalkozást éppen azért kell megkülönböztetni, mert a kettő kölcsönösen hatással van egymásra, és olyan szorosan összetartozik, hogy mindkettőt egyszerre szükséges fókuszban tartani. A hivatást hitelesíti az azt végző személy hite, életvitele. Sőt ennél tovább megy a mai lélektan, azt mondva, hogy aki emberekkel foglalkozik, annak a személyisége a munkaeszköze.

Röviden érdemes kitérni arra a szituációra, amelyben ezek az igék elhangoznak. A szituációt tekintve mindkét idézett helyen Pál mint tapasztaltabb igehirdető és gyülekezetvezető ad át olyan üzenetet, amellyel mondhatni mentorálja Timóteust és az efézusi véneket. A közösen megélt tapasztalatok, a kapcsolatuk pozitív érzelmi töltése és a köztük levő bizalom lehetővé teszi, hogy a mondanivalója meg is érkezzen hallgatóihoz. Az Isten népe körében szolgálók kettős fókuszja fejlesztő és megerősítő az élet mindkét területére nézve, ez kitűnik az igékből.

Pál búcsúbeszédében, amelyet az efézusi gyülekezet vezetőinek mond Milétoszban, ez hangzik el: „Viseljetek gondot tehát magatokra és az egész nyájra, amelynek őrizőivé tett titeket a Szentlélek, hogy legeltessétek az Isten egyházát, amelyet tulajdon vérével szerzett.” (ApCsel 20,28). Beszédének első felében visszatekint saját missziói munkájára, amit közöttük végzett, a második részben azt hangsúlyozza, hogy mit tegyenek, amikor majd nem lesz velük, hogy támogassa őket. Itt, nagyon hangsúlyos helyen, elsőként emeli ki, hogy kettős fókusszal legyenek jelen a szolgálatukban: magukra és a gyülekezetre is figyeljenek oda. Kálvin így kommentálja ezt: „Ami az elsőt illeti, nemcsak azt parancsolja nekik az apostol, hogy a nyájra vigyázzanak, hanem azt is, hogy előbb saját magukra, mert sohasem fog a mások üdvösségére gondosan vigyázni az, aki a saját üdvösségével nem törődik, és hiába biztat másokat a kegyes életre az, aki saját maga nem mutat buzgóságot a kegyes élet iránt... Pál arra figyelmezteti őket, hogy egyenként maradjanak meg Isten félelmében, mert csak így lehetséges, hogy a nyáj iránt hűségesek maradjanak, ahogy kell.”⁷ Ebben az igében a pasztorális munka és az egyén hite, istenkapcsolata kerül egymás mellé.⁸

⁷ KÁLVIN János: *Az apostolok cselekedetei magyarázata*, II. kötet, ford. SZABÓ András – DOMÁNY Judit, Budapest, Kálvin Kiadó, 2010, 191.

⁸ MARSHALL, I. Howard: *Acts*, Leicester – Grand Rapids, IVP – Eerdmans, *Tyndale New Testament Commentaries*, 1989, 333.

Egy másik helyen egy hasonló fordulattal a Timóteushoz írt első levélben találkozunk, amikor fiatal tanítványát bízta, tanácsolja Pál az efézusi gyülekezet vezetésével kapcsolatban. Itt nem a pasztoráció, hanem a tanítás, a *didaskalia* mellett említi az öngondoskodást, a gyakorlati tanácsok sorában: „Legyen gondod önmagadra és a tanításra, maradj meg ezek mellett, mert ha így cselekszel megmented magadat is, hallgatóidat is.” (1Tim 4,16) Ez a szolgálatot ellátó etikai felelőssége felé mutat, és szintén a hitelesség kérdését feszegeti: „Mert nem elég, ha életét teljes becsületességgel tölti, hanem vigyáznia kell arra is, nehogy rossz példát adjon azzal, hogy a tanítás munkáját nem kapcsolja össze folyton a feddhetetlen étellel. Keveset ér a tudomány, ha nem párosul tisztességes és feddhetetlen étellel” – írja Kálvin.

A pásztori szolgálatot végző önmagáról való gondoskodása egyik igében sem egocentrikus, még csak nem is önépítő céllal vagy a terhek csökkentéseként van jelen, sőt mintha még növelné a felelősséget rajtuk Pál azzal, hogy a gyülekezet hitben való megtartásában a saját istenkapcsolatuknak és erkölcsösségüknek is szerepe van. A megkülönböztetéssel nem elválasztja a kettőt, hanem éppen hogy nagyon szorosán összeköti, jelezve ezzel, hogy a pasztorális szolgálat olyan erős szerep, amely az én többi szerepét is befolyásolja. Jelölhetjük ezt a munka és a hivatás közötti különbségtétellel. „A *pervazív szerepek* az egyén összes többi szerepére hatnak, valamiképpen módosítva azok teljesítését (esetleg kizárva más szerepek elérhetőségét)... A *hivatások* (például pap, orvos) olyan foglalkozási szerepek, amelyek pervazív jelleget öltenek (felszentelés, hippokratészi eskü)...”⁹

A lelkészi hivatásszerep erejét, nyomatékát az Istentől való elhívás, a belső elköteleződés és az egyházi felhatalmazás adja. A lelkész „hivatásos hívó”. „A lelkészi spiritualitás sajátossága az, hogy a lelkipásztor munkájának része istenkapcsolatának ápolása, és a »munkaeszköz« saját személyisége. A mai társadalomban a vallásgyakorlás mint magánügy jelenik meg a munka világában, de a lelkész »hivatásos hívó«, és ez nem csak a privátszférába tartozó része az életének.”¹⁰

Vajon amikor a lelkipásztor egyszerre a munkája részeként és a saját, emberi, nem lelkészi igényéből ápolja az istenkapcsolatát, akkor hogyan lehet ezt nem csupán kötelességteljesítésből tenni, még egy teherként, még egy plusz feladatként? Mi segíthet a „hivatásos hívó” létet élhetővé, természetessé tenni? El kell-e választani a hivatásos hitmegélést a nem hivatásostól? Vagy legalább meg kell-e különböztetni? Hol van az a pont az elhívás után, amikor még nem tartjuk szükségesnek a megkülönböztetést, és milyen tapasztalatok hívnak arra, hogy különbséget tegyünk?

Egy gyülekezetben szolgáló munkatárs mondta: „Hívó vagyok, sokat szolgállok, de amikor megkérdezték egy csoporton, hogy miben tapasztaltad meg Isten jelenlétét mostanában, nem tudtam válaszolni.” Egy lelkész elmondta, hogy volt olyan időszak az életében, amikor annyi igeszolgálat volt, hogy csak azzal tudott megállni Isten előtt imádságban, hogy elkérje, mit mondjon a következő áhítatban, igehirdetésben.

⁹ CSEPELI Gyögy: *Szociálpszichológia*, Budapest, Osiris, 2001, 193.

¹⁰ SIBA Balázs: *Pasztorálteológia. A református lelkészi hivatás vizsgálata interjúk tükrében*, Budapest, L'Harmattan, 2020, 176. idézi KOCSEV Miklós: *Ezredvégi színek. Impulzusok a holland református gyakorlati teológiából*, Budapest, L'Harmattan, 2006, 283.

El tudjuk-e fogadni, hogy a fenti bibliai igék alapján a nem hivatásos hívőkkel el-
lentétben plusz lelki „munkát” fog jelenteni lelkészként az istenkapcsolatunkon belül a
hivatásszerepünk és az énünk megkülönböztetése és az azokkal való jelenlét Isten előtt?

„Az Istenért végzett munka, ami nem egy mély, belső, Istennel megélt életből
táplálkozik, beszennyeződik olyan dolgokkal, mint az ego, hatalom, másoknak való
megfelelés, a siker téves felfogása és az a hamis képzet, hogy nem hibázhatunk.”¹¹

Az én és a hivatásszerep

Ezen a ponton érdemes kitérni a szerep fogalmára olyan mértékben, amennyiben ez
a témánk kifejtésében segít. Az egyénnek a többiek – társasalom, közösség, csoport
– felé irányuló interakcióit az adott szerepe határozza meg. A szerep egy viselkedési
mód, ami sokszor tanult, felvett, nem feltétlenül tudatosan alakított, definícióját és
kategorizálást többen megfogalmazták. Mindig hozzátartozik a másik, akivel kap-
csolatba kerülünk a szerepünkben.¹² Új kapcsolatok alakulásával veszünk fel újabb
szerepeket. Gyermekeink születésével válunk szülőkké. A pásztor a nyája által lesz
pásztor. A lelkész hivatásszerepe az elhívás, képzés, felhatalmazás és szolgálatba állás
folyamatában aktualizálódik. A lelkészi hivatásszerep kialakulása folyamat, amelyben
a felfedezés, próbálgatás és integráció alakítják a tanulás útját.¹³ „A lelkésszé válás
nemcsak egy szereptanulási folyamat, hanem egy identitásszintű megélté a hívő élet-
nek. A lelkészi hivatás leginkább abban különbözik más hivatásoktól, hogy a lelkész
nemcsak találkozik a keresztyén hit megéltéseink kérdéseivel, és dolgozik, mint min-
den más hívő, hanem ő ezt »a többiek elé éli« és tanítja is.”¹⁴

Sohasem csak egy szerepe van az egyénnek, hanem egy úgynevezett szerepkong-
lomerátumban él. A társadalmi szerepek (állampolgár, kuratóriumi tag stb.), a családi
szerepek, az informális szerepek (barát, szomszéd, sporttárs), a hivatásból adódó sze-
repek stb. együtt adják ki a teljes képet.

Egy másik szemszögből nézve a lelkészi hivatásszerep egyszerre a szerep három
definíciójában is megvalósul.¹⁵ Egyrészt a szociológiai szerepdefiníció szerint egy olyan
hivatás, amelynek vannak normatív elemei, törvényileg megfogalmazott elvárások és
szankciók kapcsolódnak hozzá. Ahogyan lelkésznek kell lennem. Másrészt egy egyé-
nileg kialakított cselekvési minta, amely találkozásokban, események, tapasztalatok
során keresztül alakult ki, és egyéni mintázatot hordoz. Ahogyan én vagyok lelkész.
Harmadszor egy „valóságos cselekvés aktuális szituáció keretében”¹⁶ – ahogyan éppen

¹¹ Peter Scazzarot idézi BURNS, Bob – CHAPMAN, Tasha D. – GUTHRIE, Donald C.: *Resilient Ministry: What Pastors Told Us About Surviving and Thriving*, Downers Grove, InterVarsity Press, 2013, 38. (Saját fordítás)

¹² CSEPELI: i. m., 191.

¹³ SIBA: i. m., 192.

¹⁴ Uo.

¹⁵ ZEINTLINGER, Karoline Erika: *A pszichodráma-terápia tételeinek elemzése, pontosítása és újrafogalmazása J. L. Moreno után*, ford. BLÜHMEL Ferenc – FIERS Péter, Budapest, Semmelweis Egyetem Mentálhigi-
éné Intézet –Párbeszéd (Dialogus) Alapítvány, 2005, 151–153.

¹⁶ Uo., 153.

most vagyok lelkész. Moreno megkülönbözteti a szerep „felvállalását (*role-taking*), eljátszását (*role-playing*)” és kreatív alakítását (*role-creating*), amely esetében az egyén az adott szerepen belül maradva szabadon és spontán módon alakítja a cselekvését.¹⁷ A szereptanulást és a szerepteremtést összevetve minden újabb helyzet lehetőség a fejlődésre és tanulásra a hivatásszerep alakításával. Jóllehet már a legátusra is gyakran úgy tekintenek a gyülekezeti tagok, mint hitben előttük járóra, nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a hivatásszerep tanulása folyamatosan jelen van a szolgálat éveit alatt. Az öngondoskodás része a reflexió a hivatásszerepre azzal a lelkülettel, hogy még évek, sőt évtizedek tapasztalatai után is tanulhatom, mit jelent nekem most, ebben az időszakban, ebben a helyzetben lelkésznek lenni.

Szerep és személy nagyon szorosan összetartozik, hat egymásra, de nem azonos. A szerepben megjelenik a személy, a személy képes működni, hatni a hivatásszerepében. Létező jelenség azonban, amikor egy szerep fölény a többi szerepnek és az énnel is.¹⁸ A hivatásszerep túlnövekedése háttérbe szoríthatja azokat a személyes, családi és informális szerepeket, jogos személyes igényeket, amelyek érzelmi feltöltődést jelenthetnek, és ezzel a megfáradás, beszűkülés veszélyét és a kiegészítő kockázatát hordozza magában.¹⁹

A lelkészi hivatásszereppel kapcsolatban éppen ennek az elkerülésére figyelmeztet Pál. Az én és a „nyáj”, illetve az én és a „tanítás” megkülönböztetése a kettővel való külön foglalkozás valamelyest eltávolítja az éntől a hivatásszerepet, és megteremt egy olyan teret, amelyben az én, a személy mint egyén a szerepe nélkül jelenik meg. Ez az eltávolítás lehet, hogy nem tűnik biztonságosnak, ha valaki elköteleződött a pervazív jellegű szerepmegvalósítás felé, és abban éveket vagy évtizedeket élt le, azonban olyan pozitívumokat hordoz, amelyek éppen a szeretett hivatásszerepet képesek gazdagítani.

Isten gyermeke és lelkész

Annak a tudatosítása, ahogyan a szerepeinkről gondolkodunk, különösen a hivatásszerepünk és más szerepeink kapcsolatáról, meghatározó lehet az öngondoskodás és az istenkapcsolat összefüggésében. „A lelkipásztori szerep felülírja az Isten gyermeke szerepet. Ez sok esetben elszakít attól a kapcsolati erőforrástól, amelyben Isten a megváltó, gyógyító, bátorító, szabadító. Szélsőséges esetben Isten lesz a »munkáltató«, számonkérő, elváró, bezáró szereplője a lelkész életének. A hivatástól elkülönülő személyes kapcsolódás talán ezért is nagy szerepet kap a lelki egészség megőrzésében, a hivatás ápolásában”²⁰ – írja Járay Márton.

Lelkészként a „munkavégzésünk” része arra figyelni, hogy másoknak mit mond az ige, ez a hivatásunk alapgyakorlata. A finckenwalde-i lelkészképzőben Bonhoeffer az istenkapcsolaton belül – itt: bibliaolvasás, igemegértés – a hivatásszerep és az én megkü-

¹⁷ Uo.

¹⁸ CSEPELI: i. m., 198.

¹⁹ HÉZSER GÁBOR: *Miért? Rendszerszemlélet és lelkigondozói gyakorlat*, Budapest, Kálvin Kiadó, 1996, 86.

²⁰ JÁRAY MÁRTON: A közösség gyakorlása. A lelkipásztori hivatás megerősítésének útja a kapcsolódások által, *Emberrárs*, 21. évfolyam, 2023/3, 300–313, 303.

lönbötetésre tanítja a hallgatókat azáltal, hogy kizár az istenkapcsolat teréből másokat. Ő is megkülönbözteti az egyedüllet idejét a közösség idejétől. „Nem azzal törődünk, hogy mit mondhat a szöveg más embereknek. Prédikátorok esetében ez azt jelenti: nem azt nézzük, hogyan prédikálhatnánk, hogyan taníthatnánk erről a textusról, hanem azt nézzük, mi az, amit személy szerint mond nekünk. Természetes, hogy ehhez előbb jól meg kell értenünk az igevers tartalmát, de mégsem igemagyarázattal foglalkozunk, sem nem prédikációra készülünk, sem nem bibliatanulmányozást folytatunk ilyen vagy olyan szempontból, hanem várjuk, hogy Isten Igéje megszólítson bennünket.”²¹

Nem lebecsülendő, amikor a lelkési szerepből imádkozunk Istenhez. A bibliai próféták, apostolok és az egyház története során az Istent szolgálók az Istentől kapott elhívásukból kiáltottak sokszor Istenhez a népért, a gyülekezetért, és az istenkapcsolatuk terében, élő párbeszédekben vezette őket Isten, és rajtuk keresztül a benne hívőket. Mégis a mai lelkész számára a nagymértékű leterheltség, a folyamatos szellemi igénybevétel, annak a szükségessége, hogy minden ünnepen, akár évtizedekig új és megszólító üzenettel kell felmenni a szöszékre, az imádság és igeolvasás idejét is akár szinte kizárólagosan a készülés idejévé teszi.

Van egy olyan lehetőség is, hogy nem a hivatásszerepből, hanem a hivatásszerepről legyen szó az Istennel való beszélgetésben. Beemelve az istenkapcsolatba a hivatásról szóló metaperspektivikus kérdéseket, az ima az Istennel együtt való reflektálás ideje lehet. Isten az, aki elhívott, a vele való kapcsolatban kerültünk először a hivatásunk szerepébe. Ő a forrás, aki most is táplál mint elhívott szolgáját. Például a következő kérdések alapján lehet Istennel együtt ránézni a hivatásunkra: Istenem, hogyan látsz engem mint lelkészt? Elmondom, hogyan érzem magam lelkészként, és nyitottan várom a válaszodat. Elmondom, milyen kérdésem van a saját lelkészségemmel, magammal kapcsolatban, és nyitottan, reménykedve várom, hogy beszéljessünk róla. Teret adok az Istennel való kapcsolatban ezeknek a kérdéseknek, és nyitva hagyom, hogy Isten belépjen. Ez egy olyan lépés, ami a reflexió által segíti a hivatásszerep integrációját, tudatosabb és szabadabb alakítását (*role-creating*, sőt Istennel együtt alakítását, *role-co-creating*).

Megkülönböztetve az önmagunkról való gondoskodást a ránk bízottakról és a tanításról való gondoskodástól az istenkapcsolatban, szükséges olyan külön időt és teret készíteni, amikor Istennel mint „én” vagyok kapcsolatban. Teremtett, megváltott, szeretett gyermekeként vagyok jelen az imádságban, eltávolodva sok szereptől, amelyek az életemet meghatározzák. Jézus fúsága által lehetünk mi is Isten gyermekei.²² Isten gyermekének lenni tulajdonképpen nem szerep, hanem a létezésünk alapja, lényege, amikor Istennel kapcsolatban vagyunk, és önmagunk vagyunk.

„Az emberek feltételezik, hogy szorosabb kapcsolatban vagyok Istennel, mint valójában”²³ – mondta egy amerikai lelkész. Az én és Isten kapcsolatának elhanyagolása

²¹ BONHOEFFER, Dietrich: *Szentek közössége*, ford. BOROS Attila, Budapest, Harmat Kiadó, 1997, 71.

²² KOVÁCS Endre: *Ti azért így imádkozzatok! A keresés, a kérés és a szemlélődés útján*, Budapest, Harmat Kiadó – Örökségünk – Sarutlan Kármelita Nővérek, 2015, 28–30.

²³ BURNS – CHAPMAN – GUTHRIE: i. m., 32.

egyrészt időbeosztás kérdése, hiszen a sürgető megkeresések gyakran felülírják a megszentelt időket. Peterson hosszan és szívhez szólóan ír az imaidő vagy, ahogy ő nevezi, „szombatidő” megtartásáról a lelkészi életritmusból.²⁴ A sürgetettség feszül össze a belső igénnyel, ami hosszú idő alatt el tud halványulni, háttérbe tud szorulni, mint sok más személyes, kapcsolati igény is.

Az Istenhez énként való kapcsolódást sokan megfogalmazták az imádságról szóló írásokban, ezek olvasása, tanulmányozása mindenképpen motiválhat arra, hogy tegyünk az elmélyült istenkapcsolatért. Egyéni lelki kísérei kapcsolatban vagy többnapos, lelkészeknek szervezett imádságos elvonulásokon és „zarándoklatokon” rendszeresen kaphatunk impulzusokat, amelyek segítenek megmaradni énként az istenkapcsolatban. Az Isten gyermekeként eltöltött imaidő gyakorlati megvalósítására még számos példát lehetne említeni, amelyekre most nem tudok kitérni.

Befejezésül annak a tartalmát szeretném röviden összefoglalni, ahogyan Istent és magunkat megtapasztalhatjuk az imádságban olyan szempontból, hogy ez – megkülönböztetve, eltávolítva, elválasztva a hivatásszereptől – hogyan segít a szerepeink integrációjában.

Mindig Isten a kezdeményező. Ő tett értem valamit, és én ezért beszélgethetek vele, az imám válasza.²⁵ Beszélgethetek vele mint teremtett, megváltott és megszentelt gyermeke. Az imádságban a kapcsolat Istennel fontosabb, mint amit teszek,²⁶ ebben a térben nem az számít, amit elértem, hanem aki vagyok. Ezek a tapasztalatok gyógyító módon egyenlítik ki a mindennapok tapasztalatait, ahol lelkészként gyakran kell kezdeményeznem, kontroll alatt tartanom folyamatokat, ahol a nehezen mérhető teljesítményem alapján értékelnek és értékelem én is magamat. A *teremtő* Isten előtt állva, vele együtt ránézhetek az életemre, a mindennapjaimra, átélhetem az élet teljességét, beszélhetek vele életem történetéről, az egészségemről, a testemről. Az időm nagy részében a nyilvánosság előtt élek, de a belső szoba védett terében olyasmikről is szó eshet, ami nem tartozik a gyülekezetre, a rám bízottakra. Isten *megváltott* gyermekeként ráláthatok, mi választ el tőle, miért nehéz hozzá kapcsolódnom, és kérhetem az ő kegyelmét, hogy ezektől megszabadítson. Nem kell előtte tökéletesnek lennem, emberként állhatok előtte az emberlét minden csodájával és korlátozottságával. Isten előtt állva nem kell a hívők példaképének, a hit hőséneknem lennem, lehetnek kérdéseim, felvállalhatom, hogy nem értek mindent, és nem tudom mindenre a választ. Isten *megszentelt* gyermekeként, az ő jelenlétében láthatom, hogy mit vitt már véghez bennem és általam, hogyan volt velem Szentlelke által. Megélhetem, hogy úton vagyok, amire ő indított el, és amin ő vezet most is, változásban, fejlődésben levőként élhetem meg magam.

„Évek óta egyik építkezés után a másikba kezdünk, jó végre egy kicsit a lényeggel foglalkozni” – mondta valaki egy imádságról szóló alkalmon. A hivatásszerep fontos, szükséges, sürgető tevékenységei mellett az életterekben és az istenkapcsolati térben a „privát” én megélése preventív módon hat a hivatásszerep általi megterhelődésre.

²⁴ PETERSON: i. m., 63–83.

²⁵ Uo., 47.

²⁶ BURNS – CHAPMAN – GUTHRIE: i. m., 34.

ABSTRACT

In 2023, the Year of the Pastoral Profession, a large-scale online survey on the spiritual health of Reformed pastors was conducted, the results of which will be incorporated into future activities of the Gyökössi Institute. The reflections in this study are framed by this process, which will involve reflections of a workgroup and, in presenting the results, feedback from pastors on the specific challenges of the pastoral vocation. In searching for the relevance of the concept of self-care, which has become prevalent in psychology in recent decades, to the psycho-hygiene of pastors, we find two biblical verses. Both Acts 20,28 and 1 Tim 4,16 juxtapose missionary self-care and vocation care. This raises the issue of clarifying the relationship between privacy and vocation. In many areas of the pastors' lives, making clear the relationship between the private self and the professional self is a challenge, and living it without reflection can lead to crisis situations. In addition to mating, living space, and time management, the issue of separation and connection between the two also arises in the relationship with God. In a role-theoretical approach, the strong influence of the pastoral role on other roles is counterbalanced by the distinction between private and vocational roles. In the personal relationship with God, this can mean that the space between God and man is filled with a dialogue about vocation and a dialogue about the self.

Thoma László

MIT KEZDÜNK A LELKIPÁSZTORI SZEREP NARCISZTIKUS ALAPHELYZETÉVEL? AZ ÖNÉRTÉKELÉS JELENTŐSÉGE A LELKIPÁSZTORI HIVATÁSBAN

Lelkészként sokféle szerepben kell helytállni, melyhez megfelelő alkalmazkodóképesség és erős mentális struktúrák szükségesek. A lelkipásztor egészségvédelmében kiemelkedő szerepe van az önreflexiónak, önismeretnek, a lelkipásztori hivatással kapcsolatos motivációk feltérképezésének. Az egészséges működés része, hogy tisztában legyünk a lelkeszi szolgálat szépségei mellett annak kihívásaival, veszélyeivel is.

Ebben a tanulmányban azt vizsgáljuk meg, hogyan működhet jól a lelkipásztor önértékelése, és hogyan hat a lelkipásztor működésére hivatásának narcisztikus alaphelyzete? Mit kezdhet egy lelkipásztor a narcisztikus késztetéseivel, hogyan kerülhet összhangba saját magával ebben a kérdésben?

HOGY MŰKÖDIK AZ ÖNÉRTÉKELÉS?

Mi az önértékelés, önbecsülés?

A köznyelvben az önértékelés, önbecsülés szavakat szinonimaként használjuk, leginkább az alacsony vagy magas önértékelés fogalmak elterjedtek. Az utóbbi években a pedagógusok kötelező iskolai értékelési módjaként vezették be az önértékelést, többen erre asszociálnak a szó hallatán.

Tudományos megközelítésben az önértékelés egy rendkívül összetett belső szűrőként, értékelő rendszerként írható le. *Katharina Kaminski* pszichiáter, az önértékelés-kutatás egyik meghatározó nemzetközi alakja szerint az önértékelés az egyik legalapvetőbb emberi törekvés, amely az ember önmagához való viszonyában gyökerezik. Az önértékelés fejlődése az énejlődés része, mely az egyén szabad akaratával, személyes szabadságával szoros összefüggésben van. Kevésbé lehet direkt módon növelni, sokkal inkább az indirekt hatások, átélések és a szabad élettér, a megélt szabadság adhat teret növekedésének, erősödésének.¹

¹ KAMINSKI, Katharina: *Selbstwertstreben und Selbstwertgefühl*, Göttingen, V&R Unipress, 2014, 405.

Horváth-Szabó Katalin valláspszichológus az önértékelést két pólusúnak tekinti: az ember tökéletlenségének tudata (s a tökéletlenség elfogadása), valamint a tökéletességre törekvés lehetőségei és kihívásai egyszerre határozzák meg azt. Az önértékelést három lényeges komponens alkotja:

1. Kompetencia az életre (azaz rendelkezni kell a várható nehézségekkel való megküzdéshez szükséges eszközökkel, képességekkel, készségekkel)
2. Az életre való érdemesség érzése
3. A befogadottság érzése (azaz hibáinkkal, gyengeségeinkkel együtt elfogadnak minket).²

Általános értelemben „[a]z önértékelés annak az állapotnak a megélése az egyén számára, hogy időről-időre kompetens módon, önmagához méltóan (önbecsülésével összhangban) tudja kezelni az élet kihívásait”.³

Az önértékelés, önbecsülés kifejezések meghatározása

Az alacsony, illetve magas önértékelés kifejezések nem alkalmasak az önértékelés valós állapotának leírására. Az alacsony vagy magas önértékelés egyaránt irreális önértékelésként érthető. Mivel irreális, ezért valamilyen egyensúly megbomlásáról, hangsúlybeli eltolódásról, hiányról vagy túlzásról van szó ebben az esetben. A reális önértékelés a kiegyensúlyozottságban, az integritásban rejlik. Akinek reális az önértékelése, az mérlegelni tudja az értékelő visszajelzéseket, kiegyensúlyozott önreflexiós rendszerrel rendelkezik, és szűrni tudja a számára releváns és irreleváns információkat. Olyan referenciaszemélyekkel ápol kapcsolatot, akik használható, építő külső visszajelzésekkel szolgálhatnak saját fejlődéséhez, működéséhez.

Az önbecsülés a személyiség mélyebb rétegeihez kapcsolódik, nagyban meghatározzák a kora gyermekkori kötődési tapasztalatok. Az önelfogadás a korai elfogadottság tapasztalatából születik, melynek átélése megalapozza az önbecsülés stabilitását. Az ember önbecsülésének stabilitása vagy labilitása pillanatnyi helyzetek vagy állapotok alapján nem állapítható meg, hanem folyamatokban, hosszabb távon válik nyilvánvalóvá.

Az önértékelés tehát inkább reális vagy irreális módon írható le, az önbecsülés pedig stabil vagy labilis lehet. Az önértékelés-kutatás ismeretében az önértékelés és önbecsülés egymással kölcsönhatásban lévő, néha nehezen szétválasztható fogalmak. Az önbecsülés az egyén önmagához, létjogosultságához való érzelmi viszonyulásában ragadható meg, míg az önértékelés egy összetett, viszonyrendszerektől és referencia-pontoktól függő indikátor a személyiségben. Az önértékelés a saját képességekről, cselekvési módokról és viselkedésről szituációkhoz kötötten elvégzett minősítés aktuása, az önbecsülés pedig az identitás tartós eleme.

² HORVÁTH-SZABÓ Katalin: Az önértékelés és a büntudat kapcsolata, in Uő. (szerk.): *Lélekvilág. Pszichológiai tanulmányok a vallásról, az erkölcsről és az én-ről*, Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK, 1998, 137–142, 140.

³ MRUK, Christopher: *Self-esteem. Research, Theory and Practice*, New York, Springer Publishing Company, 2006, 28.

Milyen az optimális önbecsülés?

Bár az önbecsülés és önértékelés kölcsönhatásban állnak egymással, a kulcs az optimális önbecsülésben van. Ez mint alap határozza meg a személy létjogosultságát. A stabil önbecsülés a sorozatos, általánosított önértékelések eredményeként fejlődik ki. Minél realisabb az egyén önértékelése, annál stabilabb lesz az önbecsülése, míg az irreális önértékelés csökkenti a stabilitást. Az önértékelés arra segítő kompetencia lehet, hogy az ember megfelelő módon szembesülhessen a valósággal. Az önbecsülés megfelelő viszonyulást ad ehhez, és erőforrássá válhat adekvát cselekvésekhez.⁴

A stabilitás meglete leírható bizonyos jellemzőkkel. *Maarit Johnson* kiemelten fontosnak tartja a következő területeket, melyek egyaránt a saját belső, egzisztenciális önbecsülésünk stabilitásának jelei, másrészt a stabilitás fenntartását is segítik:⁵

1. *Autentikus én és autentikus találkozás.* Az autentikus személy azonosulni tud szerepeivel, melyekben életét éli.
2. *Testtudatosság.* Ez a saját testünkkel való jó kapcsolódást, az öngondoskodást jelenti.
3. *Most élni.* Ahelyett, hogy a múlt vagy a jövő elszalasztott vagy elszalasztani nem kívánt eseményein aggódik az ember, a jelenben kell, hogy megélje azt, ami éppen történik.
4. *Felelősséget vállalni.* Az önbecsüléshez fontos, hogy teljes felelősséget vállaljunk magunkért és tetteinkért, és ne másokat vagy a körülményeket okoljunk, ezzel áldozati szerepbe hozva saját magunkat.
5. *Eredendően saját választások.* Ez a saját valódi ítéletek alapján történő választást jelenti, még akkor is, ha a választás és a döntés felelőssége olykor félelmetesen nehéznek tűnik.
6. *Kockázatot vállalni.* Az egészséges mértékű kockázatvállalás esetén sem irreálisan magas vagy alacsony a kockázatvállalási kedv.
7. *Egyedül lenni.* Az önmagunkkal való kapcsolatra, a magunkkal való belső találkozásra időt kell hagyni. Tudatosan kell kialakítani az egyedüllét lehetőségét, ami az önreflexió egyedi lehetőségét hordozza magában.
8. *Megérteni a saját érzéseinket.* Az érzelmi tudatosság arról ismerzik meg, hogy az ember szabadon tudja megnevezni és adekvát módon kifejezni az érzéseit.
9. *Humor.* Az ember önbecsülését mindenképpen erősíti, ha a humor és némi önirónia segítségével tud saját magára, illetve a problémáira némi távolságból tekinteni.

E kilenc jellemző olyan indikátor rendszer, ami jelzi az önbecsülésben lévő hiányokat, és tudatosításuk mellett a jellemfejlődés jó irányait is meghatározhatja.

A lelkipásztor önértékelésének belső indikátorai lehetnek egyrészt a belső szabadság (*Kaminsky*), a tökéletlenség elfogadása a tökéletességre törekvéssel együtt (Horváth-Szabó) és a kompetencia érzésének stabil jelenléte (*Mruk*). Másrészt érdemes a

⁴ CROCKER, Jennifer: What is Optimal Self-esteem?, in KERNIS, Michael (ed.): *Self-esteem Issues*, New York, Psychology Press, 2006, 119–123.

⁵ JOHNSON, Maarit: *Önbecsülés és alkalmazkodás*, ford. SIBINGER Eszter, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2008, 102–105.

kilenc faktort megvizsgálni (*Johnson*), mennyire vannak jelen az életében? A gyülekezeti szolgálat sokszor inkább igényli e faktorok jelenlétét, de nem segíti a kialakulásukat, fejlődésüket.

A lelkipásztori hivatás nagy mértékű önreflektivitást, önismeretet és érettséget igényel, amiben a folyamatos fejlődés, a saját magáért való felelősségvállalás nélkülözhetetlen. Az önbecsülés stabilitását nehéz közvetlenül növelni, de talán pont ezen a ponton lehet tere igazán Isten gyógyító munkájának, helyreállításának, szabadításának, ahogy megerősíti létjogosultságunkat Krisztusban. Az önértékelésre sokkal inkább lehet tudatosan is hatni, és építeni azokat a kapcsolatokat, akik által egyre több reális visszajelzést lehet kapni.

Hogyan formálja az önértékelés az identitásunkat?

Az identitás olyan viszonyfogalom, amely két tényező kapcsolatában értelmezhető. Kialakulásában folyamatosan a kapcsolódás minősége, időbeli meghatározottsága a döntő.⁶ Az identitás fontos része az önészlelés és az önértékelés, amelyek szituációhoz kötött tapasztalatok révén alakulnak ki. A megfelelő önészlelés az önértékelés előfeltétele.⁷ A fejlődésünk kezdetéről fogva az önészlelésünkhöz önértékelési benyomások, tapasztalatok társulnak, így a berögzött önértékelési sémák nem írhatók át könnyen. Az önértékelés gyakran egy szűrő, amely erősen meghatározott az ember identitása által. Az analitikus hagyományokon alapuló tárgykapcsolati iskola úgy látja, hogy az identitás fejlődése a pubertáskor végéig tart. Mindeközben a folyamatos szorongás legyőzése a gyermek alaptémája, ami legtöbbször a kötődés különböző minőségének megéléséből, illetve annak hiányából fakad. Az önbecsülés szempontjából a legfontosabb a gondozó feltétlen szeretete és a gyermek szükségletei iránti fogékonyság az első két évben.⁸

Egy másik megközelítésben, *Rogers* szelffejlődés-elméletében kiemelt szerepe van az önértékelés rendszerének, a kívülről érkező értékeléseknek. A születéskor nem létezik szelf, énkép, a csecsemő a tapasztalatok által fokozatosan tanulja meg különválasztani önmagát a külvilágtól. E differenciálódási folyamat során először az énképhez tartozó tapasztalati élmények elválnak egymástól, tudatosulnak, majd szimbolizálódva szelfélményként jelennek meg. A saját létezés reprezentációja alakul ki számára a környezetben más személyekkel való találkozás és elkülönülés által. Így jön létre a szelftudat. A környezettel való interakciók során az értékelő minősítések játsszák a legfontosabb szerepet: a szeretetre méltóság, az elfogadás érzése a szülők részéről. A negatív érzések, visszajelzések is formálhatják a gyermeket, introjektálódnak, és a szülői viszonyulás saját viszonyulássá válik. Ez a szimbolizáció: az eredendően más személytől származó értékelő minősítést ugyanolyan valódinak észleli az ember, mint a saját, közvetlen élményeihez fűződő értékelő minősítéseket. Így a szelfstruktúrát azok az észlelések alkotják, amelyek a saját jellemző tulajdonságokra, képességekre vonatkoznak, illetve a másokkal megélt kapcsolatban történő visszajelzéseik formálják.

⁶ HAUBER, Karl: *Identitátpsychologie*, Heidelberg, Springer Verlag, 1995, 3.

⁷ Uo., 12–13.

⁸ KLEIN, Melanie: *The Psycho-Analysis of Children*, New York, Grove Press, 1960, 245–251.

A szelf mint az egyén önmagáról szervezett képe pozitív és negatív értékeket egyaránt tartalmaz. A tudatosulás erősödésével megjelenő szelftudattal együtt jelenik meg a pozitív értékelés szükséglete is. Az értékfeltételek, melyek a környezetünk felismert elvárásai szerint alakulnak ki, arra serkentik az embert, hogy megfeleljen azoknak, és teljesítse az elvárásokat a szükséges jó értékelés érdekében. A szociális másikkal való tranzakciótól független pozitív elfogadást, énlményt nevezünk önelfogadásnak. Rogers kiemeli, hogy a külső értékfeltételeknek történő megfelelés túlsúlya az önelfogadásal szemben kibillentí az embert belső egyensúlyából. Az önelfogadásnak helyre kell állnia az egészséges működés érdekében. A feltétel nélküli elfogadás a környezetből olyan kapcsolatok által válhat nyilvánvalóvá, amelyet az empátiás megértés jellemez.⁹

Az önelfogadás segítésének útja tulajdonképpen egyfajta önállósodás, melyben az értékfeltételek sokasága egyensúlyba kerül, prioritási sorrendet kap. Az egyén akkor van jó úton, ha minden értékelést képes megszűrni, azaz elfogadja és integrálja úgy, hogy kapcsolódik a szociális másikhoz, de nem függ az értékelő visszajelzéseitől.

A kihívás a lelkipásztor számára, hogy a lelkészség nem pusztán egy szakmai szerep. Szerves része az identitásnak, és mélyen összekapcsolódik az egyén szerepkészletének többi elemével. A külső értékfeltételek és szerepelvárások összetett rendszere veszi körül, mely magától Istentől, az egyháztól mint intézménytől, a gyülekezeti tagoktól, kollégáktól, környezetétől érkezik. Az értékfeltételek tisztázása és az önelfogadásban való növekedés tehát kiemelt életfeladat lelkészként.

A szociális másik (a rogersi terminológiát használva) a keresztyén ember számára különleges értelmet nyer az istenkapcsolatában: Isten egy jelentős „transz-szociális Másik”¹⁰ lehet, azaz az őt igenlő és a létére örömmel tekintő meghatározó tényező. Ez a szeretetkapcsolat identitásformáló harással lehet az egyénre. Lelkipászorként a legnagyobb kihívás a magány, az önmagunk sebezhetetlenségébe és omnipotenciájába vetett hit, ami megfoszt a transzszociális másikkal való kapcsolódástól. Ez idővel nagyon labilissá teszi az önbecsülést, és irreálissá az önértékelést. Jézus ezt így fogalmazta meg:

Maradjatok énbennem, és én tibennetek. Ahogyan a szőlővessző nem teremhet gyümölcsöt magától, ha nem marad a szőlőtőn, úgy ti sem, ha nem maradtok énbennem. Én vagyok a szőlőtő, ti a szőlővesszők: aki énbennem marad, és én őbenne, az terem sok gyümölcsöt, mert nélkülem semmit sem tudtok cselekedni. Ha valaki nem marad énbennem, kivetik, mint a lemetszett vesszőt, és megszárad; ezeket összegyűjtik, tűzre vetik és elégetik. Ha megmaradtok énbennem, és beszédeim megmaradnak tibennetek, akkor bármit akartok, kérjétek, és megadatik nektek. (Jn 15, 4-7)

Az önmagát irreálisan értékelő lelkipásztor működése ellentmondásos, értékességét elsősorban lelkési munkájához kapcsolódó teljesítményeiből, elismertségből meríti.

⁹ ROGERS, Carl R.: Személyiség- és viselkedés-elmélet, in SZAKÁCS Ferenc – KULCSÁR Zsuzsanna (szerk.): *Személyiséglektani szöveggyűjtemény*, II. kötet, *Elméleti irányzatok*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1992, 389–403.

¹⁰ GROM, Bernhard: *Religionspsychologie*, Göttingen, Kösel-Verlag, 1992, 174.

A lelkészi szerep beárnyékolja többi szerepét, ezért sok alulfejlett szereppel és túlfejlett lelkészi szereppel rendelkezik.

Ezeknek a nem egészséges folyamatoknak a mozgóatója gyakran a narcisztikus működésben gyökerezik.

A NARCISZTIKUS MŰKÖDÉSÉRŐL

Gondoljunk bele a lelkipásztori szolgálat legmeghatározóbb eseményébe, az istentiszteleten történő igehirdetés helyzetébe. Tétélezzünk fel egy hagyományos gyülekezeti közeget, ahol templomban zajlik a vasárnapi istentisztelet. A többi embertől eltérő öltözetben (palást), térben legtöbbször a többi embertől elkülönülve, felettük állva, minden figyelmet megkapva beszél a lelkipásztor Isten dolgairól. A leghatalmasabb autoritás képviselőként ő maga is autoritásként szólal meg, majdnem megkérdőjelezhetetlen módon. Mennyire középponti szerep ez, és mennyire magában hordozza a személyiség narcisztikus sajátosságainak kiélését, kibontakozását!

Ugyanakkor nem biztos, hogy minden lelkipásztor kiteljesedik ebben a központi szerepben, a figyelem középpontjában. Kiválthat ez szorongást, félelmet vagy épp ellenállást is a szituációval szemben. Mások pedig könnyen ez alapján határozzák meg értékességüket: amíg ebben a szerepben lehetnek, addig fontosak, áldottak, értékesek.

A narcisztikus működés jelentősége az önértékelésben

Az önértékelés szempontjából azért fontos a narcisztikus működést ismerni és érteni, mert miközben a kóros, patológiás narcizmus az önértékelés (és az egész személyiség) labilitását eredményezi, addig bizonyos fokú „egészséges” narcizmusra szüksége van mindenkinek ahhoz, hogy önmagát megfelelően értékelje. „Az önmagunkká válás természetszerűleg szükséges a mindenkori alkotó tevékenységhez. De jaj annak, aki egész életét ezen a személyes-én-hegyen próbálja eltölteni. Mert minden individuáció önszereteten alapszik. És minden narcizmus jégheggyé változtatja a személyes én hegységét, amelyen a lélek megdermed a magány hidegében.”¹¹

A dinamikus pszichoterápia a narcizmus és önértékelés között kapcsolatot lát. Az önértékelésben jelentkező egyensúlyzavarok, hiányok megjelennek például a narcisztikus személyiségzavar esetén.

Miről szól Narkisszosz mítosza?

A Narkisszoszról szóló mítoszt Ovidiustól ismerhetjük. A történet szerint Narkisszosz Kaphiszosz folyámisten és Leiriopé boiótiai nimfa fia. Születésekor megjósolta neki Teiresziasz, hogy akkor éri meg az öregkort, ha nem ismeri meg önmagát. Fel-növekedve Narkisszosz szép ifjú lett, több nimfa is beleszeretett, akiket ő elutasított (például Ekhó nimfát is, aki fájdalmában kővé vált, csak a hangjában élt tovább). Az elutasítás bosszújaként Nemeszisz sorsistennő válasza, ami Narkisszossal történik:

¹¹ SZONDI Lipót: Az emberré válás, *Thalassa*, 7. évfolyam, 1996/2, 39–60, 59.

vadászat közben egy folyó partjára ért, és mivel inni akart, belenézett a folyó tükrebe. Megpillantott egy ifút, akibe azonnal beleszeretett, majd felismerte, hogy ez önmaga képe. Ezután nem tudott elszakadni a tükörképétől, és soha nem élhette meg a szerelem beteljesedését. Halála után az alvilági Styx folyóban életéhez hasonlóan szemléli tovább saját tükörképét. Ovidius költeményének három egyszerű tanulsága van: egyrészt önmagad megismerésének hiánya vagy elengedése és a hosszú élet összefüggének egymással (Teiresziasz jóslata), másodszer érdekes a sorsösszefonódás Ekhó nimfa és Narkisszosz között (elutasíthatóságukban is összekapcsolódtak), harmadszor az elbeszélés három stádiumból épül fel: a hiba, az illúzió és a tudás. Ez utóbbi az ember személyiségével, működésével kapcsolatban fontos.¹²

Az omnipotens illúzió vonzereje

Arról, hogy milyen a narcisztikus ember működése, így ír *Christopher Lasch* „Az önimádat társadalma” című művében: „Mindenhatóságának alkalmi illúziója ellenére az önimádó mások nélkül nem tudja ébren tartani önbecsülését. Nem tud létezni rajongó közönség nélkül. [...] A szabadság csak növeli benne a bizonytalanságot, melyet csak úgy győz le, ha mások arcán látja ’grandiózus énjének’ tükörképét, vagy ha karizmatikus erőt sugárzó emberek közelébe húzódik.”¹³ Természetesen nem „csak ez” a narcizmus, ez csak egy megnyilvánulási formája, értelmezési kerete. Lélektanilag mást értenek rajta, sokszor a köznyelvben sem helyesen használják azoknak a megjelölésére, akik akár csak szeretnek a középpontban lenni. A narcizmus fogalmát „...könnyű moralizáló jelentéstartalmakkal lezüllesztteni [...], mert, ha minden önzéssel vagy elleneszenves magatartásformával azonosítjuk a narcizmust, akkor nem tekinthetjük történelmileg meghatározott kategóriának. Az ember mindig önző volt, a csoportok pedig mindig egocentrikusak.”¹⁴ A narcizmus tehát az individualista kultúrákban láthatóbb módon nyilvánul meg, miközben az ember lényének alapvetően a része.

Miben különbözik a primer és a szekunder narcizmus?

A narcizmus fogalmát *Freud* kétféleképpen használja: primer narcizmuson egy természetes átmeneti állapotot ért, ami az újszülött autoerotikus és későbbi társas szeretetkapcsolatai között áll fenn. Ez az a szakasza a fejlődésnek, mikor az újszülött még egy és oszthatatlan egységet képez az anyával, így nem tud különbséget tenni saját maga és anyja szeretete között. A „libidó”-t később mások felé (más „tárgyra” önmagán kívül) irányítja a gyermek, ekkor azonban még nem történik meg az ún. tárgymegszállás. A primer narcizmus végét az jelenti, mikor tárgylibidóvá alakul a narcisztikus libidó.¹⁵ A másik forma a szekunder narcizmus, ami többek között

¹² JACOBY, Mario: *Individuation und Narzissmus*, München, Verlag J. Pfeiffer, 1985, 18–21.

¹³ LASCH, Christopher: *Az önimádat társadalma*, ford. BÉKÉS Pál, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1996, 25.

¹⁴ SZONDI: i. m., 61.

¹⁵ FREUD, Sigmund: On Narcissism: An Introduction, in SANDLER, Joseph – PERSON, Ethel Spector – FÓNAGY, Peter (eds.): *Freud's „On Narcissism: An Introduction”*, London, Karnack, 2012, 4–9.

az énídeálképzésben, betegségí tünetképzésben, önértékelési folyamatokban játszik szerepet. „A lélek logikailag legegyszerűbb formája biztosan az elsődleges (primer) nárcizmus. Erre a soha meg nem figyelt formára a klinikailag könnyen megfigyelhető, úgynevezett másodlagos nárcizmus állapotából következettünk.”¹⁶ A szekunder narcisztikus állapotban a primer narcisztikus állapot végét jelentő tárgymegszállás mintha megszűnne, a libidó lekerül a tárgyról, és megint az egyén felé irányul. *Bálint Mihály* Freud megállapításaira reflektálva többek között a következő szempontokat tartja fontosnak a narcizmussal kapcsolatban:

1. Az elsődleges narcizmus csakis az anya–gyermek kapcsolatban jön létre. Később tökéletes narcisztikus állapot nincs, ebben az állapotban az ember nem életképes.
2. A narcisztikus emberek alapvető vágya, hogy függetlenedhessenek a külvilágtól. Ez azonban nagyon ritkán valósul meg, így erős túlérzékenység, ingerlékenység, folyamatos bizonytalanság jellemzi őket.
3. A narcisztikus személyt nagyon nehéz kielégíteni, szinte soha semmi nem elég neki.¹⁷

Mi történik, ha megbillen az egyensúly?

A narcisztikus személyiségzavarról.

Egy keresztyén ember, egy lelkipásztor is kerülhet olyan helyzetbe, hogy felborul a belső egyensúlya, olyan állapotba kerül, ami már a személyiségzavar kategóriába esik. Nehéz ezt beismerni, de a narcisztikus alaphelyzetben élő embereknek különösen tisztában kell lenni ezzel a veszéllyel, és időben szakember segítséget kérni.

Otto Kernberg narcizmusvizsgálatát a patológiás működések kapcsán végezte. A narcisztikus működést, narcisztikus személyiség szerkezetet szubklinikus¹⁸ borderline személyiségnek tekintette. Narcisztikus személyeknek (a mindennapi sokféle helytelen használattal szemben) azokat nevezi, akik a tárgykapcsolatok speciális zavaraival küzdenek. Ezek a személyek látszólag szociálisan jól funkcionálnak, jó indulati kontrollal rendelkeznek, másokkal szemben mély énvonatközöségeket mutatnak, nagy az igényük mások szeretetére és csodálatára. Mindeközben „különös ellentét figyelhető meg náluk túlzott önértékelésük és aközött, ahogyan igénylik saját személyük mértéktelen értékelését”.¹⁹ Érzelmi életük felszínes, kevésbé empatikusak mások érzése felé. A másoktól való csodálat és saját nagyzásos fantáziáik okozzák a legnagyobb örömet számukra. Jellemzően irigylik és idealizálják azokat, akiktől csodálatukat várják, lenézik azokat, akiktől nem várnak semmit. Kapcsolataikban általában kihasználók, uralkodók. Interakcióik intenzív, de primitív internalizált tárgykapcsolatokat tükröznek. Az antiszociálisnak tartott személyek a narcisztikus személyek egyik al-

¹⁶ BÁLINT Mihály: *Elsődleges szeretet és pszichoanalitikus technika*, Budapest, Animula, 1999, 103.

¹⁷ Uo., 101.

¹⁸ Azaz klinikai tüneteket nem produkáló.

¹⁹ KERNBERG, OTTO F.: *Borderline személyiség szerveződés és patológiás narcizmus*, ford. CSERNE István et al., Budapest, Kapocs Kiadó, 1990, 15.

csoportjának tekinthetők: náluk láthatóvá válik az a súlyos kapcsolódási képtelenség, ami a narcisztikus személyben belső valóság.²⁰ A „sohasem elég” érzése nem múlik el, mely reménytelenséget, de dühöt is kiválthat.

Kernberg a narcisztikus személyiségzavar kezelését vizsgálva arról ír, hogy ebben a kórképben az extrém énközpontúság és nagyzási fantáziák jelenlétével együtt egy roppant törekeny önértékeléssel van dolgunk. A terápia során (különösen a regresszív állapotokban) a kisebbségi érzések tudatosulhatnak, a bizonytalanságok nyilvánvalóvá válhatnak. Ezek az érzések ugyanakkor folyamatosan váltakozva jelennek meg a mindenhatósági fantáziákkal és egyéb túlzásokkal. Tipikus elhárító mechanizmusaik a hasítás, tagadás, projektív identifikáció, primitív idealizálás.²¹ Az óriási eltérések, a viselkedésben és a belső világban egyaránt jelentkező ellentétek adják a narcisztikus személyiség labilitását. Ezzel összefüggésben önértékelése is rendkívül irreális.

A patológiás narcisztikus működés és a nem patológiás közötti különbség a labilitás mértékében van: minél nagyobb a belső ellentét a megélt csodálat és annak kielégíthetetlen vágya közt, minél erősebben éli meg az egyén a „sohasem elég” állapotát, minél aszociálisabbá válik, annál kórosabb a működés. Extrém esetben elmosódnak az énhatárok, a realitásérzék elvész, és pszichotikus regresszió jön létre.²²

Miért fontos az önszeretet?

Bizonyos mértékű önszeretet elengedhetetlen a megfelelő emberi működéshez. A Nagy Parancsolat értelmében ez kötelességünk is, része a másikkal és Istenhez kapcsolódásnak is. De hogyan lehet megkülönböztetni az egészséges önszeretetet a kórostól?

A legegyszerűbb különbséget a társas kapcsolatok jellege jelenti: kóros narcizmus esetén a személy másokat inkább tekint olyan tárgyakként, akik kielégítik az igényeit, mintsem valódi, hús-vér embereknek. [...] [N]agyon erős feljogosítottág érzés is jellemzi őket: azzal a belső meggyőződéssel élnek, hogy nekik gyakorlatilag bármit szabad megtenniük [...], gyakran fantáziálnak határtalan sikerről, szépségről, intelligenciáról, szabadságról [...], másoktól nagyfokú csodálatot és tiszteletet várnak el [...], fontos jellegzetességük az empátiahiány: ezek a személyek ugyanis igen nehezen tudnak együtt érezni másokkal.²³

Kernberg saját fejlődési modelljében megmarad a freudi ösztönelmélet keretein belül, a fejlődés a szeretet-gyűlölet harcának dinamikájában zajlik. A különböző viszonyulások és kötődések integrációja adhatja az én stabilitását, megfelelő működését. Hangsúlyozza, hogy a kora gyermekkorban túl nagy érzelmi hiányokat átélő személy még felnőttkorában is gyakran mélyen meg van győződve arról, hogy nem méltó a

²⁰ Uo., 15–16.

²¹ Uo., 73–74.

²² Uo., 75.

²³ Vö. SZONDY Máté: A másokból táplálkozó törekeny önértékelés: a narcizmus, in GUTMAN Bea (szerk.): *Bízz magadban! Önértékelés, önfogadás, önbecsülés*, Budapest, Kulcslyuk Kiadó, 2014, 83–86.

szeretetre. Nehezen tudja elfogadni saját magát, és gyakran a teljesítményhez vagy különböző feltételekhez köti önbecsülését. Amint ezeknek nem tesz eleget, súlyos deficitet él meg.²⁴

A kötődések révén elnyerhető stabilitásnak a kapcsolódás mindhárom szintjén jelentősége van: az egyénnek önmagával, a másikkal és Istennel való kapcsolódásában egyaránt. A szeretetre méltóság megélése is ebben az egyensúlyban válhat valóságossá.

Leírható a „normális narcisztikus” működés is, ami normális tárgykapcsolatok révén az én normális integrációjaként valósul meg. Ennek a folyamatnak a kulcsa a jó és rossz énképzetek integrációja, melynek nyomán egy reális énkép alakul ki. Ezáltal válik az én elfogadhatóvá, megbecsültté, és így lehetőség nyílik a „tárgyhoz” való integrált viszonyulásra, elfogadó magatartásra is.²⁵

Hogyan határozza meg az önértékelést a narcisztikus működés?

Freud az önértékelést, önérzet, énérték kifejezéseket szinonimaként használja. A narcizmus kérdéskörében meghatározó nála az ún. „óceáni érzés” leírása. Mindezt a vallási élmény vizsgálata során fogalmazza meg:

Ezen kiváló emberek egyike leveleiben barátomnak vallja magát. Elküldtem neki kis írásomat, amelyik a vallást mint illúziót taglalja, és ő azt válaszolta, hogy a vallásról alkotott ítéleteimmel teljesen egyetértene, viszont sajnálta, hogy nem méltattam a valóság voltaképpen forrását. Ezt különös érzésnek tartja, amely őt sohasem hagyja el, úgy találta, hogy sokan mások is ugyanezt vallják, feltételezhetően emberek milliói. Ez az érzés, amelyet ő az örökkévalóság sejtelmének nevezne, határtalan, korlát nélküli, mintegy 'óceáni' érzés. Ez az érzés tisztán szubjektív tény, semmilyen hittétel, a személyes fennmaradás semmilyen biztosítéka nem kapcsolódik hozzá, azonban ez a forrása a vallásos energiáknak, amelyet a különböző templomok és vallási rendszerek megragadnak, és meghatározott csatornába vezetve bizonyára fel is használnak. Csak ennek az óceáni érzésnek az alapján nevezheti valaki magát vallásosnak akkor is, ha minden hitet és illúziót elutasít. Tisztelt barátomnak ez a nyilatkozata, aki egyszer az illúzió varázsát maga is költőien méltatta, nem csekély nehézséget okozott nekem. Én ezt az óceáni érzést nem fedeztem fel magamban.²⁶

A *Romain Rolland* költőtől átvett kép arra az élményre utal, mikor az ember az óceánt szemlélve, a végtelenségébe beletekintve egyé kíván válni vele. Ez tulajdonképpen a határtalanság, korlátlanlás és végtelenség iránti vágy. S. Freud ezt az állapotot egy életen át tartó sóvárgásnak nevezi, amely összefügg a határtalan primer narcizmussal. A kora gyermekkor elmúltával azonban ez az érzés a külvilággal való összetartozás vágyaként jelenik meg. Az önérzet/önértékelést (ahogy ezt szinonimaként használja

²⁴ KERNBERG: i. m., 59–68.

²⁵ MENG, Wilhelm: *Narzissmus und christliche Religion*, Zürich, TVZ, 1997, 108–109.

²⁶ FREUD, Sigmund: *Rossz közérzet a kultúrában*, ford. LINCZÉNYI Adorján, Budapest, Kossuth Kiadó, 1992, 4.

Freud) ehhez az óceáni érzéshez kapcsolódik, az egyén számára ennek megélése a kultúrával, a külvilággal való kapcsolata felé mutat. Az önértékelés szoros kapcsolatban áll a nemi vágygal, megéléseinek lehetőségei azonban labilissá teszik az ember önértékelését (pl. az esetleges kudarcok, társadalmi normákkal való konfrontálás miatt). Erre viszont nagy szüksége van az embernek, ezért többféle forrásból is táplálkozik önértékelése, ennél fogva stabilitása valószínűleg biztosabban fennmarad. Ehhez három meghatározó forrást használ az ember: az egyik a gyermekkori primer narcizmus maradványa, a másik a tapasztalatok által megerősített mindenhatóság érzése, a harmadik a tárgylibidó kielégítése.²⁷ Mindezek által minél inkább megéli az egyén, hogy „szeretve van”, annál stabilabb, erősebb az önértékelése, illetve fordítva. Ezek szerint minél gyengébb, labilisabb valakinek az önértékelése, annál szorosabban kellene kapcsolódnia a külvilághoz, és aktiválnia az erősítő forrásokat. A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy az önértékelés működése ennél jóval összetettebb. A labilisabb, gyengébb önértékeléssel rendelkező emberek hajlamosabbak arra, hogy befelé forduljanak, magukra koncentrálnak, aszociálissá váljanak. Míg a stabilabb, erősebb önértékeléssel rendelkezők társas kapcsolatai, a freudi kategóriák szerinti „szeretetforrásai” élettel teliek, kielégítőek.²⁸

Jacoby az óceáni érzéssel és a primer narcizmussal kapcsolatban más képpel élve a mitológiai értelemben vett paradicsomi állapotról beszél. Ez nem azt jelenti, hogy az újszülöttnek minden esetben egy olyan ideális állapot adatik, mint a mitológiai értelemben vett paradicsomi állapot. Inkább úgy értendő, hogy a tudatelőttes elsődleges tapasztalást egy soha vissza nem térő egység jellemezte, ami a jó és rossz tudásának megszerzésével tudatos szintre emelkedett, és ezáltal visszafordíthatatlanul meg is szűnt. Mégis, az ember ebbe az állapotba vágyik vissza.²⁹

Az óceáni érzés *Freud* számára a vallásosság egyik forrásaként definiálható. *Wilhelm Meng* szerint azonban (a narcizmus jelenségére teológiai szempontból is reflektálva) nem vezethető vissza a vallásosság csupán kora gyermekkori tapasztalatokra. Ez a rendkívül komplex vallásosság jelenségének a leegyszerűsítése. A vallásosság progresszív módon az egyén jövőjének távlataiban bontakozik ki, és a jelenben ösztönzi az egyént ennek kapcsán megfelelő cselekvésre, döntésre, változásra, elköteleződésre – akár múltbeli tapasztalataival ellentétben is. A keresztyén hit nem egy kezdeti tökéletes egység, ősállapot helyreállását jelenti, hanem valami újnak, többnek, jobbnak a megvalósulását. Ebben a progresszivitásban, előre mutatóban megjelenik Isten lényének „mássága”, azaz ő sokkal több és lényegileg más, mint egy idealizált, vágyott szülőről alkotott fantáziakép.

A vallásos-misztikus tapasztalat Istent extra nos valóságként éli át akkor is, ha az együttlét bensőségessége és közvetlensége felülmúl minden hasonló tapasztalást. [...] Isten jelenlétének tapasztalása és a szülőreprezentáns között valóban fennáll bizonyos kapcsolat, de azt úgy kell elképzelnünk, hogy a bibliai kijelentés képeihez kapcsolódva Lelke által meg-

²⁷ FREUD: On Narcissism, 24.

²⁸ JACOBY: i. m., 86.

²⁹ Uo., 53.

jelenő hatalmas és szerető Isten magába olvasztja a 'szülő'-képet minden hozzá tartozó élménymaradvánnyal együtt. Ez részint projekcióként is felfogható, mert az Isten képzetét bizonyos fokig színeznı fogják a szülő-tapasztalatok, a kivetítést felfogó 'ernyő' azonban összehasonlíthatatlanul hatalmasabb és más, mint a rávetített kép.³⁰

Az ember önértékelésének, önértékérzetének stabilitása, ereje ebben a hitben gyökerezik.

A narcizmus konstruktív formái

A lelkipásztori hivatás alapvetően narcisztikus alaphelyzete adott, hogy lehet ebben a szerepben hitelesen, önreflektív módon, józanul benne lenni? Ehhez ismerni kell a narcizmus konstruktív formáit.

Az önértékelés szempontjából fontos, hogy a vallásosság, a keresztyén hit nem a már említett primer narcisztikus „óceáni érzés” elérését célozza, hanem előre mutató, progresszív, intenzív jövőképet mutat fel, nagykorúvá tesz, cselekvésre, aktivitásra hív. Mindez összecseng azzal, amire *Kohut* a narcizmus kapcsán felhívta a figyelmet: a narcizmus progresszív formáira, integratív megnyilvánulási módjaira. *Kohut* emberképének alapja, hogy a gyermek világra jöttékor rendelkezik „azzal a veleszületett képességgel, hogy környezetéből oltalmazó válaszokat váltszon ki. A kezdetnél nem elsődleges konfliktusban, hanem elsődleges kölcsönösségben van gondozójával; a gyermek elsődleges igénye a kötődés és a válasz, nem az ösztönkielégítés.”³¹ A kötődés lehetőségét és a válasz képességét a környezetében találja meg a gyermek, ennek alapján kezdettől fogva szociális lénynek tekinthetjük. Kibontakozását és lehetőségeinek megvalósulását ebben a szociális kapcsolódásban éli meg az egyén. A narcizmusmal kapcsolatos vitákban *Kohut* érvei mellett szólnak, hogy nem lehet azonnal éretté válni, és valamilyen módon elhagyni a primer narcisztikus vágyat, hanem lépésről lépésre, hosszabb idő alatt válhatunk „érett narcizmusú” emberré. Ennek útja a narcisztikus működés mögötti igény megértése: a másik idealizálásának és a saját grandiozitás elismerésének igénye.³²

Kohut meglátása szerint az ember belső magja, a szelf a kapcsolatokban jön létre, és kisgyermekkorban erősödik. A narcisztikus tárgyválasztás során a gyermek az idealizált szülőképpel azonosul. A grandiózus szelf kialakulása ebben az azonosulásban gyökerezik, ami a „hatalmassal” történő újra és újra lezajló azonosulás által növekszik. Ha a szülő engedi ezt az azonosulást, és egyben tükrözi a gyermek grandiozitását, akkor az én egyre erősebbé válhat. Nagyon fontos ez a tükrözés az önbecsülés fejlődése szempontjából. A grandiozitás idővel az átalakító internalizáció révén módosul, és jogos eredményeken alapuló önbizalommá, önértékeléssé alakul át a szelfben. A narcizmus egy életen át fennmarad, azonban az omnipotens tárgyba történő beleolvadást felváltja a szeretett személy

³⁰ NÉMETH Dávid: *Hit és nevelés*, Budapest, KRE-HTK, 2002, 142.

³¹ KARTERUD, Sigmund: Heinz Kohut szelfpszichológiája, in Uő. – MONSEN, Jon T. (szerk.): *Szelfpszichológia a Kohut utáni fejlődés*, Budapest, Animula, 1999, 15–26, 18.

³² Uo., 18.

iránti lelkesedés.³³ A megfelelő narcisztikus töltöttség egyfajta teljességet, stabilitást adhat. Ez egy egész életen át kihathat az adott személyre, „zsigeri önbecsülésének” alapját képezve. Az egészségesen fejlődő gyermek az omnipotens narcizmusból a szociálisan megfelelő önszeretet felé fejlődik. Akiknél az omnipotencia érzése felnőtt korra megmarad saját magukkal kapcsolatban, azok önbecsülése alacsony, kritikára, sértésekre túl érzékenyek.³⁴ Önismereti utunk során érdemes feltérképezni, hogy ebből az aspektusból milyen hatások értek minket, amelyek meghatározzák felnőttkori működésünket.

Kohut a narcisztikus zavarokkal küzdők terápiás folyamatában megfigyelte, hogy négy olyan szociokulturális értékű tulajdonság fejlődik ki, erősödik meg, amelyeket általában a személyiség „termékeként”, tulajdonságaiként definiálunk, de nem hozzuk összefüggésbe a narcizmussal. Ezek az empátia, a kreativitás, a humor és a bölcsesség.

Az *empátia* mint az összetett pszichológiai jelenségek megértésére irányuló megismerési mód sokféle zavart szenved. A korai fixációk, regresszív állapotok miatt az egyén sérül az alapvető empátiás készségek terén, melynek gyökerei a korai anyagyermek kapcsolat kiszámíthatóságának zavarában keresendők. *Kohut* tapasztalatai szerint az idealizált tárgyra koncentrálnó analitikus munka a mások iránti empátiát fokozza, míg a grandiózus szelf analízise a páciens önmagával szembeni empátiáját mélyíti. Ennek egyik eszköze a terapeuta empatikus jelenléte – szemben a korábbi neutrális analitikus jelenléttel.³⁵ Az empátia az egyén önértékelésének, önmaga megértésének, elfogadásának fontos alkotóeleme.

Kohut a *kreativitás* erőteljes megjelenését, felszabadulását gyakran az analitikus folyamat végén tapasztalta. Művészeknél és alapvetően nem művészi képességű embereknél egyaránt, azonban más-más formában. A kreativitás olyan újszerű formákban jelent meg, amelyek a „narcisztikus energia” új mederbe terelődésére utaltak. A kreativitás változásairól azt is megfigyelte *Kohut*, hogy az addig inkább öncélúan megélt kreativitás a narcisztikus problémákkal küzdők gyógyulása után a környezetük számára konstruktívabb, tehát „szociálisabb” formában jelent meg.³⁶

A *humor* képes megszelídíteni, semlegesíteni a narcisztikus energiákat. *Kohut* a humor megjelenését így szemlélteti: „Egyszer csak, mintha váratlanul napsugár törne át a felhőkön, az analitikus örömmel tapasztalhatja, miként világlik ki a páciens igazi humorérzékéből, hogy énje immár képes valós arányaiban látni az infantilis grandiózus szelf nagyzásos törekvéseit, illetve az idealizált szülő-imágó korlátlan tökéletessége és hatalma iránti korábbi szükségletet, és hogy immár azzal a derűvel tudja szemlélni ezeket az ősi alakzatokat, ami egyben szabadságáról tanúskodik.”³⁷

A *bölcsesség* nem feltétlenül jelenik meg magában a terápiás folyamatban, azonban azt követően a páciens életében, életvezetésében, döntéseiben vélhetően igen.

³³ KOHUT, Heinz: Thoughts on Narcism and Narcissistic Rage, in ORNSTEIN, Paul H. (ed.): *The Search of the Self*, London, Karnac, 2011, 615–658.

³⁴ KOHUT, Heinz: *The Restauration of the Self*, Chicago, The University of Chicago Press, 2009, 1–48.

³⁵ KOHUT, Heinz: *A szelf analízise*, ford. PINTÉR Ferenc, Budapest, Animula, 2001, 210–217.

³⁶ Uo., 217–228.

³⁷ Uo., 229–230.

A bölcsse érés hosszan tartó folyamat, melyre azért van lehetőség, mert a korábbi narcisztikus szélsőségesség (idealizálás, grandiozitás) csökkent, józanságot hozva az egyénnek. A bölcsesség megjelenésének egyik szép példája az, ahogy egy terápiás folyamat végződik, és ahogy terapeuta és kliens elválnak egymástól. „Egymástól búcsúzva, a józanság és bölcsesség közösen kialakított légkörében, ugyanakkor ironizálás és pesszimizmus nélkül, mindketten beismerhetik, hogy nem oldódott meg minden. Néhány konfliktus, gátlás, tünet, ősi hajlam a kivagyiság és a gyerekes eszményítés iránt megmaradt. Ez az esendőség azonban már ismerős, és türelemmel, lélekjelenléttel szemlélhető.”³⁸

A *Kohut* által felismert négy szociokulturálisan elismert sajátossággal kapcsolódni lehet a narcisztikus működéshez. Ezek a sajátosságok a narcizmus progresszív formái. Ezek nemcsak jó gyümölcsei a narcizmusnak, hanem olyan tulajdonságok, amelyek valláspedagógiai szempontból is értékesek, mivel nemcsak az egyént, hanem a közösséget is építik. Ha az egyén számára a közösség nem a narcisztikus késztetések kielégésének a helye, ahol meg lehet szerezni a kellő csodálatot, hanem a kapcsolódásé és a kötődésé, akkor helyreállhat az egyensúly. A közösségben betölthető a betölthetetlennek látszó hiány, mely a narcisztikus késztetések mögött is meghúzódik.

Az egészséges énszeretet jelentősége a személyiség működésében

Kohut gondolatai alapján megállapítható, hogy a narcizmusteória egyik fontos következtetése az egészséges énszeretet fontossága. Ez egy keresztyén ember számára is fontos életfeladat: saját bűnösségünk, elveszettségünk tudatában Isten kegyelmére bízunk magunkat. A megváltásban részesei lehetünk Krisztus szabadításának, és Isten Szentlelke biznyságot tesz a szívünkben arról, hogy hozzá tartozunk, szeretett és elfogadott gyermekei vagyunk a mennyei Atyának. Az egészséges énszeretet keresztyénként így ragadható meg.

Az a felnőtt ember, aki narcisztikus, önbecsülését folyamatosan mások csodálatát élvezve próbálja stabilan tartani, különleges és egyedi szeretne lenni, mert a különleges és egyedi emberek kapják a legtöbb csodálatot. Kerüli az átlagosság látszatát, az élet banális, számára felesleges részleteit. Ennek megélésére a közösségi média felületei minden ember számára elérhető lehetőséget nyújtanak. Nem minden ilyen ember narcisztikus a szó patológias értelmében, azonban az ilyen viselkedés, az ily módon történő ismertségre, csodálatra törekvés egyértelműen narcisztikus vonás. Van mindegyiknek egy tolerálható, érthető mértéke is, mely motiválhatja az egyént. Ott válhat azonban a helyzet aggályossá, amikor a cél elérése érdekében az egyén magával és a környezetével kapcsolatban egyértelműen destruktív hatású döntéseket és áldozatokat hoz, vagy amikor az önbecsülését, önértékelését elsősorban céljai elérésétől és a mások általi csodálattól várja.

Aki saját létjogosultságát igazolandó grandiózus képet alakít ki magáról, és folyamatosan mások igazolására, megerősítésére szorul, annak életéből hiányzik az

³⁸ Uo., 231.

önszeretet egészséges mértéke, amely az újszülött kortól tapasztalt figyelem, gondoskodás és szeretet lenyomata. A túlzó tulajdonságok, a grandiozitás nélkül az ilyen egyén saját magát nem tudná pozitívan értékelni. Az önmegvetés, a személyes korlátok elfogadására való képtelenség, az adottságok leértékelésének drámája zajlik a „magas” önértékelés látszata mögött. A feltétel nélküli szeretet megtapasztalása nélkül az ember kisebbségi érzéseinek és grandiozitásának szélsőségei között ingadozik. Az ember tragikus elesettségeről, önfogadásának képtelenségéről és önmegvetéséről van szó. Ennek ellenszere Isten feltétlen szeretete és elfogadása. Bűn bárki mástól azt várni, hogy feltétel nélkül szeressen úgy, ahogy arra csak Isten képes. Az Isten szeretetének átélése szabaddá tesz arra, hogy önfogadók, önmagunkat szeretők legyünk, vállalhassuk azt, akik vagyunk.³⁹ Az önszeretet, emberszeretet és istenszeretet egyensúly adja az ember stabil önbecsülésének, reális önértékelésének alapját.

Összegzés

Az eddig megfogalmazott következtetések mellett fontos kiemelni, hogy a lelkipásztor egész életén át történő formálódásának, tanulásának része a lexikális tudásban való gyarapodás mellett a saját magára való odafigyelés is. Tisztában kell lenni önértékelésének, önbecsülésének működési sajátosságaival, önismereti munka során szükséges feltárni az élettörténetben rejlő okokat, transzgenerációs mintázatokat, tanult mintákat. Szükséges reálisan látni a hivatásának narcisztikus alaphelyzetét, és abban a józanságban és alázatban járni, hogy mindenkit megkísérthet ennek a szolgálati szerepnek a grandiozitása. Nagyon könnyen túlnőhet a lelkipásztori szerep a személyiségünkben, és beárnyékolhat minden mást. Az önreflexióhoz segítség lehet akár az optimális önbecsülés kilenc faktora (*Johnson*), melyekben lehet fejlődni és növekedni lépről lépésre. Az önreflexió mellett ugyanakkor szükségünk van az Istennel való kapcsolatban megharcolni a szolgálati kihívásokat, bűnbánatot tartani amiatt, amiben visszaéltünk a szolgálati helyzettel, és saját önbecsülésünk stabilitására használtuk a körülöttünk lévőket. Amikor egy lelkipásztor erre használja a gyülekezeti szolgálatot, vagy egy gyülekezet a lelkipásztortól túlzott csodálattal veszi körül, azzal mindegyik fél tárgyiasul valójában, eszköz lesz a másik számára.

Az Isten szeretetében, az élő, személyes istenkapcsolat által gyógyulhat az önbecsülés, reálisabbá válhat az önértékelés. Ez az út miközben egyéni felelősség, lelkipásztorként hosszú távon csak a gyülekezeti közösséggel együtt lehetséges: lelkipásztor és gyülekezet közös útja a változás, a gyógyulás Isten szeretetében. Érdemes továbbá olyan kapcsolatokat építeni lelkipásztorként, ahonnan reális visszajelzéseket lehet kapni, s akár szakember segítségét is igénybe venni a belső egyensúly felborulása esetén.

³⁹ NÉMETH: i. m., 208–210.

ABSTRACT

The basic situation of pastoral ministry is strongly narcissistic. Although the servants of God do not represent themselves but someone else, as they are God's messengers, they often become the center of attention. Realistic self-evaluation and stable self-esteem are vital for them to deal with this basic situation.

While we use self-evaluation and self-esteem with various meanings in everyday life, in this study, we will try to understand what these terms actually refer to. The pastoral profession requires a high degree of self-reflection, self-knowledge, and maturity, in which continuous development and responsibility for oneself are indispensable. We are to examine how the pastor's self-evaluation can work well and how the narcissistic basic situation of the pastor's profession affects the pastor's functioning. What can a pastor do with the narcissist's urges, and how can he come to terms with himself on this issue?

Self-evaluation can be a competence that helps a person to face reality in an appropriate way. Self-esteem gives the right attitude to this and can become a resource for adequate actions.

All pastors have to deal with the power of the „omnipotence illusion”. The role of serving a congregation in itself carries the expectation that the pastor is the person who is capable of solving everything and is able to answer every question. Meanwhile, narcissism also has constructive forms of expression, which release a lot of creativity in the mature personality and can create adequate ways of coping.

Understanding how Rogers' value conditions work can help us navigate the plethora of external and internal expectations. Connecting to the other person in the reference system of self-evaluation can be a resource for restoring the tilted balance in our personality.

Practicing healthy self-love as a Christian can be challenging, while inner stability cannot be gained without it. The source of stability is God's love: being rooted in this relatedness is the most important life task of a pastor.

„Mily drága a te szereteted, Istenem! Szárnyad árnyékába menekülnek az emberek! Mert nálad van az élet forrása...”¹

„A lyukat betöltötték, a töltelék én voltam.”²

Kövári Magdolna
Johann Gyula
Varga Kapisztrán

ISTEN IDEJÉBEN: „KAIROSZ” MEGÚJULÁSI PROGRAM LELKI VEZETŐK ÉS HITBEN JÁRÓK SZÁMÁRA

Különleges háttérrel ad tanulmányunk tematikájának az éppen zajló Covid19 világjárvány sokféle aspektusa. A lelkészek hiányairól, hivatásbeli megtorpanásairól, rendkívüli és normatív kríziseiről, a kísérés lehetőségeiről gondolkodva a jelenlegi helyzet adta körülmények adnak egyfajta „ismerős” érzést. Megérintettek minket az emberségünkben adódó kihívások, küzdelmek, amelyek eddig is ismerősek voltak, de a pandémia világa, a médiumok soha nem látott erőteljes információközlései által mindezeket „összesűrítve”, milliárdok számára tette a mindennapok részévé. Közel jött a betegség, a járvány, a bezártság, az élet-halál – eddig messze űzött – gondolatköre.

Érdekes még egy rövid történelmi jellegű gondolatot felvetnünk a lelkési élet, a hivatás megélésének – sokunk életében ma is elevenen élő – 30 évvel ezelőtti, a rendszerváltozás világához kötődő időszakából. A szabadság gondolata nagyon erősen tematizálta azt a néhány évet. Sokak számára a „végtelen lehetőségek” régóta várt világát jelentették az újrainduló egyházi élet különféle színterei. A lelkészek ismét kiléphetek a templomaik falai közül. Csoportokat szervezhetnek, egyre nagyobb mértékben vehettek részt az iskolai hitoktatásban. Írhattak pályázatokat, menedzselhettek épületfelújításokat, szervezhatték az iskola és szeretetintézmények átvételét, felsorolhatatlan a sokféle, hirtelen megjelent – korábban nem látott – feladat, amelyekben főként a plébániákon, parókiákon, a korábbi évtizedek lehetőségei alapján – szinte egyedül maradtoként – próbált mindenki a maga karizmája szerint

¹ Zsolt 36,8.10a

² KAMARÁS István: *Egyházköziség-építők*, Budapest, Egyházforum, 1992, 64.

helyállni. A mai napig szinte hallom idős kollégáim büszkén elmondott szavait: 40 év alatt egyszer sem mentem szabadságra...

A 80-as évek végén Kamarás István egy 80 plébániára kiterjedő mintán vizsgálta a magyarországi katolikus egyházközségek működési jellemzőit, a papok reflexiói alapján.³ „Ennek a kutatásnak a tényeire támaszkodva próbálom érzékelteni azt, hogy milyen körülmények között, hogyan játsszák el – kimerülve a negyvenéves sivatagi vándorlásban – papi szerepüket, vagyis – szakmám nyelvén fogalmazva – a pap pozícióját milyen szerepben próbálják megvalósítani. A kérdés így is felvethető: milyen szerepre kényszerülnek? Milyen szerep alakítható ki a rendelkezésre álló szerepkészletből?”⁴

A lelkészek válaszai, szempontjai alapján sok konzekvenciát hordoz a kutatás. Az olvasó számára egy olyan lelkészkép bontakozik ki, amely a sokféle elvárást hordozó közegben próbál nagy nehezen a felszínen maradni.

„Egy pap ismerősömmel 33 féle szakmát (teológus, pszichológus, közgazdász, művészettörténész, szociológus, villanyszerelő stb.) gyűjtöttünk össze: ennyi mindenhez kellene érteni egy magyar papnak. Egy másik számítást akkor nem végeztünk el: hány napos hónapra, hány órás napra lenne szükség ahhoz, hogy megtehesse azt, amire tehetsége van. Az, hogy papjaink túlterheltek, hogy önkizsákmányoló életet élnek, köztudott, az már kevésbé, hogy terhelésük eléggé egyenlőtlen és az még kevésbé, hogy tevékenységszerkezetük is nagyon különbözik.”⁵

Különösen is megéri a mai olvasót Kamarásnak a lelkészek által felvázolt kép alapján megfogalmazott, az általános helyzetet jellemző – véleményem szerint minden magyarországi felekezetre egyaránt vonatkoztatható – paradoxona: *Tájkép csata előtt*.

Útközben – a nehézségek tematizálása

Talán nem döbbsenti meg a militáns asszociáció a keresztény felekezeteink közmúltját megélt olvasókat. A küzdelmek, megküzdések bizony sok esetben erőteljes hatást gyakoroltak a lelkészi, szerzetesi, egyházi szolgálattevői úton járók életére. A feldolgozatlan váratlan és normatív krízisek, az „elvégezhetetlen” feladatok sora, az önromboló életmód (amiket gyakran vallásos sztereotípiákkal próbálnak oldani) olyan szenvedésnyomást jelenthetnek, amelyek egyenes következménye a megküzdési stratégiák kimerülése, az egyedülmaradottság-magány megélése, a testi és lelki betegségek erodáló hatásának átélése. Mintha egy olyan harcról lenne szó, amelyben – akár akarja, akár nem – minden úton járónak részt kell venni, amihez egy „védelmi öltözékre” van mindenkinek szüksége.⁶

Egy 2008-ban készült dolgozat, amely a lelkészek közötti mentális problémákkal foglalkozik, több olyan megállapítást is tartalmaz, ami a máig tartó lelkészi utakat jellemezheti.⁷

³ Uo.

⁴ Uo.

⁵ Uo., 65.

⁶ Ef 6,10kk.

⁷ JOHANN Gyula: Lelkészi élet krízishelyzetben, in SZABÓ Lajos (szerk.): *A közösségépítő lelkész*, Budapest, Luther Kiadó, 2010, 60–73.

Az ökumenikus lelkési körben végzett interjúk feldolgozása során a legtöbb említést a depresszió, az elválás-aposztázia,⁸ az alkoholbetegség és az öngyilkosság kapták. A körülményeket, háttérrel célzó kérdésre pedig megérkeztek – az eddig is már említett – jellemző válaszok.

- elmagányosodás
- az elvárásoknak való kényszeres megfelelés
- a segítő háló hiánya
- a „változásra képtelen” személyiség
- az elégtelen kommunikációs képesség
- a kapcsolatépítési és kapcsolatfenntartási nehézségek
- a delegált, feloldatlan büntudat

Mindegyik partnerem úgy érzi, hogy ezekről a problémákról nem beszélünk eleget, pedig a megoldási lehetőségekhez a mind szélesebb körű feldolgozás vinne közelebb. Egyik beszélgetőpartnerem szerint azért is „tabutéma” ez a ma egyházában, mert rossz lelkészképpel rendelkezünk, azt gondoljuk, hogy a lelkész mentes minden fajta lehetséges mentális problémáktól. Így nem tudunk nyíltan beszélni arról, hogy ez ugyanúgy kísért, súlyt minket, mint bármely más embert. A problémák kialakulásának folyamatában talán ez az egyik ok, mert potenciálisan megvan a veszélye, hogy valamilyen mentális probléma vagy betegség elér minket. Erről nem beszélünk, mert nehéz az egyházon belül nyíltan odafordulni bárkihez ezzel a problémával. A segítségnyújtás sok esetben elmarad, ezért tud eszkalálódni ez a probléma. *„Nincs meg az a bizalmi légkör, hogy valakihez odafordulhasson a lelkész, hogy „SOS bajom van”. Nincs bizalmi légkör és nincs segítő háló sem, ami a rendelkezésünkre állna. Az espereseknek sincs meg az a listája, hogy milyen szakemberekhez tudja küldeni a lelkészeit. Tudjuk, hogy van alkoholbeteg lelkész, és van depressziós lelkész. Nem az a probléma, hogy van ilyen lelkész, az a probléma, ahogyan a problémákat kezeljük, hogy nem mondjuk azt az alkoholbeteg lelkésznek, hogy menj el egy fél évre és gyógyulj meg, mi pedig gondoskodunk a családotról, a gyülekezetéről. Ez nem elsősorban pénzkérdés, hanem a bizalom hiánya.”*

Érdemes a fenti szempontok ismeretében ránézni a Kairosz programba (2018–2020) jelentkezettek által említett nehézségekre, terhekre.

- életközepi krízis
- egyedül a küzdelmekben
- nincs, aki igazán meghallgatna

⁸ A protestáns lelkészek által említett házassági elválás mellett szerepelnek a katolikus papok, szerzetesek által behozott, az aposztáziához vezető út sajátosságai is. Az interjúalanyok mindannyian hasonló állomásokat látnak a két út között.

⁹ JOHANN Gyula: *Az egyház helyzete és mentálhigiénés lehetőségei a lelkészek közötti mentális zavarok szintjén*, Szakdolgozat (Kézirat), Budapest, Semmelweis Egyetem, 2008, 26–27.

- tabutémák feldolgozatlan terhei
- számvetés az eddig megtett úton
- az új diszpozíciók által jelentkező válság, gyász – identitásgyengülés
- az istenkapcsolat erősítése
- a rendszeres imaélet hiánya és az ezutáni vágy
- az „első szeretet” megélése az „itt és most-ban”¹⁰

Nem mondhatjuk el, hogy a problémák említésében az elmúlt 30 év alatt jelentős változás történt volna, új, addig nem ismert szempontok sem igazán jelentek meg. Talán hangsúlybéli változásokra lehet felfigyelni.

Útközben – ami a nehézségek mögött van

Érdemes a témák mögé tekinteni, és a problémák hátterét megvizsgálni. A 2008-as dolgozat beszélgetőtársai, a nehéz helyzetek hátterét vizsgálva, a következőket említették:

- tisztázatlan keretek
- a teammunka hiánya
- hiányos önismereti munka
- materiális és spirituális értékek súlyozása
- a munka és a pihenés aránya
- elvégezhetetlen feladatmennyiség
- a tervezés és tervezhetőség hiánya
- hiányos vezetési ismeretek
- a tabutémákról kevés reflektált információ
- anyagi elismerés hiánya – ingyenmunka
- szerepkonfliktusok
- magánélet hiánya
- személyes életcélok megfogalmazásának hiánya¹¹

Olvasva ezeket a – problémák háttereként pozícionált – szempontokat, egy intenzíven az identitását kereső, erőteljesen változó lelkész- és egyházkép víziója bontakozik ki. A változások pedig nemcsak az intézményes szinten jelentenek domináns folyamatokat, hanem alapvetően a személyes lelki tartalmak szintjein is. A papok és szerzetesek világában egyre inkább szembenézünk azzal, hogy a cél nem csupán az, hogy az egyház évezredek alatt kialakult viszony- és keretrendszerit minden erővel fenntartsuk, hanem ezen a szinten is fel kell készülni, készenlétben állni arra, hogy az előttünk álló következő lépés hordozhassa az évezredek hagyományokat, és mégis rugalmasan, újra és újra elköteleződhessen az „itt és most-ban” az élő Krisztus szeretetében.

A lelkészek, lelkigondozók életét persze jellemzően nemcsak saját életük nehézségei, krízisei keretezik, hanem – hivatásukból adódóan – mások terheivel is szem-

¹⁰ A Kairosz program jelentkezési lapjainak elemzése alapján.

¹¹ JOHANN: *Az egyház helyzete és mentálhigiényes lehetőségei.*

bekerülnek rendszeresen. A segítő jellegű foglalkozásukat kísérő terhelés intenzív, hatékony problémafeldolgozást igényel. Az egyház keresi ezen a téren is az új utakat, miközben szembenéz a lelkészek mentális erodálódásának következményeként bekövetkező krízisekkel (depresszió, alkoholizmus, aposztázia, öngyilkosság). A lelkészek problémái pedig nemcsak egyéni vagy családi következményekkel járnak, hanem az általuk vezetett közösségek is szembesülnek velük. Mivel a lelkész munkája során mély lelki-spirituális-érzelmi kapcsolatba kerül a gyülekezeti tagokkal, kíséri őket életük nagy eseményeiben, a mentális zavarok hatásai a közösségen belül is jelentkeznek. Az egyház zárt világában pedig nyílt kommunikációra van szükség, hiszen az eltitkolt, elhallgatott problémák olyan mértékben eszkalálódhatnak mind az egyén, mind a közösség szintjén, amit kezelni már nem lehet, csak a „kenyértörés” marad mint „egyetlen” eszköz (mely sokszor nem nélkülözi a nyilvános megszégyenítést, a közös felelősség okozta büntudat generálását).¹²

Mindezt pedig át- és átfogja hosszú ideje a pandémia és kezelése által fokozott mértékben felerősödő félelem, amelynek szerepe van a járvány visszaszorításában is, de a hatása összetett, az intra- és interperszonális szinteken sok tekintetben destruktív hatású. A feldolgozásához szükség van a társra, a másik emberre, Isten emberére.

Nagyon találóan fogalmaz írásában Magyar Balázs pszichiáter: „A lelkipásztorok nem személtüritéssel foglalkoznak. Személyiségük a gyógyszer és a módszer, amelyet ők is törékeny edényben hordoznak. Gyöngyhalászok ők, akik nehéz munkájukhoz jó felkészítést, embertársi segítséget, megértést várnak. Magukra hagyatva elnyeli őket a tenger.”¹³

A *Kairosz* elnevezésű, speciálisan katolikus papoknak és férfi szerzeteseknek szervezett megújulási program, melyet ebben az írásban ismertetni szeretnénk, egy olyan réteget céloz meg, mely egészen sajátos életkörülmények között él, egészen sajátos nehézségekkel küzd, ráadásul amikor nehézségei támadnak, különösen is magára tud maradni.

Útkeresések

„A tanítványok a folyóparton üldögéltek. Az egyik megkérdezte: – Ha beleesnék, megfulladnék? – Nem – mondta a Mester. – Nem a beleeséstől fulladsz meg, hanem a bennmaradástól.”¹⁴

Láttuk a nehézségeket és ezek hátterét. Bár vannak nagyon jó kezdeményezések papi közösségek kialakítására, amelyek lehetővé teszik egymás szellemi-lelki megtámogatását, hordozását rendszeres találkozások, közös imádság és közös szabadidős tevékenység által, ezek a kezdeményezések még mindig elenyészőek, ha az összképet tekintjük. A rendszer szintjén sem állítható, hogy nincs tudatos odafigyelés a papság szükségleteire,

¹² JOHANN: Lelkészi élet krízishelyzetben.

¹³ MAGYAR Balázs: A lelkipásztor és a szorongás, *Embertárs*, 2. évfolyam, 2004/4, 347–353, 353.

¹⁴ DE MELLO, Anthony: *Abszurd egypercesek*, Kecskemét, Korda kiadó, 2000, 81.

hiszen minden egyházmegyében vannak központilag szervezett rendszeres papi rekolekciós napok, kötelező továbbá a rendszeres lelkigyakorlatokon való részvétel is. Az előírt és formális programok azonban többnyire csak a kognitív szintet célozzák meg, és emiatt nem tudnak olyan teret nyújtani, ahol a résztvevők mélyebb, egzisztenciális szinteken is érintődnének. Ennek következtében arra sem nyílik lehetőség, hogy történjen egy folyamatos integrációs belső munka, ami enyhítené a szolgálatból, illetve az élethossziglani emberi fejlődésre jellemző normatív krízisekből fakadó nehézségeket.

A szerzetesek esetében többnyire adva van egy a közösségi háttérből adódó megtartottság, amely segíthet a külső-belső egyensúly kialakításában és megőrzésében, viszont itt sem lehet általánosítani, mert a közösségi élet minősége sok mindentől függ. Így a közösségi lét lehet megtartó erő, de további feszültségforrás is, a közösség összetételétől (létszám, generáció, illetve kulturális különbségek stb.), valamint a közösségben fennálló kapcsolatok minőségétől függően. Ezen túl pedig ott vannak az egyéni sebződések, elakadások, amelyek egy közösségi közegben sokkal inkább felerősödhetnek, sokkal erőteljesebben törhetnek a felszínre, mintha az illető egyedül élne.

Mind a papság, mind a férfi szerzetesek körében azonban a szükség mellett ott van az igény is a megújulásra, éhség a csendre, az imára, a személyes odafigyelésre. A Manréza lelkigyakorlatos ház sok évre visszamenő statisztikáiból látható a lelkigyakorlatokra jelentkező papok és szerzetesek számának folyamatos növekedése. Ezzel kapcsolatban több fontos jelenséget lehetett megfigyelni, ami a Kairosz megújulási program kidolgozásához vezetett. A Manréza lelkigyakorlatos ház csendes, *személyesen kísért lelkigyakorlatokra* specializálódott. A lelkigyakorlatokra jelentkező papok közül sokan először találkoztak ezzel a műfajjal, ahol nem előadások kínálta újabb információk kognitív feldolgozásán van a hangsúly, hanem az imának olyan formáira kapnak meghívást, ahol az érzelmi szintek is érintődnek, és ahol a meglevenedő személyes istenkapcsolat összeér az életeseményekkel, az emberi fejlődés különböző dimenzióival, és ebből új élet, új lendület születik. „Én még soha nem imádkoztam így”, fogalmazták meg többen első személyesen kísért lelkigyakorlatuk után. A lelki kísérés tapasztalata is, ahol a figyelem arra összpontosul, hogy mi történik az egyén imájában, új volt sokak számára.

A másik megfigyelt jelenség az időkerethez kapcsolódik. Egy szokványos személyesen kísért lelkigyakorlat általában nyolc nap. Legalább ennyi szükségeltetik ahhoz, hogy a lelkigyakorlatkozó bensőleg is meg tudjon érkezni, el tudjon csendesedni, el tudjon mélyülni az imában, a végén pedig legyen ideje lecsengetni magában a tapasztalatot, és felkészülni a tevékenységbe való visszatérésre. Papok körében a nyolcnapos lelkigyakorlat már eleve kihívást jelent a plébániától való hosszas távollét miatt, mert a paphiány következtében a helyettesítés megszervezése egyre nehezkesebbé válik, főleg hétvégeken. Ezért aztán, ha jönnének is lelkigyakorlatra, többnyire csak öt napot tudnak vállalni hétfőtől péntekig terjedő időszakban. A bevezető elemzésből világosan látszott, hogy a legnagyobb veszélyt a papi pályán a túlhajszoltság, a kiegészítés peremén való lét jelenti. Már a segítő foglalkozás önmagában, vagyis emberek kísérése, emberi sorsok, tragédiák hordozása állandó, napi szintű kiegészéssel jár együtt, amelynek karbantartásához szükségeltetik az állandó figyelem a belső egyensúlyra, a folyama-

tos testi-lelki felüdülésre, mert különben a folyamatosan akkumulálódó lelki-pszichés fáradtság elvezet a komolyabb, vagy súlyosabb esetben akár a visszafordíthatatlan kiegészig.¹⁵ Ha ehhez hozzáadódik a fentebb ismertetett sokszintű felelősségből adódó pluszterhelés, egyre kevesebb tér és idő marad a rendszeres, napi megállásra, testi megpihenésre és lelki feltöltődésre. Ez egy olyan negatív spirált indít be, amelynek megállítására és megfordítására egy ötnapos lelkigyakorlat már nem elegendő. Ehhez a nehézséghez szorosan kapcsolódnak a jelenlét minőségéből fakadó kihívások. Újra és újra megfigyelhető volt, hogy a papok többnyire vagy teljesen kimerülve érkeztek, vagy egészen felpörögve estek be a lelkigyakorlatra, szinte képtelenül arra, hogy kiszakdjanak az események forgatagából. Általában több napba tellett, hogy egyáltalán fizikailag kipihenjék, kialudják magukat, és belsőleg is le tudjanak csendesedni. Mire önmagukhoz is megérkeztek volna, már szinte vége is volt a lelkigyakorlatnak. Sokszor esély nem maradt a mélyebb reflexióra, az imába való mélyebb belemerülésre, egy aktuális élethelyzet átíráására, vagy megkülönböztetésre egy akut döntéshelyzetben. Bár volt egy fellélegzésre elegendő momentum, a személy mégis az alapkérdések, illetve az alapproblémák gyökeres megoldása nélkül tért vissza a régi kerékvágásba.

Mindezen tapasztalatok fényében indult a Kairosz program tervezése. Nem annyira súlyos krízishelyzetek orvoslása lebegett célként előttünk, hanem inkább ezek megelőzése. Amint a neve is utal rá, a program arra irányul, hogy „kegyelmi” teret és időt nyisson papok és férfi szerzetesek számára megálláshoz és megpihenéshez, hogy reflektálhassanak életútjuk és lelki útjuk alakulására, felüldülhessenek testben és lélekben, megerősödjenek hivatásukban, megújulhassanak elköteleződésükben és szolgálatukban.

Milyen többletet ad a *Kairosz* egy személyesen kísért lelkigyakorlatához képest? A szokványos lelkigyakorlatoktól eltérően ez egy mini szabbatikumhoz hasonló „megállóhelyet” kínál a papi/szerzetesi életút és szolgálat kritikus pontjain. Az apropója lehet egy visszatekintés egy hosszabb vagy megpróbáló szolgálati időszak után, avagy fontos váltások előtt vagy után; de lehet egy nehéz élethelyzet vagy egy elakadás is, ami megállásra szólít, amikor túl sok fáradtság és feszültség gyülemlik fel; vagy lehet egyszerűen csak egy életkori átmenet, amikor a dolgok ártértékelésre szorulnak. Olyan helyzetekre terveztük, amikor valamilyen mélyebb belső munkára van szükség a változáshoz, illetve változtatáshoz azért, hogy az élet és a szolgálat továbbra is gyümölcsöző maradjon.

Ennek megfelelően a tartalom sokfajta témát érinthet (pl. életvitel, istenkapcsolat, imaélet, életút, hivatás, élethossziglani fejlődés és az ebből adódó normatív krízisek, kihívások a szolgálatban, kapcsolatrendszerek működése, döntéshelyzetek stb.), attól függően, hogy az adott résztvevőknek éppen mire van szükségük. Mindehhez a belső munkához egyéni lelki és szakmai kísérést biztosítunk. Egy volt résztvevő így foglalta össze: „Ez az egyik legjobb lehetőség, amit ismerek, ha az életút közepe táján valaki szükségét érzi annak, hogy megálljon egy kicsit, csendben legyen Istennel, és közben minden szükséges emberi segítséget is megkap.”

Egy másik résztvevő így írta le a tapasztalatot: „[...] »lélekátültetős« heteken jár-

¹⁵ WICKS, Robert J.: *Night Call. Embracing Compassion and Hope in a Troubled World*, New York, Oxford University Press, 2018.

tunk. Bizony, heteken, mert míg a kerékcserre pár másodperc és a szívműtét is csupán pár óra, addig a léleknek idő kell! Minőségi idő, odaadó figyelem, türelmes meghallgatás, szeretettel teli, elfogadó légkör és mindezek mellett az elengedhetetlen hiteles szakmai háttér...” Valóban, a tervezés egyik kulcskérdése az volt, hogy mennyi az a minimális időtartam, ami feltétlenül szükséges ahhoz, hogy mélyreható és maradandó változás történjen, de a résztvevő számára még vállalható legyen. A program komoly elköteleződést kíván, hiszen három hét első hallásra ijesztőnek tűnik, főleg, ha figyelembe vesszük a paphiány miatt egyre nehezebbé váló helyettesítés megszervezésének feladatát. Viszont ahhoz, hogy a folyamatok kibontakozhassanak az egyénben, és le is tudjanak kerekedni, és így mélyreható és maradandó változások történjenek, szükséges ez az idő. Egy volt résztvevő erre így reflektál: „A jelentkezéskor elég hosszúnak tűnt a három hét, mégis visszatekintve rövid volt... E három hét számomra a kegyelem és a kivételes idő napjai voltak.”

Elindulás egy új úton

A program alapkoncepciója a régi bölcsességet követi, miszerint „a kegyelem a természetre épít”, vagyis a lelki dimenzió elmélyítéséhez szükségesek az emberi alapok. Lényege az integratív és interdiszciplináris megközelítés, amely egyaránt merít a teológia, a lelkiiségteológia, a morálteológia, a pszichológia és egyéb társadalomtudományok területeiről, és az átalakulást mint meta-területet (meta-domain) célozza meg, amely ötvözi magában a lelki/spirituális, pszichológiai és morális területet.¹⁶ A keresztény hagyományban az átalakulás a lelki út lényegét és végső célját képezi; ugyanakkor az emberi fejlődés és kiteljesedés is folyamatos átalakulás útján történik. Mivel a spirituális dimenzió az emberi tapasztalat dimenzióinak központi eleme, és mintegy magába öleli az emberi lét minden egyes dimenzióját (szomatikus, érzelmi, intellektuális, morális, társadalmi, vallásos), az átalakulás lényegében egy spirituális átalakulás, amely egyszerre irányul az egyén és a közösség (az egyén társadalmi környezetének) átalakulására.¹⁷ Ennek megfelelően a program felépítését és belső dinamikáját is úgy kellett megtervezni, és olyan módszertant kellett hozzá választani, amely lehetővé teszi ezt az integratív munkát, és segít elérni a kitűzött célt, azaz a több dimenzióban történő átalakulást, ami aztán beépül a résztvevők életébe, és nem kopik meg a szolgálatba való visszatérés után, hanem hosszú távon az élet forrása marad. Egy résztvevő azért jelentkezett a programba, mert tanúja volt egy ilyen változásnak a paptársában. „Én is ezt akarom, ezért vagyok itt”, mondta.

Kihívást jelentett, hogy a célpopuláció előzetes lelkigyakorlatos tapasztalatából pontosan az önismereti elemek hiányoztak, másrészt pedig az egyháziak körében gyakran lehet találkozni egyfajta fenntartással, a pszichológiával, illetve a pszichológiai megközelítésekkel szemben. Úgy kellett tehát ötvözni az önismereti munkát

¹⁶ SPERRY, Len: *Transforming Self and Community. Revisioning Pastoral Counseling and Spiritual Direction*, Collegeville, The Liturgical Press, 2002.

¹⁷ Uo., 117.

a lelki/spirituális elmélyüléssel, hogy az egy harmonikus egészet alkosson, és elfogadható legyen a résztvevők számára. Ennek megfelelően az első rész az önismeretre összpontosít: segíti a résztvevőt kapcsolatba kerülni önmagával, jelen valóságával, az esetleges elakadásokkal. Sokat jelent ebben a szakaszban az egyéni ima és reflexió mellett a csoportos feldolgozás, amelyre a későbbiekben részletesebben visszatérünk. Olyan ez az első rész, mint egyfajta mélyszántás, ami előkészíti a talajt a vetésre. Így lép be a résztvevő a második, csendes lelkigyakorlatos részbe, ahol az imában, az istenkapcsolat bensőségességében, amely elől immár elhárultak az emberi sík nehézségeiből adódó akadályok, Isten veszi át a munkát, és teljesíti ki a változást az egyénben, hogy az „élet bőségben” buzogjon fel benne (vö. Jn 10,10). Valaki így vall erről: „A csoportmunka segített abban, hogy Isten szemével, irgalmas tekintettel nézzek vissza eddigi életutamra. Így érkeztem el a lelkigyakorlat második, csendes részébe, amelyben valóban személyre szóló vezetést kaptam, amelyben azt élhettem át, hogy megértettek engem ott, abban a szituációban, ahol vagyok, és életem új távlatot kapott.”

A pszichológiai és lelkeségi megközelítések integrációjának immár gazdag hagyománya és irodalma van. Az általunk választott megoldás az ISC (Intensive Soul Care) modelljéhez kapcsolódik, ami az önismereti munka és a lelkivezetés szintézise egy személyesen kísért lelkigyakorlat keretében.¹⁸ Az idézett modelltől eltérően, ahol az önismereti munka egyéni terápiában állt, a mi programunkban az önismereti rész csoportmunkában valósul meg. A csoportmunka sokfajta terápiás tényezőt kínál: altruizmus, csoportkohézió, egyetemesség, interperszonális tanulás, útmutatás, katarzis, azonosulás, családi minták újraélése, önmegértés, reménykeltés, egzisztenciális tényezők;¹⁹ ezek közül több kimondottan jól illeszkedik a célcsoport szükségleteihez, nehézségeihez. A csoportmunka nagyon megerősítő tud lenni, mert közösség épül a paptársak között, és ez pontosan az elmagányosodásukra, magukra maradottságukra jelent gyógyírt. A csoportban ki lehet mondani a nehézségeket paptársak körében, akik értik a hátteret, nem kell magyarázkodni nekik. Pontosán emiatt fontos a csoport homogén jellege, ami segíti a csoportkohézió gyors kialakulását. A csoportmunka folyamán felfedezhető továbbá, hogy a többieknek is vannak hasonló jellegű problémáik, sőt, egymás tapasztalatából tanulni is lehet, épülni egymás példáján, erőt és inspirációt meríteni egymástól. A csoportban különféle módszerekkel folyik a munka. Vannak benne dramatikus elemek, amelyek segítik az önmegértést, van lehetőség a szabad interakcióra, egyéni reflexióra, imára, ezek gyümölcsseinek megosztására, különböző témák csoportos megbeszélésre, feldolgozására, amelyek kapcsán olyan egzisztenciális témák is előjöhetnek, amelyekkel a szolgálatuk kapcsán, kognitív szinten lehet, hogy sokat foglalkoztak, de talán soha nem engedték közel magukhoz ezeket a kérdéseket. Egy résztvevő így vall erről a tapasztalatról: „Újra rátaláltam önmagamra,

¹⁸ BENNER, David G.: Intensive Soul Care: Integrating Psychotherapy and Spiritual Direction, in SPERRY, Len – SHAFRANSKE, Edward P. (eds.): *Spiritually Oriented Psychotherapy*, Washington, DC, American Psychological Association, 2005, 287–306.

¹⁹ YALOM, Irvin D. – LESZCZ, Molyn: *A csoportpszichoterápia elmélete és gyakorlata*, ford. NAGY Mónika Zsuzsanna, Budapest, Park Kiadó, 2020.

az életem hajtóerejére: ezt ajándékozta a csoportos munka, amitől a jelentkezéskor tartottam, de minden félelmem széteszlott már az első napokon. A lelki gyakorlat második felében pedig olyan intenzíven, bensőségesen és reálisan tapasztaltam meg Isten jelenlétét, hogy erre nem is számítottam. A lelki életem új dimenzióval tágult, a papi hivatásom megszilárdult.”

A csoportmunka intenzitása és az idő rövidege magával hozta a létszám pontos behatárolásának szükségességét. A tapasztalat azt mutatta, hogy ahhoz, hogy a csoport adta lehetőségeket maximálisan ki tudjuk használni, hogy mindenkire kellő figyelem és idő jusson, a csoportlétszámot hatra kellett korlátoznunk.

Bár a csoportmunkának nincs eleve megszabott tematikája, figyelünk arra, hogy bizonyos területek mindenképp érintődjenek valamilyen formában, bár különböző mélységben és különböző hangsúlyokkal, az adott résztvevők adott szükségleteinek megfelelően. Ezek a területek a következőket ölelik magukba:

1. Az aktuális probléma, amivel az illető érkezik (a személyes életút és a lelki út integrálása, kapcsolatba kerülés a jelen valóságával).
2. A családból hozott vallási minták (istenképek, személyes spiritualitás, inkongruenciák).
3. Hivatástörténet – kapcsolatba kerülni Isten hívásának és a hivatás alakulásának fejlődési vetületeivel.
4. Intimitás – cölibátus (kapcsolatainak a minősége; esetleges inkongruenciák a cölibátus fogadalmá és a valós élete között).
5. Szolgálat (milyen a kapcsolat a szolgálata és a lelkisége között).
6. Imaélet (van-e személyes istenkapcsolat; van-e kapcsolat az ima és az élettapasztalat között; van-e rendszeres lelkivezetés).
7. Kapcsolatrendszerek (kapcsolat Istennel, önmagával és másokkal, és ezek minősége).

Minden jelentkezővel felvételi beszélgetésre kerül sor, aminek a célja az aktuális szükség és igény felmérése, illetve annak megállapítása, hogy mennyire tud az illető csoportban működni. Ennek fényében alakul ki, hogy a csoportmunkában mi kerül majd konkrétan feldolgozásra. Következésképpen a csoportmunka tartalmi felépítése minden alkalommal más és más, ahol a fenti témakörök különféle hangsúlyokkal jelennek meg az adott csoport tagjainak konkrét szükségleteitől függően. Ennek ellenére a gyakorlatban kialakult a hét dinamikájának egyfajta állandó íve:

1. Megérkezés, megismerkedés, bizalomépítés
2. Hogyan vagyok itt – jelen helyzetem
3. Hogyan jutottam ide – életút, élettörténet
4. Hivatástörténet – vissza a forráshoz
5. Jelen élethelyzet/életstruktúra és az ebből kiemelkedő témák (ezek nagyon eltérőek és sokszínűek a csoport összetételétől és igényeitől függően)
6. A csoportfolyamat lekerekítése

A papi életformából adódóan a hét folyamán valamely ponton mindig előkerül a cölibátus témája: a cölibátus kimunkálásának belső folyamata, valamint a cölibátus megvalósítását, integrálását segítő tényezők.²⁰

A csoportot két, csoportmunkában képzett mentálhigiénés szakember vezeti, mindig egy férfi és egy nő együtt, mindketten egyházi személyek. Így sikerül egy olyan bizalmi légkört teremteni, amiben a résztvevők hamar feloldódnak. A tapasztalat azt mutatja, hogy általában nagyon rövid idő alatt a csoport nagy mélységekbe jut el, és belép a munka fázisába.

A csoportmunkát követően a résztvevők egy személyesen kísért lelkigyakorlatba mennek át, ahol mindenkinek személyes lelkivezetője van. Ez egy teljes csendben és imával töltött időszak, ahol minden résztvevő saját magának strukturálja az idejét a lelkivezetővel egyeztetve. A napot imaórák, reflexiók, naplólírás, séta tölti ki, és naponta van egy egyórás beszélgetés a lelkivezetővel.

A program teljes szerkezete tehát a következőképpen néz ki: 3 bevezető nap, aminek a célja a megérkeztetés, ismerkedés, bizalomépítés; majd egy szabad vasárnap után kezdődik az egy hetes intenzív csoportmunka, és egy újabb szabad vasárnap után pedig egy nyolc napos személyesen kísért lelkigyakorlat. A folyamat végén van két integrációs nap, amikor a résztvevők újra kijönnek a csendből, és csoportban zárják le a folyamatot, visszahozva a lelkigyakorlatból azt, ami megosztható a többiekkel. Ilyenkor sor kerül egyfajta előretékinzésre is, ami felkészülés a szolgálatba való visszatérésre. A csoporttal számba vesszük az erőforrásaikat, a jövőbeni megtartó kapcsolatokat, lehetőségeket a folyamatos megújuláshoz. Szükség esetén referenciákkal szolgálunk további lelkivezetéshez vagy lelkigondozáshoz.

Összefoglalóként álljon itt egy másik résztvevő tanúságtétele: „Nem tudtam, mire számítsak, de nem is tudtam volna elképzelni, mert ilyen tapasztalatban még nem volt részem. Teljesen nekem szólt, azt kaptam, amire szükségem volt. Tudtam – már amikor jelentkeztem –, hogy ez kairosz, Isten kegyelmi ideje számomra, de utólag ez a szó nagyságrendileg mélyebb értelmet nyert. Az előzetes sejtésem csak halvány előképe volt annak a valóságnak, amellyel Isten megajándékozott. Nem érzem túlzásnak kijelenteni, hogy új időszámítás kezdődött az életemben.”

Kihívások

A program célja és tematikája után érdemes áttekintenünk, mik jelentenek komolyabb kihívást a program előtt és alatt a résztvevőknek és a vezetőknek egyaránt.

I. A MEGHIRDETÉS ÉS A HÍVÁS

Mínt hogy a programot pozitív szemlélettel kell meghirdetnünk, nagy kérdés, hogy „felülről”, az előljárók irányából, vagy „alulról”, a paptársak/rendtársak/kollégák felől történjék-e a meghívás. Az előnyök és hátrányok miatt – az egyházszerkezet sajátos-

²⁰ SIPE, A. W. Richard: *Celibacy in Crisis. A Secret World Revisited*, New York – Hove, Brunner – Routledge, 2003, 295–308.

ságainak megfelelően – a program lehetőségét megismertettük minden püspökkel és nagyobb szerzetesi előljárával, akik a Kairosz meghirdetését is minden évben megkapják. Ők jó esetben levelezőlistákon és más csatornákon közzéteszik a lehetőséget, de stigmatizáló hatása és az önkéntesség miatt nem ők küldik az embereket.

Természetesen egy előljáró is javasolhatja alárendeltjének a részvételt – és ez nem egyszer be is vált már –, de emellett választottunk még egy másik csatornát is: a papok/szerzetesek körében közmegebecsülésnek örvendő, az általunk alkalmazott módszereket ismerő, azokkal szemben ellenállást nem tanúsító, tekintélyes papoknak is megküldjük a Kairosz időpontjait, hogy ők mintegy barátilag tanácsolhassák a szerintük arra rászoruló paptársaiknak. E tekintetben fontos az egykori résztvevők tanúságtétele is.

2. ELŐLJÁRÓK ÉS PAPTÁRSÁK

Az előljárók és paptársak hozzáállása azért jelenthet kihívást, mert ők egyszerűen más szempontból látják és nézik a válságba kerülőket, mint a válságban lévők magukat, és a két nézőpont ütközésének eredményeként a meg nem értettség érzése is előkerülhet közöttük.

Az előljárók gyakran két tűz közé kerülnek. Egyrészt meg kell érteniük, hogy egy munkatársuk/beosztottjuk valamilyen belső történés miatt nem tudja ellátni a feladatait úgy, mint korábban, vagy egy időre szabadságot kell adnia neki. Másrészt az amúgy is nyomasztó paphiány ellenére pótolnia kellene a munkából kieső résztvevőt is, de nincs kivel. (Röviden: „eggyel kevesebben vagyunk, a munka meg ugyanannyi”). Az ebből fakadó kényszerek miatt az az elvárás fogalmazódhat meg a programmal szemben, hogy „jó, de akkor utána aztán rendben lesz minden”.

Minthogy a kívánt hatást nem érnék el, ha például egy pap és előljárója egyszerre lenne jelen a programon, az illetékes előljárónak meg kell bíznia a programban és annak vezetőiben. Éppen ezért nagy dolog, hogy voltak olyan püspökök, akik maguk is részt vettek a Kairoszon, és a saját bőrükön tapasztalták meg, mi is ez. Valószínűleg így az ő szavuk hatékonyabb is lesz, ha ajánlják a programot.

A legjobb segítség, amit az előljáró adhat, az, ha teret enged a szükségét szenvedőnek: „menj, mert fontos”, de nem biztos, hogy jó, ha küld valakit.

A paptársaknak fontos szerepük lehet abban, hogy a rászorulókat küldjék, de saját ellenállásuk révén negatív hatást is kifejthetnek. Fontos, hogy a válságban lévő személy több helyről is hallja, hogy segítséget kell kérnie, a program után pedig fontos, hogy megerősítő visszajelzést is kapjon ugyanettől a közegetől.

3. A JELENTKEZŐK NEHÉZSÉGEI A PROGRAM ELŐTT ÉS A PROGRAM SORÁN

A program előtt a legnehezebb a szükség belátásának megszületése és annak „bevállása” magának, majd környezetének. Ebben mindig nagy szerepet játszik a jelentkezők saját hivatásukért és a rábízottakért érzett felelősségtudata. A jelentkezőknek ugyanis gyakran azzal kell szembesülniük, hogy nem felelnek meg saját elvárásaiknak, és így el kell engedniük a magukról/papságukról alkotott idealizált képet. Talán ez az a

nehézség, ami a legtöbbször tartja távol azokat, akik azt észlelik: nem úgy mennek a dolgaik, ahogy szeretnék.

De a belátás megszületése után rögtön ott a másik nehézség: mit csináljon most? Először általában mindenki úgy vélekedik, hogy ezt neki magának kell megoldania. Részint azért, mert úgy gondolja, csak ő küzd ilyesmivel, más nem, részint pedig azért, mert ott vannak a hagyományos vallási gyakorlatok és eszközök. Nehezíti helyzetét, hogy papként ő szokott másoknak tanácsot, útmutatást adni. Gyakran csak a fenti területeken jelentkező kudarcok után látják be: segítségre van szükségük.

További nehézség, hogy az ismeretlen módszerek bizalmatlanságot is keltenek, s különösen is igaz ez az ellenállás – a betegségtudat és a stigmatizáció miatt – minden-nel szemben, ami valamiféle „pszicho”.

A vezetőknek tehát úgy kell a programot összeállítaniuk és vezetniük, hogy a résztvevők érezzék: ez valami más, mint az eddig megszokottak. Itt minden személy szerint értük van, és nekik szól. S ez igaz is. (Lásd a program leírásánál!) Ugyanakkor a résztvevőknek azt is látniuk kell, hogy a kívánt hatás eléréséért szükséges bizonyos külső keretek betartására is. Ez pedig már a program alatti nehézségekhez vezet át.

A program idején a fentiekből következő egyik legnagyobb nehézség, hogy egy pap három hétre ki tudjon szakadni a munkájából, és a régi szerzetesek szavaival legyen képes „vacare Deo”, vagyis Isten kedvéért semmi mást nem csinálni. (Az ezzel kapcsolatos nehézségeket lásd az előző részekben!)

Ugyanilyen nehéz – ha van – a nem szokványos módszerekkel szembeni ellen-állás, a csalódástól való félelem legyőzése és a verbalizáció csökkentése is. Azt kell mondani, hogy a papok hajlamosak a verbalizációra.

Mindezek összefüggenek azzal a kérdéssel, hogy a résztvevőben megvan-e a ké-pesség és az elszántság az ilyenkor jelentkező nehézségek, feszültségek elfogadására.

Amint azonban a résztvevő megtapasztalja, milyen felszabadító, hogy magáról beszél, hogy befelé fordul, és nem külső impulzusokat keres, ez a nehézség elmúlik. A figyelem és a személyre szabott haladás egyre inkább bevonja a résztvevőket, és félelmük, ellenállásuk feloldódik. A feszültség oldódását nagyban segíti ezen felül az otthonos környezet, a munkamódszerek változatossága, a napi mozgás és a vezető team összetétele.

Hogy kik lesznek a program vezetői, elsődleges fontosságú kérdés számukra, hi-szen ettől is függ, rájuk tudják-e bízni magukat. Megjegyezzük, hogy az évek során olyannal még nem találkoztunk, hogy a vezetők személye keltett volna ellenállást. A team összetételéről lásd a program leírását!

4. „SEMLEGES TERÜLETET” TALÁLNI

A papok általában nem szívesen tárják problémáikat kívülállók elé, ugyanakkor az sem biztos, hogy paptársaikkal tudnak beszélgetni nehézségeikről. A „rendszerszintű” nehézségek természetéből adódik, hogy úgy érzik, az a jó számukra, ha a hierarchi-kus struktúrán kívül, „semleges területen” találnak segítséget. Ebből a szempontból – ahogy arra egy válságban lévő lelkészek lelkigondozásával foglalkozó református lel-

kész kollégánk is rámutatott –, a megújulási program szerzetesi szervezése rendkívül kedvező, mert ez olyan „semleges terület”, mely „a rendszeren belül” van ugyan, de a hierarchikus struktúrán kívül. Az, hogy a vezetők ismerik ugyan helyzetüket, de nincsenek velük alá-fölé rendeltségi viszonyban, nagy mértékben elősegíti a biztonság-érzés és a bizalom kialakulását, ami a „kreatív hűséget” erősíti meg a résztvevőkben.

A papok számára tehát fontos, hogy a vezetők egyházhoz kötődő személyek legyenek, és olyanok, akikről feltételezik, hogy hűségesek hivatásukhoz, akik ismerik problémáikat, ugyanakkor nem konfrontatívak. Így személyük egyszerre elfogadhatóvá és bizalmat gerjesztővé válik, akikkel nyíltan és biztonságosan lehet beszélni, ami a megújulási program eredményességének egyik alapfeltétele.

5. MINDENKI JÖHET, AKI JELENTKEZIK?

A vezetők számára komoly kihívás, hogy minden jelentkezőt fogadjanak-e, és hogy legyenek-e megszűrve a jelentkezők?

Az évek során teljesen egyértelművé vált számunkra, hogy nem tudunk minden jelentkezőt fogadni. A program nem érné el a kívánt hatást, ha olyanokat vennénk fel, akik aktuálisan pszichiátriai kezelésre szorulnak, vagy akiket a személyiségstruktúrájuk képtelenné tesz a csoportos munkára, illetve akiknek a módszerekkel szemben van leküzdhetetlen ellenállása. Ezért megszűrjük a jelentkezőket, és akinek más vagy más típusú segítségre van szüksége, azt nem vállaljuk fel, mert az neki is és a többi résztvevőnek is csaldást, ezzel együtt felesleges dinamikákat okozna.

A csoportok létszámát három és hat fő között szabtuk meg.

A Kairosz nem korhatáros program. Eddigi résztvevőink között volt 30 év alatti és 70 év feletti is, és jól lehetett velük dolgozni. Mégis azt látjuk, hogy azok számára igazán hatékony a program, akik már egy bizonyos időt eltöltöttek a papi szolgálatban. A problémák igazán öt-tíz év után artikulálódnak, ekkorra lesz már története is papi életének, ami differenciáltabb látásmódot eredményez, ez pedig finomabb megkülönböztetésekre és új nézőponthoz vezetheti el a résztvevőket. A seminaristák helyzete más, mert ha náluk jelentkezik valami nehézség, az a hivatás kérdését is érintheti. Ők ilyenkor másfajta segítséget igényelnek, ezért őket nem fogadjuk.

6. HOGY MEGSZÜLESSÉK A BIZALOM ÉS AZ INTEGRÁCIÓ.

A RÉSZTVEVŐK ÚJFAJTA TAPASZTALATA

Egy pap vagy szerzetes attól szenvedhet a legjobban, hogy életében, tevékenységében a profán és a szent, a külső és a belső, a testi és a lelki szétszakadását és a szenttől való távolságát tapasztalja meg.²¹ Ezért azon fáradozunk, hogy a résztvevők megéljék ezeknek a valóságoknak az összetartozását, amit integrációnak is mondhatunk. Ennek érdekében a programban nagyon egyszerű, de újszerű hatások érik a résztvevőket.

²¹ Ez a szétszakítottság természetesen valóságos problémája minden keresztény spiritualitás szerint élő embernek. Lásd erről bővebben ROLHEISER, Ronald: *The Holy Longing, The Search for a Christian Spirituality*, New York – London, Doubleday, 1999, 33–41.

Az integrációt mindenekelőtt a rájuk fordított figyelemmel érjük el. „Még sohasem hallgattak így meg, és nem figyeltek rám így, mint itt.” (Egy résztvevő a második nap után.) Ehhez jönnek még a korábban említett otthonosság és rendezettség, ami általában a résztvevők boldogabb életszakaszát idézi fel, és az ekkor rájuk jellemző érzésekkel kapcsolatba is kerülnek. Ennek hatására felfedezhetik: lehet, hogy most válságban vannak, de ez nem volt mindig így, tehát az sem biztos, hogy mindig így marad.

A következő lépésként kapcsolatba kerülhetnek életük forrásaival, az őket valóban mozgató legmélyebb vágyakkal. A résztvevők ugyanis általában azzal a tapasztalattal jönnek, hogy eltűnt életükből a kezdeti lelkesedés, tűz, és az maguk sem tudják, miért, de nem hozzáférhető számukra. A program abban segíti őket, hogy vissza tudjanak térni „az első szeretethez”, hogy megtapasztalják: ezek akkor is ott vannak bennük és számukra, ha a jelen nehézségei eltakarják őket. E tapasztalat következtében az integráció nemcsak a külső és belső között történik meg, hanem az eszmények és a valóság között is, ami nagy békét hoz a szívünkbe.

A szabadság és a világos keretek együttesen a stabilitás és biztonság érzését keltik a résztvevőkben. A szeretetteljes, de nyílt beszéd következtében pedig a vezetőkről és a programról az a véleményük alakul ki, hogy „ezek nem gatyáznak” (egy résztvevő szavai), vagyis hogy ez komoly dolog, és így maguk is komolyan veszik.

Az első napok tapasztalatai után általában megszületik az a bizalom, hogy itt kényes témákról is lehet beszélni. Ki lehet mondani azt is, ami itt és most feszélyez, és megtanulják, hogy ami van, annak szabad lennie, és azzal akarunk dolgozni. A bizalom megszületése és első gyümölcseinek megtapasztalása után a bizalom általában tovább mélyül. Az imádság révén pedig – különösen a lelkigyakorlatban – megtapasztalják az imádság tisztító erejét is.

7. A SZERVEZŐKET, VEZETŐKET ÉRŐ KIHÍVÁSOK

Természetesen az előzőekben említett minden nehézségnek van olyan oldala, amely a vezetők számára jelent kihívást. De már a program előtt ilyen annak meghirdetése, a jelentkezők megszűrése és a team összetétele.

Nagyfokú figyelmet, rugalmasságot és naponta többszöri megbeszélést, kiértékelést kíván, hogy a program során a résztvevők abban kapjanak segítséget, amire leginkább szükségük van. Hogy érezzék a vezetők támogató, biztonságot adó jelenlétét, a rájuk nehezedő régi vagy új terhek megtartásában, hogy mindenről nyíltan és biztonságosan lehessen velük beszélni. Ennek során persze a vezetőket is stresszhatás éri, és ennek a másodlagos stressznek az elviseléséhez a vezetőknek maguknak is teherbíróknak kell lenniük.

Az sem kis kihívás, hogy a vezetők ezekben a napokban gyakorlatilag együtt is élnek a résztvevőkkel, és szinte minden idejüket rájuk szánják. Így a résztvevők nemcsak spirituális útmutatást kapnak tőlük, hanem a körülmények közös megteremtésével valódi közösséggé alakulnak. A program során így a vezetők szavait egyrészt mindennapjaik hitelesítik, ami ebbe az irányba mozdítja el a résztvevőket is. Másrészt a közös tevékenység is segíti a résztvevőket, hogy figyelmüket az itteniekre és a belső történésekre irányítsák, és ott meg is tartásák.

Mindezek a kihívások nem teszik könnyűvé az elköteleződést. Gyakran a program iránt érdeklődők igen nagy bizonytalansággal érkeznek. Volt olyan eset, amikor valaki már hónapokkal a határidő előtt bejelentkezett teljes elszántsággal, és a kezdés előtti estén lemondta a részvételt, mert félt nekivágni. Mások hosszú habozások után az utolsó utáni napon jelentkeznek be, talán abban reménykedve, hogy a határidő után már nem fogunk szóba állni velük – de szóba állunk. Egy résztvevő az ismerkedő körben megosztotta, hogy miután megérkezett a lelkigyakorlatos házba, egy fél órán át üldögélt a kocsiában a parkolóban azon töprengve magában, hogy kiszálljon-e, vagy inkább forduljon vissza. – Kiszállt és maradt, és a végén igen hálás volt ezért a döntéséért. Számunkra, szervezők számára a program kulcsszava a *rugalmasság* lett, és az évek alatt megtanultuk, hogy a fontos változások nem a mi időzítéseink szerint történnek, hanem Isten idejében. Amennyiben rá tudunk hagyatkozni az Ő időzéseire, csodák történnek. Zárásként hadd szemléltessük ezt is egy idézettel: „Nem tudtam, mire számítsak, de nem is tudtam volna elképzelni, mert ilyen tapasztalatban még nem volt részem. Teljesen nekem szólt, azt kaptam, amire szükségem volt. Tudtam – már amikor jelentkeztem –, hogy ez kairosz, Isten kegyelmi ideje számomra, de utólag ez a szó nagyságrendileg mélyebb értelmet nyert. Az előzetes sejtésem csak halvány előképe volt annak a valóságnak, amellyel Isten megajándékozott. Nem érzem túlzásnak kijelenteni, hogy új időszámítás kezdődött az életemben.”

ABSTRACT

In his survey, Istán Kamarás indicated the dilemmas among Catholic priests already in the 1980s. It became clear that in addition to issues in their private life, Catholic priests also struggled with the challenges of their vocation. Attention was drawn to the fact that erosion of mental health, depression, alcoholism, apostasy, and suicide are signs that called for the development of new ways of helping, taking into account the pace of life and the specific needs of the target group.

The Kairos program aims at Catholic priests and monks who are easily find themselves alone because of their specific circumstances and difficulties. The program focuses on prevention rather than resolving severe crises, providing accompaniment and counseling to maintain mental health and avoid burnout. The study presents this approach, including its spiritual-theological background, structure, content, and the experiences of the participants in the program.

Gér András –
Siba Balázs –
Tóth-Gyóllai Dániel

CO-CURRICULUM A LELKIPÁSZTOR- KÉPZÉSBEN – EGY TEOLÓGIAI HALLGATÓK KÖZÖTT VÉGZETT KÉRDŐÍVES KUTATÁS TANULSÁGAI

Bevezetés

2022 novemberében a Magyarországi Református Egyház Zsinata a 2023-as évet *A lelkipásztori hivatás évének* választotta, melynek egyik fő célkitűzése teret adni arra, hogy újragondoljuk, miképpen toborozzuk, készítjük fel a szolgálatra, s kísérjük pályájukon lelkipásztorainkat. Az évvel kapcsolatos tervek találkoztak a Coetus Theologorum (a Kárpát-medence hat magyar református lelkipásztorképző intézményében oktató teológiai tanárok lelki és szellemi fóruma) újbóli összehívását előkészítő teológiai tanárok elképzeléseivel, mely éppen a lelkipásztorképzés kapcsán felmerülő friss és mindenkori kérdések tárgyalására gyűlt össze 2023. július 9–11. között. 2023 februárjában a két program közös keresztmetszetét felismerve az anyaországi egyházvezetés munkacsoportot hozott létre a Coetus előkészítésére, s a teológiai képzés jövőjével kapcsolatos elaborátumok kidolgozására. A munkacsoport öt online ülése során a következő feladatokat tűzte ki maga elé célul: a reformátori tisztességértelmezésre alapuló teológiai alapvetés készítése a lelkipásztori szolgálatot illetően; a lelkipásztorjelöltek képzési kimeneti kompetenciáinak meghatározása; javaslatétel a teológia-lelkipásztor szak képzési- és kimeneti követelményeinek (KKK) újrafogalmazására; a hat képzőhely jó gyakorlatainak összegyűjtése, képzési, nevelési gyakorlatok összehasonlítása; javaslatétel a Coetus további munkálataira vonatkozóan. Gér András László vezetésével a közös tervezés kiegészítéseképpen több online kutatást is lefolytattunk, köztük a jelen tanulmányban prezentált felmérést, melynek célcsoportja a Kárpát-medencei református teológiák hallgatói voltak. Kérdőívünkkel azt kívántuk vizsgálni, a hallgatók tapasztalatai szerint a jelenlegi teológiai képzés egyes tartalmi vagy co-curricurális (extra-curricurális) elemei, továbbá a teológia hitéleti alkalmi mennyiben járulnak hozzá a lelkipásztori szolgálatra való felkészüléshez, a lelki növekedéshez, a mentális és

testi egészségmegőrzéshez. Éppen ezért kérdéseinkkel elsősorban nem a képzés tartalmára fókuszáltunk, sokkal inkább annak hatására. Mindezek mellett célunk volt, hogy a képzés ezen oldalával kapcsolatos eddigi tapasztalataink és megérzéseink kapcsán hallgatók visszajelzéseit is meghalljuk, s hogy ezáltal a lelképásztorképzés jövője tervezésében a hallgatók is részesek, alanyok lehessenek.

A szakmai identitásformálás fókuszai

Az egyetemi képzésnek számos fókusza lehet. Az egyik a tartalomközpontú oktatás, amely elsősorban tudást akar átadni, és célja, hogy minél több ismerethez jusson a hallgató, minél műveltebb legyen az adott területen. A másik lehetséges célja az oktatásnak, mikor az egyén igényeit veszi figyelembe a nevelő és a nevelési rendszer egyaránt: mi az, ami a hallgatót érdekli, érinti, számára releváns és fontos. Itt az oktatás a hallgató befogadó készségéhez, motivációjához kötődik elsősorban. A harmadik lehetséges fókusz a közösség igényeit veszi figyelembe: mi az, amire a közösségnek szüksége van. Nagy hangsúlyt helyez továbbá ez a fajta oktatási szemlélet arra, hogy a hallgatók kapcsolódjanak egymáshoz, tegyenek a közösségért, legyenek felelős és aktív részesei a társadalom életének, és alakítói környezetüknek.¹

	Fókusz	Szükségletek	Curriculum	Hangsúlyok	Korlátok
Rendszerezett tudás	Tartalom fókusz	A tudományosság igényei	Logikai meghatározottság („Mi az, ami adekvát és tudományosan megalapozott?”)	A tudományos ismeretanyag fő hangsúlyai	A hallgatók befogadóképességének figyelmen kívül hagyása.
Hallgatók érdeklődése, tapasztalatai, képességei	Egyént állítja a centrumba	Figyelmet fordít a hallgatók „érzéseire”, hátterére, képességeire, egyéni szükségleteire és érdeklődésére egyaránt	Pszichológiai tájékozódás („Mit szeretnél tanulni?”, „Hogyan tudod elsajátítani a szükséges ismereteket?”)	A-ha élmények kiváltása	A rendszerezett tudás és/vagy a közösségi felelősség elsikkadhat.
Közösségi élet	Közösségi vagy társadalmi fókusz	A közösség igényei	Társadalmi meghatározottság („Mit várel a csoport?”)	Szocializációs (inkulturációs) folyamat	A status quo fenntartása az ellenvélmények és a kreativitás elnyomásához vezethet.

ábra²

¹ PAZMIÑO, W. Robert: *God Our Teacher: Theological Basics in Christian Education*, Grand Rapids, Baker, 2001; Vö. SIBA Balázs: A teológiai évek – felkészülés a lelképásztori szolgálatra, *Collegium Doctorem*, 13. évfolyam, 2016/1, 127–152.

² PAZMIÑO, W. Robert: *Principles and Practices of Christian Education. An Evangelical Perspective*, Eugene, Wipf & Stock, 2002, 22.

Megközelítésünk mindhárom fókuszot fontosnak tartja, de ezeken felül az egyházi oktatásnak elsősorban Isten-centrikusnak kell lenni.

Az Isten-centrikus nevelési fókusz nem hagyja figyelmen kívül az előző három fontosságát. Mindegyik területet az Istennel való kapcsolat viszonyrendszerében értelmezi. Az egyházi, ezen belül a teológiai oktatás számára nem a tartalom, az egyén vagy a közösség jelent fókuszt, hanem az Istennel kapcsolatban megélt közösség, az Istennel megértett tartalom és az Istennel kapcsolatban reflektált önismeret.³ Meglátásunk szerint a lelkipásztorképzés célja az, hogy az Atya kegyelméből Krisztusban gyökerező és a Szentlélek által megújuló egyházban a jövőbeli lelkipásztorok lelki otthonra találjanak, és örömteli hűséggel hirdessék az evangéliumot felebarátaiknak.⁴ Mivel az egyház a hívő emberek közösségeiből épül fel, ezért a gyülekezettudatos lelkipásztorképzés és -továbbképzés támogató háttér révén érhető el. Valljuk, hogy csak Isten tehet mindannyiunkat alkalmassá a szolgálatra, ugyanakkor egyházként felelőségünk, hogy azokat, akiket Isten elhív, a legjobb tudásunk szerint felkészítsük a szolgálatra, és mindezt velük együtt szeretetközösségben megélve tesszük. A képzési program tehát ki kell, hogy egészüljön egy nevelési koncepcióval, hiszen a jellemformálásban a szakmai és testvéri közösségnek is fontos szerepe van.⁵

A kutatás elméleti háttere

Felmérésünk elméleti megalapozásához egy amerikai kutatást hívtunk segítségül. A 2000-es évek elejétől zajlik egy kutatássorozat amerikai protestáns egyházak részvételével, melynek első kvalitatív fázisában mintegy hét éven keresztül 73 református amerikai lelkipásztor vett részt házas társával.⁶ A kutatás fő fókuszát a már a gyülekezetben szolgáló lelkipásztorok tapasztalatai jelentették, mit élnek meg, és hol vannak azok a területek, ahol leginkább szükség van (avagy szükség lett volna) arra, hogy

³ OSMER, Richard Robert: *A Teachable Spirit – Recovering the Teaching Office in the Church*, Louisville, John Knox Press, 1990, 39.

⁴ „E teológiai főiskolákban folyó munka célja: az Istentől a lelkipásztori szolgálatra elhívottakat összegyűjteni, őket kegyelmi ajándékaik kiművelése, szellemük felvértezése által hivatástudatukban megerősíteni s így a magyarországi református egyházban az Ige szolgálatára (*verbi divini ministerium*) Isten segítségével tudományosan és gyakorlatilag előkészíteni.” 1940. évi konventi tanterv 2. §., in *A Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventje, Budapesten, 1940. évi április hó 17–19. napjain tartott ülésének jegyzőkönyve*, Budapest, Református Egyetemes Konvent, 1940, 532, URL: https://library.hungaricana.hu/hu/view/ReformatusJegyzokonyvek_Konventi_1940/?p-g=531&layout=s&query=275 Utolsó letöltés: 2023. 09. 09.

⁵ „A nevelői munka főcélja a Krisztusban gyökerező, élő, személyes hit állandó mélyítése; a lelkipásztori hivatás tudatának kialakítása, ápolása és megerősítése; mindez evangélium szerint reformált keresztény egyházunk kegyességének és hitvallásának megfelelőleg.” 1924. évi konventi tanterv IV. 2., lásd: TÓTH-GYÖLLAI Dániel (szerk.): *„Anyaszentegyházunk életszükséglete”. Az egységes lelkipásztorképzés reformjai a magyarországi református egyházban 1883–1940 között. Szöveggyűjtemény*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar, 442, URL: https://htk.kre.hu/images/doc/kiadvanyok/monografia/Anyaszentegyhazunk_eletszukseglete_2023_2.pdf Utolsó letöltés: 2023. 09. 09.

⁶ BURNS, Bob – CHAPMAN, Tasha D. – GUTHRIE, Donald C.: *Resilient Ministry: What Pastors Told Us About Surviving and Thriving*, Downers Grove, InterVarsity Press, 2013. Magyar fordítása folyamatban van 2023-tól.

a teológiai képzés elméleti ismeretein túl gyakorlati módon kapjanak felkészítést. A kutatást bemutató, 2013-ban megjelent könyvet többször kiegészítették, s továbbra is folyamatban van a kutatási eredményekkel történő bővítése. A kötetben öt olyan területet detektáltak a kutatók, amelyekre szüksége van egy lelkipásztornak, hogy felkészítést kapjon a szolgálatra, és tudatosan művelje hivatását. Eredeti megjelenése óta további két területtel egészült ki a lista.⁷ Röviden bemutatjuk ezt a hét területet, majd ezeken belül azon hármat, amelyeket saját felmérésünkben fontosnak tartottunk a magyar teológiai intézmények esetében is.

1. *Lelki formálódás*

Az első terület a lelki formálódás területe,⁸ középpontjában az Isten-kapcsolat áll, s hogy a lelki úton Isten hol és miképpen szólít meg bennünket, mennyire tudunk nyitottá válni arra, hogy Isten kegyelmének erőterébe helyezzük magunkat. Arra a kérdésre keressük a választ, hogy az isteni megszólítást a megszentelődés útján hogyan próbáljuk meg megélni. Milyen módon alakul az életvitelünk, hogyan jelenik meg a keresztyén hitünk a viselkedésünkben, a jellemünkben, az emberi kapcsolatainkban, attitűdjeinkben, meggyőződéseinkben? Milyen változásokon megy keresztül hitünk az évek során?

2. *Önmagunkkal való sáfarkodás*⁹

A második terület az önmagunkkal való sáfarkodás területe.¹⁰ Itt a fókusz a saját magunkhoz fűződő viszonyunkra helyeződik. Ez a terület arra tekint, hogy az Isten-kapcsolaton keresztül hogyan láthatjuk meg a saját talentumainkat, hivatásunkat, hogy vagyunk a kapcsolatainkkal, a saját testünkkel, hogyan ápoljuk a Szentlélek templomát? Hogyan növekszünk a tudományban, az emberek előtt való kedvességben? Melyek azok a családi minták, örökségek, amelyeket áldásként vagy éppen bűnként hordozunk, és számot kell vetnünk velük az életünk során? Fontos, hogy már a lelkipásztorképzés során megtanuljuk az önmagunkkal való törődés alapjait (sport, egészségsége életritmus kialakítása, időgazdálkodás stb.).

3. *Érzelmi intelligencia*

A harmadik terület az érzelmi intelligencia területe.¹¹ E terület fókuszában az élet egyik legkomplexebb aspektusa, az emberi kapcsolatok állnak, s az azokban való eligazodás készsége, képessége. Hogyan tudunk irgalommal és igazsággal jelen lenni emberi kapcsolatainkban, és jól kapcsolódni bármilyen élethelyzetben lévő fele-

⁷ BURNS, Bob – CHAPMAN, Tasha D. – GUTHRIE, Donald C.: *The Politics of Ministry: Navigating Power Dynamics and Negotiating Interests*, Downers Grove, InterVarsity Press, 2018.

⁸ BURNS – CHAPMAN – GUTHRIE: *Resilient Ministry*, 30–38.; Vö: SIBA Balázs: Spirituális útkeresés és a református lelkiség – lelkipásztorinterjúk fényében, *Theológiai Szemle*, 59. évfolyam, 2016/3, 158–169.

⁹ CHAPMAN, Tasha – MIKOLA Borbála: *Reziliencia a szolgálatban. 6 terület és amit tennünk kell a gyümölcsöző szolgálathoz az életünkben*, (képzési jegyzet), RCH retreat, June 2023, Galyatető.

¹⁰ BURNS – CHAPMAN – GUTHRIE: *Resilient Ministry*, 60–79.

¹¹ Uo., 101–115.

barátunkhoz? Mit kezdünk az önmagunkkal való küzdelmekben, amikor csalódást okozunk másoknak, saját magunknak, hogyan vagyunk jelen a konfliktusokban? Milyen feszültségekkel nézünk szembe nap mint nap, és hogyan viseljük azokat? Hogyan tudunk sírni a síróval, nevetni a nevetővel? Hogyan lehet a lelki növekedés helye akár a feszültségekkel teli hétköznapi világ?

4. *Kulturális intelligencia*

Negyedik terület a kulturális intelligencia területe.¹² Kérdésünk: hogyan tudjuk képviselni Krisztus ügyét a különböző kulturális környezetekben? Mennyire tudunk jól alkalmazkodni a különböző terepek nyújtotta kihívásokhoz? Legyen az akár egy vidéki közösség vagy egy nagyvárosi gyülekezet, mennyire ismerős számunkra egyik vagy másik társadalmi milió? Mi az, ami összeköt, és mi az, ami elválaszt másoktól társadalmi, szociális különbségek tekintetében?

Feladatunk elsajátítani annak képességét, hogy egy másik társadalmi valóságban is jelen tudjunk lenni, megfelelő mértékig alkalmazkodni.

5. *Házasság és család*

Az ötödik terület a házasság és a család területe.¹³ E terület kérdései az alábbiak: Hogyan tudok kapcsolatot ápolni a származási családommal, nemcsak a közeli, hanem a távoli rokonokkal? Hogyan tudom egészségesen ápolni a közeli és távolabbi emberi kapcsolataimat? Hogyan tudom családommal úgy megélni a hétköznapiakat, hogy rájuk is maradjon minőségi idő? Hogyan tudom jól kezelni a kihívásokat, mennyire tudok rugalmas határokat betartani? Hogyan tudok támogató közösséget létrehozni, vagy megtalálni azokat, akiket Isten küld? Hogyan tudok másokat támogatni, vagy elfogadni mások segítségét?

6. *Vezetés és irányítás*

A hatodik terület a vezetés és az irányítás területe.¹⁴ Az adminisztrációtól kezdve a különböző mindennapos tennivalókon át a közösség vezetésének kérdéséig nagyon széles spektruma van a vezetői feladatoknak.

7. *Pénzügyek*

A hetedik terület a pénzügyek területe.¹⁵ Az amerikai kutatásban 2020 óta került fókuszba ez a terület. Az itt felmerülő fő kérdés, hogy hogyan lehet jól sáfárkodni az anyagi javak területén, s a mindennapi életben.

¹² Uo., 131–145.

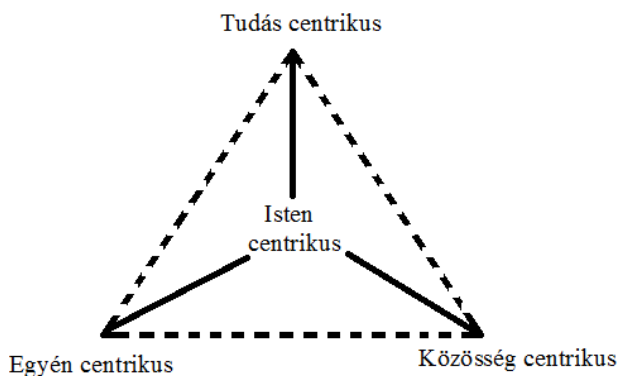
¹³ Uo., 169–186.; Vö. SIBA Balázs: A gyülekezet és a lelkipásztorsalád viszonya – rendszerszemléleti megközelítésben, *Theológiai Szemle*, 59. évfolyam, 2016/4, 229–237.

¹⁴ Hazai kvalitatív lelkipásztorkutatás ezen a területen lásd SIBA Balázs: Az egyházi kultúra és a lelkipásztorszerep, *Theológiai Szemle*, 59. évfolyam, 2016/2, 95–104.

¹⁵ Ez a terület a 2020-ban indult reziliencia harmadik kutatásban vált hangsúlyossá. Lásd CHAPMAN – MIKOLA: Reziliencia a szolgálatban, 2.; Kvalitatív lelkipásztorkutatás ezen a területen hazánkban: SIBA Balázs: Pénzkérdések a lelkipásztori életpályán, *Theológiai Szemle*, 59. évfolyam, 2016/1, 28–35.

E hét terület közül úgy gondoltuk, hogy a teológiai hallgatóknak kiküldött kérdőívben hárommal fogunk kiemelten foglalkozni. Az első az Isten-kapcsolat, a lelki élet, lelki növekedés területe (Isten-fókusz). A második az önmagunkkal való sáfarkodás kérdésköre (hallgató igényeinek a fókusza, stresszkezelési módszerek). Kíváncsiak voltunk arra, hogy milyen eszközökhöz, forrásokhoz fordulnak a fiatalok a teológiai képzés során, ha akár fizikailag, akár mentálisan bármilyen segítségre szorulnak. A harmadik terület a kulturális intelligencia területe (a közösség fókusza). Vajon, hogyan látják a fiatalok a gyülekezeti valóságot, milyen kapcsolópontokat vagy éppen hiányokat érzékelnek ezen a területen? Mennyire gyülekezettudatos az ő gondolkodásuk, mennyire készülnek külön gyülekezeti szolgálatra, milyen utakat látnak maguk előtt, milyen váradalmaik vannak ezen a területen? Ezen túl a Coetus Theologorum aktuális munkájára reflektálva egy kérdéscsoport erejéig egy negyedik területet is vizsgáltunk, amely a teológiai képzés fókuszai közül a kompetenciák fejlesztésének ügyére fordította a hallgatók figyelmét (a képzés tartalmának a fókusza).

A lehetséges képzési fókuszokat és így kutatási fókuszainkat szemlélteti az alábbi ábra:

ábra¹⁶

A kutatásban nem tértünk ki a házasság, család, a vezetés és irányítás, illetve a pénzügyek területeire, mert a képzésben résztvevők – jellemzően életkoruknál, tapasztalataiknál fogva kevésbé érzik át ezeknek a területeknek a mélységeit. Az emocionális intelligencia kérdéskörét terjedelmi okok miatt nem emeltük be, mivel ez egy komplexebb kutatást igényel, és inkább a kvalitatív módszertan felelne meg ennek a mérésére.

A kutatás módszertana

Kutatásunkat online kérdőíves formában a LimeSurvey kérdőívszerkesztő programjával végeztük. A programot többek között azért is választottuk, mert így

¹⁶ OSMER: i. m., 17.

lehetőségünk nyílt az anonimitás megőrzése mellett a többszörös kitöltéseket is nagy százalékban kizárni. A LimeSurvey segítségével továbbá olyan többszintű feltételes kérdéstípusokat is be tudtunk építeni a kérdőívbe, melyek alkalmasak voltak komplikáltabb, interjúszerű kérdések feltételére, anélkül, hogy a hallgatók elé túlzottan nagy elvárást helyeztünk volna a nyitott kérdések magas arányával. A kérdőív kérdéseit mellékletként közöljük, az eredeti kérdőív megtekintése a lábjegyzetben elhelyezett linken keresztül lehetséges.¹⁷

A kérdőív felépítése, kitöltések

A kérdőívet a kérdések témája szerint három kérdéscsoportra osztottuk. Az első kérdéscsoportban a kiértékelést segítő két kérdés, a másodikban a lelki nevelést körüljáró 21 kérdés, a harmadikban pedig a lelkipásztorképzés kompetenciaterületeit vizsgáló 3 kérdés szerepel. Ez utóbbi kérdéscsoport leginkább annak eredeti kontextusában, a Coetus Theologorum előkészítésével megbízott munkacsoport tárgyalási anyagai részeként értelmezhető, így jelen tanulmányban nem térünk ki az ott visszakapott eredményekre. Az összesen tehát 26 (20 zárt és 6 nyitott) kérdésből álló kérdőív kitöltésével az időbélyegek alapján átlagosan 38–40 percet töltöttek a hallgatók (közük több 60 perc fölötti kitöltés is szerepel), legjellemzőbbek ugyanakkor a 19–28 perc közötti kitöltési idők (perce kerekítés után számolt módusz). A kérdőív mindössze első két kérdése volt kötelezően kitöltendő (kitöltő neve és évfolyama¹⁸), ezzel magyarázható, hogy az e két kérdésre beérkezett 156 válasz körülbelül kétszerese a kérdőív későbbi pontjain beérkezett átlagos válaszmennyiségnek (csak zárt kérdések esetében 80, nyitott kérdéseket is számolva kb. 63).¹⁹ A kérdőívet a diákvezetőkön keresztül a Kárpát-medence mind a hat teológiájára eljuttattuk, így megközelítőleg 300 hallgató számára volt nyitott a kitöltés lehetősége.²⁰ A hallgatók anonimitása prioritás volt számunkra, így a kitöltő intézményére semmilyen formában nem kérdeztünk rá. Ezzel természetesen a kiértékelés hiányosságát is vállalnunk kellett, az eredmények ugyanis minden esetben különböző mértékben applikálhatók a partikuláris képzőhelyekre, s e mérték megállapításához semmilyen eszközünk sincsen. A kitöltők nem szerinti eloszlása nagyjából 2/3-ad–1/3-ad arányú férfi többséget mutat, évfolyamok tekintetében a legtöbb kitöltés az 5–6. évfolyamosok közül (az összes kitöltés több mint 1/3-a), legkevesebb pedig a már végzettek²¹ érkezett, ugyanakkor a célcsoportként megjelölt – teológiai képzésben még aktívan részt vevő hallgató – kitöltők között egyenletesen oszlanak meg a válaszadások. A kitöltések a nemek és

¹⁷ A Lelkipásztorképzés és Nevelés Reformja – Teológus Hallgatók Kérdőíve, URL: <https://mrekerdoiv.limesurvey.net/786535?lang=hu> Utolsó letöltés: 2023. 09. 12.

¹⁸ Lehetőségek voltak: 1–2., 3–4., 5–6. évfolyam, vagy „már végzett”.

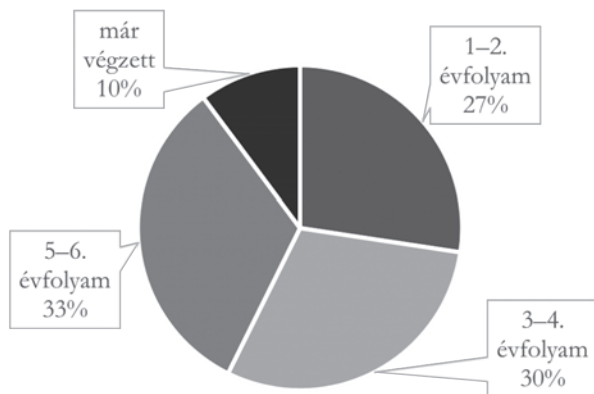
¹⁹ Érdeemes megjegyeznünk, hogy a tanulmányban közölt egyes kimutatásoknál a csak részlegesen kitöltött kérdőívek adatait is felhasználtuk, ezek pontos lekérdezését szintén a LimeSurvey felülete tette lehetővé.

²⁰ Az intézményi statisztikák alapján enyhén felfelé kerekítve.

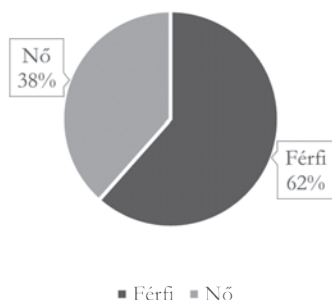
²¹ E kategóriába elsősorban azon doktorandusz hallgatók sorolhatók be, akik az intézmények diákvezetőin keresztül graduális képzésben hallgató teológustársaikkal együtt megkapták kérdőívünket.

évfolyamok aránya tekintetében is magas szintű egyezést mutatnak az (anyaországi) intézményi statisztikákkal.²²

Évfolyamonkénti eloszlás

Nemek szerinti eloszlás

A kitöltések elemzése

1. A lelki növekedés segítése a teológiai képzés során

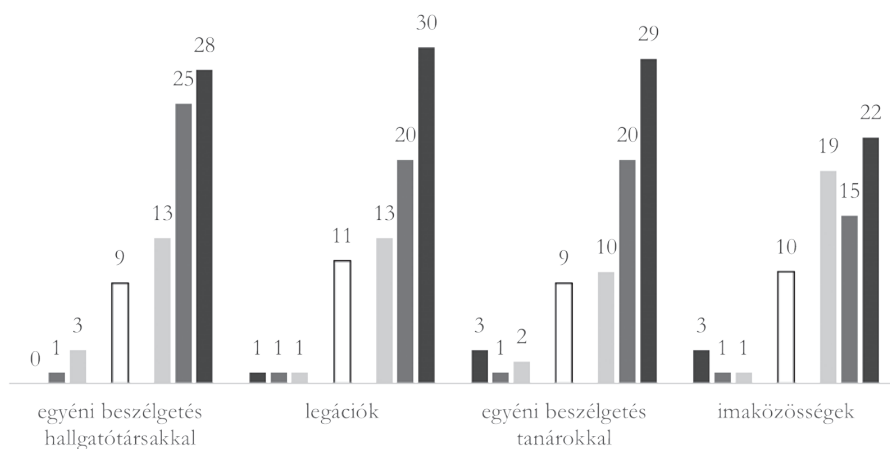
A második kérdéscsoport első fő részében a teológiai képzés és a személyes hitélet kapcsolatáról kérdeztük a hallgatókat. Először különböző, a teológiához köthető közösségi események, programok, tanórátípusok, istentiszteleti és „gyülekezeti” alkalomok kapcsán nyilatkozhattak, tapasztalataik szerint milyen hatással vannak lelki növekedésükre.²³ A válaszok összességében és elemenként nézve is erősen pozitív képet

²² Nemek aránya a kérdőívben: 62% férfi, 28% nő, anyaországi intézményekben: 64% férfi, 26% nő; évfolyamok eloszlása a kérdőívben: 1-2. évfolyam: 31%, 3-4. évfolyam: 33%, 4-5. évfolyam: 36%; (anyaországi) intézményekben: 1-2. évfolyam: 28%, 3-4. évfolyam: 34%, 4-5. évfolyam: 38%.

²³ Ahogyan itt, úgy a kérdőív több pontján is alkalmaztuk a tömb típusú kérdéseket; ezekben felsoroltunk x db tényezőt (ezesetben 18+1 egyéb lehetőség), s ezeket értékelhették a hallgatók 1-7-ig terjedő

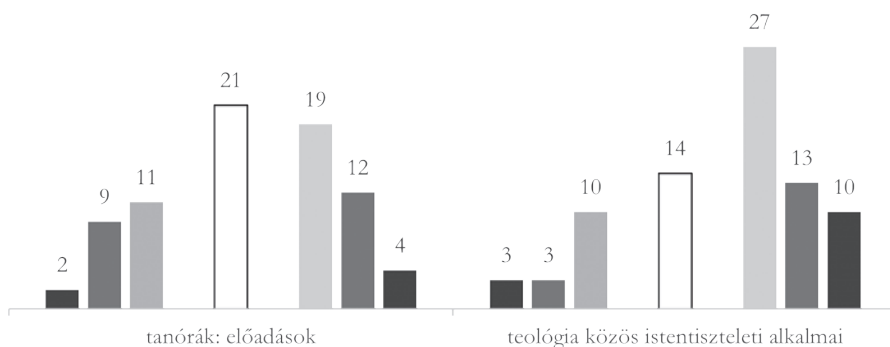
mutatnak. A 4-es középérték alatti válaszok aránya nem éri el a 15%-ot, az összes válasz átlaga 5 egész körüli, a leggyakoribb a 6-os értékelés. Kiemelkedően nagy számú pozitív értékelést kapott az alábbi négy tényező: egyéni beszélgetés hallgatótársakkal (77-ből 66 fő adott 4-es fölötti értékelést), legációk (63 fő), egyéni beszélgetés tanárokkal (59 fő), valamint az imaközösségek (56 fő). Még a legnegatívabbként értékelt tényezőre érkezett válaszok átlaga is 4 egész fölötti. Legmagasabb számú alacsony értékelést az előadás típusú tanórák kapták (22 fő).

A lelki növekedést leginkább segítő tényezők

Balról jobbra növekedő értékek (1–7, közepén a 4-esek), a sávok fölötti számok az adott értékelést adó hallgatók száma látható

A lelki növekedés szempontjából legkevésbé pozitívan értékelt tényezők

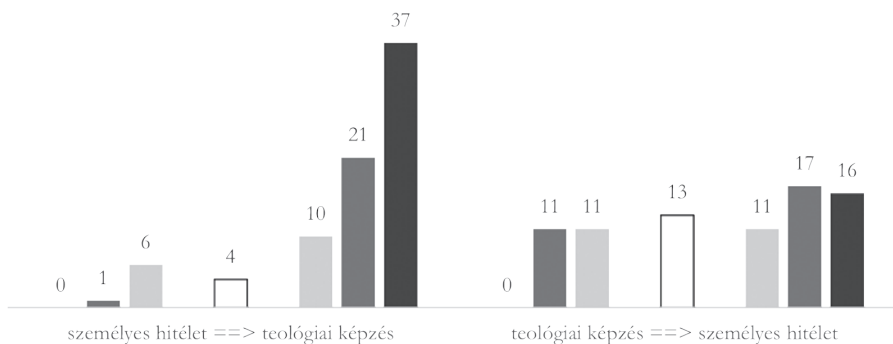

Balról jobbra növekedő értékek (1–7, közepén a 4-esek), a sávok fölötti számok az adott értékelést adó hallgatók száma látható

skálán, ahol az 1 jelentése az erősen negatív hatás, a 4 a semleges vagy kettős hatás, esetleg hatás nélküliség, a 7 pedig az erősen pozitív hatás.

Az ezt követő kérdésre adott válaszukkal általánosságban is nyilatkozhattak a hallgatók, milyen előjelű a kölcsönhatás a lelki életük és a teológiai képzés között.²⁴ Személyes hitéletének teológiai tanulmányaira való kiemelkedően jótékony hatásait érzi 78-ból 37 hallgató, további 31-en enyhébben ugyan, de szintén pozitívan értékelik e hatást, s mindössze 11-en tapasztalnak semleges vagy esetleg enyhén negatív hatást. A 5–6. évfolyamosok és már végzett hallgatók számolnak be a legerősebben pozitív tapasztalatról. A kitöltők közül 22-en ugyanakkor úgy nyilatkoznak, hogy fordított irányban – azaz a képzés személyes hitéletükre gyakorolt hatása tekintetében – negatív a tapasztalatuk, s további 13-an semlegesnek érzik az ezirányú hatást. Így közel 45% azon hallgatók aránya, akik nem érzik a képzés jótékony szerepét személyes hitéletükben. Az 5–6 évfolyamosok és végzetek véleménye itt is kiemelkedik a többi közül, azonban ezúttal negatív irányban, több, mint 30%-uk adott 4-esnél alacsonyabb értékelést.

A személyes hitélet és a teológiai képzés kapcsolata

Balról jobbra növekedő értékek (1–7, közepén a 4-esek), a sávok fölötti számok az adott értékelést adó hallgatók száma látható

Az ezt követő nyitott kérdésre²⁵ érkező 55 válasz azt mutatja, hogy még azok is, akik a hitélet és a képzés kapcsolatával saját esetükben elégedettek, látnak különböző hiányosságokat a képzésben. Legtöbb válaszban megjelenik valamilyen formában az arra való igény kifejezése, hogy a teológiai tanárok személyes módon legyenek jelen a hallgatók lelki növekedésében,²⁶ de a képzés struktúrájával, főbb fókuszaival kapcsolatos megjegyzések, javaslatok is feltűnnek a válaszok között. A lelkipásztorokkal (lehetőleg mentorprogramban való) kapcsolat erősítését is többen örömmel látnák, s az önismereti kurzusok, alkalmak számának növelését javasolják. Érdeemes megjegyezni,

²⁴ Kérdések: „Milyen hatással van a személyes hitéleted a teológiai képzésedre és a hivatásbéli elköteleződésed erősítésére?”; „Milyen hatással van a teológiai képzés a személyes hitéleted fejlődésére és a hivatásbéli elköteleződésed erősítésére?”

²⁵ „Hogyan lehetne a teológiai képzést hatékonyabbá tenni a hallgatók lelki növekedése szempontjából?”

²⁶ Csak néhány példa: „Jó lenne, ha a tanáraink közelebb lépnének hozzánk!”; „tanárok lelki vezetésével, belső közösségük építésével, teológus öntudat erősítésével, közösségi élet építésével”; „Több teret, lehetőséget biztosítani arra, hogy a hallgató beszélhessen arról, ami éppen a lelki világában zajlik. Legyen olyan 'mentor-tanára', aki rákérdez ezekre, s akivel végig halad a tanévek során.”

hogy a rövid, pár szavas válaszok mellett oldalhosszúságú elaborátumok is érkeztek be erre a kérdésre, az átlagos leütésszám eléri a 400-at (3–4 mondat).

Végül további két kérdéssel próbáltuk felmérni a teológiai képzés személyes kegyességre és lelki növekedésre gyakorolt hatását. A hallgatók Biblia-olvasási és imádkozási szokásaik alakulásáról nyilatkozhattak a képzéssel összefüggésben. 17-ből 15 teológus, aki korábban heti rendszerességgel vagy annál ritkábban olvasott Bibliát, többet olvas, mióta teológiára jár; azok fele, akik előzőleg hetente legalább 2–3 alkalommal vagy gyakrabban olvastak, kevesebbet olvasnak, mióta teológiára járnak. A válaszadók a teológia előtt átlagosan heti körülbelül 5 alkalommal olvastak Bibliát, teológia alatt már gyakorlatilag minden nap. 10-ből 9 teológus, aki heti rendszerességgel vagy ritkábban imádkozott, többet imádkozik, mióta teológiára jár. S azok közül is, akik korábban hetente legalább 2–3 alkalommal vagy gyakrabban imádkoztak, 65% a teológia alatt sem imádkozik kevesebbet. A válaszadók a teológia előtt átlagosan heti 6 alkalommal imádkoztak, teológia alatt már minden nap.²⁷

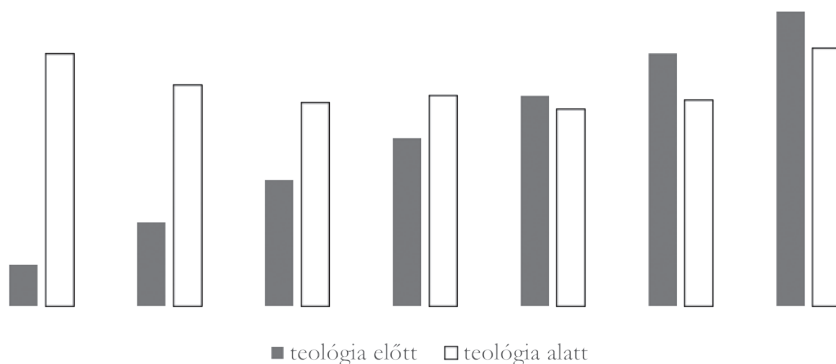
Az e kérdésre válaszolók közel fele azt is kifejtette, mi segítene neki abban, hogy kegyességét aktívabban, kiegyensúlyozottabban élhesse meg. A tanárok támogatása, lelkigondozói beszélgetésekben való vezetése itt is többször megjelenik. A hallgatók jelentős része úgy érzi, hogy a kötött órarend, s különösen is az első két év intenzitása megnehezíti a rendszeres imaélet kialakítását, szabadabb időbeosztástól remélnék a javulást.

A következő diagramokon azt szemléltetjük, hogy adott teológia előtti Biblia-olvasási vagy imádkozási gyakoriságot a teológia alatt jellemzően (összes olyan válaszadásból vont átlag, melyre igaz, hogy az adott gyakorisággal olvasott a teológia előtt) milyen gyakoriságú szokás követ. A sötét oszlopok a teológia előtti gyakoriságot, a világosak a teológia alattit jelentik. A sötét oszlopok balról jobbra haladva (növekvő sorrendben) a következőképp alakulnak:²⁸ 1. ritkán, szinte soha, 2. havi rendszerességgel, 3. nagyjából heti rendszerességgel, 4. hetente körülbelül 2–3 alkalommal, 5. majdnem minden nap, hetente maximum 2 napot hagyok ki, 6. napi egyszer, 7. naponta többször. Így tehát például azok esetében, akik a teológia előtt naponta többször olvastak Bibliát (1. diagram, 7. sötét oszlop), leginkább az jellemző, hogy teológia alatt már kissé kevesebbszer, nagyjából napi egyszer olvasnak (1. diagram, 7. világos oszlop).

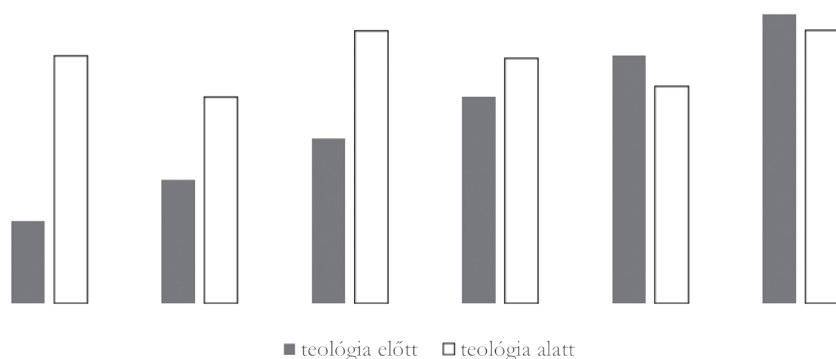
²⁷ Az itt szereplő értékekről természetesen csak a hallgatók saját bevallása alapján van információnk, így azok valóságtól való eltéréssel számolnunk kell.

²⁸ Eredeti kérdés: „Milyen gyakran olvasol Bibliát, imádkozol saját lelki épülésedre?”

Bibliaolvasás teológia előtt és alatt

Imádság teológia előtt és alatt

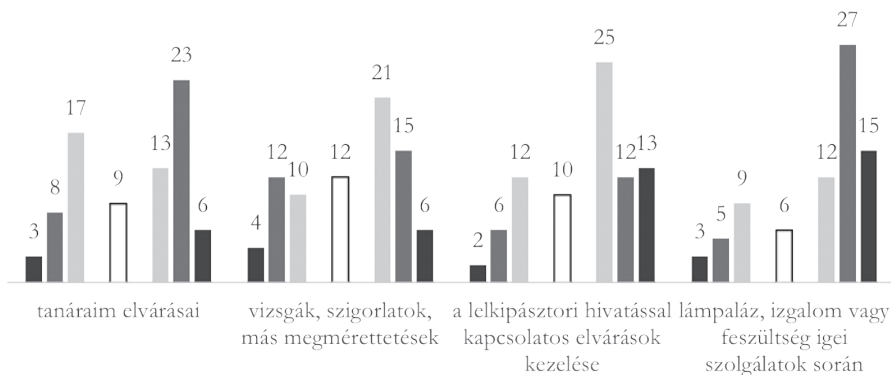

2. Megküzdési stratégiák és szükségek

A második kérdéscsoport középső harmadában különböző, a stresszkezeléssel, mentális- és testi egészségmegőrzéssel, segítségkérési módokkal kapcsolatos kérdéseket tettünk fel a hallgatónak. Az első zárt kérdésben arra kerestük a választ, vajon a teológusok mennyire érzik magukat képesnek arra, hogy megbirkózzanak a stresszel és nyomással a teológiai tanulmányaik különböző területein. A 13 különböző tényezőt felsorakoztató lista minden elemét értékelhették a válaszadók 1–7-ig terjedő skálán. A beérkezett adatok összesítésével kapott eredmények nagy egyezést mutatnak a kérdéscsoport első kérdésénél mértekkel. A válaszok összességében és elemenként nézve is erősen pozitív képet mutatnak. A 4-es középérték alatti válaszok aránya nem éri el a 20%-ot, az összes válasz átlaga szintén 5 egész körüli, a leggyakoribb itt is a 6-os értékelés. Ez esetben sincsen olyan tényező, amire érkezett válaszok átlaga 4 egész alatti volna. Legtöbbeknek a tanárok elvárásai (28 fő adott 4-es alatti értékelést a 78 válaszadóból), vizsgák, szigorlatok és más megmérettetések (26 fő), valamint a

lelkipásztori hivatással kapcsolatos elvárások kezelése (20 fő) okoznak olyan stresszt, amivel nehezen küzdenek meg.

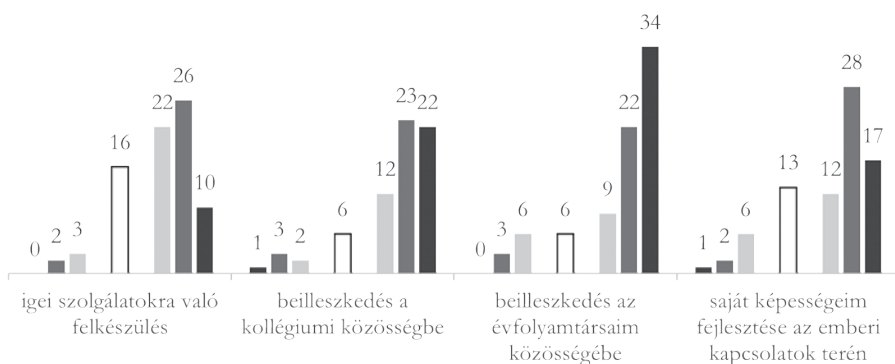
Nehezebben leküzdhető feszültségfaktorkok

Balról jobbra növekedő értékek (1–7, közepén a 4-esek), a sávok fölötti számok az adott értékelést adó hallgatók száma látható

A 13 tényezőtől 11 esetében 75% fölötti a semleges vagy pozitív értékelés aránya. Legjobb arányt mutatnak az alábbi tényezők: az igei szolgálatokra való felkészülés (94% érzi úgy, hogy számára e tényező nem mondható stresszfaktornak), a kollégiumi (91%) és az évfolyamtársi (89%) közösségbe való beilleszkedés, valamint a saját képességek fejlesztése emberi kapcsolatok terén (89%).

Leginkább pozitív tapasztalat a stresszkezelés kapcsán

Balról jobbra növekedő értékek (1–7, közepén a 4-esek), a sávok fölötti számok az adott értékelést adó hallgatók száma látható

A következő kérdésekre adott válaszokból kiderült, hogy a teológusok több, mint 90%-a rendelkezik olyan módszerrel, amit közepesnél jobbnak értekel a stresszkezelés, valamint az egészségmegőrzés tekintetében. Mindkét területen rendelkezik legalább 4-es értékelésű (itt 1–5-ig terjedő skálán értékelhettek) módszerrel a válaszadók 80%-a. Leggyakoribb módszerek között felsorolandó a barátokkal való beszélgetés, Igeolvasás, séta, imádság, filmezés, zene, olvasás, futás, sport, alvás, tanulás, munka, rendszerezés. Volt olyan válaszadó, aki így nyilatkozott: „Két mély lélegzet, és arra gondolok, mint Luther: Itt állok, másként nem tehetek, Isten velem!”

Arról is kérdeztük a hallgatókat, hogy amennyiben kérdéseikkel, kétségeikkel szakemberhez, segítőhöz, lelkipásztorhoz fordulnának, melyek lennének azok a témák, melyeket felvetnének. A válaszadók több mint fele 6-nál kevesebbet választott a megadott 18 lehetőség közül, 6-an is voltak, akik egyetlen kérdéskört sem jelöltek meg. A leggyakrabban választott témakörök: stresszkezelés, hivatásértelmezés, párkapcsolat, élet az egyházban, spirituális fejlődés, konfliktuskezelés, család.

Az ezt követő kérdésre adott válaszok alapján a felsorolt 10 szakember közül öt emelkedik ki, akikhez feltételezhetően szívesebben fordul(ná)ak a hallgatók mentális, magánéleti vagy családi problémáik kezelése kapcsán. Ezek a lelkipásztor (36 fő), lelki vezető (35 fő), pszichológus (35 fő), teológiai tanár (28 fő) és mentorlelkész (26 fő). 79 kitöltőből csak 7 fordulna pszichiáterhez, 11 terapeutához.

3. A teológiai képzés az egyházi és a gyülekezeti élet fényében

A második kérdéscsoportot a teológiai képzés és az egyházi, gyülekezeti szolgálatban való elköteleződés közötti összefüggések feltárását célzó kérdésekkel zártuk. Először a személyes gyülekezeti kötődésükről kérdeztük a hallgatókat. 81 válaszadóból 64 valamilyen formában részt vesz anyagyülekezetében a szolgálatban, bibliaórát vagy ifit vezet, liturgus, vagy más formában segít a vasárnapi istentiszteleten, ebből is nagyobbik rész a felsorolt lehetőségek közül a legaktívabban választotta saját gyülekezeti kötődése leírására.

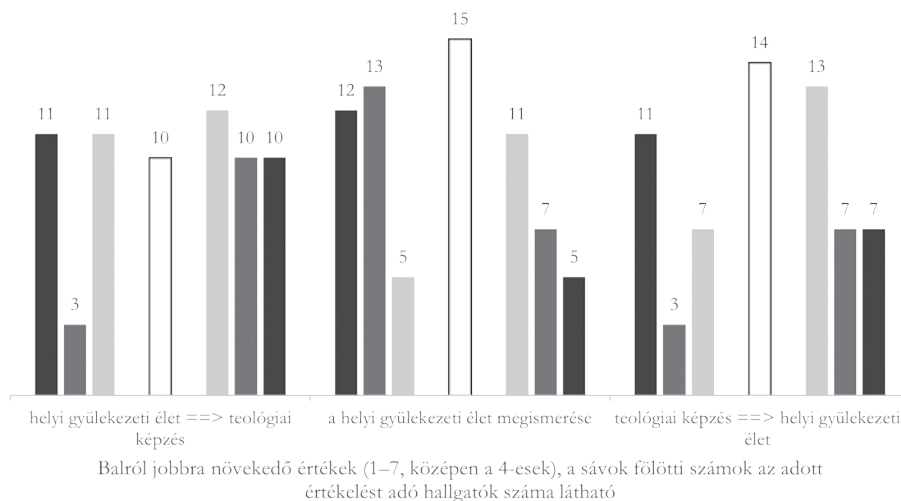
A hallgatók ezután 1–7-ig terjedő skálán értékelhették a helyi gyülekezet(ek) és a teológia közötti különböző irányokban működő kölcsönhatást, három fő kérdéskört körüljárva:

1. Milyen hatással van a helyi gyülekezeti élet a teológiai képzésre?
2. Mennyire jelenik meg a teológiai képzésben a helyi gyülekezeti élet megismerése?
3. Milyen hatással van a helyi gyülekezeti életre a teológia jelenléte?

Válaszait pontosította, kiegészítette, megjegyzésekkel látta el 35 hallgató. A kérdőív 1–7-ig terjedő skálát alkalmazó kérdései közül az e három kérdésre adott válaszok szórása a legnagyobb (még hozzá kiemelkedően, ugyanis míg a többi kérdés szórása 1,2–1,5 közötti, e három kérdése 1,9; 1,9; 2,0), ráadásul ennek a mintának nincs is egyértelmű súlypontja (három hasonló gyakoriságú válasz: 4-esek 39 db, 5-ösök 36 db, 1-esek 34 db). A nagy számú és alapos kifejtések alapján arra következtethetünk, hogy ezen kérdések erősen foglalkoztatják is a hallgatókat. Bár a nagy szórás miatt egyértelmű véleményt kiolvasni nem lehet egyik kérdés kapcsán sem,

a hiányérzet mégis mindegyik esetében határozottan megállapítható, legerősebben a tekintetben, hogy a helyi gyülekezeti életet mennyiben ismerik meg a hallgatók a képzés során.

A teológia és a helyi gyülekezeti élet kapcsolata

Két egymásra épülő kérdés segítségével arról is kérdeztük a hallgatókat, hogy tapasztalatuk szerint a teológiai képzés mely elemei gyakorolnak leginkább hatást a szolgálatban való elkötelezettségükre és motivációjukra. Elsőként prioritási sorrendet állítva felsorolhatták ezen eseményeket és tényezőket, esetleges különbséget téve azon elemek között, amelyek a gyülekezeti, s amelyek az egyházi szolgálatra való készüléskor gyakoroltak rájuk hatást, ezt követően 1–7-ig terjedő skálán adhatták meg az egyes hatások irányát. Az e kérdéspárt kitöltő 42 hallgató összesen 216 ilyen tényezőt gyűjtött össze, 90%-ban pozitív konnotációval rendelkeztek. Az értékelések átlaga itt kiemelkedően magas: 5,8. Majd minden válaszadó kiemelte a legációk, szolgálati lehetőségek, gyülekezeti és egyéb gyakorlatok pozitív jelentőségét, mindössze egy hallgató értékelte a gyakorlatokat negatívan. A negatívumként említett tényezők között nincsen két egyező, így nem igazán lehet köztük sorrendet felállítani, ráadásul a 42-ből mindössze 10 válaszadó volt, aki adott legalább egy 4-es alatti értékelést.

A pozitívként említett tényezők közül az alábbiak emelkedtek ki (értékelések száma és minősége szerint rangsorolva).

Elköteleződés az egyházi és gyülekezeti szolgálat iránt, motiváló tényezők

A kérdéspárt követő nyitott kérdésben arra adhattak választ a hallgatók, hogy véleményük szerint mit lehetne tenni annak érdekében, hogy a teológiai képzés során minél inkább pozitív hatások ériék a teológusokat a gyülekezeti és egyházi szolgálatra való motiváció és elkötelezettség tekintetében. A 34 válaszadóból 26-an említik, hogy több gyakorlatra, valamint a különböző lelkipásztori szolgálatok valóságosabb (annak pozitív és negatív tényezőire egyaránt fókuszáló!), közelebbi megismerésére lenne szükség. A tanárokkal való személyesebb kapcsolat fontosságát itt is többen kiemelik. A válaszok részletes értékelésére itt nem nyílik lehetőségünk, azonban egy pár jellemzőtől eltérő példán keresztül igyekszünk finomítani a válaszokból kirajzolódó képet.

„A negatív példák elkerülhetetlenek. Az első legációmkor egy kiégett lelkipásztorhoz mentem. Nyilvánvalóan nem volt jó élmény, de segített abban, hogy meglássam, hogy milyen irányba nem kellene elindulni. A teológusnapok, legációk, gyakorlatok alkalmával általában szinte csak pozitív hatások érik a hallgatókat. A negatív hatások pedig sokszor nehezen elfogadható, de építő jellegű kritikák, megjegyzések vagy egy nehéz lelkipásztori képpel való megismerkedés. [...] A legfontosabb az, hogy felnőttként kezelve, vezetve legyenek a hallgatók.”

„Kevesebb kötelező program. Ha nehezebb is, de egyénileg valóban figyelni a diákokra. [...] Tehát a lelki életben segíteni vagy kijelölni lelki vezetőket egyénileg. Nem csak egy évre, hanem egész tanulmányi idő alatt.”

„Nem szabadna lerombolni bennünk a hitet, az idealizmust, a cselekedni akarást.”

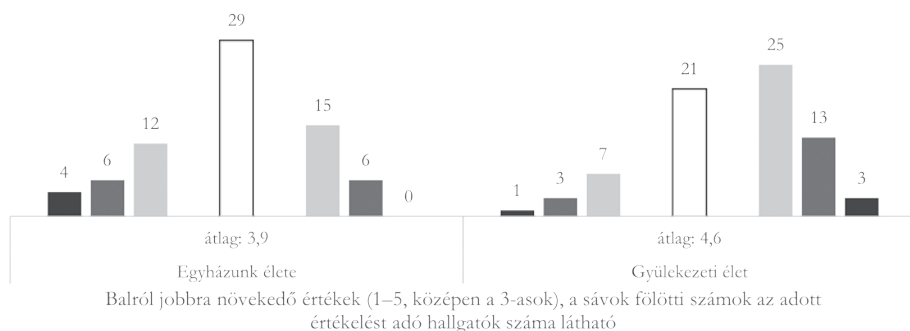
„Ne legyen ennyire gyülekezeti központú a képzés, legyen elfogadottabb a közgyeházi irányba való nyitottság is.”

„A teológiai képzésben fontos hangsúlyt fektetnék az önismeretre (főleg hitbéli, ajándékok szerinti önismeretre – mi az, amiben jó vagyok és mi az, amiben nem), az önszorgalom kialakítására, a motiváló tényezőket emelném ki: miért érdemes lelkipásztornak lenni?!”

A kérdéscsoport utolsó három kérdése a hallgatók egyház-, gyülekezet- és lelkipásztorképét vizsgálta. A teológusok először arról nyilatkozhattak, hogyan látják egyházunk életét, valamint a gyülekezeti életet egyházunkban (1–7), ezt követően kilenc állításról dönthették el, mennyiben tartják igaznak, értenek velük egyet (1–5). Végül az alábbi nyitott kérdésre adhattak hosszabb kifejtésben választ: „Ha látsz magad előtt példaértékű lelkipásztort, miért gondolod róla, hogy jól végzi szolgálatát? Mik azok a tényezők, amik miatt követendőnek látod az ő példáját? Ha nincs előtted ilyen példa, mit gondolsz, mi lehet az oka, hogy nem találkoztál még ilyen lelkipásztorral? Elméletben milyennek gondolod az ideális lelkipásztort?”

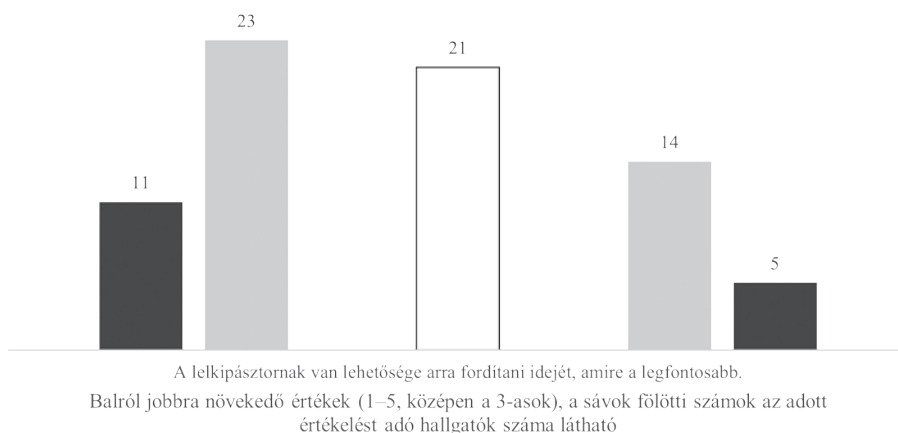
A beérkező válaszok itt is dominánsan pozitívak. A gyülekezeti életet, a lelkipásztorok szolgálatát s a gyülekezeti szolgálatra való nyitottságukat döntő többségben pozitívan értékelték. A hallgatók véleménye ugyanakkor egyértelműen kettős egyházunk életéről, a válaszadók legnagyobb hányada (71-ből 29 fő) e kérdésben a 4-es értékelést választotta („egyházi életről alkotott képemben vannak negatív és pozitív elemek egyaránt”), mindazonáltal a pozitív és negatív irányba hajlók száma egyaránt meghaladja a 20 főt

Egyházunk és gyülekezeteink élete

Mindössze egy témáról mondható el, hogy határozottan negatív a hallgatók véleményéből kirajzolódó kép. Legnagyobb részük nem tartja igaznak azt az állítást, hogy „a lelkipásztornak van lehetősége arra fordítani idejét, amire a legfontosabb”.

A lelkipásztornak van lehetősége arra fordítani idejét, amire a legfontosabb. átlag: 2,6

Kiemelkedően nagy azok száma, akik látnak maguk előtt élhető lelkipásztorképet (átlag: 4,2), s van előttük olyan lelkipásztor, akit követendő példának tekintenek (átlag: 4,4). 75 hallgatóból mindössze 21-en állítják, hogy nem igazán mentorálja őket senki a lelkipásztori szolgálatra való felkészülésben (átlag: 3,5). A lelkipásztori hivatás, valamint a magán- és családi élet összeegyeztethetősége kapcsán a leggyakoribb válasz az 5-ös (skála teteje). Arra az állításra vonatkozóan, hogy ha majd a lelkipásztori szolgálatba kezdenek, a gyülekezeti szolgálatban csak magukra számíthatnak, a hallgatók többsége 3-as értékelést adott, de a fennmaradó válaszok nagyobbik része a pozitív kép irányába hajlott. Széttartók a válaszok az alábbi kérdés kapcsán: „Az egyházi szolgálatot csak a gyülekezet közelékében tudom elképzelni.” Kevésbé értenek ez állítással egyet 26-an, 20-an részben igaznak, részben nem igaznak értékelték, 27-en inkább egyetértenek az állítással, mint nem. A negatív irányból megfogalmazott állításra, miszerint: „egyáltalán nem látom élhetőnek a gyülekezeti szolgálatot, így más egyházi szolgálatban látom magamat a jövőben”, mindössze 6 helyeslő válasz érkezett, 16 semleges értékelés mellett közel 50-en mondják azt, hogy ez az állítás nem igaz rájuk.

A kérdéscsoport utolsó kifejtős kérdésére adott 43 válasz között egyetlen olyat sem találunk, melyben a hallgató arról számolna be, hogy nincsen előtte kép az ideális lelkipásztorról; legtöbben kiemelik, hogy ideáljuk valós példára alapul. Sok válaszban visszatér a hitelesség, a munkamegosztás, a magánélet és a hivatás összeegyeztetése, a gyülekezet iránti őszinte érdeklődés és szeretet, az elhivatottság, valamint az Isten Igéjéhez való ragaszkodás mint az ideális lelkipásztor kiemelkedően fontos tulajdonságai. A válaszok rendkívül sokszínűek, ismét hadd mutassunk be belőlük néhányat:

„Sok jó lelkész példa van előttem. Ezek az emberek az Ige alapjára építettek, egyszerű módon magyarázták az evangéliumot, szolgatársakat találtak, követendő, alázatos életet éltek, és merték kimondani a véleményüket.”

„Példaértékű az a családi élet és a Szentíráson alapuló munka, amelyet folytat. Mindig tud segíteni a különböző problémákban, emellett pedig a konfliktusokat is jól kezeli. Az iffúságot és a gyermekeket kiválóan tudja megszólítani, ezzel színesítve a gyülekezeti életet.”

„Folyamatos továbbképzésekre jár, fejlődni akar, beismeri, hogy nem érthet mindenhez és megkeresi a legmegfelelőbb embert a feladatokra nem pedig mindent ő irányít.”

„Hitvalló református, rendet tart és megvannak a szabályai. Tartása van és tekintélye. Politikailag független és vallja, hogy az egyháznak is annak kell lennie! Nagyon jó lelki vezető, egyszerre ragaszkodik a dogmáinkhoz és építi bele az emberi psziché ismeretét.”

„Az Istennel való kapcsolat és az ebből fakadó helyes prioritás, önértékelés, önbecsülés, időbeosztás. Követendő az, ahogy a keresztyénységét megéli, s nem torzítja el a szerepvállalását pl. a családban az, hogy lelkipásztor.”

„Azt gondolom, hogy Isten kegyelméből végzi jól a szolgálatát. Emberileg az alázat és az emberközelség, a valóságban maradás. Isten szeretetének az átélése és továbbadása. Mindezekhez szüksége van arra, hogy szoros kapcsolatban maradjon Jézussal. Mély imaélet és rendszeres igeolvasás.”

„Krisztushoz ragaszkodásában, hitében, életvitelében, a szolgálatra való elköteleződé- sében példa értékű, több ilyen lelkipásztor testvérem van.”

„Édesapám, nagypapám lelkipásztorok, ezért úgy gondolom, hogy elég reális képem van a lelkipásztorok életéről, illetve az egyházban betöltött szerepükről. A gyülekezeti tagokat szeretni kell. Ez a legfontosabb, amit megtanultam tőlük. Mert így megérezhetik a hívek, hogy fontosak a gyülekezetnek, fontosak a lelkésznek, és így tartozhatnak Krisztus egyházába.”

Az utolsó – kompetenciaterületeket vizsgáló – kérdéscsoport részletes elemzésére fentebb említett okokból ezen a helyen nincs lehetőségünk.

A kutatás eredményei

A hallgatók tapasztalatai alapján a teológiai képzés többnyire pozitív hatást gyakorol a lelki növekedésre, mentális és testi egészségük megőrzésében is stabilitást mutatnak. Különböző, a teológia képzési programjába épített vagy más extra-curriculáris események és programok erősítik a hallgatók egyházi és gyülekezeti kötődését. Leginkább a hallgatótársakkal, tanárokkal folytatott egyéni beszélgetések, legációk és ima-közösségek emelendők ki a pozitív hatás tekintetében. Ugyanakkor a hallgatók egy része több ponton lát hiányosságokat a képzésben, többek között a személyes tanári jelenlét és az önismereti kurzusok terén, a kötött órarend és az intenzív időbeosztás továbbá megnehezítheti a rendszeres imaélet és Biblia-olvasás kialakítását.

A válaszadók többsége aktívan részt vesz gyülekezeti szolgálatban, éppen ezért érdemes figyelni véleményükre a helyi gyülekezeti élet és a teológia közötti kölcsönhatás tekintetében.

A beérkezett válaszok alapján kifejezetten biztató a hallgatók gyülekezeti élethez, lelkipásztori szolgálathoz való hozzáállása. Legtöbben saját tapasztalatokból építkeznek, vannak előttük követendő példák. Feltűnően sokan említik a kérdőív különböző pontjain, hogy nem csak tanáraik, de az egyházi vezetők jelenléte, figyelme is nagyban növeli/növelné motivációikat, elkötelezettségüket.

A kutatás rámutatott arra, hogy a képzési időben, tervezhető módon beépített extra-curriculáris elemek jótékony hatással vannak/lesznek a hallgatók lelki

fejlődésére, elköteleződésére, egyházi, gyülekezeti szolgálatba való irányultságuk megerősítésére. Az emberi kapcsolatokon és közösségeken keresztül megtapasztalt isteni vezetés és szeretet már a teológiai évek alatt gyakorlattá válhat, s ezáltal a szolgálat ideje alatt is meghatározó lehet.

Következtetések és implikációk

A hallgatók között végzett kutatás során a következő hangsúlyok domborodtak ki a co-curriculum fejlesztésére nézve:

1. *Személyes lelkigondozás és mentorprogramok:* A hallgatók válaszaiból egyértelműen kivehető a tanárok és (lelkipásztor jellegű) mentorok aktívabb jelenlétének igénye, a teológiai éveik során lelki növekedésük támogatásában elsősorban oktatóikra számítanak. Érdemes lenne több teret, nyitottságot mutatni a teológusok számára a tanáraikkal való személyes konzultációk kezdeményezésére; a pásztorolás, lelkigondozás kereteivel kapcsolatban több átgondolandó kérdést is látunk.
2. *Önismereti kurzusok:* Az önismereti kurzusok bővítése és megerősítése segíthetne a hallgatóknak abban, hogy mélyebb megértést szerezzenek önmagukról és lelki útjukról. Ezek a kurzusok hozzájárulhatnak, hogy jobban megértsék saját hitüket, hivatásukat, illetve azt, hogy milyen területen van szükségük növekedésre.
3. *Imaközösségek és lelkigyakorlatok:* Az imaközösségek és lelkigyakorlatok kiemelt figyelmet kaphatnának, mivel erős pozitív hatást gyakorolnak a hallgatók lelki fejlődésére. Azon túl, hogy önmaguk lelki növekedését kimunkálja, olyan jó gyakorlatokat tudnak elsajátítani, amelyet aztán a szolgálat során is tudnak használni, átadni.
4. *Hitéleti alkalmakat integráló időbeosztás és személyes kísérés:* Az órarend segítségével is támogatni lehetne, hogy a hallgatók a kegyesség gyakorlatának rendszerességét kialakíthassák. Rugalmasabb időbeosztás és lehetőség a saját ritmusuk és igényeik szerinti fejlődésre segíthetne a hitélet befogadó jellegét is megtapasztalni. Mindenekelőtt pedig prioritásnak tekintjük, hogy a teológia közös hitéleti alkalmi saját időszavakat kapjanak.
5. *Gyakorlati tapasztalatszerzés lelkipásztorkodás-tan, lelkipásztorlét szeminárium:* A lelkipásztorképzés részeként nagyobb hangsúlyt lehetne fektetni a gyakorlati tapasztalatszerzésre, például gyülekezeti szolgálatokban, lelkipásztori tevékenységekben való részvételen keresztül.
6. *Egyházi vezetők jelenléte:* Kiemelkedően fontos végül a legációk és gyakorlatok mellett az egyház s az egyházi vezetők megismerésére adott lehetőség. Általában az egyháznak mint szervezetnek a működése és perspektívájának a megértése, megismerése segít orientálni a jövőbeni szolgálatokat illetően. Az egyház választott, felelős vezetőivel való kapcsolat pedig hosszú távon tudja növelni az egyházon belüli bizalmat.

A Coetus Theologorum előkészítő és nyári ülésein többször elhangzott, hogy a sajtós történelmi helyzetek miatt kialakult szokások és sokszor belülről (is) kritizált rutin megváltoztatása jelentős kihívás lehet. Ugyanakkor összességében a lelkipásztorképzés megújítása hatással van az egyház megújulására is. A felsorolt elemekkel való tudatos foglalkozás a teljes képzésre változással lesz. Ebben minden résztvevő fél érdekelt: úgy az egyházi kormányzat, mint az oktatók vagy a nevelési területen szolgálók, illetve épp a jövőbeni lelkipásztor nemzedékek.

Élő gyülekezetekből és általuk missziói lelkülettel áthatott középiskolákból érkezhetnek elkötelezett és a szolgálatra vágyó – elhívott – lelkipásztorutódok. Szükséges tehát már most a lelkipásztorképzésben ezen tényezők változtatása, mert az hatással lesz kovászként a gyülekezeti életünk valóságára is.

A visszajelzések alapján azonban egyértelműen látszik, hogy a képzés során az információátadás nem lehet teljes személyiségformálás nélkül.²⁹ Az egyetemi élet szervezése komplex feladat, ugyanakkor hatalmas lehetőség is, ahogy Hauerwas fogalmaz: „Az egyetem Isten idejének [καιρός] egyik intézményévé válhat, s megesik, hogy valóban az is. Olyan keresztyénekként, akiknek az a kiváltság jutott, hogy az egyetemi munkára kaptunk elhívást, magabiztosan és örömmel kell végeznünk feladatunkat, mely abból fakad, hogy tudjuk, jó dolgot munkálunk.”³⁰

A kutatás fényében talán a legalapvetőbb feladat mind közül az Istenre figyelő lelki közösségépítés szemléletének formálása és megélése mind a tanórákon, mind pedig azokon kívül.

ABSTRACT

In November 2022, the Hungarian Reformed Church Synod designated 2023 as the “Year of the Pastoral Ministry”, aiming to reevaluate pastoral recruitment, education, training, and support. This initiative coincided with that of the Coetus Theologorum, a forum of theological educators from six Hungarian Reformed pastoral training institutions, gathering in July 2023 to address the revival of educating and training of pastors in the Reformed Church.

Recognizing the synergy between these programs, in February 2023, the church leadership formed a working group to prepare for the Coetus and formulate recommendations for the future of pastoral training. This group’s objectives included establishing a theological foundation rooted in reformed ministry principles, defining competencies for pastor candidates, revising training program

²⁹ MCRAY, Barrett – BARWEGEN, Laura – HAASE, Daniel T. – KARIANJAH, Muhia – LARSON, Mimi L. – RIBBE, Rob – SCHWANDA, Tom – SETRAN, David P. – WILHOIT, James C.: Spiritual Formation and Soul Care in the Department of Christian Formation and Ministry at Wheaton College, *Journal of Spiritual Formation and Soul Care*, 11. évfolyam, 2018/2, 271–295.

³⁰ „I believe the university can be and sometimes is one of the institutions of God’s time. As Christians who have the privilege of being called to do the work of the university, we must do our work with the confidence and joy that comes from having good work to do.” HAUERWAS, Stanley: *The State of the University – Academic Knowledge and the Knowledge of God*, Malden, Blackwell Publishing, 2008, 136.

requirements, gathering best practices from training institutions, comparing educational and developmental approaches, and outlining future Coetus activities.

Furthermore, in collaboration with Gér András László, online surveys were conducted, targeting students of Reformed theological institutions. Our paper presents the results of one of these surveys, which explored the impact of theological education on students' preparation for pastoral ministry, spiritual growth, and overall well-being, focusing on experiential aspects rather than course content. Our goal was to gather student feedback to ensure their involvement in shaping the future of pastoral training.

Keywords: theological education, spirituality, Reformed Church in Hungary, online research, Coetus Theologorum.

KÖRKÉRDÉS

*Miért fontos önnek személyesen
a lelkeszi hivatás–lelki egészség kérdése?
Mit lát ezen a területen, amit fontos lenne tenni?*

KONDOR ENIKŐ, GÁL JUDIT,
KOVÁCS ENDRE, MÉZES ZSOLT,
KOCSEV MIKLÓS, KEREKES MÁRTON,
LENKEY ISTVÁN

Kóczán Mór református lelkész, olimpiai bronzérmes gerelyhajító
(1912, Stockholm), 1913 körül. reformatus.hu

A KÖRKÉRDÉS ROVATBAN rákérdeztünk a lelkészi hivatással kapcsolatos kihívásokra. A református egyházban különböző tisztségekben és hivatási területen fáradozó szolgatársak véleményére voltunk kíváncsiak. A kérdés azonban ugyanaz: milyen nehézségeket lát? Hogyan értékeli saját hivatását? Mit jelent számára önmagával foglalkozni? A megszólalások közt akadt líraibb, a helyzetet komolyan elemzőbb, önreflexivebb, kitárulkozó és kritikus is.

KONDOR Enikő (*lelkész, Bacai Református Egyházközség*)

A lelkészi hivatásom

A lelkészi hivatásom a gyermekotthonokban sínylődő árva szemek és romos kunyhókban öregeken remegő kezek láttán fogant. Eleinte titokban, sejtelmesen fejlődött bennem, idővel egyre nyilvánvalóbbá vált, aztán hosszú vajúdás után megszületett: kimondtam.

A lelkészi hivatásomat úgy ringattam, úgy tápláltam, hogy nem tudtam, kit nevelek. Mosolygós, édes újszülött volt, s bár éreztem, hogy ez a mosoly terheket is helyez majd a vállamra, rendületlenül és ábrándozva ringattam vele együtt magam is a világmegváltó álmok bölcsőjében.

A lelkészi hivatásom első pofára esése a sikertelen teológiai felvételi vizsga volt. Nem értette, hogy történhetett ez, értelmetlenné vált a születése, megkérdőjeleződött az élete, megrendült a világa. Inogtam, szenvedtem vele együtt én is, és nem tudtam, hogy az én vagy az ő könnyeit törölgetem szüntelen. Aztán a világ rendje meg a kettőnk kapcsolata is helyreállt a második, ezúttal sikeres teológiai felvételi után. Boldogok voltunk, lebegtünk, tobzódott bennünk az elszántság.

A lelkészi hivatásom mindent beleadva vetődött neki tanulmányainak, a tanulmányai néha eltántorították elképzeléseitől, de mindig akadt segítség, aki visszaterelte saját útjára. Befurakodott a Biblia betűi mögé, megjárta ott a magasságokat és mélységeket, belemerült az emberi lélek bugyrainak hömpölygésébe, kínlódott a holt nyelvek szerkezetével, néha élvezte az egyház alakulásának történetét, néha meg hóbörgött a sok évszám ellen. Büszke voltam rá az eredményei és szárnybontogatása miatt. Büszke voltam, amikor palástot adtak rá, amikor felszentelték, és amikor ki-nevezték gyakornoki helyére.

A lelkészi hivatásom azóta három gyülekezetben szolgált hosszabb-rövidebb ideig, és igen nagy személyiségfejlődésen ment keresztül. Rájött például arra, hogy a világot nem tudja megváltani, meg amúgy sincs rá szükség, megtette azt már Valaki. Ezzel együtt azt is megtanulta, hogy elég a saját kis világát építgetni, szépítgetni.

A lelkészi hivatásom vasárnaponként szószékről hirdeti a reményt, de a hétköznapokon néha reménytelenül üldögél a parókián. Ez van, amikor csak hirdeti, csak mondja, csak hangoztatja nagy pátozzsal, de nem éli meg, nem megy át rajta, azon kívül marad.

A lelkészi hivatásom velem együtt korosodik az időben, és ezzel arányosan veszít a lendületéből. Már nem olyan titán, már nem tüzelik fel annyira a saját elképzelései. Miután sok szenzációsnak vélt ötlete kudarcba fulladt, mert a célközönségnek nem arra volt szüksége, megtanulta, hogy a szolgálat nem önmegvalósítás, hanem a mások

megvalósítása: mások lelki igényeinek meghallása, egyszerű feljűk fordulás, figyelemmel kísérés. Megtanulta, hogy néha elég tükörnek lenni, néha elég leűlni melléje, hogy meséljen, bekopogni az ajtaján, vele örűlni, vele sírni. Igen, most már megengedi magának, hogy mások is meglássák a könnyeit. Sok időbe telt, míg minderre rájött, kellett hozzá a fenékenbillentések, a bukások, a sikerek és sok órányi önismereti munka. Ez utóbbi folyamatos megtartó erő számára, ezért is lökdösöm néha, hogy az akadályok ellenére folytassa ezt a mellékutat is, mert itt gyönyörű virágok teremnek, itt motiváció, egyensúly, lelki béke terem. Nagy szüksége van ezekre, különösen a hullámvölgyek idején.

Igen, a lelkészi hivatásom néha megbetegszik. Ilyenkor nem feltétlen testi, inkább viselkedésbeli tünetei vannak, bezárkózik – legtöbbször csak zárkózna –, nem akar szószékre mászni, türelmetlenül beszélget a rábízottakkal, fortyog magában, miközben hivatalokat jár, vagy a papírokat rendezi dossziékba. Ilyenkor aggódom érte, és tudom, hogy felnött már, de szeretném ápolni, dajkálni, gyógyítani, kiemelni. Néha sikerűl egyedűl is, de többször érzem, hogy külső segítségre lenne szüksége, szupervizorra vagy lelki vezetőre. Még jó, hogy ennek hiányában is van egy nagy lelki vezetője, aki sokszor észrevétlenül, de hatékonyan, néha rövidebb, néha hosszabb sínylődés után átbillenti ezeken a viharos, sáros útszakaszokon. Tapasztalatból is tudja már, hogy ez a lelki vezető a világ legjobb szakembere, sőt nem is ember.

A lelkészi hivatásom időnként lemerűl. Tölteni kéne, csak az a fránya töltő nehezen kerűl elő. De ha megtalálom, és sikerűl csatlakoztatni egy-egy baráti beszélgetéshez, könyvhöz, filmhez, kiránduláshoz, akkor az ereje harmincszorosra, hatvanszorosra, néha százszorosra is megnő.

A lelkészi hivatásom néha szabadságra megy, olyankor egyedűl maradok, olyankor mély gondolkodásba zuhanok: ki vagyok én nélküle? Ki vagyok én, miután lejöttem a szószékről, és a palástot vállfára tettem?

Többször is megállapítottam már, hogy a lelkészi hivatásom talán túlságosan hozzám nőtt, és néha bénít, akadályoz, falakat húz fel élem. Ilyenkor haragszom rá, veszekszem vele, és megpróbálom kicsit többször elengedni a kezét, kicsit hosszabb szabadságra küldeni, vagy csak úgy ellökdösöm magamtól. És ha így, nélküle is újra rátalállok önmagamra, akkor sokkal boldogabb a viszontlátás, örömmel tudom újra megölelni, és nem azt érzem, hogy a hátamon cipelem, hanem hogy egymás mellett, egymás kezét fogva haladunk előre.

GÁL Judit (*kórházlelkész*)

Miért fontos nektek személyesen a lelkészi hivatás, lelki egészség kérdése?

Mit láttok ezen a területen, mit lenne fontos tenni?

1. A lelkészi szolgálat meghatározóan kapcsolati történés. Akár a tanítás vagy a pasztoráció bármelyik részét nézzük, mindezekben mi magunk is eszköze vagyunk annak, amit és ahogyan tesszük. Kórházlelkészként tudom, hogy a testileg beteg orvos nem tud segíteni a rábízott betegnek, vagy csak sokféle „védőeszköz” igénybe vétel-

vel. Különben veszélyezteti azt az embert, aki tőle kér, vár segítséget. A lelki segítés ugyanilyen szempontok alapján működik. Ha a lelkész friss gyászban van, örömtelen, túlságosan fáradt, netalán kiégett, kapcsolati vagy családi krízisekben van, stb. – sokkal érzékenyebb, sérülékenyebb. Természetesen lehet ilyenkor is végezni a szolgálatot – de komoly önismerettel, tudatos hitbeli/pszichés/mentális védőhálóval. Ha ez nincs, akkor szerepeket, álarcokat vesz magára a lelkész, esetleg a tanításban „osztja meg” saját érzéseit, vagy éppen érzéketlenné válik a segítséget kérővel. Mindegyik „fertőző”. Sajnos sokszor leértékeljük a saját lelkiállapot valós hatását, vagy éppen hamis „majd a Szentlélek kipótolja” álarc mögé húzódunk. Tény: az egészséges, napi élő kapcsolat a mi Urunkkal hatalmas „védőháló”.

2. Sokszor esett szó megoldási javaslatokról – van, ami működik. (Sajnos sokszor éppen azok nem élnek vele, akiknek hiányzik a felismerés: mennyire nagy szüksége lenne rá.) Úgy vélem, hogy a teológiai hallgatókkal kellene kezdeni, ahol kötelező lenne résztvenni: önismereti kurzuson, kötelezően kellene választani mentort végig a tanévek során, legalább havi beszélgetésekkel, javaslat esetén lelkigondozót, vagy terápiát. Ezeket azért tenném kötelezővé, hogy 5–6 év alatt megszokottá legyen, mekkora ajándék és elvárás mindez. A szolgálat során (elvárt? megajánlott?) lehetőséget biztosítani:

- » évenkénti hiterősítő elvonulásra (Csendeshét, legalább hosszabb hétvége – nem wellness!)
- » szakmai segítség: szupervízió, esetfeldolgozó lelkeszi csoportok
- » találkozások a lelkészek között – pl. kirándulás, min. 2–3 nap közös program
- » bizalomerősítés – mert a lelkigondozói kapcsolat, megosztás, tanácskérés stb. CSAK így működik.
- » szakmai továbbképzések – ezek vannak, működnek – de nem helyettesítheti az előbb felsoroltakat!
- » kötelező éves szabadság – min. két hét, biztosítva a helyettesítést. Ezek nem új ötletek, sokkal természetesebbé tenni csak úgy lehet, ha újra és újra és újra szó van róla, egymást imádságban hordozzuk, és találkozások vannak.

KOVÁCS Endre (*Gyökössy Intézet, Spiritualitás munkacsoport-felelős, a KRE HTK óraadója, Barnabás Csoport munkatárs*)

Miért fontos önnek személyesen a lelkeszi hivatás–lelki egészség kérdése?

Hogy miért is számít nekem annyira a Krisztus szolgálatára elhívást érző emberek lelki egészsége, hadd kezdjem személyes történetemmel. Annál is inkább, mert meggyőződésem: ha feltárjuk az indítékot, amely egy téma megközelítésében bennünket hajt, felvállalva ezzel elfogultságunkat is, jobbat teszünk, mint amikor semleges nézőpontot képviselő embernek igyekszünk láttatni magunkat.

Ha a lelki egészség terén saját motivációm nyomába eredek, az út kora gyermekkoromig vezet vissza, amikor az egészséget még hírből sem ismertem. Az egészséghez való viszonyulásomat akkoriban egy mély hiányérzet határozta meg, az egészség hiányérzete.

Gyermekkoromat súlyos szívbetegség árnyékában éltem. Az elégtelen vérkeringés következtében lábaim időnként olyan erősen sajogtak, hogy hosszú éjszakákon át csak sírni tudtam. A kardiológus komor prognózisa, hogy felnőtt éveimre olyan leszek, mint egy torzó, alsó testem alulfejtett, felső testem meg túlfejtett lesz, a szívműtét pedig elkerülhetetlen, Damoklész kardjaként lebegett felettem. Már ha megérem, mert azt még hozzátette, hogy várhatóan rövid lesz az életem, jó, ha úgy húsz évnyi (írom ezt majd háromszor annyi idősen, 59 évesen, két szívműtét után, jó egészségben).

De az egészség testi hiányánál is mélyebben érintett a lelki. Életem első két évtizedében gyakrabban találkoztam ridegséggel, mellőzöttséggel, mint egészséges kapcsolódással. Egyéves se voltam, amikor szüleim elváltak, majd apám elköltözött. Nyolcéves múltam, amikor édesanyám meghalt. Mély csendbe burkolóztam, vagy két éven át alig beszéltem. Igen szegényen éltünk. Közben volt, amikor felmerült, hogy intézetbe kell költöznek, de végül erre nem került sor. Árván nőttem fel, hét testvér közül a legkisebbként. Ilyen háttérrel és fizikai adottságokkal nem néztem valami rózsás jövő elé.

Fél évvel a 18. születésnapom után, az egyetemi éveim elején valami olyan történt, amire nem számítottam. Találkoztam valakivel, aki maga az egészség volt. Az evangéliumok leírása szerint Jézus, amikor küldetését kétségbe vonták, nem mentegőzött. Én azelőtt ilyen szabadságot senkiben nem láttam. A Biblia lapjain élém táruló életéből áradt valami hitelesség. Bármennyire nem értettem, mi történik velem, hisz nem hittem Isten létezésében, Jézus személyisége vonzott. Ő belülről élt. Számomra a belső egészség mintája Jézus lett.

És hamarosan a forrása is. Miután egy téli napon lelkem mindaddig üresnek hitt terében odafordultam a felé a valami vagy valaki felé, akit mások Istennek neveztek, és azt mondtam neki, hogy ha létezik, mutassa meg magát, és győzzön meg arról, hogy Ő van. Ma sem tudom hogyan, de Isten eljött. Olyan bizonyosságot öntött belém, hogy tudtam, minden más lett. Arról is meggyőződtem, hogy az Atya és a Fiú teljesen egy. Isten jelenléte maga volt a szeretet. Végtelen és túláradó szeretet. Elkezdett bennem lüktetni az élet.

Bennem – akit oly sokáig a testi és lelki egészségnek és az otthon melegének a hiánya határozott meg – megnyilvánult Jézus. Ez kihatott a kapcsolataimra is, és kifejezetten vicces dolgok kezdtek történni. Akik addig rajtam mint családi háttér nélküli, műveletlen szürke kis maszaton átnéztek, elkezdtek felkeresni a kollégiumban. Azt akarták, hogy mondjam meg nekik, mit csináljanak küszködéseikben. A világ legneveztesebb helyzetének találtam, hogy a belső élet és az életvezetés dolgaiban olyanok keresnek meg, akik hozzám képest minden tekintetben előnnyel indultak. Mondtam is, hívőknek és nem hívőknek egyaránt, hogy eltévesztették a házszámot, nálam a kamrában üresek a polcok. De ha már kérdeztek, új barátomról azért szívesen meséltem, mert azt tudtam, hogy Jézussal van értelme élni. Ő feltámadt, és számukra is elérhető; akkor is, ha eddig nem hittek benne. Benne érdemes élni, és lehet is. Istennek az emberre ható erejét abból ismertem meg, hogy ez az erő belém áradt.

Innen ered a meggyőződés, hogy a keresztyén szolgálat és a lelki egészség szervesen összetartozik. A kollégium falai között a diáktársaimmal folytatott beszélgetések révén rájöttem arra, hogy azoknak, akiknek volt hova hazamenniük,

voltak szüleik, akik gondoskodtak róluk, és tapasztalataik, amelyekből az emberi kapcsolatok terén meríthettek; tehát, olyanokkal bírtak, amivel én nem, ugyanolyan szükségük volt Krisztusra, mint nekem. Nekik volt kitekintésük a világra, tanultak zenét, koncertekre, színházba vagy legalábbis moziba jártak, míg abban a világban, ahol én nőttem fel, káosz és szégyenérzet lakozott. A különbséget el kellett ismernem. Ugyanakkor nem feltétlenül voltak épebbek, mint én. Az egészségre ők is éppúgy rászorultak, mint én. Viszont azt is tudtam, hogy az Isten teljessége Jézus Krisztusban lakozik, aki benne hisz, ha meghal is, él. Tényleg él. Mindazt, amit az egészségről tudok, Jézustól láttam, pontosabban Jézusban kaptam.

A lelki egészség számomra Krisztus bennünk való megnyilvánulása lett, amit semmilyen hozott előny, élmény, tanultság vagy rátermettség nem helyettesíthet. Ezt látom azóta is a körülöttem élők életében, és ahogy teológiai tanulmányaimat Kanadában, majd Belgiumban végeztem, ezt láttam a lelkeség történetében is: Isten azok által közli magát, akikben Ő él. Az elmúlt 35 év során több szervezetet és közösséget indítottunk útjára másokkal, és a keresztyén vezetőkre ugyanez áll: legyenek bármilyen műveltek és rátermettek szolgálatukban, csakis akkor igazi vezetői Isten népének, ha maguk is vezetettek. Jézus egyszerre ígéret, aki azért jött, hogy életünk legyen és bővölködjünk, és feltétel is, hívás és kihívás: a Vele való kapcsolatot semmi sem helyettesítheti.

A lelki egészséggel tehát először annak hiányában, majd a felfedezés tapasztalatában kerültem kapcsolatba. Megtanultam, mit jelent az, hogy nálam nélkül semmit sem cselekedhettek. Így csöppentem bele a „vezetőképzésbe”, és így került annak fókuszába számomra a keresztyén spiritualitás, amiről nemcsak tanulni kezdtem, hanem tanítom is. Az egészséget eleinte csak annak inverzéből ismertem: olyan voltam, mint egy kulcs nélküli zár, aztán kiderült, hogy nini, létezik egy kulcs, ami nyitja a zárat.

Mit lát ezen a területen, amit fontos lenne tenni?

E személyes háttérből, a tanulmányaimból és a szolgálatban szerzett tapasztalataimból fakadóan a lelki egészség ápolásának nagy feladatkörén belül leginkább a Krisztusban maradás szolgálatát keresem. Legalább három olyan területet látok, amelyben a lelkipásztorok spirituális egészsége érdekében kívánatos lenne tenni, és reális is: a lelkeségi célú tanulás, a lelki kísérés igénybevétele, valamint az imáságos elvonulások terén.

A növekedéshez az egyéni szándék mellett szükség van a körülöttünk élő közösség támogatására is. Csakis velük együtt, csapatmunkában és interdiszciplinárisan léphetünk előre, azaz a spirituális egészségre való odafigyelésünk a biológiai, a pszichés és a szociális egészség ápolásán fáradozókkal együttműködve valósulhat meg.

Tanítás és tanulás lelkeségi céllal

Lelki egészségünk ápolásában sokat számít a szemléletmódunk, a jelenségek értelmezése. Ennek alakításában nagy szerepet játszik a formális teológiai oktatás, de az informális képzések és szemináriumok is sokat segíthetnek. Jó 30 éve, amikor teológiai tanulmányaim elején Vancouverben az egyetemes keresztyénység lelkeségi mozgalmainak történetéről tanulni kezdtem, revelációszerű volt annak felismerése,

hogyan az emberi lélek életének folyamatában, a kétezer éves lelkiség történetében milyen mélységek és magasságok vannak elrejtve. Érdeklődésem fő területe azóta is a keresztény lelkiség története és a lelkiségi teológia, és ahogy ezeket tanítom, látom, hogy gyakran másokra is így hatnak.

A zsidó-keresztény lelkiségi hagyományokban fellelhető megközelítések segíthetnek abban, hogy tudatosodjon bennünk: a bibliai tanításra épülő Lélek-központú egészségápolásnak létezik olyan útja, ami valóban igényes és élhető. A régiek ismerete abban erősíthet meg bennünket, hogy a Krisztusban való élet, a Lélek által megelevenített emberi lélek vitalitása valódi lehetőség, amire úgy a közösségi életet, mint egyéni életünket építeni lehet. A lelkipásztor elnevezés arra hívja fel a figyelmet, hogy a feladat a lelkek pásztorolása. Az emberi lélek Istennel járt útjain a jártassághoz azonban ismeret kell; ezért jó felfedezni azokat az egyedülálló kincseket, amelyeket Isten olyan emberei, mint a sivatagi atyák és anyák, Clairvaux-i Bernát, Avilai Teréz, Luther, Kálvin vagy Jonathan Edwards és a hozzájuk hasonlók hagytak ránk örökségül.

A Lélek-központú szemléletmód és gyakorlat tekintetében napjaink kereszténységében, és különösen házunk táján, a protestantizmusban létezik egy sajátos vérszegénység. A Lélek-központú egészségápolás dolgában olyan hiánnyal élünk együtt, amely ugyan csak részleges (nincs életveszély), de ahhoz elég erős, hogy a növekedésben visszafogjon bennünket. Isten munkája a protestáns hagyományban erőteljesen érvényesül, ez nem kétséges. Ugyanakkor a hitélet megélését zavarja „étrendünk” egyoldalúsága. A kiegyenlített táplálkozásból eredő tápanyaghiány, a biológiából ismert hiánybetegségekhez hasonlóan, a lelki életben is vezethet olyan egyoldalúságokhoz, amelyekkel lehet élni, de csak korlátok közt. A kiút, a biológiai táplálkozás hasonlatánál maradva, a táplálékkiegészítés, esetünkben az egyetemes lelkiség különféle mozgalmával való ismerkedés. Azokra a lelkiségi hagyományokból származó meglátásokra és hangsúlyokra utalok, amelyekre elemi szükségünk van. A hívők számára az inspiráció kedvéért, a lelkészek számára szükségszerűségekből.

A köztudatban széles körben elterjedt az a nézet, hogy a lelki egészséggel Freud és Jung előtt komolyan nem törődtek, ezért az egészségápolás gyakorlatában ma csakis az lehet igényes, aki a pszichológiai ismeretekre és azok paradigmájára alapoz. Erre kontráz rá a modern (és a posztmodern) teológia. És bár a mai nyugati világban a pszichológia és teológia közt egyre több a párbeszéd, a lélekápolás feladatát továbbra is két paradigma uralja, a pszichologizmus és a teologizmus. A viták jellemzően e két pólus közt lengő inga mozgása mentén folynak. Csakhogy mind a két megközelítést az istenközpontúság hiánya jellemzi. Az egyik megközelítésnek ugyanis egyedüli mércéje az ember, és még a természetfeletti utáni vágyakozás és maga az Isten is csupán az antropológia és a lélektan része. A másik megközelítésben a transzcendens valóság a mérce, de úgy, hogy az a fogalmi leírások által érvényesül, az emberi észlelés szempontjaitól sterilen. Ezért mondhatjuk a mai nyugati kereszténység egy jelentős részét, azt a részét, mely mind a két pólust magába integrálta, vérszegénynek.

Ebből a vérszegénységből vagy más tekintetben fogságból ki kell jutnunk ahhoz, hogy teljes szívvel, mentegetőzés nélkül, bátran és egészen közvetlenül ahhoz a forráshoz kap-

csolódjunk, Aki számunkra az élet eredete: Krisztushoz. Ő az istenfélelem nagy titka, a megtestesült Isten. Ezért van olyan nagy szükségünk azokra a bizonyágtevőkre, akik az Isten és az ember találkozásába hívnak, azzal a hittel hívnak, hogy az ember csakis ott lesz önmaga, és ezen az úton következetesen vezetnek. Ahhoz, hogy korunknak ebből a vagy csak alulról felfelé, vagy ellenkezőleg, a csak felülről lefelé irányuló mozgásából mint valami kényszerpályáról, és a köztük folyó harcok szorításából kikerüljünk, szükségünk van azokra, akik ismerik azt a másik kiindulási pontot, akire hivatkoztunk, a megtestesült Istent, és következetesen ebből szolgálnak és élnek: Jézus Krisztusból.

A Zsidókhöz írt levél 12. részének első két verse ugyanide hív: ahhoz, hogy tekintetünket hitünk elkezdőjén és bevégezőjén tartsuk, szükségünk van a bizonyágok fellegére, akik a hit futamát előttünk már sikerrel végigfutották. A Lélek-központú életet kereső emberek az ego-központú világban ellenárban úsznak, és ebben az ár ellen úzásban Isten központi szerepét inkább elismerhetjük a régiek által, mint nélkülük. Szükségünk van a különböző korokban és lelkeségi mozgalmakban élő hívőkre, Krisztus nem protestáns követőire éppúgy, mint protestáns testvéreinkre, hogy példájukon felbuzdulva valóban úgy éljünk, mint akiket Jézus az isteni természettel megajándékozott. Szükségünk van a szentek közösségére.

Lelki kísérés

Amennyiben az ember lelki egészségének keresése során a Szentlélek ránk gyakorolt hatásának az érvényesülésére is ügyelni akarunk, akkor arra is szükségünk van, hogy a hétköznapiak újra és újra felmerülő döntési helyzetekben úgy tájékozódjunk, és amikor több jó közül kell választanunk, ezt úgy tegyük, hogy bennünk Isten akarata valósuljon meg. Ebben sokat adhat egy-egy testvéri beszélgetés. De milyen is az a beszélgetés, ami ebben segít?

Szükségünk van olyan beszélgetésekre, amelyekben testvérünk alárendeli magát Isten munkája keresésének velünk és értünk, és ezért akár háttérbe is vonul, nem tanácsol vagy tanít minket, hanem úgy hallgat meg, hogy ennek során mi magunk lássunk rá jobban az Istennel élt kapcsolatunkra, hogy felismerjük Isten akaratát számunkra, és megtaláljuk a bennünk születő választ. Mikor pedig mi kísérünk mást, arra van szükségünk, hogy magunkat Isten Lelke munkájának rendeljük alá, és valóban a másik embert hallgassuk, ne önmagunkat, a másik számára és benne őrizzük azt a teret, ahol Isten hívása érvényesülhet.

Tehát a lelki kísérés (vagy lelkesítés) kifejezésen a keresztény hagyomány a mai beszélgetési formákhoz viszonyítva egy inkább indirektnek mondható segítő kapcsolatot ért, amelynek középpontjában az itt és most cselekvő és önmagát feltáró Isten áll. Két ember beszélget, de számukra a segített fél és az élő Isten között folyó beszélgetés a fontosabb. A kísért személy bármit behozhat, de a lelki kísérőnek az a dolga, hogy a figyelmet Isten felé fordítsa, és Nála tartsa.

Mivel a protestáns kegyességi formákban a lelki kísérésnek ez a gyakorlata – melyben tehát a kísérő személy Isten munkájához képest másodlagos, alárendelt szerepű – kevésbé ismert, ezért a lelki kísérésre való hivatkozást hallva az első pillanatban

könnyen el is kerülheti a figyelmünket, hogy ez a fajta beszélgetés mennyire eltér a megszokottól. Hiszen máskor lehet dolgunk a tanácsadás, a tanítás, a hitoktás, a sákramentumok kiszolgáltatása, a vezetés vagy a szervezés, de itt a fő dolgunk az imádságos hallgatás. Ez nagy különbség, pont emiatt van itt szükség egy sajátos tudatosságra.

A protestáns kegyesség gyakorlásában a testvéri beszélgetésnek régi hagyománya és kiemelt szerepe van. Ugyanakkor, ha a Lélek úgy hat ránk, mint a szél, mely fúj, és előre nem tudjuk megmondani, hogy hová, akkor érdemes jobban oda figyelniünk Rá, mint bárki vagy bármi másra. Miközben Isten időnként drámai úton avatkozik be, a nagy lelki változások jelentős része árnyalt. Isten munkája az emberben sok esetben finom rezdülésekben érhető tetten, lassan mutatkozik meg, és időnként csak következményeiben ragadható meg. Ezért fontos kialakítani magunkban a halk és szelíd hang iránti érzékenységet. Ehhez saját ötleteink, meggyőződéseink és javaslataink közlését vissza kell fognunk. Ez nehéz, különösen azok számára, akik megszoktuk, hogy munkánkat és beszélgetéseinket a szentírási tanítások érvényre juttatása határozza meg. Olyannyira szócsőnek látjuk magunkat, hogy ha munkánk során a Lélek közvetlen munkája, ami amúgy a protestáns teológiában fontos, éppen a mi közléseink miatt szorul a háttérbe, van, hogy észre sem vesszük. Ezért érdemes lelkészeknek lelki kísérést kérni is, és tanulni is.

Miközben a lelkipásztorok beszélgetéseinek többsége direktív, és ez valószínű szükségzerű, azt is érdemes elismerni és megtanulni, hogy időnként az imádságos meghallgatás az, ami a lelki egészséget leginkább szolgálja. A lelki kísérés ennek ad teret.

Imádságos elvonulás

Ahhoz, hogy Istennel élő legyen a kapcsolatunk, Elé kell álljunk, imádságban feltárva magunkat, terheinket és vágyainkat. Időznünk kell Vele. Újból és újból. Isten újra és újra belénk világít, döntésre hív, formál. Nincs ebben semmi új számunkra. Ahogy Izrael fiai a tegnapi mannát nem chették meg, csak az aznapit, úgy mi sem tankolhatunk fel előre lelki táplálékkal. Isten megújító munkái terén, ami eddig történt, bár formálja a jelent, mégsem helyettesíti azt, ahogy Isten a jelenünkben munkálkodik.

A különös inkább az, hogy miközben a protestáns világban a napi csendességre nézve jól tudjuk, hogy abban a rendszeresség számít, ezt a tudást ritkán vonatkoztatjuk heti vagy évenkénti elcsendesedésekre. A féléves vagy éves szokások kialakítása (illetve ki nem alakítása) tekintetében a lelkipásztorok hozzáállása nem más, mint gyülekezeteink többi tagjáié.

Pedig az imádságos elvonulások dolgában a legnagyobb kérdés nem az, hogy voltunk-e már ilyenek, vagy fel tudunk-e idézni olyan konferenciát, tábort, igehirdetést, amely által Isten különösen megérintett minket, hanem az, hogy az elvonulásokra vonatkozóan létezik-e tudatosan kialakított gyakorlatunk.

Azt is tudjuk, hogy nem mindegy, mit értünk „csendesnapok” alatt. Minél többször vettünk részt ilyenek, annál inkább átéljük: lehetnének ezek valóban csendesebbek a köreinkben. Az Istennel élt közösségünk megújítása érdekében legtöbbszörünknek nem újabb programokra, tanításokra és beszélgetésekre van szüksége, hanem az Isten felé fordulásra. Amihez sokszor csend kell: tényleges csend.

Szükségünk van olyan időkre, amikor a figyelmünk csak Istenre irányul. És nemcsak fél órára vagy egy órára, hanem időnként hosszabban. Napokon át. Amikor abbahagyjuk a másokra figyelmet, felfüggesztjük a munkánkat, és megengedjük magunknak, hogy csak Jézussal legyünk. Ez nem elmélet kérdése. Azon múlik, hogy belevágunk-e.

De mit jelent ez a gyakorlatban? Saját döntésünk jelentőségét nem becsülhetjük alá. Senki se döntheti el helyettünk azt, hogy figyelmünket Istenre „pazaroljuk”. Az engedélyt ehhez a „pazarláshoz” először magunktól kell megszerezni, és sokszor itt akad el a dolog. Másoktól csak azután kérhetjük, hogy kis időre elvonulhassunk, ha mi már döntöttünk. Addig hiába okolunk másért, hogy imádság céljából néhány óránál hosszabban nem tudunk félrevonulni. Azt a felelősséget, amire Pál úgy hív, hogy „viselj azért gondot magadra”, senki sem veheti át tőlünk.

Ugyanakkor az imádságos elvonulásnak vannak olyan feltételei is, amelyek biztosítása másokon múlik. Szükséges, hogy szereteteink, gyülekezetünk, előjáróink elengedjenek. Az imádságos elvonuláshoz kell egy erre alkalmas ház is (több is elkelne, akár régióként egy-egy, hogy senkinek ne kelljen túl sokat utaznia), ahol gondoskodnak teljes ellátásunkról, és kapunk egy szobát, amiben csak egymagunk vagyunk. Egy olyan épület, amely a belső és a külső tereiben is elég rendezett ahhoz, hogy ott lelkileg és testileg jól érezzük magunkat, és valóban el tudjunk csendesedni Isten előtt. Fontos az is, hogy ide jó előre be tudjunk jelentkezni, hogy ezekkel a napokkal tervezhessünk, és szabadon is tudjuk azokat tartani. Nem utolsósorban ahhoz, hogy csendünket őrizzék, a háziaknak és az ottani vezetőknek eléggé hinniük kell abban, hogy Isten a csendben (is) szól. Jó, ha van egy napirend is, amely egyszerű, mégis vázat és keretet ad e napoknak, és egy lelki kísérő, aki imádságban mellettünk áll, és beszélget velünk.

Ahogy ránézünk a lelkeségi tanulásra, a lelki kísérésre és az imádságos elvonulásokra, ezek mindegyike lehet egyszerre ismerős is számunkra, akár egészen régről, és egyszerre provokáló is. Az ezekben való előrelépés terén van, ami személyesen rajtunk áll, és van, amiben mások segíthetnek nekünk. Ahogy mindháromban vannak rövidebb és hosszabb távú feladatok is.

Egy viszont biztos. Ha Pál apostol nyomán mi is komolyan vesszük, hogy alkalmaságunk a szolgálatra Istentől van, akkor saját lelki egészségünk és a ránk bízottak lelki egészsége érdekében ügyelnünk kell a Lélek munkájára. Ebbéli törekvéseinkben Jézus nem hagyott minket árvául. A szentek közösségében egymás mellé adott minket a Krisztus-követésben, hitüket már rég megharcolt elődeinkkel és az Isten-keresésben most hithű kortársainkkal. De ennél még sokkal többet adott, mindennél nagyobbat: Önmagát. És mert Ő él, mi is élni fogunk, ahogy kereszthalála előtt tanítványainak ígérte: „Azon a napon megtudjátok, hogy én az Atyámban vagyok, ti énbennem, én pedig tibennetek. Aki befogadja parancsolataimat, és megtartja azokat, az szeret engem, aki pedig szeret engem, azt szeretni fogja az én Atyám, én is szeretni fogom őt, és kijelentem neki magamat.” (Jn 14,20-21)

Ez a mi örökségünk és reménységünk. Mondhatnánk úgy is, hogy ebben rejlik lelki egészségünk.

DR. MÉZES Zsolt (*a DRHE adjunktusa, evangélikus lelkész-teológus, mentálhigiénés szakember, a TTRE Pasztorációs Intézetének munkatársa*)

Miért fontos nektek személyesen a lelkési hivatás–lelki egészség kérdése?

A lelki egészségre törekvés két megközelítésből is fontos számomra. Egyrészt egészségben, egészségre látni, tudni, élni, szemlélni a lényünket, másokat és a világot, valamint az egészségtől, egészségtől elválasztó törtségeink, rész-létünk, sebeink tudatosítása miatt.

Ebben sokat segít a spirituális önismeret. Önismeret, mert személyiségünk jellemvonásait, működési törvényszerűségeit tárja föl, és segít azokat alakítani, vagy csupán elhordozni. Spirituális, mert egyúttal Isten felé vezető minősége is van. A spirituális önismeret istenképiségünk tudatosítása. Képesek vagyunk benne növekedni, de csak annyiban, amennyiben az önismeret útján előrehaladtunk. Míg az önismeret lényegében az én, az öntudat, a tudatfolyamataink megismerése, a spiritualitás az ének, öntudatnak, önösségnek egyfajta meghaladása, feladása. Ez ráhagyatkozás is egyben, valami nagyobbra, valamire, ami teremtettségünk gyökereiben tapasztalható, és Istennek nevezzük.

Irányadó igé: Ha valaki én utánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye fel a keresztyét, és kövessen engem! (Mt 16,24.)

Mit láttok ezen a területen, mit lenne fontos tenni?

Elsősorban a személyes törekvések a legfontosabbak. Önmagunk helyes ismerete és helyes szeretete. A létszemlélet, az istenszemlélet valóságához, Krisztus-valóságához való alakítása. Ebben a teológia, a teljes keresztyén hagyomány és tanítás lehet az útmutatónk. Törekednünk kell ennek feltárására, megértésére és saját életünkben való érvényesítésére.

Másodsorban hivatásunk területén, legyen az lelkész, hitoktató, lelkészt segítő munkatárs, vagy bármi más – mert minden hivatásnak vannak lelki vonatkozásai –, e területen átadni mindazt, amit tapasztaltunk. Egy baráti kapcsolatban, párkapcsolatban, családi viszonyainkban akarva-akaratlanul is megjelennek mindezek a tapasztalatok. Inkább tetteinkben, mint mondatainkban. Tudattalan viselkedésünkben vagy éppen tudatosságunkban, amikor életünk egy-egy sébének fájdalmán túl tudunk emelkedni, és nem abból reagálunk bármilyen helyzetben. De hogy ez valóban ne tudattalan legyen, ahhoz az első kérdésben való előrehaladás fontos.

Csak harmadsorban lehet bármilyen külső, egyházi intézményeket érintő, gyülekezeti vagy társadalmi változásokat, reformokat ösztönözni. Az első kettő megtétele nélkül ezek üresek maradnak. Az, hogy e szinteken elindul-e bármi, ami az első kettőt is támogatni tudja, az – a jelenkor állapotait ismerve – az isteni kegyelem érvényesülésének függvénye. De ez nem jelentheti, hogy ne tegyük meg azt, ami a miénk, ne vegyük fel keresztyénünket, és ne induljunk el Krisztus felé.

Irányadó igé: Szeresd felebarátodat, mint önmagadat. (Mt 22,39)

DR. KOCSEV Miklós (*KRE HTK professzor emeritus*)

Miért fontos nektek személyesen a lelkeszi hivatás–lelki egészség kérdése?

A református lelkeszi tisztség betöltése lehetőleg egész(séges) embert kíván. Ezen értem azt, hogy lehetőleg testi-lelki egészsége legyen a lelkesznek. Ez persze nem zárja ki azt, hogy a lelkesz életében nem lehetnek fizikai vagy lelki törések és életszakaszok, amelyek számára nehezen viselhetők. Ezeknek is van adott esetben értelme, mert közel vihet azokhoz, akik hasonló helyzetben élnek, és esetleg hozzá fordulnak segítségért. A református lelkeszlét nem egyenlő a 'tökéletes' emberi léttel, akin nem fog(hat) ki az élet. Számomra azonban mindenképpen fontos, hogy a lelkesz tudja, milyen a saját létállapota. Ha erre nem lenne képes, az elég komoly probléma, mert akkor lehet, hogy mások is hiába jelzik számára, hogy valami nincs rendben, és tenni kellene valamit. Ezért a környezet szerepe elengedhetetlen, ha a lelki egészség megromlik.

Alapdefiníció számomra: tartasuk rendben önmagunkat, és így próbáljunk mások segítői lenni. Egy önmaga rossz (testi) lelki állapotára érzéketlen lelkesz előbb káros, mint hasznos egy adott közösségben. (Persze tudom, van olyan lelkesz-gyülekezeti helyzet is, ahol még a rossz is jobb, mint a semmi.) Egy a saját hivatásgyakorlása alatt a testi/lelki egészségének hiányával küzdő lelkesz előbb-utóbb akár megélhetési lelkeszé is válhat, ami egyben önkárosító hatású is lehet.

A lelki (vagy testi) bajokkal küzdő lelkesznek nagyon nehéz elvonatkoztatnia attól, hogy a világ és az élet nem egyenlő azzal, amiben ő maga éli a mindennapjait. Eből fakadhat akár egy megkeseredett életérzés és létértelmezés, ami egy saját teológiai látáshoz is vezethet, ami nem evangéliumi, hanem egy megfáradt vagy megkeseredett lelkesz személyes hitvallásaként terhelődik a gyülekezetre. Így számomra igeértelmezési kérdéssé is válhat a jó (testi)lelki lelkeszlét.

Ha a lelkesz példakép is adott helyzetben, akkor ezt egy lelki(testi) egészség jól mintázhatja.

Mit láttok ezen a területen, mit lenne fontos tenni?

Azt gondolom, elengedhetetlen a kezdetekre figyelni, és a teológia-lelkesz szakirányra jelentkezők számára a felvételi kapcsán lehetőséget teremteni egy pszichikai (szűrő) állapotfelmérésre. Nyilván ehhez kellő – többnyire külső – szakmai segítség is szükséges. A képzési idő alatt a folyamatos mentorálás és minősítés komolyan vétele elengedhetetlen. A képzés ideje alatt már felhívni a leendő lelkesz figyelmét arra, hogy van lehetőség a hivatás gyakorlása alatt külső segítséget is kérni, ami nem szégyen. Ezzel persze nem negálva a kollegiális és baráti kapcsolatokban rejlő testi-lelki segítséget.

Fontosnak tartom, hogy a képzőhelyek és azután később a különböző egyház-szervezeti testületek lehetőséget biztosítsanak arra, hogy valaki megbízható szakemberhez fordulhasson, ha érzékeli a saját személyes problémáit. Elengedhetetlennek tartom olyan hivatást segítő református egyházi segítő szolgálatok működését, ahol költségtérítés nélkül, megfelelő segítők álljanak rendelkezésre a lelkeszek és családjaik számára.

Tudatosítani a lelkészekben, hogy szabad megállni, és alkalmat keresni a saját erőforrásainak a pótlására. Erre – szombatfélév – vannak már saját egyházi mintáink is. A lelkész nem nélkülözhetetlen ember, van és lesz, aki alkalomszerűen helyére álljon. Ehhez a külső szervezeti segítő kondíciók megteremtése fontos.

A lelkészlet az egy létállapot, amihez házastársként csatlakozni komoly oda-
szánást kíván. Ez a terület felelős döntést vagy hűséges kitartást kíván házastársi kapcsolat esetén. Ugyanakkor a lelkész se felejtse el, azaz tudatosítani önmaga számára már a képzés folyamán, hogy nem egyszereplős élete van, azaz: nem a gyülekezet a családja és a gyermeke.

Azt gondolom, egyházi törvényi szinten mielőbb is fontos lenne megfelelő törvényi keretet alkotni ahhoz, hogy végső esetben a lelkész (testi)lelki alkalmatlansága esetében a szolgálatból felmenthető legyen. (Ehhez vannak külföldi egyházi példák, minták.)

KEREKES Márton (*lelkigondozó-kórházlelkész, szupervízor, coach*)

Miért fontos nektek személyesen a lelkési hivatás–lelki egészség kérdése?

Másfél évtizeddel ezelőtt szórványlelkészként hátrányos terepen, pár kevésbé jószándékú presbiterrel küszködve jutottam el arra a felismerésre, hogy ha én nem teszek a magam életéért, senki más nem fog tenni. Voltak nagyon kedves gyülekezeti tagok, presbiterek is, sőt ők voltak többen, de senki nem vállalta a konfrontálódást a kevesebb létszámú, de annál hangosabb és agresszívekkel szemben.

Ebben a kevésbé jó folyamatban szembesültem azzal is, hogy a feletteseimnek is megvan a maguk korlátja. Szóval ekkor döntöttem el, hogy ami tőlem telik, mindent megteszek önmagamért és a hivatásomért. Ezért imádkoztam, ugyanakkor magam is törekednem kellett a változtatásra. Nem volt hiábavaló sem az imádság, sem a törekvés, a tanulási folyamataim, esetenként magas „tandíjjal”. Számomra ebben a folyamatban tisztult le az is, hogy az Isten elhívása nem a csúcsa a szolgálatnak, hanem egy kezdet, ami utána jó, azért nekem maximális felelősséget kell vállalnom.

Ezen felismerések és cselekvések nélkül lehet, hogy ma is lelkész lennék, csak megfáradt, elkeseredett, másokat hibáztató vagy éppen kiégett lelkész. Ebben a helyzetben lett nagyon élessé, amit már addigi segédlelkési éveim alatt a sejtés szintjén volt bennem, hogy ha hosszú távon örömmel, lendülettel szeretnék szolgálni, akkor annak érdekébe tennem is kell. A lelki egészségünk az jó esetben van, de hogy az maradjon is, azért nekünk is tennünk kell.

A hatékonyabb szolgálat és az „állóképességem” növelése érdekébe végeztem el a lelkigondozói, évekkel később a szupervízor képzést, és sok más lehetőséget meg-
ragadtam, ami a kreditpontos rendszerben kínálkozott. Így visszatekintve ezekre, azt látom, hogy ezek segítettek esetenként túlélni, soraimat rendezni. Ezek során impulzusokat kaptam, hatások értek, amelyek megújították a hivatástudatomat, gazdagítottak és felfrissítettek. Ebben a kérdésben leginkább a tudatosságot tartom fontosnak.

Mit láttok ezen a területen, mit lenne fontos tenni?

Tíz év megyei lelkészertekezleti elnökként, több munkacsoport tagjaként, képzések szervezőjeként az a tapasztalatom, hogy a lehetőségeket rendszeresen érdemes kínálni a lelkész kollégáknak. Figyelembe véve a lelkiségi irányzatokat, érdeklődési köröket és hasonlókat.

Számomra például kiemelten fontos a spirituális kísérés, mert én ebben az elcsendesedési formában találtam meg azt, amin keresztül Isten továbbvitt, mélyebb kapcsolatra hívott önmagával. Több évnyi szolgálat során elég sok minden rakódott rám, ami becsülettel megterhelt, aztán egy ilyen elcsendesedésen Isten óriási lomtanítást végzett a lelkemben. Ezért én szeretettel beszélek erről a műfajról, gyakorlom is, mindenkinek ajánlom, de nem gondolom, hogy ez a forma fog előbbre lendíteni mindenkit a hivatásában és az Istennel való kapcsolatában.

Ezért tartom fontosnak, hogy minél rendszeresebben, minél szélesebb skálán legyen kínálat, amiben lelkészek részt vehetnek hivatásuk, lelkük karbantartásáért és gondozásáért. Legyenek lehetőségek, amelyek egy időre fizika és lelki kilépést, eltávolodást biztosítanak a gyülekezettől, szolgálatól, hogy aztán megújult lélekkel, erővel térhessenek vissza a szolgálati helyükre. Tapasztalatom, hogy ha egy lelkész jól van, az jó a gyülekezetének, és jó a családjának – mindenki jól jár, hogy így mondjam –, de ez nem jön magától.

LENKEY István (lelkipásztor, Paksi Református Egyházközség)

Hivatásgondozás, szupervízió, mentálhigiéne, lelkészek lelkigondozása. Sokat hallott kifejezések egyházunk közbeszédében mostanság. De mi ez? Divat, hóbort, pszichologizálás? A világnak vagy valami újpogány vallásnak betörése az igaz keresztyénség bástyái mögé? Vagy egyszerűen csak valami egyházi pótcselekvés, amivel elfedjük missziói sikertelenségünket? Sokan fogadják bizalmatlansággal e kifejezéseket és módszereket. Mások meg már-már üdvözítő módszereknek tekintik, melyek elhozzák majd egyházunk felvirágzását. Talán érezzük, hogy valahol a két szélsőséges álláspont között lehet keresni az igazságot, ha tudni szeretnénk, hogy van-e ezeknek a fogalmaknak helyük az egyház életében.

Minek kellenének ezek? Hiszen az elődeink sok száz évig megvoltak ezek nélkül, s az egyház élt, s olykor még virágzott is. Bár némiképp lehetne, de most nem vitatva e mondatnak az igazságát, hadd mondjak el egy történetet.

Felhív az egyik egy testvérünk. A gyülekezetbe jár már jó pár éve. Felnőttként tért meg és konfirmált. Most meghalt a házastársa, akinek a kifejezett kívánsága az volt, hogy ne legyen egyházi temetése, sőt, igazából semmilyen se. Istenről meg végképp ne essen szó a végső búcsúnál. Ehhez a család ateista része is ragaszkodik. De az özvegy vigasztalódásához (s még néhány vallásos családtagéhoz) fontos lenne az egyházi szertartás. Csak Istenről ne legyen szó, mert hát a család. De Isten közelében, egyházi közegben legyen, mert pont most ne hagyja őt magára az a közösség, melyben megérezte Krisztus szeretetét. – Nem ragozom tovább, talán érezzük a helyzet feszültségét. Hogyan képviseljem azt a Jézust, aki semmiképpen el nem küldi azt, aki

hozzá jön, de nyilván nem azért hívja magához az embereket, hogy ateista szertartást celebráljon nekik. Közben keresztség iránti igényt is jelentenek be. A család nem jár a gyülekezetbe, de a nagyobb gyereket járatják hittanra. Otthon gyerekbibliából nem olvasnak neki. De a napot az teszi teljessé, hogy dönteni kell gazdasági és energetikai kérdésekben, melyek teljességgel kívül esnek a lelkészi kompetencián.

Talán mondani sem kell, hogy az előző évszázadokban sem olyan kérdéssel nem kerestek volna meg, hogy legyen „istenmentes” egyházi szertartás temetés helyett, sem arról nem kellett volna dönteni, hogy a gyülekezeti épületek energiahatékonyaságát hogyan lehet a leggazdaságosabban megoldani. Mert – lehet, hogy idealizálok a múltat, de – egyértelmű volt, hogy a halottainkat a megfelelő felekezeti szertartással a temetőben eltemetjük, az energiahatékonyaság pedig nem más, mint a cserépkályha. Ahogy nemigen agyaltak azon sem, hogy Alpha-kurzussal vagy Kereszt-kérdésekkel próbálják megszólítani a hitetlen és egyháziatlan tömegeket. Mindezzel természetesen nem azt szeretném mondani, hogy a régieknek nem voltak gondjaik. És azt sem, hogy kevesebb vagy kisebb gondjaik lettek volna. Hiszen volt háború, szegénység, életveszély és kenyérgond. Nem cserélnék velük. Csak arra szeretném ráirányítani a figyelmet, hogy voltak az életükben keretek és evidenciák, melyek segítettek, hogy a gondjaikra a teljes közösség által elfogadott és működő válaszokat tudjanak adni. Ezért nem csak az könnyítette az életüket, hogy rengeteg kérdés nem volt kérdés számukra, például hogy egy lelkészházaspár elváljon-e, ha boldogtalannak érzik magukat egymással, vagy kell-e a lelkész kamasz gyermekeinek résztvenni az istentiszteleteken, hanem a felvetődő kérdések megválaszolásához is több segítséget kaptak a társadalmi közmegegyezésből. Persze, hogy e válaszok jók voltak-e vagy rosszak, az egy másik kérdés. Nyilván volt ilyen is, olyan is, hiszen, ha csak jó válaszok lettek volna, akkor kevésbé tudta volna kikezdeni az idő azokat a régi, biztonságot adó kereteket. Viszont arra mindenképpen jók voltak, hogy csökkentették az egyén stressz-szintjét, azaz egyszerűsítették az életet.

Ma sokkal elveszettebbek vagyunk. Ma már nem vicc (sajnos), hogy még azt is el kell döntenie egy fiatalnak, hogy fiú-e vagy lány. Ma a lelkészeknek is sokkal többféle feladatot kell megoldaniuk, mint száz évvel ezelőtt, és sokkal több döntést kell meghozniuk egy olyan környezetben, ahol sokkal kevesebb útmutatást kapunk ahhoz, hogy mi a jó döntés. Az egyház benne él egy többségében pogány világban, mely számtalan kihívást állít elénk. Ma egy lelkésznek nem elég a maga kis nyáját igével táplálnia. Ez elég volt akkor, amikor békésebb idők, azaz keresztyénibb keretek vettek minket körül. De nem elég ma, amikor az újpogány kultúra farkasai támadják a nyáját. Ma egy lelkésznek, amellet, hogy parókus, egyúttal misszionáriusnak is kell lennie, ha azt szeretné, hogy a gyülekezete el ne fogyjon. Ez pedig olyan képzettséget igényel, melyet a teológián leginkább nem kaptunk meg, s olyan kreativitást, melyet az egyházi közvélemény (ebbe beleértve a presbitériumot és az egyházi felsőbbiséget is) vagy támogat, vagy nem.

Ilyen körülmények között talán érthető, hogy miért olyan égető kérdés, hogy lelkészeink ne maradjanak magukra szolgálatukban, és személyes lelkiéletükben, hit-

harcaikban sem. Ezt ismerik fel egyre többen, hála Istennek, vezetőink közül is. E felismerés jegyében történt lelkészeink lelki egészségének felmérése 2023 folyamán, s indult el egyházunk abba az irányba, hogy lelkészeink számára megteremtse a hivatásgondozás címszó alatt azt a konzultációs lehetőséget, hogy külső szemlélő bevonásával nézhessenek rá szolgálatukra, s egy-egy nehéz helyzetben könnyebben találhassák meg a megfelelő szakmai válaszokat kihívásaikra. Hasonlóképpen elérhetővé kívánja tenni egyházunk a lelkészek számára azt is, hogy saját lelkükkel, életükkel és Istennel való kapcsolatukkal is hívő, szakértő testvérek segítségével foglalkozhassanak. Amennyiben ez megvalósul, nagy segítség lehet ez abban, hogy megóvjon bennünket a hitünk ellaposodásától. Segít, hogy Isten-kapcsolatunk eleven maradjon, életünk mindenféle területein pedig ez meglátszódjon. Áldottak legyünk, és áldássá legyünk családjaink, gyülekezetünk és környezetünk számára. Én hiszem, hogy az élőhitű, hiteles magánéletű, gyülekezetét szerető és szakértő módon szemlélő lelkészek tudják úgy közvetíteni Isten áldását környezetükben, hogy ezáltal egészségesebbé és növekedővé váljon református egyházunk. E cél érdekében szabadok vagyunk arra, hogy elérhetővé tegyük és használjuk a hivatásgondozást és lelkigondozást a lelkészek szolgálatában és életében is.

A szennai református lelkész és családja egy ünnepnap délutánján. 1936.
Fortepan / Nagy Józsefné dr.

PRÉDIKÁCIÓS TÁRHÁZ

HOMOKI GYULA

A hetesi református lelkész vendégeivel. 1926. Fortepan / Nagy Józsefné dr.

„Vagy nem tudjátok, hogy mi, akik a Krisztus Jézusba kereszteltettünk, az ő halálába kereszteltettünk?” (Róm 6,3)

Kezdő ének: 90. zsoltár, 1-3 versek

Lekció: Préd 9

Előíma (39. zsoltár):

A karmesternek, Jedútúnnak: Dávid zsoltára.
Ezt határoztam: vigyázok szavaimra, hogy ne vétkezzem nyelvemmel, megzabolázom számat, ha gonosz ember kerül eléem.

Néma voltam, szótalán, hallgattam, de ez nem volt jó, fájdalom kiújult.

Szívem fölhevült bennem, míg sóhajtoztam, lángra lobbantam, nyelvemmel beszélni kezdtem:

Add tudtomra, Uram, életem végét, meddig tart napjaim sora, hadd tudjam meg, milyen mulandó vagyok!

Íme, arasznyivá tetted napjaimat, életem ideje semmiség előtted.

Mint egy lehelet, annyit ér minden ember, aki él. (Szela.)

Árnyékként jár-kel itt az ember, bizony hiába vesződik. Gyűjtőget, de nem tudja, ki fogja hasznát venni.

Így hát mit várhatok, Uram?

Egyedül benned reménykedem!

Ments meg az ellenem vétőktől, ne engedd, hogy a bolondok gyalázzanak!

Néma maradok, nem nyitom ki számat, hiszen te munkálkodsz.

Vedd le rólam csapásodat, elpusztulok sújtó kezed alatt!

A bűn miatt büntetéssel fenýíted az embert, tönkretesz szépségét, mint a moly.

Mint egy lehelet, annyit ér minden ember. (Szela.)

Hallgasd meg imádságomat, Uram, figyelj segélykiáltásomra!

Könnyeim láttán ne légy néma, mert jövevény vagyok nálad, betelepült, mint minden ősom.

Ne nézz rám haraggal, hadd viduljak föl, mielőtt elmegyek, és nem leszek többé.

Homoki Gyula

HIÁBAVALÓSÁGTÓL A HALÁLIG. PRÉDIKÁCIÓ A PRÉD 9,4 ALAPJÁN*

* Elhangzott az SRTA akadémiai istentiszteletén, 2023. november 16-án.

Igehirdetés előtti ének: 268. dicséret**Textus:** Préd 9,4

„Csak annak van reménysege, aki az élők közé tartozik.”

A Prédikátor könyvét olvasva a kegyes és jámbor keresztyén lélek könnyen megütözhethet, és egyetlen kérdés fogalmazódhat meg benne: ugyan hogyan is talált utat magának ez az irat a Szent Bibliába? Ki ez a Dávid fia, Jeruzsálem királya, aki már rögtön műve elején lesöpör az asztalról mindenféle értelmes bölcsességet, és hangosan kiáltja a szemünkbe: Minden hiábavalóság!? Szavai, akár a tüskék – így fogalmaz róla a könyv szerkesztője a 12. részben (12,11) –, szúrnak, áthatolnak mindenféle bizonyosságon, szilárd páncélon, rendíthetetlen teológiai igazságon. Fittyet hány arra a bölcsesség-hagyományra, amelyet egész biztosan ismer, s amelyben tágabb értelemben ő maga is elhelyezhető. „Legyen az Úrban bizodalmad, ezt tanítom ma neked”, mondta egyik elődje, a Példabeszédek könyvében mintegy összefoglalva a bölcsesség keresésének végső tanulságát (22,19). Erre jön ez a Prédikátor, és nem csak azt kérdőjelezi meg, hogy van-e egyáltalán értelme a bölcsességnek, de még Istenről is csak általánosságban hajlandó beszélni. Sokat beszél az istenségről, Előhímről, de egyszer sem kész kimondani vagy leírni annak a Jahvének a nevét, akit Izrael népe személyesen ismert. Még arra sem vetemedik, mint másik különutas társa, Jób, hogy egyáltalán vegye a fáradságot, és perbe szálljon Istennel, neki szegezze a kérdéseit, apelláljon, verje a menny kapuját, igazságot követeljen, és a Mindenható figyelmébe ajánlja az ember megannyi nyomorúságát. Megelégszik azzal, hogy megfigyeli mindazt, ami a „nap alatt történik”. Megfigyel, rendszerez, de az élet kereteinek horizontján túlra nem teszi be a lábát. Mint az inga, úgy járja körbe a történeket, az eseményeket, az emberi életeket és sorsokat, fenntartja az eshetőségét annak, hogy létezik valamiféle kozmikus rend, de az elrejtőzik az emberi értelem alól. Az inga kileng, és már-már úgy tűnik, valamiféle válaszféleséget kínál a kilátástalan és beláthatatlan életre, de szinte nyomban újra visszatér eredeti alapállásába, a kiindulópontra, és megállapítja: ez is *havel*, az is *havel* – egy szusszanásnyi lélegzet, ami ma még van, ma még megelégt, holnap pedig már tovatűnik. Több kommentátor szerint is a legpozitívabb mondanója a könyvnek, és legjobb megoldási kísérlete a hiábavalóan rövid emberi életre éppen a lekióként felolvasott versekben található: ha már mindenképp meghalunk mindnyájan, legalább együk örömmel kenyerünket, igyuk jó kedvvel borunkat, legyen mindig tiszta a ruhánk, és próbáljuk meg élvezni az életet – *amíg tart*.

Woody Allen filmjének egy jelenete juthat eszünkbe a szkeptikus alak szavairól. A *Játszd újra, Sam*-ben Woody Allen egy galériában próbálja randira hívni a kiszemelt hölgyet, aki épp egy Pollock-festményt néz elmerülten:

- Egész jó ez a Jackson Pollock, nem?
- Igen.
- Maga hogy értelmezi?
- Újra meg újra megalkotja a mindenség negativitását, a lét egyedülvalóságának ásisító ürességét, a semmit. Az embert, aki arra kényszerült, hogy isten-

nélküli örökkévalóságban éljen, miként egy parányi láng a mérhetetlenül hatalmas űrben, amelyben tombol a semmi, fejét felüti a rém, hasznavehetetlen kényszerzubbonyként terülve a fekete, abszurd kozmoszra.

- Mit csinál szombat este?
- Öngyilkosságot követek el.
- És pénteken?

A Prédikátor szavai kézigránatként robbantanak fel mindenféle kegyes bölcsességet. A nap alatti végső valóság fenyegetése mindent beárnyékol. Egy abszurd világ abszurd és groteszk történései elevednek meg szemünk előtt, amelyből szabadulni nem lehet. A kultusz nem nyújt menedéket. Ugyanaz történik azzal, aki áldozik, aki betartja a rituális tisztaság szerteágazó törvényeit, mint azzal, aki nem áldozik. A bölcsesség keresése nem ad gyógyírt: bölcslet és ostobát egyaránt utolér a végzete, sőt, mint a kis példabeszédben olvashatjuk a fejezet végén – a bölcslet legtöbbször mellőzik, negligálják, és partszélre állítják. Nincsen garanciája annak sem, aki morális elvek szerint rendezi be az életét: az igazak is gyötrődnek, a bolondok is sírnak, és hogy van-e az utolsó utáni percben valamiféle elszámoltatás – képtelenség bizonyosan állítani. Lázadás ez mindenféle dogmatikus igazság ellen, és legjobb esetben is igenlése a Seólon inneni életnek.

Nem csoda, hogy a keresztyén hagyományban csikorogtak a fogaskerek a könyv magyarázata közben. Az allegória mindig könnyű utat kínált az atyáknak, akik nehezen tudtak mit kezdeni azzal a megütközéssel, hogy Isten egyik szent írója szerint végsősoron az ember annyit tehet, hogy élvezi az Isten adta javait. „Edd csak a kenyered örömmel, és idd jókedvvel a borodat” – természetesen itt az eucharisztikus kenyérré és borra kell gondolnunk, állították az atyák, amelyek a mennyei magasságokba emelhetnek bennünket. „Tartsd mindig fehéren a ruhádat” – igen, amit a keresztségben kaptunk, azaz, ne szennyezzen be bennünket a bűn. „Szeressük a feleséget” – igen, a Krisztus mennyasszonyát, az egyházat, akiben életünk egyedüli öröme van. Csak egy újabb példa arra, hogy mennyire nem tudunk – talán sose tudtunk? – mit kezdeni az egyházban *ezzel* a világgal, a halál előtti élettel, esetleg azokkal a javakkal, amelyeket Isten azért adott, hogy szeressük, elvegyük, sőt, akár még élvezzük is azokat. Egy olyan vallásban, amelyben központi tétellé vált, hogy ebben a siralom-völgyben csak az eljövendőre lehet függeszteni a tekintetünket a túlélés érdekében, nehezen helyezhető el ez a fajta örömforrás. „Kantsót fiú, veszendő ez élet, s mint egy pohár bor, hamar elfogy” – lehet, hogy ilyet szabad felírni egy bormérő szoba falára, de templomban nem szívesen díszítenénk ilyesfajta szlogenekkel a szószerket.

A Prédikátor könyve a zsidók számára mind a mai napig az átmenetiség evangéliumaként szólal meg a lombosátrak ünnepén. Emlékeztető arra, hogy egyikünknek sincs „maradandó hajléka”, s bolyongunk a saját pusztáinkban, mint hajdan az Isten népe. A végesség magunkhoz ölelése ez, a halandóság elismerése, és a „most”-ban tapasztalható öröm felemelése. Ha van üzenete számunkra a Prédikátornak, akkor talán elsőrenden ez az: a „nap alatti” élet igenlése nem bűn, hanem Isten ajándékának hálás elfogadása. Abban a pillanatban, hogy felismerjük: életünk, akárcsak a falevél,

most még van, a következő pillanatban pedig elszakad az élet fájától, új perspektívákat, hálás perspektívákat nyithat meg számunkra az életünkben.

Ugyanakkor a végső talány, a halál mint utolsó horizont mégis ott marad előttünk. Nehéz elhessegetni a végső pillanat megállíthatatlan kattogását, ami a napok kongásában visszhangként egyre erősödik. Még a Prédikátor sem áztatja azzal magát, hogy az evés-ivás, építkezés, az asszonyok végsősoron képesek lennének feledtetni a rövid lélegzetű emberi létezés nyomaszását. Engem meghökkent annak a ténye, hogy egy ilyen kendőzetlenül őszinte hang Isten kijelentéseként áll előttünk. A kanonizált kétely hangja, amelynek egyetlen célja az, ami annak idején Szókratészé volt: bögöly módjára csipkedje a lomha teológust, aki a kétezer éves keresztyén bölcselettel a kezében úgy gondolja, végső és feloldhatatlan magyarázattal szolgál minden „nap alatti”, sőt még a „nap feletti” történésekre is. A keresztyénségben ritkán találunk helyet azok számára, akik azt tapasztalják, hogy az élet igazságtalanságai válaszok nélkül maradnak, akik Isten némaságát vagy távolságát tapasztalják meg, akik a „fogadd be Jézust a szívedbe” szólammal nem tudnak mit kezdeni, akik nem találnak utat és kapcsolópontot ahhoz, akiről mi naphosszat beszélünk. A Prédikátor akár a ma embere is lehetne, aki csalódott az elődök tanításában, a nagy narratívákban, és félve és a dolgok mélyére, mert tart attól, hogy értelem és jelentés *helyett* csak az üresség néz vissza rá. Ezek az emberek ott járnak az utcán, leülnek velünk egy asztalhoz, és reménytelenségük némaságával, csöndjükkel vagy könnyeikkel faggatnak minket.

„Csak annak van reménysége, aki az élők közé tartozik” – emeltem ki a felolvasott igékből. És rögtön adná magát a megoldás minden össze-visszaságra, kétértelműsége. Íme, egy erőteljes fénysugár, amely áttör a nap alatti világ homályos ködjén, reménységet ad a kilátástalanságban, valami örökkévaló távlatot a korlátozott léleknek! Csakhogy csalódnunk kényszerülünk. Az a reménység, amelyről itt szó van, nem az a bizodalom, amelyet a zsoltairosoktól olyan jól ismerünk: amellyel odamennek Istenhez, és minden viszontagság ellenére átadják nekik életüket. Ez a reménység egyszerűen a halál garanciája, amit egyértelművé tesz a következő vers: „többet ér egy élő kutya, mint egy döglött oroszlán”. Az élőknek csak annyi az előnyük a holtakhoz képest, hogy ők tudják: meg fognak halni, míg a holtak semmiről sem tudnak. Újabb fricska, a *memento mori* újabb szólama, ami rendre utasítja a bizakodó szívet: megvetett kutyáknak nevez minket, akiknek minden gondolata, minden tapasztalata, minden szeretete és igyekezete semmivé foszlik a sírban. Szerb Antal *Utazás és holdvilágának* záró sorai ehhez képest hurráoptimistának tűnnek előttünk: „Életben kell maradni. Élni fog ő is, mint a patkányok a romok közt. De mégis élni. És ha az ember él, akkor még mindig történhetik valami.”

A halál megkerülhetetlen. Olyan fal ez, amelybe újból beleütközünk. Az üres jövő és a radikális vég rányomja bélyegét minden jelenre. A halál mindenhol ott van, és így is kell ezt szemlélnünk. Csak ezt követően kezdődhet bármiféle bölcselkedés vagy teologizálás. Ha elértük ezt az extrém pontot, csak azután indulhatunk el értelmet keresni. Húsvét után se siessünk olyan gyorsan a feltámadás vigaszához, mert félő, hogy valami megdicsőült teológiával kiradírozunk magyarázatot a borzalmát! Vajon nem gyakran kerüljük-e ki a Prédikátorokat, akik az utunkba kerülnek, nyomasztó

szavaikat, amelyek az összekuszálódott lét abszurdítására mutatnak rá? Lesöpörjük az asztalról ezeket, mondva, ateista téveszmék, akiknek nincs örök élete. Az üdvbizonyosság és a túlzottan erős hit olykor hályogot növeszt a szemünkre, mintha mi már egészen az örök életben és a teljes ismeretben élnénk az életünket. Hiányzik belőlünk a „mindezt szívemhez vettem” programja, ami eszméltet bennünket a bűn alá rekesztett világ megtörtségével, a vajúdo természet borzalmaival, az emberi romlottságból fakadó kegyetlenség rémségével. Szembejön velünk a halál, és mi egyszerre rádobjuk a feltámadás köpenyét, és elvárjuk, hogy úgy táncoljon, ahogy mi füttyülünk neki.

Ne robogjunk túl a nagypénteki borzalmakon olyan könnyen! A Krisztus keresztjén elhangzott szavakat, „Miért hagytál el engemet?”, nem vizezi fel vagy teszi elfogadhatóvá a feltámadás. Örök kísértés, hogy a megdicsőült reménység fényében valami szalonképes történetként adjuk el a világnak a kereszt botrányát. Nem egy látszattesttel bíró fantom halt meg, nem színjáték volt a korbács, a haláltusa és az elhagyatottság, hanem Isten Fiának halála. A Prédikátor által megvizsgált nap alatti világ abszurdításának csúcsa ez. Az igazságtalanság, a természetellenesség, a nyomorúság abszurdítását csak egy még nagyobb Abszurd képes felülírni. A halál örök talányával szembesülve nem rohanhatunk könnyen a feltámadás reménységébe. Az egyik bizonyos, a másik reménység. Még mélyebbre megyünk a titokban akkor, ha felismerjük, hogy a Krisztus halálában valójában minden halál, mindannyiunk halálának betetőzése történt. Ezért nem akar Pál tudni Krisztusról, csak megfeszítettről. Ezért kezdődik a keresztjén tanítás szerint a hit útja a meghalással. Mert az Isten halálának egyetemességében mindannyiunk halála történt meg. És mivel Isten meghalt ott, úgy, hogy az nem kárhozatot jelent számomra vagy ítéletet – így, csakis így és ennek értelmében leszek én valóban „én”-né, felelős személlyé.

A Prédikátor, Dávid fia kérdésére egy másik Dávid fia még nagyobb kérdése felel. Az Isten végtelen csendjét, amit mi átélünk, az ő totális elhagyatottsága mélyíti el. A saját sírunk fenyegetését ennek a Dávid fia sírjának a némasága pecsételi meg. Nem garanciával, olcsó válaszokkal vagy rendíthetetlen bizonyossággal söpri le az asztalról a rövid lélegzetnyi életünk kétértelműségeit, hanem a nap alatti világba belépő kegyelem átmenetiségével vigasztal. „Mi emberek egy olyan mindenségben élünk, szenvedünk és hullunk el, aminek titkát az értünk és velünk szenvedő Isten törheti fel egyedül számunkra”, mondja Pilinszky.¹ Akik Krisztusban meghaltunk, ugyanazon két mondat között éljük napjainkat, amit ez a Dávid fia utoljára mondott ki szenvedései közepette. A „Miért hagytál el engem?” és „A Te kezembe ajánlom lelkemet” között ingázunk mi is – a Prédikátorhoz hasonlóan. Egyik a másik nélkül vagy totális kudarc, vagy irreális siker. Így, együtt: a halálban kapott élet realitása. Ámen!

Utóima

Istenünk, szétnézünk és kétségbe esünk. Látunk háborút, pusztulást, emberi gyűlölködést, halált és gyászt. Urunk, könyörülj rajtunk!

¹ * PILINSZKY JÁNOS: Jézus utolsó két szava, in BENDE József (szerk.): *Pilinszky János: Esszék, cikkek*, Budapest, Magvető, 2019, 270–272.; illetve Uő.: Krisztus és Sziszüphosz, in Uo., 415–417.

Istenünk, magunkba nézünk és kétségbe esünk. Látunk keserőséget, irigységet, bosszúvágyat, fájdalmat. Urunk, könyörülj rajtunk!

Istenünk, a te egeidet nézzük, kémléljük a nap alatti világot, a te szerető kegyelmed láthatóságát, s mégis, olyan gyakran nyilall belénk a fájdalmas felismerés: életünk, mint a lehelet, gyorsan továtűnik. Urunk, könyörülj rajtunk!

Köszönjük a te ajándékaidat, amit a halandó embernek adtál. Segíts hálával élni velük!

Köszönjük a pillanatokot, a tiszta és egyértelmű pillanatokot, amikor az örök dicsőség fényei áthatolnak saját Seól-unkon. Hála neked a kegyelem perceiért!

Könyörgünk hozzád azokért, akiknek nincs reménysége ebben a világban. Azokért, akiket fenyegetnek a harcok, a bombák, a betegségek, a nyomorúságok. Urunk, könyörülj rajtuk!

Könyörgünk hozzád azokért, akik saját életükben a keserűség poharait isszák. Azokért, akik saját démonjaikkal küzdenek, és akiken segíteni mi magunk nem tudunk. Urunk, könyörülj rajtuk!

E világ örömének forrása, fájdalmainak hordozója, aki vagy a feltámadás és az élet – maradj velünk a sírig, és azon túl! Ámen!

Záró ének: 90. zsoltár, 7–9. versek

Áldás: „Krisztussal együtt keresztre vagyok feszítve: többé tehát nem én élek, hanem Krisztus él bennem; azt az életet pedig, amit most testben élek, az Isten Fiában való hitben élem, aki szeretett engem, és önmagát adta értem.” (Gal 2,20)

” IDŐVONAL

ENGHY SÁNDOR
FODOR FERENC

Makkai Sándor református püspök és felesége nyaral. 1928.
Fortepan / Makkai Sándor Protestáns Népfőiskolai Egyesület gyűjteménye.

Enghy Sándor

ÉVZÁRÓ ISTENTISZTELET ÉS AKADÉMIAI KÖZGYŰLÉS*

* Elhangzott 2023. július 1-jén, 14 órakor a Sárospataki Református Templomban.

Főtiszteletű Akadémiai Közgyűlés!

Kedves Vendégek, Hallgatók, Kollégák, Szolgatársak!

Kedves Presbiter Testvérek, akik ezekben a napokban találkozóra gyűltek össze, a ki nem száradó Patakból táplálkozva, falaink között.

Egy évet zárunk, sőt én rektori ciklusom utolsó évzáróját tartom. Tudom, hogy megvan a véleményünk erről az évről és erről a rektori ciklusról is. Azért tudom, mert nekem is van véleményem. Az évről is, pont úgy, mint másnak, másról, s lesz majd az évzáróról is, mindenkinek.

Amikor így véleményt alkotunk, akkor nyilván megvannak a magunk szempontjai. Lehet, hogy ki is mondjuk ezeket, de az is lehet, hogy nem, de akkor is igaz: véleményt mindig valaminek alapján alkotunk, és hogy az milyen, abban közrejátszik vérmérsékletünk, műveltségünk, a hozzánk eljutott információk, jobb esetben a hitünk, és valljuk be, ez egy ilyen intézményben, melyben évet zárunk, alapkövetelmény. Röviden fogalmazva: amikor véleményünknek nem adunk hangot, szempontrendszerünk kimondatlanul is megvan.

Teológiai évzárón vagyunk, és ebben a körben nyugodtan elmondhatjuk, hogy ha nekünk vannak szempontjaink, Istennek is vannak. Tulajdonképpen ezért vagyunk itt. Mert keressük az Ő szempontjait a tudományban, a világtörténelmében, magánéletünkben.

Emberek vagyunk, és beleeshetünk abba a hibába, hogy a saját szempontjainkat az Ő szempontjaiként tüntetjük fel, az Ő nevében beszélünk, ítélünk, döntünk. Nagy a kísértés erre nézve. Amikor meg sem fordul a fejünkben, hogy adott esetben lehetnek mások az Ő szempontjai. Mi pedig nem látunk különbséget a magunk véleménye és az Ővé között. Hogy is képzelhetné bárki, hogy mi nem Krisztust követjük, amikor beszélünk, cselekszünk, élünk. Esetleg mások. Ők igen! De mi?

Uzzá is ember volt. Volt véleménye, voltak szempontjai. Kimondatlanul is. Legalábbis abban, amit csinált, az jelent meg, ahogy gondolkodott. Meg sem kellett szólalnia, amikor megérintette a ládát, és szépen felülírta a maga szempontjaival Isten szempontrendszerét. Nyilván voltak információi, de nem óhajtotta összevetni azokat Isten szempontjaival, hiszen nem volt szabad hozzáérnie a ládához, mint tudjuk (4Móz 4,15).

Nem volt elég az sem, hogy húsz évig náluk volt a láda (1Sám 7,1. 2; 2Sám 6,3). Uzzá mégsem tudta, hogy kell hozzá viszonyulni.

Ez nem baj, csak hát halál lett a vége. Mert pusztulás következik az emberi szempontok érvényesítéséből ott, ahol azok az Úr szempontjaival szemben jelennek meg.

A történetnek persze nincs vége. Megint jön egy ember, Óbéd-Edóm, akihez elkerül a láda, akit megáld az Úr, mindenével, háza népével együtt (2Sám 6,11).

Mi ebből a tanulság? Egyszerű. A teológia az a hely, ahol Isten szempontjait kutatjuk – mondtuk és mondjuk újra. Mondhatjuk, hogy fontosak az Ő szempontjai, de olykor kimondatlanul is felülírjuk az Ő akaratát. Nem elég mondani, hogy ez nem így van. Amit teszünk, az mindent elárul.

Sajnos automatizmus ebben a kérdésben nem létezik. Pusztán azért, mert teológia vagyunk, nem járunk az élet útján. Uzzának sem volt elég a szent láda jelenléte otthon, húsz éven át, s nekünk sem önmagában a teológia mint intézmény.

Vagyis a láda önmagában nem védte Uzzát, de a jószándék sem. Az sem igazolta cselekedetét. Mert a rossz cselekedethez nem elég az, hogy jószándékból teszi azt az ember.

A jó mércéje: az Ő akarata, az Úré, és hogy valami jó vagy rossz, az a következményből derül ki. Legalábbis így volt Uzzá esetében. Ne féljünk, azért a rossz nem automatikusan működő rossz, következményként! Óbéd-Edómnál áldás volt a láda. Három hónapig volt csak az ÚR ládája, ugyanaz a láda, mely Uzzá végzetét jelentette, a gáti Óbéd-Edóm házában, és mégis megáldotta az ÚR Óbéd-Edómot és egész háza népét.

Emberek vagyunk, de még Istenhez képest is az emberi tényező soha nem elhanyagolható. Csak félve mondom: azért nem reménytelen a helyzet. Megtehető, ami megtehető, és a reális cél mindig az áldás, a szent dologgal, mint a ládával, a mi esetünkben is.

Kérdés, hogy Istenből, akaratából, a szent dolgokból mi ismerhető meg. Uzzá esete erre a kérdésre is válasz: csak annyi, amennyi számonkérhető. Persze még mindig kérdés, hogy mi jól ismertük-e meg Istent, meg az is vita tárgya, ki ismerte meg Őt?

Az ismeret sajnos eljátszható, megjátszható. A másiké meg kétségbe vonható. A miénk bezzeg kiemelhető, megkülönböztethető. Uzzánál a tett árulkodott, meg annak következménye, mint nálunk is.

A történet tanulsága azt célozza, hogy miként kell bánni a szent dolgokkal. Hogy mennyire szent a teológia? Persze ez is vitatható. Általában is, meg akár személyekre lebontva, ahogy azt műveljük.

Arról is beszélhetnénk, hogy szorul-e védelemre a teológia, mint a láda, vagy eleget tudunk-e ahhoz, hogy tudjuk, miként kell aktuálisan cselekednünk, amikor borul, mint a láda, és azt hisszük nekünk kell azt megvédeni.

Nem érinteni persze nehéz a szentet, a teológiát, miután érintettek vagyunk, de nem is ilyen párhuzamot, képzavart szeretnék felállítani a láda-teológia kapcsán, mert nekünk pont közel kell mennünk a teológia szentségéhez. De hogy védelemre van-e szüksége, pláne úgy, ahogy mi tesszük, sokszor elgondolkodtató.

Nem erőltetve tovább a párhuzamokat, leszögezhetjük: nekünk a teológia szent, ezért tesszük fel rá az életünket. Helyes. De ha szent, akkor nem mi döntjük el, hogy kell hozzá viszonyulni. Mert az sajnos nem mindegy. Uzzá történetéből tudjuk, hogy ami szent, ahhoz nem lehet pillanatnyi érzésekre, lelkesedésre, csoportdinamikára hagyatkozva viszonyulni. Még kevésbé indulattal. Saját szempontjaink pedig soha nem automatikusan jók, sőt mi több, veszélyesek is lehetnek. Halált hordozhatnak magukban.

Igen, sajnos olykor borulni látszik az, ami nekünk szent, mint a láda, még ha teológia is. De saját szempontjainknál még mindig fontosabbak Isten szempontjai, még mindig nem írhatják felül a mieink az Övéit, nem adhatók el úgy a mieink, mintha azok az Övéi lennének. Esetleg csak látszólag, úgy, hogy az még fel sem tűnik.

De nekünk még mindig egyszerűbb minden más helyett csak azzal foglalkozni, arra koncentrálni, higgyük el, hogy Őt ismerjük meg minél jobban, az Ő szempontjait, azért, hogy tudjunk mihez igazodni, hogy reménykedhessünk az áldásban, ami nekünk Jézus után már sokkal könnyebb, mint Óbéd-Edómnak, Uzzá történetének tanulságai után.

E teleologikusan fogalmazott bevezető után lássuk a 2022/23-as tanév főbb eseményeit: 2022. szeptember 4-én volt az évnyitó. Szeptember 30-án zajlott a Kutatók éjszakája a következő témákkal: Nők az egyház történetében – Női lelkiség – Kiválók-e a nők? – Nők a palást alatt. Október 8-án a Kollégiumi esték sorozatban hallhatuk Patyán László kollégánkat. Előadásának címe volt: „Európai gondozáspolitikák jellemzői és változásai”. November 23-án a TIREK intézményvezetőkkel találkozott itt. November 25–27-én volt a VI. Református kegyességkonferencia, „Jelenlét” motóval. Könyvbemutatónkon Visky András *Kitelepítés*, Dávid István *Isten szótárolva* című műve szerepelt. December 1-jén nyílt napot tartottunk, 11-én pedig adventi hangversenyt, a Tokaj-Hegyalja Egyetemmel és a Teleki József Akadémiai klubbal, amikor is Marczy Mariann zongoraművész adott nálunk hangversenyt. December 15-én tartottuk a karácsonyi vacsorát, kibocsátó istentisztelet és szalagtűző után.

2023 január 16-tól már Fenntartói Testületünk is van, melyet ezen a helyen is köszöntünk. Január 25-ére szerveztünk találkozót a Kerület hitoktatóival, vallásánáiraival, február 9-én pedig „Gyülekezet-tudatos egyház – Egyház-tudatos gyülekezet” címmel konferenciát, többek között Balog Zoltán és Pásztor Dániel püspökök előadásával, s velük tartottuk diakónia szakos és szociális munka szakos hallgatóink diplomaosztóját is. Március 21-én Zán Fábián Sándor Püspök Úr előadására és tanulságaira figyelhettünk Sárospatakon. Április 28-án Felnőtt- és Továbbképzési Intézetünk szervezésében Szabados Ádám adott elő nálunk, „Genderideológia keresztény szemmel” címmel. Április 28–29-én tartottuk a felvételit, május 18-án D. Szabó Dániel testvérünket köszöntöttük 90. születésnapján. Úgy tudom, Dani bácsi itt van, úgyhogy köszöntésünket újra hangsúlyozzuk, ebben a körben. Meg-

tiszteltetésként éltük meg június 6-a és 8-a között Zsinatunk Elnökségi Tanácsának nálunk tartott ülését, püspökeink jelenlétében. Utolsó kulturális rendezvényünkön, június 18-án Kaposi Gergely zongorakoncertjét hallgattuk.

Létszámadatokat hirdetek még a 2022–23-as tavaszi félév után:

Teológus szak, lelkész szakirányon tanult: 38 fő,

Katekéta-lelkipásztori munkatárs alapképzési szakon, nappalin: 4 fő,

KLM levelezőn: 27 fő,

Református közösség-szervező alapképzési szakon: 98 fő,

Szociális munka alapképzési szakon: 4 fő,

Teológia mesterképzési szakon: 3 fő,

Diakónia alapképzési szakon: 52 fő,

Szakirányú továbbképzés keretében: 9 fő.

Erasmus-programban részt vevő teológusunk volt: 3 fő.

Összesen akkreditált képzésen tehát oktattunk 235 főt (passzív státuszúakkal együtt), aktív hallgatót pedig 222-t.

Sikeres komplex kápláni vizsgát tett: 2 fő,

Gyakornoki évre kibocsátható: 2 fő,

Sikeres záróvizsgát tett teológia szakon lelkészi szakirányon: 10 fő.

Itt köszönöm meg a Református Szeretetszolgálat adományát, azt az edénykészletet, melyet ez a 10 hallgató kapott, Victor Ágoston útján. Várjuk ezeket a hallgatókat a rektori hivatalba, hogy átvegyék ezt az adományt.

Sikeres záróvizsgát tett KLM szakon: 6 fő.

Sikeres záróvizsgát tett RK szakon: 15 fő.

Sikeres záróvizsgát tett Teológia Mester szakon: 1 fő.

Sikeres záróvizsgát tett Biblia-alapú lelkigondozó szakirányú továbbképzési szakon: 1 fő.

Sikeres záróvizsgát tett Református hit- és erkölcsstanoktató szakirányú továbbképzési szakon: 1 fő.

A felvételig csupán annyit, hogy az állami/központi ponthatárok meghúzása július 26-án történik, ekkor dönt intézményünk is a jelentkezők felvételéről.

A pótfelvételt honlapunkon tesszük közzé. Az online jelentkezések beküldését július 4-től augusztus 5-ig várjuk. A pótfelvételi ideje: augusztus 19.

Ezek után nem marad más hátra, minthogy rektori ciklusom végén köszönetet mondjak a Fenntartónak, a rektorhelyetteseknek, a Rektori Hivatal, a Tanulmányi Osztály dolgozóinak, valamennyi munkatársamnak, Gazdaságvezető Asszonynak, szénior és esküdt uraknak, dolgozóinknak, a diákság egészének. A Szenátus tagjainak, tanároknak, oktatóknak, munkatársaimnak, valamint minden kedves vendégünknek jó pihenést, nyári feltöltődést kívánok, az Istent félve, neki adva dicsőséget (Jel 14,7).

Fodor Ferenc

IN MEMORIAM KOZMA ZSOLT

E rövid emlékezés tiszteletteljes főhajtás a magyar református teológia korunk leguniverzálisabb látású teológiai tanára, Kozma Zsolt előtt. E sorok íróját és hitvestársát négy évtizedes testvéri és szakmai kapcsolat fűzte hozzá a diktatúra sötét éveitől otthoni magányáig. A diktatúra éveiben Párizsban, majd São Paulóban működő, „Ahogy lehet” irodalmi folyóirat és kiadó nevében megfogalmazódó mottó volt jellemző a kapcsolattartásunkra, melyet mindig a körülmények fogalmaztak újra. Intézményünk tiszteletbeli tanára volt (2006). Rendkívülinek mondható az a szellemi hagyatéék, amit írásban, előadásokban, baráti beszélgetésekben és a Krisztus-követés útján emberi példaadásban hagyott maga után. Őszövétséges tudós volt, de Kolozsvárt gyakorlati teológiát tanított. Megírta Jézus példázatai magyarázatáról megjelent remek könyvét, mely csak a magyar ajkú teológusok könyvespolcán van a példázatokot magyarázó klasszikus szerzők előtt, mert ezt a művet csak a mi szigetnyelvet beszélő szolgatársaink olvashatják. A németül vagy angolul olvasók nem. E könyvéért a Doktorok Kollégiuma az „Aranygyűrűs teológiai doktor” kitüntetést adományozta neki. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától harmadikként kapott Károli Gáspár-díjat, erdélyiként pedig első volt, akinek ezt a rangos elismerést adományozták. Magabiztosan mozgott a rendszeres teológiai tudományokban, kész volt nyitni más felekezetek felé is; felekezeti hűséggel és ökumenikus nyitottsággal. Mind ezt olyan páratlan szerénységgel tette, hogy utánozni képtelenség volt, legfeljebb csak álmélkodhattunk vagy megszégyenülhettünk miatta.

1935. február 19-én született, a messze történelmi múltra visszatekintő Árpástón, Beszterce–Naszód megyében, Kozma Tibor (1909–1981) ottani lelkipásztor – a későbbi teológiai tanár – és Palkó Judit (1911–1989) novella- és gyermekversíró, zongoratanár gyer-

mekeként. Apai nagyapja ismert színész, Kozma Hugó (1883–1956), aki eleinte vándor színtársulatban játszott Kolozsváron, Szatmáron, Aradon és Szabadkán, később színházigazgató lett. Nagyanyja Budai Ida (1895–1981) volt, akinek az édesapja – Budai Gergely – lófogatú kocsik készítésével foglalkozott. Kozma Zsolt kilencéves volt, amikor a románok szövetségesek oldalára történt átállása után (ki tudja megmondani, hogy a történelemben hányszor?) a családnak menekülni kellett. Szilágypanitig jutottak, ahol anyai nagyapja, Palkó Gyula (1886–1944) volt a lelkipásztor. Itt élte át élete egyik nagy megrázkódtatását, a nagyszülők tragikus halálát. Egy és ugyanazon napon menekült mindkettő a halálba. A lelkési állás váratlanul történt megüresedése után a mezőpanitaiak Kozma Tibort választották lelkipásztorukul. Két évet töltöttek ott, ezután a Zilahi Református Wesselényi Kollégium diákja lett, ahol édesapját vallástanárnak választották a fiatalon, tüdőbajban elhunyt M. Nagy Ottó utódként. 1946–1948 között töltötte be ezt az állást. Az 1948-ban végrehajtott tanügyi reform után ugyanis az édesapja helyzete a Wesselényi Kollégiumban megváltozott, s a család Kolozsvárra költözött (1951). Zeneakadémiát végzett kiváló muzsikusként 1950–1958 között az Állami Magyar Operában helyezkedett el prímhegedűsként. Ezt követően ismét egyházi szolgálatot vállalt. Először segédlelkész lett ötvenévesen a Kolozsvár-Hidelvei Egyházközségben (1959), ezután két éven át – 1962-ig – a Kolozsvár-Kerekdombi Egyházközség lelkipásztora lett. Így Kozma Zsolt Kolozsváron, az időközben megszüntetett Református Kollégium jogutódjában, a 2-es Számú Líceumban érettségizett. 1952-ben részt vett az illegális IKESZ (Ifjúsági Kommunista-ellenes Szervezet) mozgalom munkájában. Röpcédulákat nyomtattak és akartak terjeszteni, de árulás miatt letartóztatták, 1953-ban öt évre ítélték el. Egy évvel később szabadult, de fogva tartása a letartóztatással, fogházban telt idővel együtt ennél a kétszeresénél is több volt. Ebből két hónapot a Duna-csatornánál töltött csatornaépítésen. Később vagonokat rakodtak, ezután egy hónapnyi ideig egy állami gazdaságban dolgoztatták őket, majd kőbányában. Úgy emlékezett erre az időre, hogy ekkor vált emberré. Hálás volt Istennek a börtönévek alatt kapott erőért. Megtanulta megfékezni magában a bosszúvágyat és a megvetést. A börtönévek nem törték meg, hanem inkább nemesítették. Példaképpen voltak előtte olyanok, akik a nehéz körülmények és megaláztatások ellenére is gerincesek maradtak, és tanulságul szolgáltak olyanok, akik lealjasodtak. Börtönéve után iratkozott a kolozsvári teológiára. Több hatás érvényesült egyszerre, amelyek megérelték benne, hogy lelkipásztor legyen. Hatott a családi környezet, a családi áhítatok, de ugyanígy a Bustya Dezsővel, a majdani marosvásárhelyi lelkipásztoral és egyházkerületi főjegyzővel középiskolás kori barátsága és beszélgetései is. Szabadulása után a teológián tartott istentiszteletekre járt, s tetszett, ahogyan az ígét hirdetik. Közöttük több középiskolás barátja is az intézmény hallgatója volt. A nagy tanári karból négy professzort – Gönczy Lajost, Imre Lajost, Nagy Gézát és Tavasz Sándort – 1948-ban kényszernyugdíjazták. Így a tanulmányai kezdetén hivatalban lévő tanárok több mint a fele csak pár évvel korábban kezdte meg oktatói működését. Tanulmányai alatt Nagy András ószövetséges és Juhász István egyháztörténész professzor gyakorolt rá nagy hatást. Ez azt is magával

vonta, hogy tantárgyaik iránt is vonzódott. Harmadéves korára általában mindenkinek kialakul, hogy a teológián belül mely tudományág válik igazán meghatározóvá. Kozma Zsolt esetében az ószövetségi tudományok és az egyháztörténet volt. A tudomány iránti elköteleződésében az Ószövetség világa vonzotta mégis jobban, de Juhász István szigorúsága és a tudománya iránti ragaszkodása beépült a gondolkodásába. A kispapi dolgozatát is ószövetségi témából írta. Ezzel egyidejűleg – még a nagypapi vizsgája előtt – kezdte el magiszteri tanulmányait. Ez a képzés időközben átalakult, a későbbiekben doktori vizsgaként tartották számon, de az addig letett vizsgáit ebbe beszámították. Tanulmányait szeretett tanítómesterénél, Nagy Andrásnál kezdte. Őt azonban kényszernyugdíjazták, így két vizsgáját Nagy András utódjánál, Szócs Endrénél tette le. A Kolozsvár-Belvárosi Református Egyházközségbe kapott segédlelkészi kirendelést (1958). Az 1956-os anyaországi forradalom és szabadságharc eseményei kapcsán koholt vádak alapján elítélt László Dezső belvárosi lelkipásztor távollétében. Két feletteséről, Dávid Gyuláról és Csutak Csabáról elismeréssel emlékezett. Az 1956-os anyaországi forradalom nagy hatással volt rá. Azt mondta erről, hogy a forradalom *után* már nem úgy volt magyar, mint *az előtt*. Szeretett volna még egy évet a belvárosi gyülekezetben tölteni, de a bukaresti kultusz hivatal zavarta, hogy Kolozsváron mintegy hatvan lelkész van, ezért az egyházvezetéssel a segédlelkészek kirendelését visszavonatták, és mindegyiknek el kellett hagyniuk a várost. Egy hét állt rendelkezésre, hogy az önálló gyülekezeti munkára felkészüljön. A Kolozsvár-Belvárosi Egyházközségben töltött segédlelkészi éve után a magyarszovátai gyülekezet lelkipásztora lett, de pár hónappal később katonai behívót kapott Vajdahunyadra. A fiatal lelkészeket a katonaságnál munkaszolgálatra rendelték. „Dombelhárítónak” osztották be, ami abból állt, hogy téglát és zsákokban cementet, gipszet kellett rakodniuk. Egy emberre naponta általában kettőszáz darab ötvenkilós zsák cipelése jutott. Az ott töltött idő sok megaláztatással járt. Többtenyezős volt a megaláztatások oka. Börtönév volt a háta mögött, magyarként és lelkipásztorként könnyű céltáblája volt a politikai tiszteknek. Vajdahunyadról Kolozsvárra helyezték. Indulása előtt egyik katonatársának képeslapot írt, amelyben elköszönt tőle, mert ezt személyesen nem volt lehetősége megtenni. Amikor Kolozsvárra érkezett, a Securitate embere várta, és költött vádak alapján letartóztatták. Nem egészen egy hónap múlva ismét visszakerült Vajdahunyadra. A magyarszovátai reformátusok a katonai szolgálat letöltése után visszavárták. Összesen tizenhét évet töltött ott. Magyarszovátai lelkészsége idején úgy látszott, lehetőség nyílik számára külföldi ösztöndíjra (1971). Dávid Gyula Farkas utcai lelkipásztor – egykori főnöke –, teológiai tanár és püspökhelyettes egy svájci útja alkalmával ösztöndíjat szerzett számára a németországi Wuppertalba. A kiutazás lehetőségei adottak voltak, mégsem kapott útlevelet. Ekkor megfogadta, hogy Hegyeshalomig hajlandó nyugatra utazni. Nyugatabbra tanulmányi célból nem ment. Noha a rendszerváltás után szakmai konferenciákra Németországtól Torontóig több ízben is meghívást kapott, tartotta a fogadalmát. A felsőöri konferenciákra néhány alkalommal azért elment a feleségével. Járt Ausztriában, Svájcban és az NDK-ban. Münchenben is meglátogatta súlyos beteg hűgát, és két ízben Izraelben is volt, de

nem tanulmányúton. Keserű humorára jellemző – egyszer épp Sárospatakon mondta –, hogy a román határt életében kétszer lépte át, amikor Bukarestben tanuló fiát meglátogatta... A lelkipásztori munka mellett napi szinten foglalkozott a tudomány ápolásával. Magyarorszáti lelkipásztorsága idején írta doktori dolgozatát *JHWH cselekvésének teológiai felfedezése a szabadtársaság eseményesorozatában* címmel, melyben az Exodus 1–15 fejezetei történetteológiai feldolgozását végezte el. 1964-ben ismerte meg Szóvátán Kali István backamadarasi lelkipásztor és Györgyfalvi Éva Gyöngyvér nevű lányát (1941–2011), akit két évvel ezután feleségül vett. Házasságkötésüket korábban tervezték, de motorkerékpár-balesete miatt erre nem volt lehetősége, hat alkalommal operálták. Felesége könyvelőként dolgozott, később óvónő volt. Házasságukból négy gyermek született: Zsolt (1968), Emese (1970), László (1973) és Endre (1975). 1974-től volt a Kolozsvári Egységes Protestáns Teológiai Fakultás tanára. Ehhez 1974-ben rehabilitációs pert kellett lefolytatni, amellyel büntetett előéletét semmissé nyilvánították. Héberből, görögökből és német nyelvből vizsgát kellett tennie, hogy az állást elfoglalhassa. Eleinte főképp hébert, görögöt és németet tanított, de a katedrák megüresedésekor egyéb tantárgyakat is. Így például Geréb Pál nyugalomba vonulása után évekig teológiai enciklopédiát, Tőkés István féléves görögországi tartózkodása idején pedig újszövetségi exegézist adott elő. 1976-ban költöztek Kolozsvárra. Édesapja nyugdíjazása után Nagy Gyula püspök szinte megkérdése nélkül kinevezte a gyakorlati teológiai katedrára (1980). Eszenyeiné Széles Mária nyugalomba vonulása után az ószövetségi katedrára kellett volna mennie, de nem így történt. Úgy számította, hogy mindössze négy-öt éve lenne az Ószövetség tanítására. Ebből a rövid időből több év kellett volna ahhoz, hogy az egyes tudományterületekre bedolgozza magát. Kevésnek érezte az időt, amit az oktatásban még eltölthet. Ha az intézmény akkori vezetőjétől, Péntek Árpád rektortól biztatást kapott volna, elmondása szerint mégis vállalta volna. Nem kapott, amit nehezen viselt. Kapott viszont a Küküllői Egyházmegyétől, amelynek lelkészi kara egy gyűlésén beadványt fogalmazott meg, kérve a rektort, hogy Kozma Zsolt legyen az ószövetségi tanszék élén. A gyakorlati teológia több tantárgyát tanította: katechetikát, kánont, poimenikát, statútumot, éneket, és ellátta a spirituális nevelői feladatokat is. Ő úgy fogalmazott egyszer, hogy az egyháztörténet kivételével mindent. Gazdag talentumait felismerték, többször alkalma lett volna kínálkozó lehetőségekkel élni, ám rend szerint volt benne valami belső fék, hogy nem tud megfelelni az elvárásoknak. A Kolozsvár-Belvárosi Egyházközség lelkészi állását ezért nem fogadta el, hasonlóképpen a széki gyülekezetét sem. Olyan magas elvárásokat támasztott önmagával szemben, hogy úgy érezte, ő maga nem felel meg azoknak. Tudott félreállni, de tudott visszalépni is. Zsinati tagságáról más javára mondott le. Soha nem volt annyira szegény, hogy ne tudott volna adni másoknak. Tette ezt úgy, hogy nem érezte magát megszegényedve. 1974–2004 között volt a teológia oktatója. Ebből hat éven át bibliai nyelveket tanított, huszonnégy éven át pedig gyakorlati teológiát. E harminc év alatt számos tanulmánya jelent meg, pedig ez az időszak nem a magyar egyházi írók megjelent publikációinak sokaságáról volt híres. Ennek ellenére írt, „Ahogy lehet”, akkor is, amikor a lelkipásztorok az

íróasztalfiók számára dolgoztak. Összességében mégis mintegy százötven publikációja látott napvilágot, mintegy tizenhét könyve. 1990 után különösen is szép számmal. Volt olyan gyakorlati teológiai tárgyú jegyzete, amelyet nem sokkal ezelőttig a pataki teológián is használtak. E jegyzetéről úgy nyilatkozik, hogy sok új nincs benne, de általános vélemény róla az, hogy jól érthető. Részt vett a Károli fordítású Biblia 2011-es revíziójában, melynek a gondolatát Baranyi József vetette fel. Kozma Zsolt az Újszövetség szövegfordításának átnézésére kapott megbízást. A cél kettős volt: szöveghűség és érthetőség. A feladat az volt, hogy e kettős cél megvalósítása mellett a fordítás megőrizze a Károli Biblia nyelvezetének sajátos ízét. Oktatói tevékenysége és tudományos munkája mellett gyakran kellett az intézmény, az egyházkormányzat és az állambiztonsági szervek között mint szküllák és kharübdiszek között bölcsen járni, diákjait védeni. Tudatosan készült arra az időre, amikor nyugalomba vonul. Igehirdetéseket, előadásokat vállalt. Felesége egészségi állapota megrendült, felvállalta az ápolását. 2011-ben bekövetkezett halála megtörte. Még ezt követően is számos könyve, kommentárja jelent meg. Halála előtt nem sokkal telefonon beszélünk. Megromlott egészségi állapotát említette. Bízunk, reméltük, hogy kezelhető, és visszakapjuk még. Egy időre valóban így történt. Egy alkalommal így nyilatkozott: „Ha a jó Isten megjelenéné, hogy már csak két nap van az életemből, úgy gondolom, hogy nagyon intenzíven dolgoznék, hogy lehetőleg mindent befejezzek, hogy minden szálat elvarrjak.” Befejezett élete volt. Gazdag életéért 2023. augusztus 9-én adtunk hálát Istennek a Házsongárdi temető kápolnijában. *„Az igaznak emlékezete áldott”* (Péld 10,5).

Makkai Sándor református püspök otthonában. 1935.
Fortepan / Makkai Sándor Protestáns Népfőiskolai Egyesület gyűjteménye.

SZEMLE

THOMA LÁSZLÓ
NAGY KÁROLY ZSOLT

Makkai Sándor református püspök otthonában. 1935.
Fortepan / Makkai Sándor Protestáns Népfőiskolai Egyesület gyűjteménye.

BAKK-MIKLÓSI Kinga – HÉZSER Gábor: *Pasztorálpszichológia. Rendszerszemléletű alapok és gyakorlati szempontok segítőknék*, Kálvin Kiadó – Exit Kiadó – Erdélyi Múzeum-Egyesület, Budapest – Kolozsvár, 2023. 612 oldal, 7990 Ft

Thoma László

HANGSÚLYELTOLÓDÁS

Bakk-Miklósi Kinga és Hézsér Gábor munkáját örömmel vettem kézbe. Tisztelet és köszönet a szerzőknek, lektoroknak, bizonyára sok munkát fektettek az alkotásba. A Kálvin Kiadó, Exit Kiadó és az Erdélyi Múzeum-Egyesület gondozásában megjelent mű hiánypótló, izgalmasnak és tartalmasnak ígérkezett.

Nem vagyok a pasztorálpszichológia szakértője. Gyakorló lelkipásztorként, lelkigondozóként, egyetemi oktatóként, önismereti csoportok vezetőjeként vettem kézbe a könyvet. Számtalan kérdéssel találkozom, amelyben konkrét segítségre, hasznos szempontokra számítottam az új kiadványból.

Össességében egy ismeretanyagban nagyon gazdag, jól strukturált, hasznos kézikönyvet ismerhettem meg, de több helyen hiányérzetem maradt. Különösen a hitvallásosság, a teológiai, bibliai megalapozottság hiányzott: többféle irány és elképzelés ismertetése mellett kevésbé vagy egyáltalán nem jelenik meg benne a teológiai háttér, református, hitvaló örökségünk, az evangéliumi szemlélet.

1. Önmeghatározás

A könyv bevezetésében olvashatunk önmeghatározásáról: egy oktatói gyakorlat összegzését tarthatjuk kezünkben, mely a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Református Tanárképző és Zeneművészeti Kar alkalmazott teológia–pásztori pszichológia mesterképzés során használt tudásanyagot tartalmazza. „Ez a könyv tankönyv.” – mondják a szerzők (9.), s valóban tankönyvként is használható formai megoldásai, a szövegek hossza, érthetősége, szakmai alapossága miatt. Megtudhatjuk a tankönyv alaphelyzetét is: a partneri tanár-diák kapcsolat ez, ami fontos egy 21. századi

tanulási helyzetben. A tankönyv azonban sosem áll magában: mögötte tanmenet, tanterv, tanulási célok, célrendszerek vannak, s a felhatalmazó közösség is, akik érdeke, feladata, kötelessége a nevelés, tanítás. Ha ez a könyv tankönyv, olvasóként érdekelt volna nemcsak a tanítási alaphelyzet, de a háttér többi részletének az ismerete is. Így kicsit lóg a levegőben, hogy pontosan kinek, miért íródik.

Olvashatunk a pasztorálszichológia önmeghatározásáról is: magát a teológia és a humán társtudományok közti határsávba helyezi el, talán közvetítő, szintetizáló szerepe is van. Az örök kérdésekben való elmélyedés s a tudományok egymásra utaltságának hangsúlyozása is feladata. A megközelítésben kiemelt jelentőségű a rendszer-szemlélet, ami több humán tudományterületről is jól ismert.

2. Forma

A könyv kellemes megjelenésű, grafikai szempontból átgondolt, elegáns. A szerkezete érthető, tagolása segíti a tartalom megértését, befogadását. Az egyes témák elején tartalmi összefoglalást, címszavakat találhatunk, ami segíti a fejezet átláthatóságát, sőt akár a tanulás is történhet a címszavak megjegyzésére építve. Ugyanakkor a fejezetek végén kérdések, gondolatétképek hozzájárulhatnak a tankönyvként való használathoz. További ábrák, kiemelések, definíciók is hiányoznak, melyek tovább hangsúlyozhatnák a tankönyvi jelleget.

A fogalmazás, nyelvi megoldások eltérőek a könyvben: néha egyetemi jegyzetszerűen rövid, szinte vázlatos, máskor alapos, hosszabban kifejtett. A lábjegyzetekben gazdag további irodalom, megjegyzések, hasznos utalások találhatóak. A legvégén található kulcsszavak és szerzők szerinti név- és tárgymutató segíti a kézikönyvként történő használatot is.

3. Tartalom

Összességében rendkívül informatív, gazdag tudásanyaggal találkozunk a *Pasztorálszichológia* című könyvben, a szakirodalmi áttekintés alapos, az esetek leírása pontos, és helyénvaló módon alkalmazza őket a szerzők. A humán tudományok oldaláról sok szempontot kaphatunk, a teológiai oldalról viszont annál kevesebbet. A biblikus megalapozottság, a rendszeres teológiai szempontok, a hitvallásosság hiánya fájó. Ez még akkor is lehetséges lenne, ha a szerzők valamiért nem akarnának kizárólagos álláspontot megnevezni egy-egy kérdésben. Kérdés számomra, hogyan lehet az emberről, az embert érintő kérdésekről pasztorálszichológiai állításokat megfogalmazni, modelleket állítani, gyakorlati útmutatásokat kijelölni teológiai megalapozás, hitvallásosság nélkül?

A könyv első fejezetében a pasztorálszichológia fejlődését ismerhetjük meg, majd nagyon találó ábrákon értelmezhetjük a pasztorálszichológia tudományos elhelyezkedését (34–36.). A teológiai rész különösen figyelemfelkeltő: a gyakorlati teológia jelen van, de hiányzik a többi teológiai tudományterület. Pedig ezek nélkül nem lehet teológiai megközelítésről beszélni: a végeredmény nagy valószínűséggel egyoldalú vagy hiányos lesz.

A második, harmadik és negyedik fejezetekben a pasztorálszichológia és az emberkép, vallásosság és az egzisztenciális témák tárgyalása következik. Számptalan rendkívül hasznos megközelítéssel, modellel találkozhatunk, akár az egészség–betegség kérdése kapcsán (Antonowsky funkcionális vallásfelfogása – 81.), az istenképtípusok leírásában. A patológiákban megjelenő vallás témakört a teológiai oktatás keretében nagy hangsúllyal kellene tanítani, mert ezek ismerete elengedhetetlen a gyülekezeti tagokkal való kapcsolatrendszerben, ugyanakkor ezen a ponton a kompetenciahatárok felismerésére nagy szükség lenne: hol vannak a lelkipásztori, lelkigondozói kompetencia határai, felelőssége ezen a téren?

Nagyon örvendetes a depresszió és szuiciditás, valamint a szenvedés-vigasztalás témáinak jelenléte: ezek a gyülekezeti gyakorlatunk, lelkipásztori és lelkigondozói munkánk mindennapos részei. A spirituális kompetenciáról szóló rész igen előremutató és figyelemfelkeltő része a könyvnek, mely a jövőben a teológusok és segítő hivatásban munkálkodók között egyre fontosabbá fog válni.

A könyv legnehezebb részei azok a teológiai szempontból sarkalatos kérdések voltak, melyek a mai világban nagyon aktuálisak, nehéz témák, és igénylik a hitvalló állásfoglalást is.

A genderkutató emberképe című fejezetről (9–107.) nem igazán volt világos a szerzők szándéka. Az egész fejezet leíró jellegű, és kicsit zavaros. Ha ez egy tankönyv, akkor ebben a kérdésben különösen is felelőssége a szerzőknek az átfogó tudásátadás és a különböző felfogások ismertetése mellett megszólaltatni az evangéliumi, református keresztyén hitvalló megközelítést. Ez teljesen hiányzik ebből az egységből. A fejezetben a genderelméletek minden tekintetben tudományosan vannak bemutatva, miközben azok tudományos megalapozottsága még a tudományos diskurzus részét képezi, illetve az egész kérdés erőteljesen politikailag, ideológiailag meghatározott. A gender ideológia sarokpontjaival találkozhatunk, de a teológiai érvek a genderelmélet kritikájára vonatkozóan nem szerepelnek a könyvben. Akiket említ: katolikus antigenderizmus, fanatikus fundamentalista keresztyén csoportok – ennél bővebb teológiai reflexiója lehet a témának. Még kevésbé érthető a gender és feminista teológia együtt tárgyalása, valamint a nők és férfakkal szembeni különbségtetelek, hátrátételek, bántások említése, mint amire a gender teológia/feminista teológia a megoldás. Égetően hiányzik ezen a ponton az evangélium: az, hogy miként lehet a férfi férfivá és a nő nővé Krisztus újjáteremtő, gyógyító munkájában?

A fejlődéslélektani résznél szomorúan tapasztaltam, hogy Erikson fejlődési modellje (125–127.) kritika nélkül szerepel a műben. Ha ez tényleg tankönyv, akkor Erikson kritikájának helye lenne benne: a majd 75 éves modellel szemben már a 2000-es évek elején megjelentek a kritikák (F. Schweitzer stb.), hiszen a modell a modernista, lineáris fejlődés alapú világképére alapul, ami napjainkra rég nem aktuális.

A bűnről és megbocsátásról szóló rész hasonlóan csalódás volt, mint tankönyv egyáltalán nem közvetít teológiai állításokat, a keresztyén tanítás lényegét. Feltérképezi, mit tesz a bűn a személyiséggel, hogyan hat rá, s torzítja, de a bűnt mindössze kapcsolati zavarként határozza meg (248.). A bűn ennél jóval több: hiányzik a

rendszeres teológiai megalapozás, fogalmi tisztázás, így ez a fejezet, hasonlóan több más egységhez, csak nyomokban tartalmaz teológiai karaktert, evangéliumi megfogalmazásokat.

A *Pasztorálpszichológia* ötödik fejezete a gyakorlatról szól. Ez az egység mintha egy különálló könyv lenne: könyv a könyvben, nagyon gazdag függelékkal, gyakorlati anyaggal, ötletekkel, esettanulmányokkal. A tárgyalt témák a segítő kapcsolat, család, családbiográfia, konfliktus, krízis és trauma, gyermek-lelkigondozás, öregezés, álom, rítusok. A mindennapi lelkészi, tanári munkát segítő, rendkívül hasznos és jól forgatható egység, ez teszi igazán kézikönyvvé ezt a művet. Az ehhez az egységhez kapcsolódó függelék egy igazi kincseshánya, különösen azoknak, akik sokat mozognak a segítő gyakorlatban.

4. Összegzés

Összefoglalóan elmondható, hogy a *Pasztorálpszichológia. Rendszerszemléletű alapok és gyakorlati szempontok segítőknak* hasznos kézikönyv lehet lelkipásztoroknak, segítőknak, égető kérdésekben azonban nem foglal állást, nem ad útmutatást. Az adott témában elmélyedni akaró olvasónak magának kell hozzátennie és megfogalmaznia a teológiai tartalmakat, a hitvallásos megközelítést. Ennek a szintézisét is magának kell elvégeznie a könyvben olvasható tudásanyaggal. Az a benyomásom, hogy az egyensúlykeresés közben inkább a humán tudományok felé mozdul el a mű.

Nyitott kérdés maradt számomra, hogy ha ez tankönyv, akkor kiknek szól, és kiknek nem? Sokkal inkább egy hasznos kézikönyvet ismerhetünk meg, amely segédanyaga lehet egy majdan születő pasztorálpszichológiai munkának, ami valóban tükrözi a teológiai oldalt, biblikus, evangéliumközpontú és széles körben használható a keresztyén közösségekben.

FABINY Tamás: *Júdás, az elveszett tanítvány*, Budapest, Luther Kiadó, *Credo-könyvek 3*, 2023. 207 oldal, 101 színes illusztrációval, bibliográfiával és igehely mutatóval.

Nagy Károly Zsolt

**A
JÚDÁS-PALIMPSZESZT**

Minden valószínűség szerint Fabiny Tamás kötet a hazai teológiai irodalom területén idén, de talán mondhatjuk, hogy az utóbbi évtizedben megjelent legizgalmasabb eredeti mű. A szerző sokak számára ismerős: evangélikus lelkész, teológiai doktor, a Magyarországi Evangélikus Egyház elnök-püspöke, aki közéleti kérdésekben is felelős és markáns véleményt képvisel – mely esetenként nem feltétlenül egyezik a történelmi egyházak hivatalos álláspontjával. Aki nyomon követi Fabiny Tamás munkásságát, azt is láthatja, hogy nem áll tőle távol az irodalom és általában a művészet világa. Írásaiban sokszor hivatkozik műalkotásokra, és aki ezeket vagy Munkácsy „Krisztus-trilógiájához” kapcsolódó tárlatvezetését olvassa, annak számára ismerős lesz az a megközelítés és hang is, mely a Júdás-problémát tárgyaló könyvének alaptónusát adja: a személyességet és reflexivitást végig megtartó, és ezt az olvasótól is megkívánó elemzései; gondolkodásának nagyon tág horizontja, mely nem annyira egy részletes, analitikus megközelítéssel, mint inkább szemlélődő hozzáállással párosul, s ennek eredményeképpen az olvasó nem a téma dürieri részletességű „tájképét” látja maga előtt, hanem inkább egy olyan atlaszt, mely megmutatja a főbb csomópontokat és elágazásokat, a közöttük lévő utakat.

A kötet már első látásra megragadja az olvasót, hiszen egy nagyméretű, kemény kötésű, jól tervezett és nagyon szép kiállítású tárggyal van dolga, melyet jó érzés kézbe venni. A lapok engedelmesen hajlanak az ujjaink alatt, s bár nem a művészeti reprodukciókkal teleszórt könyvekre jellemző fényes műnyomópapírra készült, a remek nyomdatechnika eredményeként mégis élvezhetőek a képek. (Első re-

akcióként szinte azt mondhatnánk: túl szép könyv ez egy rút témához.) A könyv topográfiája is feltűnő: a jól áttekinthetően tagolt főszöveg olvasását és értelmezését lapszéli jegyzetek és a fejezeteken belüli gondolati egységeket összefoglaló, piros színrel nyomtatott, alcímként a szövegből kiemelt gondolatok segítik. Megegyezik persze, hogy az olvasó nem a kiemelt gondolatokat tartja az adott bekezdés kulcsmondatának, és olykor zavarba jön a széljegyzetek státuszát illetően is, hiszen többször előfordul, hogy a fejezet végi jegyzetek között várákozásaival ellentétben nem csupán bibliográfiai hivatkozásokot olvashat, hanem olyan kiegészítő információkat is, melyek megérdemelték volna, hogy szintén a széljegyzetbe kerüljenek. Így azután, ha nem akar az információkról lemaradni, kénytelen olvasás közben a jegyzetekhez lapozni, ami viszont megakasztja a szöveg befogadását. Mindez azonban hosszú távon mégsem von le semmit az olvasás élményéből.

A könyv a szerző közlése szerint korábbi habilitációs értekezésének kibővített, a szélesebb és nem feltétlenül szakmai közönség számára átdolgozott változata. Annak igénye, hogy a szerző a szakteológusoknál szélesebb olvasóközönséghez szeretne szólani, egyértelműen érezhető. Egy jól olvasható, gördülékeny, nemcsak a teológiai és egyházi szakzsargon, de az efféle könyvekre jellemző összetett és bonyolult mondat szerkesztést is hátrahagyó szöveggel van dolgunk, mely – a szerzőre jellemző, de a teológiai művektől inkább szokatlan módon – felfedi a saját kódrendszerét. Éppen ezért meglepő, hogy a szöveg „akadálymentesítése” mégsem teljes, a bibliai szövegek görög nyelvű idézetei többnyire feloldás, fordítás nélkül szerepelnek benne, s ez talán elkedvetlenítheti a valóban kívülálló olvasót.

Mielőtt a könyv tartalmára térnénk, érdemes néhány szót szólni arról, hogy a képeknek mi a státusza a könyvben, és hogyan használja azokat a szerző. A kötetben több mint száz olyan műtárgy – elsősorban festmények – reprodukcióját láthatja az olvasó, melyek az antikvitástól a kortárs művészetig reflektálnak valamilyen módon Júdás alakjára és történetére. A képek azonban korántsem csupán illusztratív szerepet töltenek be, vagyis nem arra vannak, hogy mintegy – átugorható vagy kihagyható – járulékos elemként vagy díszként csatlakozzanak a főszöveghez, hanem szerves részei a szerző érvelésének. A mű egyik fejezete kifejezetten a hatástörténet képzművészeti dimenzióit tárgyalja, ugyanakkor ez az argumentatív képhasználat a kötet egészét jellemzi. Fabiny alapvetően az ikonológia módszere felől közelít a képekhez, vagyis elsősorban azok szimbolikáját vizsgálja. Az a kérdése, hogy az egyes műalkotások hogyan reflektálnak Júdás alakjára, milyen kliséket, attribútumokat rendelnek hozzá, hogyan interpretálják a történetét, és ezzel milyen értelmezési hagyományt formálnak meg. Ha a képhasználat hagyományos keresztény indokaiból indulunk ki, akkor ezek a motívumok elsősorban a képek értelmezésének kognitív dimenzióit jelentik. Ezek alapján jöttek létre az úgynevezett biblia pauperumok, így nem véletlen, hogy a kötetben számos ilyen alkotás hosszabb-rövidebb elemzésével találkozunk. A képek azonban nemcsak azért váltak fontossá a kereszténységben, mert segítségükkel kiválóan lehetett tanítani azokat is, akik nem tudtak olvasni, hanem azért is, mert az akaratainkra és az érzelmeinkre is hatnak. A szerző pedig ezekre a dimenziókra is

érzékeny, és arról is részletesen szól, hogy egy-egy kép az általa megjelenített kognitív struktúrákat hogyan teszi vizuálisan átélhetővé, vagyis hogyan vonja be a nézőt egy-egy értelmezési keretbe, és hogyan mozgósítja cselekvésre – legyen az akár a zsidókkal szembeni erőszak vagy az irgalom és könyörület cselekedete. A képek tehát nem kihagyható részei a szövegnek, ugyanakkor a szerző nem is rágja a szánkba azt, hogy ezen vagy azon a képen mit kellene látnunk. Inkább arra ösztönöz, hogy – mintegy szemlélődő gyakorlatként – vegyük szemügyre a képeket, és az általa használt elemzési szempontrendszer is alkalmazva magunk eredjünk a jelentések nyomába. A képek argumentatív használatából következik, és az önálló képértelmezést is megkönnyíti, hogy a kötet számos reprodukciója nagy méretű, vagyis nem vagyunk egy szöveges leírásra utalva annak érdekében, hogy egyértelműen azonosítani tudjuk azt, amit látunk. Itt is tapasztalhatunk ugyanakkor néhány esetben következetlenséget, hiszen vannak fontos képek, melyek egy-egy részletét a szerző részletesen elemzi, ugyanakkor a reprodukció olyan kicsi, hogy az olvasó csupán sejtheti, hogy az elemzett részlet valóban ott van a képen.

A kötet hat nagyobb fejezetre tagolódik. Az első fejezet, mintegy bevezetesként, magát a problémát exponálja, és már itt nagyon erősen jelentkezik a szerzőnek az olvasó reflexivitása iránti fokozott igénye. A fejezet címe – „A Júdás-jelenség” – előre vetíti annak egész tartalmát, azt, ahogyan a szerző megpróbál eltávolítani bennünket attól a Júdás-képtől, mely számunkra, modern európai keresztény olvasók számára feltehetően magától értetődő. Fabiny problémává teszi számunkra Júdást. Azt az alakot, akit megannyi prédikációban „a hogyan történhetett ez” kérdésre adott válaszként mint „hibást”, mint bűnbakot állítanak elének, kérdésként mutatja be, utána pedig visszaterel bennünket az eredeti kérdéshez, és Júdás „hibássá”, bűnbakká válásának az egyház történetében kibomló folyamatára irányítja a figyelmünket. Az eredeti kérdés, a megváltás műve és ebben Júdás szerepe persze mindvégig titok marad, és a szerző tiszteletben tartja azt, hogy „a titkok az Úréi”, a kijelentett dolgokat azonban, melyek „a mieink és ami fiainké” (5Móz 29,29), és amelyek mindig minden korban a beteljesítés vágyával kérdésként állnak előttünk, vizsgálat tárgyává teszi, és ez a vizsgálat magára a Kijelentésre is vonatkozik. A szerző abban az értelemben is a „mienknek” tekinti a kijelentett dolgokat, hogy – mint protestáns teológus – a Kijelentés isteni eredetének megkérdőjelezése és kritikája nélkül annak emberi oldalát kritikus vizsgálat alá vonja, és ezt a vizsgálatot a hatástörténeti módszer – meglátásom szerint finoman fessegetett – keretei között végzi el.

A hatás- vagy értelmezéstörténeti módszer a 20. század utolsó harmadától egyre elterjedtebb úgy a teológia, mint tágabban az irodalomtudomány és a művészet-történet területén. Nagyon leegyszerűsítve abból az alapgondolatból indul ki, hogy egy szöveg vagy műalkotás nemcsak az alkotója által szándékolt jelentéssel bírhat. A (mű)alkotás abban a pillanatban, ahogy kikerül az alkotó kezei közül, önálló életre kel, a befogadók – többnyire adott kulturális környezetük által befolyásolt, ám mégis – önálló értelmezéseinek van kitéve, és ezeken keresztül egészen kiszámíthatatlan és előre az alkotó által valószínűleg kevéssé várt hatásokat is kiválthat, és így alakíthatja

emberek vagy akár egész társadalmak sorsát. Az alkotás „jelentése” tehát nem merül ki a szerzői szándékban – már ha van egyáltalán ilyen, teszi hozzá a posztmodern –, hanem szervesen hozzátartoznak azok a rétegek is, melyek az idők során különböző értelmezői közösségekben rá rakódtak. Ezt nevezzük hatástörténetnek. A módszer egyik klasszikusa, Brevard Childs szerint: „Azért tarthat külön érdeklődésre számot az értelmezés története, mert így a szöveg is új megvilágításba kerül azáltal, hogy az értelmezéstörténet megmutatja, hogy az egymást követő nemzedékek kérdésfelvetései miképpen befolyásolták az adott válaszokat. Senki sem de novo közelít a szöveghez, hanem tudatosan vagy tudatlanul osztozik elődei hagyományában.”¹

Fabiny Tamás a könyv második fejezetét ennek a problémának szentelve szembe-síti az olvasót az elődök hagyományában megformált Júdás-karakter mögötti „történeti Júdás”, az Iskáriótes elérhetetlenségével. Innen indulhat, és innen indul azután az építkezés folyamata. A szerző először az evangéliumok és a kanonikus újszövetségi iratok Júdás-képét bontja elemeire, és megmutatja, hogyan építik fel az egyes szerzők narratíváik Júdás-szerepét, majd a következő fejezetben az egyházatyáktól és az apokrif szövegektől elindulva a Legenda aureán és a középkor passiójátékain át Jézus szenvedéstörténetének képzőművészeti ábrázolásaival bezárólag tekinti át a Júdás-karakter alakulását. A könyv ötödik fejezete, a hatástörténeti áttekintés lezárásaként a zsidóság Júdás-képét mutatja be és elemzi.

A kötet teológiai szempontból vagy teológus olvasók számára valószínűleg leg-erősebb és legfelkavaróbb fejezete az evangéliumok Júdás-képét elemző rész. A szerző nagyon világos, egyszerű, biblikusan és szaktudományosan is körültekintő és megalapozott, ugyanakkor nem fárasztó és túlrészletezett érveléssel mutatja meg, hogy miként alakult ez a kép. Júdás Fabiny érvelése szerint a márki szövegben egyfajta „lebegő” „színtelen figura, akire még nem rakódott rá semmiféle dehumanizáló és ördögi réteg” (39.), ami szerinte azt is jelenti, hogy pontosan azokkal a jellemzőkkel és attribútumokkal nem találkozunk a márki szövegben, melyek a későbbi hatás-történet legmarkánsabb elemeivé válnak. Márk még egyértelműen úgy ír Júdásról, mint aki a tizenkettőhöz tartozik, részesedik abból a hatalomból is, melyet Jézus a tanítványaira ruház, és bár ő az, aki átadja (s nem elárulja!) Jézust, és ítéletre vár, de sorsa nem eldöntött. Máté szövege Fabiny szerint arra enged következtetni, hogy számára a passió két ember, Jézus és Júdás párhuzamos, de különböző szenvedéstörténete, ugyanakkor ez a szenvedéstörténet össze is köti őket, ugyanakkor már Máténál elindul az a folyamat, melynek végén a jánosi szövegben Júdás már eleve a sötétséget képviseli. Ezek az exegetikai eredmények azért is fontosak a szerző számára, mert a későbbi fejezetekben, különösen a hatástörténet képzőművészeti aspektusainak elemzése során is kimutatja ezek párhuzamos jelenlétét.

Fabiny megközelítésében a jánosi Júdás-kép a hatástörténet egyik legfontosabb, Júdást a zsidó néppel azonosító és az ördöggel összekapcsoló szálának a kiindulópont-

¹ CHILDS, Brevard: *Exodus: A Commentary*, London, SCM Press, 1974, xv. Idézi FABINY Tibor: A hatástörténet hermeneutikai kérdései, *hermeneutika-btk.eu*, 2021. 10. 19. URL: <https://hermeneutika-btk.eu/a-hatastortenet-hermeneutikai-kerdesei/> Utolsó letöltés: 2023. 11. 22.

ja. A Jn 6,70 („Felele nékik Jézus: Nem én választottalak-é ki titeket, a tizenkettőt? és egy közületek ördög.”) és a Jn 8,44 („Ti az ördög atyától valók vagytok, és a ti atyátok kívánságait akarjátok teljesíteni...”) kapcsolatával összefüggésben jegyzi meg a szerző, hogy „János bizonyára nem tudhatta, milyen beláthatatlan következményekkel jár majd a későbbiekben e két perikópa ilyen közeli elhelyezése. Az ördögrel való kétszeres hivatkozással [...] ugyanis előbb Júdást, majd a zsidókat démonizálja. A kettő összekapcsolásával aztán az olvasó könnyen arra a következtetésre jut, hogy a hitetlen zsidók legfőbb reprezentánsa az áruló Júdás. [...] Az a tény, hogy János evangéliumában az ördög, a zsidók és Júdás ilyen szorosan összetartozik, a későbbiekben kiindulási alapot nyújthatott antijudaista megnyilvánulásoknak.” (55.) Első olvasásra úgy tűnik, hogy a teológus szerző magára hagyja az olvasót ezekkel a tényekkel, az pedig kénytelen elgondolkodni a Szentírás szentségének természete és az Istentől ihletett szerzők ihletettségének „működése” fölött. Nem egy ilyen pontja van a könyvnek, ahol az olvasást érdemes vagy meg kell szakítani, hogy az ilyen és hasonló kérdések dolgozhassanak az olvasóban. Ahogy azonban visszatérünk a szöveghez, a szerző – ismét nem szájbarágós módon – tovább is lendít bennünket ezeken a kérdéseken, és éppen a Júdást legsötétebben, a szerepére leginkább predestináltként mint „elveszett tanítványt” bemutató evangélium elemzésén keresztül vezet el a kötet egyik legfontosabb kérdésének megfogalmazásához: ha Jézus azért jött, hogy megkeresse és megtartsa, ami elveszett (Lk 19,10), és János úgy tesz róla bizonyosságot, mint aki azt mondja főpapi imádságában, hogy azok közül, akiket az Atya neki adott, senkit sem hagyott elveszni (18,9), ez nem ad-e okot arra, hogy némi reménységgel tekintsünk az „elveszett tanítvány” és a mindenkori elveszett tanítványok sorsa elé?

A Fabiny által ezt követően bemutatott hatástörténeti elemzés nem csak tartalmában, de módszertani szempontból is izgalmas, ugyanis nem a szó klasszikus értelmében vett történetet állít az olvasó elé. Vannak persze az elbeszélés egészén végigfutó szálak: ilyenek a már említett exegetikai konklúziók, a Júdás és a zsidóság azonosítása vagy Júdás ábrázolásának állandó attribútumai – a sárga és vörös szín, a pénzeszacskó vagy a Júdást kísérő állatfigurák –, valamint ezek különböző kontextusokban felbukkanó különböző használata és értelmezései. Annak alapján, ahogy ezeket a motívumokat a szerző a hatástörténeten végigvezeti, mondhatnánk, hogy egyfajta „motívumtörténetet” ad elő, azonban – talán szándékosan, talán nem, de – az elemzés tulajdonképpen dekonstruálja magát a hatástörténet fogalmát, és ezzel arra mutat rá nagyon érzékletesen, hogy a Júdás-karakter formálódása, jelentésekkel való feltöltése vagy jelentésmódosulásai nem alkotnak egy összefüggő, logikusan végigvezethető Nagy Történetet, hanem – ahogy arra Childs is utal – Júdás karaktere egy eszköz volt, és eszköz ma is. Egy didaktikai vagy kvázikatechetikai eszköz arra, hogy adott kor adott társadalmának adott ágensei a mindenkori bűnbak szerepét valaki(k) re kiosszák. Afféle paradigma, akinek sorsa alapján tájékozódhat minden keresztyén arról, hogy milyen sors vár az árulóra – bármit is értsünk ezen (68.). Vagy eszköz arra, hogy az önmagát igaznak tartó közösség a passiójátékokban Júdást alakító személy megverésén, a Júdás-bábuk elégetésén, vagyis a Júdáson mint átokhordozón kiélt

agresszió (a rossz kivetése és megsemmisítése) keresztül, önmaga számára is, saját igaz voltáról tegyen bizonytságot (100.). Esetleg – mint Pinchas Lapide utal rá (162.) – maguknak az evangélistáknak van szükségük rá, s azért építik fel alakját ószövetségi hivatkozások konglomerátumaként, hogy befeketített alakján keresztül könnyebb lehessen leválasztani az egyházat a zsidósárról. A szerző ugyanakkor azt is megmutatja, hogy a karakter majd’ minden ilyen prezentációja kiváltott olyan ellenhatásokat is, melyek ezt a szereposztást megkérdőjelezték. Tulajdonképpen ebben a kontrasztban bontakozik ki a lelkipásztor szerző egyik legfontosabb implicit kérdése is: mi, itt és most, melyik értelmezés mellé állunk?

Ennek a kérdésnek az erejét jelentősen fokozza a könyv már említett ötödik fejezete, melyben a szerző a zsidóság Júdás-képét elemzi. Az, hogy a hatástörténetben lassan uralkodóvá vált az a narratíva, mely összekapcsolja, sőt azonosítja Júdást a zsidó néppel, és a Júdásnak tulajdonított egyedi jellemvonásokat és cselekedeteket a nép általános jellemzőjévé téve megbélyegzi és démonizálja azt, nyilvánvalóan nem hagyta érintetlenül a zsidóság önmagáról a keresztyének összefüggésében kialakított képét sem. Fabiny protestáns teológusként érzékenyen mutatja be azt a folyamatot, melynek során a zsidóság a Júdás-bélyeget előbb kényszerűségből felvállalta, majd más történeti Júdásokon – például a Makkabeusokon – keresztül pozitív tartalommal igyekezett azt megtölteni. Talán nem véletlen ez, hiszen a „protestáns” név hasonló karriert futott be. A fejezet a zsidó vallástörténet, vagy inkább zsidó identitású vallástörténészek és a zsidó szépirodalom néhány emblematikus képviselőinek Júdás-interpretációja mellett jelentős hangsúlyt helyez azonban ennek a reflexív identitáskonstrukciónak a „népi vallásosságban” megjelenő tagadó, a definitív másikat kölcsönösen leértékelő vonulatára is, melyet a Toledot Jesu címen ismert szöveg képvisel. Az irat sajátos módon fordítja visszájára a keresztyén Jézus–Júdás viszonyt, Júdást pozitív hősként, mint a zsidóság védelmezőjét mutatja be, Jézust pedig mint népe és vallása árulóját leértékeli.

Jóllehet a szerző többször is hangsúlyozza, hogy ez a szöveg nem a zsidóság „hivatalos” álláspontját tükrözi, megjelenése a könyvben mégis nagyon fontos. Napjainkban, amikor az egymással versengő identitáspolitikák közötti feszültségben ismét, de új hangsúlyokkal, egyre erősebben hallhatók a keresztyénség ab ovo antijudaizmusára vagy antiszemitizmusára vonatkozó megállapítások, az, ahogyan Fabiny Tamás ezt a kérdést tárgyalja, iránymutató lehet. Fabiny ugyanis nem áll egyik „oldalra” sem. Tárgyilagosan és nyíltan ír a hatástörténetben kibontakozó keresztyén teológiai antijudaizmusról és társadalmi antiszemitizmusról, sőt Luther ilyen megnyilvánulásait sem hagyja szó nélkül – s tekintettel arra, hogy a szerző a Magyarországi Evangélikus Egyház elnök-püspöke, ez a lépése jóval túlmutat egy „egyszerű” tudományos problémafelvetésen –, ugyanakkor nem kezd látványos önostorozásba sem. A másik oldalon pedig ugyanilyen tárgyilagosan és nyíltan ír a keresztyénellenes zsidó iratról, de ugyanúgy nem tesz szemrehányást, nem ostromoz miatta senkit. Fabiny számára ez azonban nem a „hát ez van testvérek, ti is kaptatok, mi is kaptunk” tárgyilagosságába való menekülés, hanem egy nagyon határozott erőfeszítés arra, hogy a probléma tár-

gyalását végig az eredeti kérdés medrében tartsa, mely nem a hibás keresésére, hanem éppen a hibás, a bűnbak keresése miatt létrejött torzulások keletkezésének folyamata és természetére irányul.

Erre az érvelési módra pedig azért van szükség, hogy az utolsó fejezetben Fabiny rá tudjon mutatni az igazi tragédiára: arra, hogy gyakorlatilag mindannyian be vagyunk zárva a hatástörténetbe. De mégis, mit tudunk kezdeni ezzel a helyzettel? Fabiny Tamás szerint ha lehántjuk Júdás alakjáról a hatástörténet során ráakódott rétegeket, közelebb jutunk Júdás személyes sorsához is, és ez segít nekünk abban, hogy részvétellel tekintsünk rá. Kérdés persze, hogy fogolyként ki tudunk-e szabadulni a saját börtönünkből? Nem úgy néz-e ki ez a Júdás-történet, mint egy palimpszeszt, egy olyan ókori pergamen, melyről gondosan lekapargatták az eredeti kéziratot, hogy a drága hordozót újrahasznosíthassák? Ma, speciális eljárásokkal ki lehet mutatni az eredeti kéziratot az új réteg alatt, de a Júdás-történet többszörös palimpszesztnak tűnik, és a sok kapargatásban, átírásban talán a hordozó is sérült. Mit lehet kimutatni, egyáltalán: meddig lehet eljutni a rétegek sorában? És kell-e ez nekünk?

Néhány évvel ezelőtt restaurálták a van Eyck-testvérek nevezetes genti oltárát. Az 1432-ben befejezett oltár középső tábláján a Jelenések könyve alapján a Bárány imádása jelenet látható. A kép középpontjában természetesen Isten báránya áll, egy bárány, melynek fejét, mint az a restaurálás folyamatában kiderült, átfestették. Eredetileg ugyanis a báránynak emberi arcberendezése volt, így nézett egyenesen a néző szemébe, és ez – a restaurátorok véleménye szerint – annyira különös, megdöbbentő volt, annyira nem tudták elviselni a kortársak, hogy átfestették a képet, és rendes báránypofát adtak az alaknak. Hosszas vita után ma az eredeti, emberarcú bárány látható Gentben. Feltehető a kérdés, hogy nem járunk, járnánk-e hasonlóan Júdás, az Iskáriotes arcának restaurálása után? El tudnánk-e viselni azt a tekintetet, amit találunk? Mindez persze fikció, hiszen Fabiny is arról győz meg bennünket, hogy ez a rekonstrukció a maga teljességében lehetetlen. Akkor mégis, mi értelme annak, hogy átverekedjük magunkat ezen a kétszáz oldalon?

A magam részéről a könyv olvasása közben néhol úgy éreztem magam, mintha egy Umberto Eco-regényt olvasnék, melyben egy hatalmas művelődéstörténeti kaland részeseként valóság és fikció, tudomány és művészet határán, mint *A rózsza neve* novíciusa, Melki Adso, részese lehetek a Titok megfejtésének, melyről végül kiderül, hogy megfejthetetlen, mert ahogy közel kerülnék hozzá, megsemmisül, és csak részeket, darabokat menthetek meg belőle. Fabiny Tamás könyve is azt hangsúlyozza, hogy rész szerint való az ismeretünk, de a részek mögött ott van a Titok. Mint a kötet utolsó mondataiban írja: „E munka arra tett kísérletet, hogy megpróbáljunk vissza-jutni [...] a valaha élt Júdáshoz, legalábbis felszabadítsuk azok alól a szereprétegek alól, amelyeket az évszázadok ráaggattak, mint egy »nagy sárga köntöst«. Minden más Isten titka.” (188.) A legfontosabb dolog, amit Adso végül mégis magával vihetett, nem a Titok, hanem saját maga megismerése volt, és valószínűleg ez lehet annak is a legfontosabb hozadéka, ha elolvassuk Fabiny Tamás könyvét. A szerző azzal indítja művét, hogy az „az irgalom jegyében született” (8.), és azzal zárja, hogy a könyv

gondolatainak végiggondolása mint szellemi munka, mint zárandoklat „segíthet abban, hogy Júdás sorsára részvéttel tekintsünk” (178.). Minden kétséget kizáróan mindannyian irgalomra, Isten irgalmára és az egymás iránti irgalomra szorulunk, és minden kétséget kizáróan az egymás iránti irgalomra csak akkor jutunk el, ha azzal a részvéttel fordulunk egymás sorsa, szenvedése felé, mellyel Isten fordult Krisztusban a mi sorsunk, szenvedésünk felé, ha részt veszünk, részt vállalunk egymás sorsában, szenvedésében. Mindennek rendelt ideje van az ég alatt, s valószínű, hogy Fabiny Tamás könyve megjelenésének is rendelt ideje volt. Olyan korban élünk ugyanis, melyben az irgalom és a részvét meglehetősen nagy hiánycikk. Az egyházban is. Vagy mindent tudni vélünk, mindenki sorsa és szenvedése felől határozott ítéletet hozunk, határozott mozdulatokkal jelöljük ki a kárhozát fiait, mert azt gondoljuk, hogy a Titok birtokában vagyunk, vagy lemondunk a Titokról mint elérhetetlenről, és semmit sem merünk tudni. Ebből a hamis dilemmából az irgalom és részvét útja vezet ki, és Fabiny Tamás könyve erre az útra tereli az olvasót.

SÁROSPATAKI FÜZETEK
A SÁROSPATAKI REFORMÁTUS TEOLÓGIAI AKADÉMIA
TEOLÓGIAI TUDOMÁNYOS SZAKFOLYÓIRATA

A PERIODIKA MŰFAJAI / ROVATAI

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ

Igei ráhangolódás (Oktass, hogy éljek! rovat)

Tanulmányok: az adott szám tematikusan összefüggő nagyobb lélegzetű, lektorált írásai (terjedelmük egy szerzői ív, azaz 40.000 n).

Ha mód van rá, teret engedünk egy Vita rovatnak (az írások terjedelme 10–12.000 n), amelyben vagy egyetlen probléma több nézőpontú és hasonló terjedelmű bemutatása történik, vagy egy vitaindító vezércikkre érkező korreferátumokat közlünk.

Közreadunk kisebb Közleményeket (terjedelme 20–30.000 n): cikket, konferenciabeszámolót, az SRTA aktuális hirdetéseit.

Az Idővonal rovatban (terjedelme 1–2000 n) emlékezni és emlékeztetni szeretnénk a pataki történelem, a protestáns iskola- és művelődéstörténet jeles eseményeire, személyeire, alkalmaira és ünnepeinkre.

A Közösség rovatban olyan tanulmányokat, illetve cikkeket közlünk, melyek szoros kapcsolatban állnak a közösségi léttel, illetve konkrétan a közösségszervezés, közösségfejlesztés témakörével és az SRTA Református közösségszervező szakon folyó képzésével.

A Szemle rovat adja közre a rövidebb könyvismertetéseket illetve hosszabb recenziókat.

STÍLUSLAP

Minden hivatkozást lábjegyzetben kell feltüntetni. Az idézett és hivatkozott művekre így kell hivatkozni: első előfordulásakor minden azonosító adatot és az idézett oldal-számot fel kell tüntetni lábjegyzetben, az idézett vagy hivatkozott szöveggel azonos oldalon. A továbbiakban rövid lábjegyzet használatos (lásd a 2. pontot). A bekezdéseket behúzással, nem pedig üres sor beszúrásával kell jelölni. A szöveg közbeni idegen szavakat és címekeket kurzívval kell szedni, de a szövegidézetekeket nem szedjük dőllyel.

A SZÖVEG STÍLUSA/FORMÁZÁS

A FŐSZÖVEGBEN:

Betűtípus: Times New Roman

Betűméret: 12-es

Bekezdés: szimpla sorköz

Igazítás: Sorkizárt

A LÁBJEGYZETBEN:

Betűtípus: Times New Roman

Betűméret: 10-es

Bekezdés: szimpla sorköz

Igazítás: Sorkizárt

Amennyiben az idézni kívánt szövegrész idegen nyelven van, az idézés eredeti nyelven a lábjegyzetben történik, a főszövegben a kötet nyelve (általában magyar) használatos.

HIVATKOZÁS

Hivatkozás teljes lábjegyzetben

A szerzők vezetéknevét Kiskapitális betűvel jelöljük. Külföldi szerzők esetében a vezetéknevet a keresztnév előtt, vesszővel elválasztva kell feltüntetni.

Az idézett lapszámok után nincs semmiféle rövidítés (l., p., o., old. stb.). Ha több egymást követő lapra hivatkozunk, közéljük nagyköötőjelet szedünk, a lapszámokat pedig nem rövidítjük, tehát nem 973–83 szerepel, hanem 973–983. Ha több egymással nem érintkező lapszámot adunk meg, akkor ezek közt vessző áll: 33, 52, 97. Az utolsó lapszám után a címleírás lezárásaként pont áll.

A, KÖNYVEK ESETÉBEN

Szerző: Cím, Kiadás helye, Kiadó, Évszám, Hivatkozott oldal.

Példa: Kertész Imre: Sorstalanság, Budapest, Magvető, 1975.

Szerző: Cím, Fordította, Kiadás helye, Kiadó, Évszám, Hivatkozott oldal.

Példa: Miller, Henry: Baktérítő, ford. Bartos Tibor, Budapest, Európa, 1990.

Szerző: Cím, Kötetszám, Fordította, Kiadás helye, Kiadó, Évszám, Hivatkozott oldal.

Példa: Tolkien, J. R. R.: A Gyűrűk Ura, 1–3. kötet, ford. Göncz Árpád, Budapest, Európa, 2002.

Szerző: Cím, Alcím, Kötetszám, Kötet Címe, Kiadás helye, Kiadó, Évszám, Hivatkozott oldalak.

Példa: Móricz Zsigmond: Erdély, 1. kötet, Tündéerkert, Budapest, Európa, 1992, 349–440.

Szerző: Cím, Alcím, Kiadás helye, Kiadó, Sorozat, Évszám, Hivatkozott oldal.

Példa: Hankiss Elemér: Egy ország arcai, Válogatott szociológiai tanulmányok 1977–2012, Budapest, L'Harmattan, Ars Sociologica, 2012.

B, GYŰJTEMÉNYES KÖTETEK ESETÉBEN

Szerkesztő: Cím, Alcím, Kiadás helye, Kiadó, Kiadás ideje, Hivatkozott oldal.

Példa: Sepsí Enikő (szerk.): *Studia Caroliensia*, A Károli Gáspár Református Egyetem 2011-es évkönyve, Európa, Budapest, L'Harmattan, 2012.

C, GYŰJTEMÉNYES KÖTETEK BEN MEGJELENT ÍRÁSOK ESETÉBEN

Szerző: Cím, in Szerkesztő: Cím, Alcím, Kiadás helye, Kiadó, Évszám, Hivatkozott oldalak.

Példa: Tóth J. Zoltán: A halálbüntetés abolíciója Európában, in Sepsí Enikő (szerk.): *Studia Caroliensia*, A Károli Gáspár Református Egyetem Évkönyve 2011-es évkönyve, Európa, Budapest, L'Harmattan, 2012, 111–142.

D, FOLYÓIRATOK ESETÉBEN

Szerző: Cím, Folyóirat neve, Évfolyam, Évszám/Lap sorszáma, Hivatkozott oldalszám.

Példa: Mihályi Gábor: Költészet és valóság, *Nagyvilág*, XXXIII. évfolyam, 1988/7, 971–973.

E, HETI- ÉS NAPILAPOK ESETÉBEN

Szerző: Cím, Lap neve, Évfolyam, Lap száma, Évszám. Hónap. Nap., Hivatkozott oldalszám.

Példa: Váradi Ferenc: Hiteles példákra vágyva, *Reformátusok Lapja*, LVII. évfolyam, 35. szám, 2013. szeptember 1., 9.

Szerző: Cím, Alcím, Lap neve, Évfolyam, Lap száma, Kiadás helye, Évszám. Hónap. Nap., A hét napja, Hivatkozott oldalszám.

Példa: P. Szabó Ernő: Madár repül át az ágak között, Ha minden ecsetvonás érdekel, Tárlatvezetés gyerekeknek a Nemzeti Galériában, *Magyar Nemzet*, LXXVI. évfolyam, 240. szám, Budapesti kiadás, 2013. szeptember 3., kedd, 15.

F, ELEKTRONIKUS FORRÁSOK ESETÉBEN

Elektronikus források esetén a hivatkozás logikája és formai megoldása azonos a fentiekkel. Attól függően, hogy mi deríthető ki az egyes anyagokról, mindenképp kell a szerző neve, a dokumentum címe, a megjelenés helye (amennyire azonosítható). Ezt követően utána a teljes URL és az utolsó letöltés dátuma (év. hónap. nap.).

Pl.: egy többé-kevésbé rendszeresen publikáló blogbejegyzésére történő hivatkozás esetén:

Köntös László: Ügynök voltál? [reposzt.hu](http://reposzt.hu/blog/kontos-laszlo/2017-05-13/ugynok-voltal), 2017. 05. 14. URL: <http://reposzt.hu/blog/kontos-laszlo/2017-05-13/ugynok-voltal> Utolsó letöltés: 2017. 05. 15.

HIVATKOZÁS RÖVID LÁBJEGYZETBEN

Ha egy megelőző lábjegyzet már tartalmazta a teljes hivatkozást, rövid lábjegyzetet használunk:

Szerző: i. m., hivatkozott oldalszám.

Ha a megelőző lábjegyzet ugyanerre a műre hivatkozott, akkor a következő jelölést kérjük:

Uo., hivatkozott oldalszám.

Ha ugyanattól a szerzőtől korábban több kötetre/cikkre is hivatkoztunk, akkor az alábbi módon pontosítsuk a rövidített jegyzetet:

Szerző: Cím egésze (hosszabb cím esetén annak első néhány jellemző szava), hivatkozott oldalszám.

Pl. Móricz: Erdély, 26.

Pl.2. Mihályi: Költészet és valóság, 972.

JELÖLÉSEK HASZNÁLATA A HIVATKOZÁSBAN

Könyvek, gyűjteményes kötetek címének, folyóiratok, heti- és napilapok nevének megkülönböztetésére dőlt betű használatos.

Szerkesztői megjegyzések/jelölések jegyzetbe történő beékelésére [szögletes zárójel] használatos.

Idegen nyelvű kiadványok adatsorában az adott nyelven közöljük a szerkesztő/szerkesztette, a kötet, és a fordította szavakat. A cím után és a kötet szerkesztőjének neve előtt szerk. szócska áll, ha az idézett kötet magyar nyelvű; ed., ha angol, olasz vagy latin; éd., ha francia; Hrsg. vagy Hg. (= Herausgeber), ill. hrsg. vagy hg. (= herausgegeben), ha német nyelvű. Több szerkesztővel bíró angol könyvek idézésekor az ed. helyett a többes számot jelző eds. szócska áll. Több szerkesztő esetében azok neve között nagyködtőjel van.

Az öt sornál hosszabb idézetek a margótól 1-1 cm-re behúzendőak, és idézőjel ez esetben is szükséges. Idézetben belüli idézet jelölése a » « jelekkel történik.

RÖVIDÍTÉSEK

c. n.	cím nélkül
é. n.	év nélkül
évf.	évfolyam
ford.	fordította
i. h.	idézett hely
ill.	1. illetve, illetőleg 2. illusztrált, illusztrálta
i. m.	idézett mű
in	-ban/-ben
l.	lásd
o.	oldal
s. a. rend.	sajtó alá rendezte, sajtó alá rendezés
sk.	és a következő
s. k.	saját kezével, saját kezűleg
skk.	és a következők
szerk.	szerkesztő, szerkesztette
ua.	ugyanaz
ui.	ugyanis
úm.	úgymint
ún.	úgynevezett
uo.	ugyanott
uő.	ugyanő

ANGOL NYELVŰ RÖVIDLET (ABSTRACT) KÉSZÍTÉSE

Az angol rövidlet (abstract) minimum 10, maximum 15 soros. A cikk/tanulmány főszövege után illesztendő be. A rövidlet tartalmazza a cikk címének fordítását és a főbb tézisek összefoglalását.

SZERZŐINK / AUTHORS

- Tasha Chapman (PhD)** – Professor of Educational Ministries, Covenant Theological Seminary, St. Louis, Missouri, USA
- Engyh Sándor (habil. Dr.)** – református lelkipásztor, az SRTA rektora, a Bibliai Tudományok Intézetének professzora
- Fodor Ferenc (PhD)** – a Sárospataki Református Egyházközség lelkipásztora, az SRTA Biblia Tudományok Intézetének ösztövezetségi docense
- Gál Judit** – kórházlelkész, a Kórházmisszió vezetője
- Gér András László** - zsinati tanácsos, Magyarországi Református Egyház, református teológus, vallástörténész
- Homoki Gyula** – református lelkipásztor, doktorandusz, az SRTA tanársegédje
- Járay Márton** – lelkigondozó, a SOTE mentálhigiénés szak tanársegédje
- Johann Gyula** – evangélikus lelkész, az EHE mesteroktatója
- Kerekes Márton** – református lelkigondozó–kórházlelkész, szupervízor, coach
- Kocsev Miklós (habil. Dr.)** – a KRE HTK emeritus professzora
- Kondor Enikő** – a Bacai Református Egyházközség református lelkipásztora
- Kovács Endre** – a KRE HTK óraadója, a Gyökössy Intézet Spirituális munkacsoportjának felelőse, a Barnabás Csoport munkatársa
- Kövári Magdolna SSS** – a Szociális Testvérek Társaságának általános elöljárója, a SOTE oktatója, lelkigondozó, lelkivezető
- Kustár György** – református lelkipásztor, az SRTA Bibliai Tudományok Intézetének oktatója, adjunktus
- Ledán M. István (PhD)** – református lelkipásztor, a DRHE Újszövetségi Tanszékének adjunktusa
- Lenkey István** – a Paksi Református Egyházközség református lelkipásztora
- Mézes Zsolt (PhD)** – a DRHE adjunktusa, evangélikus lelkész-teológus, mentálhigiénés szakember, a TTRE Pasztorációs Intézetének munkatársa
- Mikola Borbála** – a KRE egyetemi lelkésze
- Mucsi Zsófia** – lelkipásztor, mentálhigiénés szakember, a Lelkészek Lelki Egészségvédelme munkacsoport vezetője
- Nagy Károly Zsolt (PhD)** – református lelkipásztor, kulturális antropológus, az SRTA főiskolai tanára
- Siba Balázs (habil. Dr.)** – református lelkipásztor, a KRE egyetemi tanára, a Valláspedagógiai és Pásztorálpszichológiai Tanszék vezetője
- Thoma László (PhD)** – református lelkipásztor, a KRE egyetemi adjunktusa, vallásánár, pszichodráma- és bibliodráma-vezető
- Tóth-Gyóllai Dániel** - református lelkipásztor, doktorandusz a KRE Hittudományi Doktori Iskolájában
- Varga Imre Kapisztrán (PhD)** – ferences szerzetes, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola oktatója, a Temesvári Pelbárt Ferences Gimnázium és Kollégium (Esztergom) lelki igazgatóhelyettese, a „Kilátó” Ferences Mentálhigiénés és Lelkigondozói Központ rendi felelőse